

קבץ על יד

והוא

ספר האסף

כולל

דברים עתיקים נעתקים מתוך כתבי יד

יוצא לאור בפעם ראשונה

על ידי חברת מקיצי נרדמים.

שנה ראשונה תרמ"ה.

BERLIN 1885.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.
(Dr. A. Berliner).

In Commission bei:

J. Kauffmann
in Frankfurt a/M.

Wittwe u. Gebrüder Romm
in Wilna.

~~בכל~~ שנה ושנה נקוה להוציא לאור עולם הספר „קבץ על יר“ כולל מאמרים קטנים מתוך כ"י וגם נוסף הערות ותקונים אשר בנתים יבאו לידינו בעד המאמרים בחלק הקודם אשר כבר יצא לאור.

ספרים

היוצאים לאור בפעם ראשונה

על ידי

חברת מקיצי נרדמים

(הוקמה מחדש בשנת תרמ"ה)

תחת השגחת ראשי החברה:

אברהם ברלינער בנעליין,

דוד גינסבורג בפאריז,

יוסף דערענבורג בפאריז,

שלמה חיים האלבערשטאם בביליין,

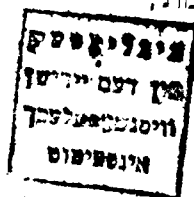
אברהם אליהו הרכבי בפעטערסבורג,

מרדכי יאסמראוו בפילאדעלפיה,

משה עהרענרייך ברומא,

דוד קויפמאן בבודאפעסט,

מתתיהו שטראשן בוויילנא.

שנה ראשונה תרמ"ה.

Kobez al Jad.

BERLIN 1885.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.
(Dr. A. Berliner).

In Commission bei:

J. Kauffmann
in Frankfurt a/M.

Wittwe u. Gebrüder Romm
in Wilna.

SAMMELBAND

kleiner

Beiträge aus Handschriften,

mitgetheilt von

Steinschneider, Berliner, Mortara und S. Sachs.

Jahrgang I
(1885/5645).

BERLIN 1885.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.
(Dr. A. Berliner).

In Commission bei:

J. Kauffmann
in Frankfurt a/M.

Wittwe u. Gebrüder Romm
in Wilna.

מורה מקים המורה.

אסיפת שירים הננועים לרמב"ם וספריו המפורסמים, נדפסים כבר
ובלתי נדפסים.

אספתים והנהגות, קצתם ע"פ כתבי יד, אני מושי"ט.

1.

ואין רצון ללבו רק רצונו	אדון יצרו אסיר יוצרו וקונו
ונשמע עד ספרד פעמונו	אשר לבש במצרים מעיל הוד
והריחו בשנער קנמונו	ורקח מרקחי תורה בצוען
והתפרד ורעו רעיונו	והתייחד ומודעיו ברעו
אשר על פי באר וישק צאנו	וידו גללה אבן נדולה
והריק את מעונו ממעונו	והשיק את ¹ נבאתו מנכותו
בתוך לבו ופרקים על לשונו	ועין חיים ועין דעת ² נטועים
ויסר מלכבו עצבונו	אמור לדור ולא ³ ידאג בעודו
ועורר את חנייתו תחכמונו	היפחד ועדינו שר צבאו
והמטה ביד משה נאונו:	ולמה יחרד העם בים סוף ⁴

¹נ"א בית — ²נ"א ועין דעת ועין חיים — ³נ"א ואל — ⁴נ"א בים סוף או סוער, והוא נגד המשקל.

2.

ממלאכי רום אמך הרתה	אדם ולא אדם ואם אדם אמת ¹
מלאך בעולם תחתו ² בראת:	או אומרה לאל באין אשה ואיש

¹הייתה בדפוסים נגד המשקל ואפשר שקראו היתה כדי להוציא חרוז, ואין לו צורך בשיר קטן כזה — ²נ"א בלא אשה ואיש והוא כפול.

3.

נקרא שמו נשיא ופורין סרן	אהר אשר כל איש בעד הוריו
היה המור אביו נשיא הארץ:	פרדי בשם נשיא אכנה כי

מורה מקום המורה

4.

אך אחר כך אמצא מרגוע
לולא נפשות ייחלו יום שובך
נר החכמים שוב² אלי צוען היה
שפה ברורה מה לך אל עלנים
כל ראש וכל לבב לך יצונו
עם יום פרידה תמנו לננוע
חותם עליי כל ראש וכל אזרוע
כי מה לשל חרמון אלי גלבונו:

¹ בדפוס: יונה ובשיר ר"י הלוי יטע, תנועת ראש ולב נמצא בישעיה ד' כ', ל"ז. כ"ב —
² כן הגיה ידידי ד"ר עגערס — "כצ"ל לפי המשקל וכן הוא בשיר ר"י הלוי.

5.

אך כעטלף כהתה עינך
חציו תהוננוי כך ותדמה כי
בראותך מורה וכל אור בו
הם בו והן הוא לך ישו אָרְבוּ:

¹ צ"ל יכוננו?

6.

מאורי סגורים	בעיניך נבזה	עלי מה ומה	אמר רב (?) חכם זה
אשר זכה הורים	להבין המים	וחכמת שמים	והוא אור (?) עינים
בתוכו סגורים	וגם השכליות	וחכמת טבעיות	להבין חושיות
לבוש החמרים	ולפשטים לבושו	ולחסיר את פששו	להכיר את נפשו
כרת העברים	והוא השלמות	וגם צורה ודמות	ש ולשלול הנשמות
ומוצדק (!) מישרים	עלי בן תולעת	שפע הנשפעת	ופתח (?) לדעת
לדורי הדורים	ולא יגרע חוקו	אוי השיג ספרו	ויחדר (?) עד גומרו
יחשבו לדורם	וחושבי איך ומה	מאד נעלמה	יסוד שנער (?) אמה
כאחד השירים	דעו כי כל יכול	ויודיע הכל	וזה תכלית הכל
בשם הנבחרים:	ואוי תקרא	בי"ד ובמור"ה	היה המיד קורא

7.

אמת מורה אמת קרך¹ ככנור
ובא פתי ולא² ידע לנגן
יתריו בו לפי³ חכמה סגורים
וניגן בו ושיחת היתרים:

¹ בספר דברי חכמים: כרך, והוא טעות הדפוס — ² נ"א על יסוד, וגם זה נכון — ³ נ"א בלי.

8.

אמת מורה	לכל משכיל	נתיב יושר	אמת מורה
מרה צ-	כמו ארץ	מאון נפשו	מרה צ-
ושורש ל-	כלב סודר	ענה פורה	ושורש ל-
והוא נצב	לכל סכל	למטרה	והוא נצב
ומורה ה-	ברבות י-	אמת יאמר	ומורה ה-

9.

אני שרף תלאוני עלי נם
להשכיל בו ויהיל אחרי מות
ידי משה להחיות בו נשוכים
הכי קרא שמו מורה נבוכים:

10.

אנשי מינות	אומרים לגנות	אין התורה	רק חזיון
אין המכתב	כאשר נכתב	כי יש	סודות בגליון
חשב כופר	כי הספר	פעם משל	פעם רמיון
דבר שלי	על הפליא ¹	לא האמין	רק בגמיון
5 על החריזי	אשפך רוגי	יהיה לענ	ולביון
הוא המעתיק	רעה המתיק	כתב ספרו	ברעות רעיון
אומר בשחוק	מלב רחוק	תעמד חמה	אל בן גריון ²
ובהגרות	סירש חרות	שלא קבל	מאבטליון
נתן מוקש	אל דור עקש	לא יוכל על	זאת נקיון
10 יקח בושנה	כתב שטנה	בדבר מלאך	ההריון
לנו ערים	על השדים	יוסף שירא	בן תמליון ³
לשר מאיר	הרב וגביר	סלון ממאיר	עד כליון
על כל שונה	מורה הונה	יעל יונה ⁴	בקיקיון
הרף מורה	מן המורה	המנע מן	ההניון
15 אך אל מרע	אל תתודע ⁵	משם תשכיל	דעת עליון
דברי סופרים	בו נזכרים	בהם החזק	מאין רסיון
ובסוד נשמות	אם הוא ברמות	לרעת זאת	אין לך רשיון
אכנ ⁶ האמן	ואמור אמן	כי יש מנהיג	יושב חביון
ידע לבי	צור משגבי	מלך עשה	לו אפריון
20 שוכן סיני	ובמשכני	ושכינתו	שבן ציון
עורה עמי	אל עם חרמי	עורי צרפת	לבשי שריון
(נ"א צרפת חושי עורה לבשי ⁷)		שימי עלי-	ך את שריון)
על בדרש עיר ⁸	חמה נבעיר	על מקצתם	יקר פדיון
או יברר	לב עם סורר	או יאמן	בתיוון:

¹ שופטים י"ג א' — ² הוא נקדימון, גמון ג"ו וכו' — ³ מעולה י"ו ע"ב — ⁴ הסוגר הזה משובש בכל הנוסחאות ורא"ג כתב: ואולי צ"ל: יעל כעל יונה קיקיון וגם זה אינו שוה לו. עכ"ל — ⁵ בדרום: אך תתודע (התודע) אל המדע, וכוונתו על ס' המדע — ⁶ בדרום: אך — ⁷ נוסחא אחרת משובשת היא וחסר החרה — ⁸ ובראש העיר בכ"י פלארענץ, עיין עליו במ"ס.

11.

אשכור אמאיר דברי מאיר	ולא ¹ אשאיר פליטה לו
סגר דלתי הבין בשתי	ידיו שפתי שקר הבלו
חכמות בוזה ולאיש מזה	גם בן מזה עצום חילו
קלות ראשו קלקל ראשו	הרבה כחשו הגדיל מעלו
5 הוא במורה חציו יורה	הוא בן מורה לא תאבה לו
וברע רחשון האריך לשון	כבני דישון יקום כסלו
גם בארגוני העיו סניו	חרק שניו מרוב סכלו
אם צלם הוא יאמינהו	כפשטיהו כפר באלו ²

¹ כאן חסרים שתי הברות — ² ר"ל באל שלו.

מורה מקום המורה

ואם¹ יש נשמות כיד עין ודמות
על כן שקר כי לא חקר
שירו צובר שוא כחומר
הוא מות ימות אין קומה לו
בין אור בוקר לאישן לילו
הוא מתעבר על ריב לא לו:

³ השוא נותרת כמו במלת לאישון בשורה הבאה אחר זאת.

12.

אשר ברא צבאות ¹	המון הנמצאות	והם מופת ואות	מציאותו מורים
אדון הכל המציא	ומאין הוציא	ועוזי ומנוסי	וקווי ² נשמרים
ישוכה בברכות	גדולות נערכות	בלולות כרוכות ³	בשכח מאמרים
וארכה בתפלה ⁴	ואגדיל בתהרה	ורוממות וגדולה	לבורא המאורים
תפלות אביע	לבורא רקיע	ושבו משפיע	עלי כל נוצרים ⁵
תחלת כל תחלות ⁶	ועלת העלות	נורא בתהלות	ואדיר אדירים
נשואות עפעפי	למבין סרעפי	פרושות לו כפי	להלל בומרים
ולו אשא רנה	אחנן ⁷ בתהנה	לשוכן במעונה	ופוקח עורים
והוא ימשיך חסדו	לרב גדלו והודו	ויפקח עין עבדו	במורה המורים
10 אשר בו עת ⁸ אישעה ועין שכלי ארעה	לכל אחטא אתעה	במליו הטהורים	
(נ"א וממנו יבעה	בעין שכלו ישעה	ואל יחטא ויתעה	במאמריו טהורים ⁸):

¹ נ"א (מורה המורה) בריאות, נגד המשקל — ² יראיו — ³ מעולפות ברכות — ⁴ ולא ארכה תפלה — ⁵ על (צ"ל עלי לפי המשקל) כל יצורים, וזה נגד המשקל — ⁶ תכלית, נגד המשקל — ⁷ במקום אתחנן בעבור המשקל — ⁸ גם זה נגד המשקל.

13.

אשרי אדם שומע לי
ימצא חכמה אוצר חיים
לשקוד על דלתותיו יום יום
יפדה נפשו יקר פדיום:

14.

אשרי ירא	את הבורא	גם ברכות	יעשה מורה
הוי תמיד	ספר קורא	ועל כלם	קח המורה:

15.

אשתעשע במשל קדמון, ואהיה אצלו אמון:

בנתיב יו"ד ה"א וא"ו ה"א סוד, הוא שם יה בלתי אין עוד, הותמו הדר והוד,
כנוייו ש"ן דל"ת יו"ד, השפתיהו כמטמון, לא נודע. אשתעשע וכו'
רץ לבי להיות רושם, וארבע אותיות השם, אליף דל"ת נו"ן יו"ד הם שם, ביסודם
נבנה ארמון ויסע¹.
התורה צור על לב איש חן, צאד"י ב"ת אל"ף וא"ו תא"ו, ביסודם שנה עקיו. זה
נסתר מן ההמון, לא נשמע. אשתעשע וכו'
מורא שם ונשא ורם, הא הוסיף על שם אברם, יודעי סוד ההא אשרם קורא
דת בן עמרם, עם דת משה בר מימון, הנודע. אשתעשע וכו'

¹ הפייטן כיון אל שם בן ע"ב היוצא מן הפסוק: ויסע וכו'.

16.

אתיתי מרבבות קדש	לחת באש דת מימיני
יושר אמרי פי בן עמרם	קבל אוצר מטמוני
יושר הכרובים לו בחר	משנהו משה מימוני ¹
הזם יאדיר יד החורט	ירחיק מעליו הצפוני
ברב יועץ ותשועה	יאר על ניניו . . ?

¹ רש"ט פלקיירא (מנחת קנאות 183) כתב: מרגלא בפוס הקורא אותו משה השני (עיין רשימתי הגדולה ע' 1861 ובהוספות). בסוף הקדמת שער השמים כ"י מינכען 46 ע' 17 נמצא: אמר הכותב שמעתי אומרים משה ער משה לא קם כמשה ע"כ. ור' חיים ליסקר בספרו סהר הרקיע כ"י רד"א Qu. 1673 העתיק זה המשל על הרמ"א. — בכ"י לצו. ור"צ ח"ם חיקן: קוני ואינו מסכים עם המשל.

17.

ברכרי ספר איש לא יבעט	כי מנין פרקיו קע"ט
בריו לעד סמוכים	קראוהו ¹ מורה נבוכים:

¹ צ"ל קראוהו ר"ל המחבר.

18.

בינו בדת משה	אשר היא באמת	סולם אשר ראשו	ערי שמים
יעלו במעלותיו	ואל תחפזו	פן תפלו מנהו	מטה מים
אם תגעו ראשו	הכי תהיו בני	עליון וינס רגליו	בני מצרים:

19.

בעת נסע ידיר לבי ¹ ברכני ²	נרוד שוכח לכבי את נותו
ואך יכון לעורר אהבתי	ונפשי יצאה עמו בצאתו:

¹ לב ? — ² צ"ל ברכני לפי ידידי הנז'.

20.

בשרה תבונות קצרו הקוצרים	חכמה אשר אל כל נדיב לב ערכה
גם אחריהם לקטו הלוקטים	נפשי אליהם חברה קרבה
כמה אלומות אלמו מהם אבל	קמה אלומתי וגם נצבה:

21.

דברי נרגן לריב ארח	היו עלינו לשורח
אך דרך לו בנסל	אך בשכל אין לו אורח
לילה לא ינה לו סהר	יומם לו שמש לא יורח
מי נחלי צדק יבשו אך	צין המטה ודון סרח
אתמה מחולקים על משה	איך לא זכרו עונש קרח
מורה צדק הוא ודברו	כאש ודברם כקרח:

מורה מקום המורה

22.

דעי הולך לנחות דרך
הוי כל תועה בשרי תורה
ממא ובסיל לא יעבור בה
י"א טורה דרך.

23.

האל הקדמון האדירך הפאירך הכתירך
משה בר מי מון אות לנתיבך
עבר הי מה טוב חלקך, בנן מושבך
שעה ירך שמה העניקך זרח כוכבך
אהבתך קדמה אל חשקך שוכן הארמון
לך כל יקר לא נחקר למחקר הצח הארמון:

24.

הלא מורה הלא אתה כבושם אשר חזק מאד ריחו ואונו
ובא אבר ולקח מרקחתו לעת אכלו וחזק בו נדונו:

25.

הרב משה הנחיל אנשי
הורה לנבוכים בפרקיו
לפתי עצמו ראשיהם
קדש ספר רוי עולם
אולי בהם ינרל שכלם
ונבוכים למבין כלם:

26.

הרף מני שואל ספרי
יען כי הספר דודי
כי זאת באמת חטאת מרי
איך אתן דודי לנכריי:¹

¹ בדפוס: לנכרי, נגד החרו.

27.

זו צנצנת שבה הפקד
לכני ישראל במדבר
המן הוא דתו שלמר
גם זה משה האיש הרין
5 פרש ענן דתו זבאר
משך עורים אל ארתותם
מסלול ישר שנה דרך
כשופר הרים את קולו
אשרי מבין כל השמון
10 מבור תחתיות יעלה אותו
יעילו מצל העובר

המן שמשה האכילו
ארבעים שנה הוילו
ודבר האל שננלה לו
אתריו התנה על דגלו
הפר דלה דלה לוי
הורה לכל את מהללו
הרים מנהו כל מכשולו
אשרי מבין את מלולו
שנלה אלוה עין שכלו
אל שחק לדרור עם חילו
לחסות בנעם אל ובצלו

¹ חסרה הברה ואפשר שצ"ל גם דלה (שמות ב' י"ט) — צ"ל תחתית לפי המשקל.

מורה מקום המורה

מלהיות נחלתו עפר להיות חלקו אף גם חבלו
כמה נחלה שפדה זאת¹ על איש חכם ישמע קולו:

* צ"ל הזאת ? וענינו כמה שפדה הנחלה הזאת (תלים י"ו ד).

28.

זרוע שכלך נלה והודו רכב וצלח במורה הנבוכים הנה עליו כטל וכמן בשכבו ידא מתעלומיו עד לזקן המונו¹ אל יפחידך כשורד² בחוק³ שכלך באופנו וסודו ואו תשכיל והצלח בכל עת ותמצא חן ושכל טוב בעיני	ונסתרים ואל על מעמירו וסודותיו ותחומי⁴ על כבודו ומסנה⁵ שכלך עליו תיערו תהי חוקר ונס תשאל נגידו⁶ הדריו רוממו⁷ מעל פרודיו ותתן על זרועך צמידו וזכר טוב אלהים לך זכדו אלהיך ותהיה⁸ שר פקידו:
--	---

¹ בדפוס: תחנות, וע"כ הגיה המו"ל אל כבודו — ² לפי דעת ידידי הנזכר צ"ל ומחנת —
³ בדפוס: צידו — ⁴ בדפוס: החייהו, נגד המשקל — ⁵ בדפוס: כשולך — ⁶ בדפוס: הרהו קוסמו —
— ⁷ בדפוס: פרידו — ⁸ בדפוס: כמה, נגד המשקל — ⁹ בדפוס: ותחיה.

29.

ידי משה ביד שכל המוכים במטה עמי יבקע ים תעודות ומרח על נשבי הכסילות ושלחן נעמו ערך לדלים ⁵ והוא שלחן אשר לפני אדני לפי רב אוכליו ירבו ערניו ואוכליו יחוו האל וישתו והוא ספר תעודות יעלה בו לשוטט בין ערונות הנשמות ¹⁰ כאלו מלשון חוים מעמי ודרך בעלי תורה מסקל	ועמודי אמונה בו סמוכים ויחן בו ברוח סיו דרכים צרי מליו וחיו הנשוכים אשר מאז מצפים לו וחוכים ועליו מעמי תורה ערוכים למען כי מאד המה ברוכים נביעי אהבת בשמי משוכים לאור עולם אשר הלך חשכים ולצאת מנוה סירים סבוכים² ורדיו ממקור עליון משוכים ביד ישרו ומורה הנבוכים.
---	--

¹ בכ"י אחד מצא ידידי הנזכר: עוז, אמנם המליצה נכונה כאשר נמצאה בכל הדפוסים.

30.

ידידי אל חומדים ונפשם נכספת בננות החכמה ומאמר המורה ⁵ ועין הלב יאיר ברעת מעלותיו וכלם⁶ חפצם בו	ביחד נצמדים בדם מושפת² ידיעה³ הרמה אשר הוא כמורה⁴ והשכל יפאיר והשיג חכמותיו ולעמוד במסיבו	ברום דעת עומדים וכמשכנו¹ חונים בתוך בין רוחפת ורועים בננים מאירה כחמה ובה תמיד חונים וכמלקוש מורה להרים נבנונים והנפש ישאיר ותדור במעונים הבין סודותיו יקרים מפנינים להבין סוד חוכו נערים חקנים
---	---	---

¹ נ"א ומשכנם — ² עושפת — ³ ודעה — ⁴ כאורה — ⁵ זכול.

מורה מקום המורה

והספר נקדש	ודובר סרה דש	ונכבד במקדש	לארון האדונים
והוא מסיר מסוה	וכל ⁶ רוזן ירוה	בסדרור השוה	ולו הכל פנים
והוא נופת עם צוף ⁷	ותובו סוד רצוף	ומכחיש האספסף	בקדמות מאמינים
10 והוא הפליג הורות ⁸	בחכמות ובתורות	ואמרותיו ברות ⁹	אמרים נבחרים ¹⁰
ומראות הצובאות ¹¹	בלבו מובאות	ודבר בנבואות	דברים נאמנים
הוא אדיר נאור	ונגה לו באור	מחפש במאור	סתרים ¹² וצפונים
וכל רו לו נגלה	ולמרום עולה	בסולם המעלה	ורוכב על ¹³ עננים
ונפתח ¹⁴ שמים	וראה ¹⁵ מהנים	וכל רבותים ¹⁶	כרובים שאננים
15 וידע כל נעלם	בשכלו הנשלם	והשיג את כלם	ועליז עליונים
אשר הכל יצר	וידו לא תקצר	וכרא כל נוצר	חדשים וישנים ¹⁷
בחרו הכינו	ושכל רב הקנו ¹⁹	להביר את קונו	שעיפו מוכנים
בכל ביתו נאמן	בצוירו ²⁰ נסמן	בשכלו המזומן	לרוים המזומנים ²¹
ולא נמצא כזה	כמשה החווה	ומזה בן מזה	ורבן רבנים
20 והאל יתברך	לערכו ²² נר ערך	להאיר עם דרך	דרכיו הנכונים
ונפש העניו	הביאה מול פניו ²³	ודרה במעונו	והוא ²⁴ לפני לפנים ²⁵ :

⁶ והאמנות מחוה — ⁷ רצוף — ⁸ הפליג להורות — ⁹ טהורות — ¹⁰ נעימים, נגד החרוז —
¹¹ החכמות — ¹² ספונים — ¹³ ורכב עננים (קרשקאש) — ¹⁴ נפתחו — ¹⁵ ודרה — ¹⁶ שרפי
כנפים — ¹⁷ גם ישנים — ¹⁸ מלת צור חסרה בנ' קרשקש — ¹⁹ טוב חגנו — ²⁰ בשוירו —
²¹ העמונים — ²² לנגרו — ²³ צור לפניו — ²⁴ והיא — ²⁵ ולפנים, והוא לשון התלמוד, ולפי
המשקל צריך לקרא ולפנים יתר במקום תנועה.

31.

יהנו מזמותי ויתלחשו	אולי להצדיק האמת רחשו
אולי להצדיק האמת עמלו בסוד	ישאו עון דבר ויתקושו
יודו עון דבר והחטא מאשר	אמרו עלי מורה דברים קשו
אמרו עלי מורה אהה כי עמך	משנה ודרכי ספרך נעקשו
5 אצעק ואצעקי וזה לי מאוי	צועק ורגלי על מפלה ² חשו
מי יתנני מעפר קברו וכו	יתגוללו פני ויתפלשו
יתגוללו פני ועיני על מקום	קבר מקודש בבכי יגשו
קבר מקודש מי יגלה ממך	בנף והפנים אשר נדרשו ³
שפלות אני עושה לרוב התנצלות	שפלות אשר יודו ויתכחשו
10 נקם ושילומים חרטה מאנוש	כי נכלמו פנים והתבוששו
עתה תבואני מחילה מגביר	לא אהיה מפושעים נענשו
היה זמננו כמו דומם וכן	רבים לשונם ברמי חבשו
עד בא אדוננו ונתבשם זמן	ממרקחי קשמו ויתעטשו ⁴
כתב במכתב האלהים אות באות	הם הם וצדק ואמת נפגשו
15 מטעמי תורה הלורה העביר	או יצאו דעות אשר לוטשו ⁵

¹ ואצעק — ² נראה שצ"ל מפלט, מלשון אחישה מפלט לי (תלים נ"ה ט'), ויכן המשקל.

אשר בעברו כתב חשו על -- ³ "א נכבשו" — ⁴ ברפוס: והעטשו נגד המשקל, ובתלמוד ירושלמי
נמצא: מתעטשות מריח פטום הקטרת (Lewy III, 638), והמשורר הזה היה תלמודי — ⁵ על
למשו הלב והשכל וכו' עיין המזכיר י"ב, 35, ורשימת כ"י בערלין ע' 104.

מורה מקום המורה

רפה מויה הנמרא בעבור
העתיק המורות אל כתב פשוט לעם
מיום אשר יצאו ספריו על פני
יושבי קרנות נעשו מיושבי
20 מי יעקר מן הלבבות טעמי
טרף גדול חכמה בקלפי העלה
למד לכל לומדי יסודות דת ודין
מה הם חסרים מכתבי הרב ומה
תחשוב לחסרון אשר יום נתנו
25 לו וכתה עדה כמקדם אזי
תמצא מחוסרים דבריו מדבר
הנני מעוטר מדבריו בעבור
ומחוסרי מוח נבוכי מחשב
שבוש בנפשותם וכסבורים אשר
30 אזני מריבים תהרשנה על דבר
לא עמדו על סוד תכונה חושבים
ידעו בשכל אך מעט מוער אבל
נוטה למדרשים ועמי מעצור
עושה אני עצמי חכם לב מחריש
35 מי יערוך מלין ולו היו אמת¹
לומדי הלכות ילמדו דים ודי
יודעים במה² שנאסר לא ידעו
קשה דבר למד אשר הלומדים
מרב קבע תועים ואם יש בעלי
40 כי שלחו נשים שהוסר העדי
עמך כבוד עולם ממיתת אחריו
הוא היקר אם לא ראיתיהו הלא

כי הסברות מאנוש⁶ נחלשו
שהם חמדות מחקור נואשו
תבל בעיר ועיר ישיבות פשו
אהל ותחת סופרים נכבשו
תורה בלב היודעים שורשו
רקב ובספרים אשר עוששו
שלא ידעם איש ולא הורגשו
יתרון לספרי דת אשר נקדשו
לא רקדו הרים והתנעשו
נתן תהום קולו והרים משו
הכמה ואם דבריו⁸ ספריו נשו
מתעטרים בהם פאר חבשו
ממעניי שכל מבוכות משו
מלעבוד את יוצרי⁹ חופשו
על האמונה חורשים חרשו
מורה ומן נו מחקר גורשו
נוטה למדרשים אשר נדרשו
נצבו¹⁰ לשם האל שפתי חשו
כי אחריש אזני ולא נחרשו
אם אל גדולי הזמן נבאשו
כי ילמדו דעות אשר פורשו
דברי מחוכמים אשר חודשו
מרוכי קבע תועים ונשתבשו
מוסר אני¹¹ אומר חמדות נשו
התפשטו מוסר אשר לבשו¹²
כבוד אשר הקודמים ירשו
יהנו מזמתי ויתלחשו:

⁶ בדפוס: מאתנו — ⁷ בדפוס: דבר — ⁸ בדפוס: אנוכי — ⁹ בכ"י: יוצרם בזה, במקום את יוצרי
— ¹⁰ בכ"י: ובכן, במקום נצבו — ¹¹ בדפוס: ולא היו כמת — ¹² בדפוס: ידעו ממה — ¹³ בדפוס:
אבי — ¹⁴ השורה הזאת לא נמצאה בדפוס.

32.

יהנו¹ מזמתי ולא נמרו
כי אחקור סודות ואעמד על יסוד²
עצות בנפשי על דבר המופתים
כי הפלאים רעיוני כחשו
5 לא האמנתי לדברים עד אשר
לא האמין³ לבי עדי התחזקו

כי אחקור סודות ולא נחקרו
תורות אשר מדור לדור נמסרו
כי הפלאים מלבבי ורו
בהם ואחרי הטבעים תרו
התלבנו אצלי והתבררו
עלי תשובתי והתגברו

¹ יהנו בכ"י: ירבו, וכן בסוף השיר — ² כן תקן רא"ג לפי המשקל ובר"ח: סוד — ³ בר"ח
תאמין, ואצל רא"ג תאמן

אבוא בעדים נאמנים על דברי⁴
 אביא מגלותי ושטרי יולדי
 מורה נבו כים כל נבואות⁵ עמך
 10 חדש אמרים ספרך לא נכתבו
 ומרחקים האות והמופת ואל
 איך נתקו חבלי אמונתי ואיך
 אבן יקרה לקחו מן החלי
 לא כן יסוד הרב וחלילה אבל
 15 בלשון ערב נכתב והמה שבשו
 דרשו בספר מכתבי ידיו ראו
 חקרו ספריו לחזות מה נאמר
 וראו בוירא במלאכים אשר
 אבי הלא ידע לבכך כי בני
 20 מהם פעמים נעשו צורות כעין
 מהם אשר צלם אנושי נעשה
 רוח אלהים הם⁶ אבל יתגשמו
 הם הם בני אלים בהקיץ דבקו
 אט לי גדול הדור וכתר לי ועיר
 25 האין לנפשות חטאים עונש לבד
 אין דין ואין עונש ליום הבא ואיך
 לי אמרו שם נחלי זפת ושם
 אולי משלים הם ואין דבר אבל
 אולי משלים הם לחזק בעלי
 30 אבי כלך מדברותיך חדל
 על דעתך כי הנפשות יאכדו
 זאת שאלת חנף ועל כן ישמחו
 כמה חכמים שחרו רצון אבל
 לך הנמולה נתנו ובלא מחיר
 35 אמן ואמן כן יהי כדברך⁷
 אלוף נעורי מי יגלה מחשבות
 הרף גביר למשך נחלים מבאר
 מה לך לאסל אשון וחכמי מחקר
 לנו דבר אתון דברים של אמת
 40 איבה באוונות דרבה⁸ יאמרו
 אבי התתמה על גלוסקאות⁹ ולא
 אם יש פליאה ספליאות ים אשר
 הן לבך אל מעמד סיני אשר

מופת ואותי אגרות עזרו
 שהם נבורות גואלי ספרו
 מרון ומלחמה כך יתגרו
 בהם בהגרות ולא נזכרו
 מיטב פליאות מעשים¹⁰ תארו
 קשרי ספרי לא ביד הותרו
 כמעט ואבני החלי נפזרו
 המעתיקים מדרכיו סרו
 מכתב אדוננו ולא בארז
 אם הנבואות לחלום נפתרו
 בדבר אתון בלעם ומה נדברו
 נראו לאברהם והתנכרו
 אלים בקרב היצור יסחרו
 תרשיש ומראיהם מאד נהדרו
 להם והמה לאנוש נכרו
 ילכו בתבנית איש ויצטיירו
 בהם בני אדם והתחברו
 כי לא נתיבות ספרך ספרו
 כי אבדו להם ולא נזכרו
 לי אמרו כי מוקדים נבערו¹¹
 נפשות שביחי הגמול יחרו
 נדרו בהם¹² לאנוש נדרו
 נפש אשר בתאוה יתחרו
 פן ישמעו זרים ויתפקרו
 לא ידעון שדון ולא ישערו
 כל פועלי און ויתאמרו
 אחר אשר מיד שאול נפטר
 חלף¹³ עבודתם לכך מכרו
 שלום לפושעים אחרי נקברו
 אמן בקרב לכך נספרו
 לא חצנו אבות ולא הפרו
 היוולדים און ועמל הרו
 מה לספרים מחזה אמרו
 משל ודעתי כי לכך נוצרו
 תוכור זמנים שכבר עברו
 גורי תהומות בעדי נגורו
 בו רעשו הרים והתפוררו

⁴ בד"ח: דברי — ⁵ בד"ח: לנבואות — ⁶ בכ"י שח"ח: מוטבע פליאות יוצרם —
⁷ בכ"י שש: יסודותם — ⁸ בד"ח: יבערו — ⁹ שש: גורי דבירים, ורא"ג תקן: בהם גדרות —
¹⁰ לפי כ"י שח"ח: ובר"ח: חלק — ¹¹ צ"ל כדברך לפי המשקל — ¹² מס' כנא בתרא ע"ג
 ע"ב — ¹³ מס' שבת למיד ע"ב.

אכלו אבותינו ולא חסרו
מאל מזמזמיו ולא יומרו¹⁵
לאל תמונת האנושי¹⁶ ציירו
דעות חלוקים הם ולא כפרו
העובדים צורם ופיו לא מרו
כי הטעמים ממך נעדרו
ולמעביר הוזהמה הוקטרו
הוגד לך מה זאת אשר נאסרו
אחים לאחים אחריו הותרו
איכה בדמם זובחים כופרו
על כן עלי הוידעים¹⁷ שפרו
יתהללו בשמו ויתפארו
חיל לחרחר ריב והתאזרו¹⁸
ספרי אדוננו ויתיהרו
עוזרים בלב ולב ויתעוררו
ובשם אלהיו אויביו ויוארו¹⁹
הרב עליהם רחמי נכמרו
הם הם ספרים²⁰ באמת נסדרו
לכתוב דברים מכלי יתורו
סודות מסופקים ולא הוכררו
צרפת וחברותם לך סדרו²¹
משנה אשר נמצא ויצטערו
מחן שפתי נוולים יגרו
עם מושכות מופת ולא נקשרו
עולם כאין סבע ואם יושרו
ידין דבר²² ריבות ויחששו
מה זה קרעיו²³ יודעים חסרו
ומכפרים פני²⁴ ולא כופרו
היא הבאר על פעמיהם כרו
מינות ושמה כופרים דגרו
עכור וחכמי הזמן עכרו
בטול דפקים הם ולא נפגרו
המר ומקור נווליו יחמרו
כי הדברים לא כמו שערך

וזכור קדושי נפלאות המן אשר
45 לא תקצור (ימין)¹⁴ עוזו ולא ימנעו
אל תאנק באומרים נשמות ואם
האומרים כבוד והחושבים דמות
כמה חכמים אמרו שעור והם
על הקטורת דעתך ישוב ודע
50 פן תחשוב כי מפני חלב ודם
עמד בסוד כלאי בגדים לבך
ספר נכון דבר ומה טעם נשי
על הזבחים יש טעמים עמך
מצות נזירות הם ומלך יסדם
55 רבים באין מדע במדע תמכו
אראה בעיר ועיר חשוכים אורו
יתיהרו¹⁹ כחות צבועים בעקור²⁰
מהם חלוקי לב לקנאת אויבים²¹
ארור אשר בלתי אמונה יעזור
60 קנין ומשפטים ויתר מכתבי
ספרי קדושה הם ועל דרך אמת
מוכתר ביראת חשא ומי הכריחך
לכתוב דברים מחשב²⁴ ענין אכל
מה תעשה²⁵ כתר ומני מגאון²⁶
65 ישאו ידועך בניהם על מעט
לקחי כמטר על דברך יערף
אוחיל לקשר מעדנות ספרך
האת[ה] חכם לב תיפה נפלאות²⁸
ריב לטבעים עם דבר מופת ומי
70 אקרע סגור לבי עלי מורה ועל
לילה מליצים על לבבי דברו
עצה עמוקה העמיקו סודרים
ארץ עלולה שם לפנים קננה
מהם במקצתם מתי מספר בלב
75 אמרו במתים הנביאים החיו³²
ינקו מחוכמים וברי לב שדי
יפגרו המה ונפשם תאבל

¹⁴ רא"ג העיר שהמלה הזאת נוספה נגד המשקל, אמנם לדעת ד"ר עננים צ"ל תקצר ימין עוזו, בדרך שאלה — ¹⁵ בכ"י שחז"ה: נבצרו — ¹⁶ בד"ח: האנושי — ¹⁷ בכ"י שם: השומעים — ¹⁸ שם: ותאזרו ¹⁹ שם: יתיהרו, כמו בסוף השורה — ²⁰ לפי כ"י שם, ובד"ח: לעזור — ²¹ לפי הכ"י, ובד"ח: אוהבים — ²² בד"ח: יארו — ²³ שתי המלות חסרות בד"ח, ורא"ג הוסיף ע"פ סברא: נשנו וגם — ²⁴ בכ"י שחז"ה: מחביר — ²⁵ שם ובד"ח: יעשה — ²⁶ בס' קריה נאמנה: בשאק — ²⁷ בכ"י שחז"ה: חדרו (יחזקאל כ"א י"ט) — ²⁸ לפי כ"י שחז"ה: בד"ח: לפלאות — ²⁹ תקנתו לפי המשקל, ובד"ח: דברי — ³⁰ בכ"י שחז"ה: קרעי — ³¹ לפי הכ"י הנוכח, בד"ח: פניו — ³² לפי המשקל, ובד"ח: החיו הנביאים

על התפלה מצאו עלה ולא
לולי שלמה הנבין[הנבין]³³ ברית
80 אמרו לבן עמרם ועתה דברו
נשאר אהובי לאלהינו וכו'
יתהללו אנשי עצתינו עלי
אל ימשכוני בעלי המחלקות
אפוד בקרבנו ואיך נשאל באוב
85 לנו בנו נחמן למגדל עוז ואם
עזרא ועזריאל ויתר אוהבי
הם כהני המה יאירון מזבחי
הם יודעים ספר וספור עם ספר³⁵
הם יודעים אל יוצרם שיעור³⁶ אבל
90 ואני משולם בן שלמה אעצור
אהבם³⁷ וסוף דבר עלי המעשים

יתפללו לאל ולא יעתרו
כמעט שכיחי לב ברית הפרו
על לב אבות עולם ויתבשרו
כתר אמונה יודעיו הוכתרו
מורה ופיהם בחשאי יפיערו
אל יחזיקו בי ואל יפצרו
לזחות בדינינו ולא נשברו
לא צהלנו סוסיו³⁸ ולא דהרו
דעות הליצוני ולא שקרו
הם כוכבי נשפי ולא קדרו
אכן לספר היקר נזהרו
מלין ליראת כופרים עצרו
מלין וירי מכתוב נשמרו
יהנו³⁸ מזמותי לא נמרו :

³³ המלה הזאת הוסיף רא"ג לפי הענין והמשקל ויתכן שהמעתיק חשבה הכפלה במעות, ואינה—³⁴ כן בכ"י שחז"ה, ובר"ח: קולם—³⁵ מאמר מפורסם מס' יצירה, ורא"ג עבר על השורה הזאת בהעתקתו—³⁶ כונתו שיעור קומה, עיין שורה 48—³⁷ בכ"י מינכען: אחקיה כמו בראש השיר—³⁸ בכ"י ירבה כמו בראש השיר.

33.

יום עלו כל חכמי תבל
עלו למרום השכל אך

אל מעלת רמים וגבוהים
משה עלה אל האלהים:

34.

כל הנבון באמונתו
ילמוד ספר מורה צדק

ובדיעותיו לבו מונד
הכולל סוד ע"ז מ"ח נ"ד:

¹ הוא מספר פרקי ג' חלקי המורה, ויש מספר אחר, כידוע.

35.

כל משיב על דברי משה
תאלמנה שפתי שקר

שבר עול גם מוסר נתק
הדוכרות על צדיק עתק:

36.

כפר בנו עמרם והעבר מעל
הנה בתורת אל נביא אל נביא

כי שם אויל כשמן בפינו יעל
כן נקראה נביא נביא הבעל.

37.

למה חסרי לב אשר רגשו
אך נסגרו לפני מאור שמש לעת
וישוטטו אמנם נבוכים הם ועל
ספר אשר רפה ידי כל עובדי
5 ספר אשר רפא למכות דואני

לא חקרו בבין ולא דרשו
ערב ולצאת בעמלק חשו
לכם ידי מורה נבוכים קשו
פסל והתועים וכו' נוסשו
בינה ולא זורו ולא חובשו

תורה ולכות שוטנים נעשו
צאן אל ובו נוסרי כפירים רשו
הנעצוצים נעקרו שורשו
תורה ובו הבודאים נבאשו
אוהביו ובושת שונאיו לבשו
הדרושים אתיו ולא פרשו
ובמושכי לב לומדים ערשו
בו חייבו חיוב ובו כחשו
בחיות ובדלות אשר רחשו
כסא ומקום לו ברום קדשו
יראו מקום שבתו ואם בקשו
מה היא ולמה היא ונשתבשו
עוד מלבדו אל ופעם פשו
קראו ולא שנו ולא שלשו¹
ראו מאור הרב ולא בלשו²
(והן)³ בצהרים כשלו מששו
דעה ובושו מאשר הרשו
שוא דברו אל אל ולא חששו
משה ולוהות הברית לא משו
יכלמו נגדו ויתבוששו
הרב בלי מוסר ונתלחשו
מה סכלו בהן ומה טשו
לכות נבונינו ונתעקשו
בעם בתורת אל והתקוששו
על לב וזכרו זאת והתאוששו
חכמו בני אדם ונתקדשו
אם רחקו להם ואם נגשו
עשו אבותיהם והם ירשו
על האמת ובדת אמת פנשו
או חזקו ידיו ולא נחלשו
חכמה מזמרתיו ואז חרשו
יהנו ויגוהו וינפשו
עם אל בברכתו ולא נטשו
אכן פתיים עברו נעשו
למה חסרי לב אשר רגשו⁴

ספר אשר החנים בניבו כל בני
ספר אשר העשיר בטוריו נוהגי
ספר אשר השריש עצי חיים וכו
ספר אשר הראה באורו נפלאות
10 ספר אשר העטה מעיל צדק לכל
איכה בני בית רב דרשוהו כמו
איך סוד יהוה כהויא⁵ השבו
כי שללו גשמות ובאשר שללו
ויחשבו כי קיימו מצות שמע
15 ויאמרו אחר⁶ ואין גשם ועל
ישב ומלאכיו סבבוהו ולא
אכן מחיצה שת והם לא ידעו
פעם בפיהם יאמרו אחר ואין
כי אמרו מקום מסוים לו והם
20 וידברו דברי אוילי עם ולא
אך נסתמה עינם לאור שמשו
וידרכו קשת לשונם לחרוש
כי נראתה חרפת מומתם וכי
חשו בסורם משביל חכמה והן
25 ריקים ערומים משביל חכמה הלא
קמו והעתיירו דברים על כבוד
גבה לבבם מהלכות דרשו
כי אמרו חכמה יונית פתחה
בינו והשכילו בכל לב בוערים
30 התבוננו תועים ושימו פושעים
תורת ה' היא מקור חכמה ובה
כי כל בני עולם לאורה הלכו
אין ליונים רק פסיליהם אשר
אכן נבונים בשכלם חקרו
35 וירא אביר רועי ישורון האמת
או מעלי ספר ה' דרשו
נסע בעדן לנבונים גן ובו
ויהי למופת בזמן כי נפקדו
בקע במטהו בים חכמה שביל
40 לעבור נבונים הוא ולמה עברו

¹ דורשין כל מלת את. כר' שמעון (פסחים כ"ב ע"ב) — ² אותיות אהיו — ³ הוגין
אותיות ח' ד' בדקדוק — ⁴ לשון תלמוד אם קרית לא שנית וכו' (ברכות י"ח) — ⁵ תרגום
חפש — ⁶ מיותר לפי המשקל — ⁷ בדפוס נהפכו האותיות ונדפס: גשור.

39.

לעתיקים אשר כראי חזקים
ולנבואה וחקר הפליאה
ולכל ראשית ותכלה לבך שית
פקח עין לדעת יש ואין
5 והתודע אלי מורה ומרע
ראה ענין במשפטים וקנין
ולומנים קרא ספר¹ זמנים
חקור אבי בספר הערבי
והתחכם בלבבך ומוסכם
10 והתבונן ועדינו תבונן
בהרמות נבואה לחלומות
שמע דברי אנשי הפין במורה
רתוקות אמונה בו חזקות
ושמעתני מתי פקוד² לדעת
15 דבר³ מופת בפייה מן ונופת
לאש עלי עדי אשא משלי
לכל פליא ואין משנה⁴ ושלי
ימי מדון לכל כותב בודון
ודת מחקר לכל שורש ועקר
20 ולמורגש קרב אחי ותנש
ולמושכל⁵ לדעת מה התוכל
לפי תומו משולם בן שלמה
ובן מאיר⁶ להחשיך או להאיר
וכמהו ברכבי שוא ותוהו
25 והבוים דבר אמת⁷ והוים
תהי אחרית שפתם⁸ אש ונפריה
ומי יאשים אשר ינביל ויגשים
והגדות עלי שעור⁹ מעידות
יעידון כי דמות¹⁰ הדור למלבי
30 עלה ההר ראה קדם וסהר¹¹
לאברהם כפיר¹² ישאנ וינהם

ספרים מנבואות מועתקים
אשר בכתב אדוננו מחוקים
ותשאב¹ נפשך מים עמוקים
ושדר אחרי הרב עמוקים
ראה חכמה וענינים מתוקים
והתבונן והבין בפסקים
ולפרקים שאל לך בפרקים²
ובספרים במוצקו יצוקים
להגיה לקיים המחקים
ודע אם כחשו המעתיקים
בלב ולב ובדברים חלקים
ואם רבו בעיניו הנזקים
ובמקומות חבלינו נתוקים
רחקי סוד כמו³ טבע דבוקים
ועצות אחרינו מעמיקים
וילכו ממרומותם⁴ ברקים
טעמים משפתינו סדוקים
ועלימו רמחינו⁵ מרוקים⁶
במסורת בענינים חזקים
ראה אורה ראה חברת השוקים
התרקיע מוימה לשחקים
יפרש טעמי מצוות והקים
בעיקרים אשר מלב רחוקים
אנשים בעונותם נמקים
ואם לנו לשונם מחליקים
ועצמותם בניהם שהוקים
והכמי לב בנשמות מחזיקים
ולנשמות ראייה מפסוקים
ומה נאוו לחיוו בענקים
בני תורה ומכל חטא מנוקים
ותלמידיו לשם מצוה בדוקים

¹ בדפוס: אדוניו נגד המשקל — ² בדפוס: ותשא — ³ בדפוס: בספר נגד המשקל — ⁴ שמנה
פרקים הקדומים לפי על אבות — ⁵ אפיקורסות, עיין הערת ר"ל דוקעס, ע' 84; ובמ"ע ישרון
45: אלה הפקדים — ⁶ בדפוס: ובמו, נגד המשקל — ⁷ בדפוס: ידבר, ואפשר ג"כ שצ"ל
דובר — ⁸ בדפוס: ממרודות, נגד המשקל — ⁹ בדפוס: מאין משהו, ועיין שיר: אנשי מינות,
שורה 4 — ¹⁰ כן בכ"י (ירמיה מ"ד), ובדפוס: דמחיו (רמחיו), נגד המשקל — ¹¹ דר' ענערס
מצא כאן בכ"י עוד בית אחד: לזכרון קרא אחי בגרון במדרשים רצון האל מפיקים — ¹² בדפוס:
למושכל נגד המשקל, על ג' כחות מוטבע, מושכל, מורגש עיין רשימת כ"י מינכען ע' 77 סימן
6 — ¹³ כונתו על הראב"ע, כאשר הטיב להעיר רא"ג ע' 78 — ¹⁴ לפי דר' ענערס צריך
להיות: אמת דובר — ¹⁵ בדפוס: שפתים, נגד המשקל — ¹⁶ ר"ל שיעור קומה — ¹⁷ כן בכ"י
ובדפוס: דמיון, נגד המשקל — ¹⁸ לדעת דר' ענערס צ"ל: ואחור — ¹⁹ בדפוס: ככפיה, נגד המשקל.

ולנקמה חגור²⁰ אף וחימה
 ו בן נחמן לעזרתם מוזמן
 בארצותם חבורות שקצתם
 35 ולנראה אמונתם ברואה
 ולי עזרה ועזריאל²³ לעזרה
 ידעוני וחכמה למדוני
 בלב אחר אנחנו במיוחד
 לבית אמי שאו אחי שלומי
 40 ואם אבות בלכותם משובות
 יהי צלם זכות הרב משולם
 מבשרת לפנינו גו²⁵ וקרת
 בטוב חדה²⁶ ביום רצון וחבה
 אוי יובל נשיא משך²⁸ ותובל

וסוף דבר לשם האל עסוקים
 ולהם עז ספריו²¹ מעניקים
 אמונתם אמונת העניקים
 ויודו מעשה מופת חלוקים²²
 וקבלות עלי ידי²⁴ מריקים
 ואותי משדי אומן מניקים
 ורב אנשי זמנינו חלוקים
 ואם היו בראשי המצוקים
 ומקצתם בנכליהם ארוקים
 להשיב לאמת עוללים ויונקים
 עלי היום לבשר נאנקים
 אמת קבוצ²⁷ והם בבירת נשוקים
 לאחינו ומלכיהם בויקים:

ואברהם לדעת הרא"ג הוא הראב"ד — ²⁰ בדפוס: חגור, נגד המשקל — ²¹ כן בכ"ו, ובדפוס: ספרו — ²² בכ"ו חנוקים ולא ארע ענינו — ²³ על שני החכמים האלה עיין רשימתי הגדולה ע' 973, 755, ורשימתי כ"י מינכען ע' 3 סימן 11 — ²⁴ כן הוא בכ"ו וכן הגיה הרא"ג לפי המשקל, במקום: על יד — ²⁵ צ"ל גוי? לפי השערת דר' ענערס אפשר לתקן: לפנינו וקרת, וקרת בטקום קראת, והחרוז עם סלת מבשרת כמו בבית 12 (על החרוזים האלה עיין דברי הרא"ג ע' 72 בהערה) — ²⁶ בכ"ו: בשוב חבר ה, וצ"ל חֲרָבָה בעבור החרוז — ²⁷ מלת אמת היא יתר ולא ידעתי לכוון ענין קבוצ (שתי תנועות), והנה מדבר מקבוצ גליות, ואפשר שצ"ל קבוצ אומות? — ²⁸ ר"ל גוג (יהזקאל ל"ח ול"ט) וכן תקן הרא"ג מדעתו, ובדפוס: עמד.

40.

לרב משה יהודה¹ כל חכם לב
 נביא חכמה שמו נקרא ולא קם

¹ כ"צ לקרוא, והמחבר יהודה כיוון ג"כ לשמו.

41.

מאתך השר תהלתנו
 נבהו דרכך ועמק²
 מלאך אלהים את ונבראת בצ-
 בנללך אמר אלהים נעשה

ובך וממך¹ כל גדולתנו
 ויתרון פעליך על פעלתנו
 לם אל ואם אתה כתבניתנו³
 אדם בצלמנו וכדמותנו:

¹ בכ"ו ד"ר לפי בית ע"ה: בך ממך חשקת, ונ"א: ובך יסמך, נגד המשקל — ² נ"א ומעשך (כמעשך), אבל מליצת ועמקו נאותה למלת גבהו, ובפניני המליצות: רמת ררב שכלך ומוסרך — ³ כל הכית הזה חסר בגזיו אוקס' (ובקובץ תשובות) ובמלאכת השיר.

42.

מה בערו האומרים¹ כי בערו
 אש אוכלה המה ואיך אש תאכלם
 לא³ זה אבל עלו כמו תשבי לאל

ספריו² חמדות יקרו מזהב
 כינו לזאת בוערים ועוזרי רהב
 באש ונמלאך⁴ בתוך הלהב.

¹ נ"א החושבים, נ"א הבורחים — ² נ"א דברי — ³ נ"א אין — ⁴ נ"א ומלאך.

43.

מה לי בספר הנבוכים מורה
אם אקריב אליו בקשתו יורה
מה לי באור שמשו ואם אורה
הן בעדי סנר ואין מפתח:

44.

[מופת. הדור אל תעצב
כמה ימרוהו במדבר
איש כמוך לא יכשל
יען כי את לבין מוסר
כי נמצא לך על מורו עד
נמצא מעוז ולך סועד
בדבר פיהו עולם ועד
ולכל חכמה אוהל מועד:]

45.

מורה אמת תדמה לאיש מורה
השיג לבונן עלי חין יתר
חשב ירות חין אל לבב אויבו
ירה והכהו תוך לבבו¹:

¹ לפי המשקל צ"ל חין עלי וכן לשון המקרא (תלים י"א. ב') כוננו הצע על יתר — ² לפי המשקל נכון לתקן: בתוך לבו.

46.

מורה לבב נכון אמת נבון
רתעה כמו עור באור בהיר
מורה אשר הצים כך מורה
ילך בתמהון לב ואין מורה
יאמרו ברכות יעטה מורה:
עוברי בעמק רעיוניך

47.

מורה לנו שבע חכמות
לא יבין בו סכל כי הוא
בשתי תורות¹ סודות רמות
דן אותנו עוברי במות:

¹ ר"ל תורה שבכתב ושבע"פ.

48.

מורה נבוכים החרש פיך בלום
ישאו עונם אומרים כי הכתב
הן הדברים לא שמענום עד הלום
משל והנביא אשר אתו חלום:

49.

מורה נבוכים ישאלו רבים
אם לא יבוננם² לכל איש יא-
ואם יבוננו¹ ילכו וישתבחו
מרו כי ברחו ממנו ועוד יברחו:

¹ צ"ל יתבוננו? — ² צ"ל יבניהו?

50.

מורה נבוכים קח לך קורא
אם תחקרה הטב סתרי
לילה וגם יומם בדלתותיו
אל תעבור פיהו ואל תמרה
רוח אלהים בם לך תשרה
תשקוד ומצפוניז אוי תראה

יִשְׂרָאֵל לִבְכֹּךְ בּוֹ וּמִתּוֹכְךָ
 קְדוֹשׁ נְתִיב דְּרָכּוֹ וּלְכֵן בּוֹ
 יִקְרֹא אִמְרֵי אֶךְ לְכָל מִבֵּין
 מוֹרֵה נְבוּכִים בְּאֵמֶת נִקְרָא
 חוֹשְׁבֵי אֱלֹהִים נִשְׁקֹן בְּרִי
 זָכוּ בְּתוֹרַת אֵל אֲשֶׁר נָתַן
 קִרְנוֹ לְזֹאת תְּרוֹם בְּכָבוֹד
 אֹהֶה בְּמִצָּא שְׂרָדִי בְּחֹדְרֵי מוֹ-
 מוֹפֶת יִבְיֹךְ וְכָל² הַיּוֹת נִמְצָא
 צֶדֶק לֶךְ יוֹרֵה וּמִמְרוֹם
 יוֹם לִבְךָ יִגַּל וְיִשְׁמַח בּוֹ

כָּל מַחֲשָׁבוֹת אוֹן הִנֵּי תוֹרָה
 לֹא יַעֲבוֹר סוֹרֵר וְגַם מוֹרֵה
 יִפּוֹ כִּמוֹ מַלְקוֹשׁ וְגַם יוֹרֵה
 כִּי לְנְבוּכִים הָאֵמֶת יוֹרֵה
 פֶּן יֵאֲנֶף אִפּוֹ וְגַם יַחֲרֵה
 לָכֵם בֵּיד מֹשֶׁה נְבִיר יִרְאֶה
 זִרְעוֹ מֵאֵד יִרְבֶּה וְגַם יִפְרֶה
 רַח בּוֹא וְחִמְצָא מַעֲלַת בּוֹרָא
 אַחֵד בְּלִי תוֹאֵר וְלֹא מִקְרָה
 רוּחַ לֶךְ יַעֲבוֹר וְיַעֲרֶה
 שִׁיר גַּם בְּרֻכּוֹת יַעֲטֶה מוֹרֵה:

¹ לֹא הִבְנֵתִי עֲנִינוֹ וְגַם אִינוֹ לִפִּי הַמִּשְׁקָל — ² מַלְתָּ וְכָל לְמוֹתֵר הִיא לִפִּי הַעֲנִין וְהַמִּשְׁקָל.

51.

מוֹרֵה נְבוּכִים שֶׁאֵשׁ שְׁלוֹמִי עִם¹ שְׁלוֹם כָּל יוֹדְעֵי דַעְתִּי וְפִי סִכְלוֹתַי בְּלוֹם
 מִכִּיר בַּעֲרָכּוֹ שׁוֹר בְּטוֹרִי² יְהִלּוֹם סוֹרֵר וּמוֹרֵה סוֹר וְאֵל תִּקְרַב הַלּוֹם:

¹ גִּ' אֵל — ² גִּ' אֵל סִפֵּר — ³ גִּ' אֵל סִכֵּל — ⁴ גִּ' אֵל בְּטוֹרֵה נִגְדַּת הַמִּשְׁקָל.

52.

מֹשֶׁה בְּמָקוֹם צִיר נֶאֱמַן הוּא
 גַּם עָטוֹ שֶׁם בְּמָקוֹם מִטָּה
 עַל קֵן יוֹשֵׁר הַעֲמִיד דָּתוֹת
 וְיַעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאוֹתוֹת:

53.

מֹשֶׁה חֵבֵר מֹשֶׁה סוֹרֵר
 כָּל הַנִּמְצָא אַחֵר הָעֵדֶר
 אֵל כָּל נִבְוֹךְ בְּנֵה נִדֵּר
 מִצִּיּוֹ מִנּוֹ לֹא יַעֲדֵר:

54.

נִפְשׁוֹת מְבִינִים בְּמֹשֶׁה
 לְבָלִי בְּרָא אִישׁ כְּמוֹתוֹ
 רֹבֵץ הַחֲכָמִים מִקְנָאוֹת
 נִשְׁבַּע אֲדֹנֵי צְבָאוֹת:

¹ צִ' לֵּרֵב.

55.

נִשְׂיָא הָאֵלִי שְׁלַחוּ אֵל לְמוֹפֶת
 וְחֲכָמֵי הַזֶּמֶן עַת מוֹעֲצוֹתָיו
 וְכָל רֹאזֵי מֵאֵד עֲלִיּוֹ תִּמְהִיִּם
 מְבִינִים פּוֹחֲדִים כּוֹלֵם וְרוֹהִיִּם²
 וּמֹשֶׁה יַעֲלֶה אֵל הָאֱלֹהִים:

¹ גִּ' אֵל הָדוֹר — ² מִלְשׁוֹן אֵל תִּפְחָדּוּ וְאֵל תִּרְהוּ, יִשְׁעִיהָ מִ'ה' ה' — ³ חֲסִרָה הִכְרָה לִפִּי
 הַמִּשְׁקָל וְנִרְאֶה שֶׁצֶדֶק לְהוֹסִיף הָר (שְׁמוֹת י"ט, י"ז) וְיִזְכֹּן הִיטָב: וּמֹשֶׁה יַעֲלֶה.

56.

סִפֵּר כַּעֲזָן שְׁתוּל בְּמִי מִדַּע וּבִין
 סִפְרֵי גֵאוֹנוֹ וְאֵם רַבּוֹ מֵאֵד
 כִּי בּוֹ חֲפָצֵי יִמְצָאֵהִי כָּל דּוֹרֵשׁ
 הִמָּה עֲנִפִּים לוֹ וְהוּא הַשּׁוֹרֵשׁ:

¹ עֲתִיד בְּתוֹסֶפֶת ה"א בַּעֲבוּר הַמִּשְׁקָל?

Sammel-Band.

57.

עלה משה במדבר דת
על כל חכמה שכלו יאיר
אכן על כל אהלי תורה
לנהוג עדרי צאן ולנהל
ובכל מדע נרו יהל
משה יקח את האהל:
¹המלה הזאת נשמטה בכ"י ליפשוין.

58.

עשר קבין שכל ירדו
תשע מהן נטל הרב
אנמולי² לקח שמין מנהו
מאל לבות אדם בוחן
מורה קציעותי מור מוחן
שמוי נקרא רוח החן:
¹לפי המשקל צ"ל וקציעות, או ומור, ור"א בחור כתב: פיהו מור וקציעה מוחן —
²במקום אנמולי — ³לפי המשקל צ"ל ושמו.

59.

פתי במתג דום¹ ערי סכלך בלום של נעלך של² ואל תקרב הלום
משל להבין אין לך שכל ואיך תוכל להבין (נבואה)³ אם במראה או הלום:
¹הרב רא"ג הגיה: סום — ²הרב הנז' הגיה: עול — ³המלה הזאת נוספה דרך פירוש
ואין לה מקום לפי המשקל.

60.

קמו מורי שוא על מורה
חלק לבם ויפרין בם
שתו בשמים פיהם
צדק ונתנהו חרין
האל פרין לפני פרין
ולשונם תהלך בארין:

61.

קרוב מאד האל לכל קורא
נמצא לכל דורש יבקשהו
אם באמת יקרא ולו ישעה
אם יהלוך נכתו ולא יתעה:

62.

ראו מורה ואישרו הנבובים
לנפש גם בכל מדע ושכל
והמשכיל בכין (?) יבא בסודיו
דמות כסא למושביו לעולם
בהכמתם בזה יקנו הכונה
וכל אחר בראש כל הכהונה
כמו חשבון: משפט בבעל הכהונה
ונפש על (אל?) צרור החיים: נתונה:
¹המלה הזאת או מלת משפט יתירה לפי המשקל — ²צ"ל חיים לפי המשקל.

63.

רב לך יושבתי אין מרגז
יראת איש מהביט לך¹
שאנן לבטח איש משה
אין מוכיח גם אין מקשה
¹צ"ל ישבת — ²חסרה הברה

מה לתורה אל תושיה
עתה שוד¹ טוען מתקוטט
השניהן יחד מי ירשה?
עמך בדברים לא יחשה
עורה לנצור אמרי פיך
כי לקחת בא הנושה:

² מלשון רשות, מי יתן רשות. — ⁴ לדעת ידידי צ"ל שור (ראה).

64.

שאלוני ידידי איך יכונה
השיבותים כבר קראו חכמים
בשם מאיר והוא הולך חשכים
ללילה אור והוא מן ההפכים:

65.

שואל ללמוד תלמוד תורה
שם תמצא הלכות דת האל
סורה נא אל משנה תורה
כדת כהונן כשורה
דרשו מעליו וקראו
אחת מהן לא נעדרה
יום בו העלו נרותיו לב-
ני ישראל היתה אורה
ולעין כל בספריו נגלה
כל סתום דרכו נסתרה
הרובר עליו דבר לא
כן יוארי כי דבר סרה
איזה איש חבר חבור כ-
מוהי² או כדרכיו הורה
שם תורותיו ותבונותיו
הרב משה ברבי מימון
משה⁴ עוז מקל תפארה
יטה אל⁶ אליו חסד ונפת
עוזו יהיה עליו סתרה:

¹ מלשון ארור, וברפוס: יואד — ² ברפוס: במותו, אבל לפי המשקל צריך לנקוד כמותו
וזה זה אמנם לפי ידידי עגערס צ"ל כמוהו, ואין ספק שהדין עמו — ³ לפי הענין יתקון: ואת
משמרה, אבל הוא נגד המשקל כי אין יתר בכל השיר, ואפשר שצ"ל: אתה שמה? — ⁴ ברפוס:
משה — ⁵ המלה הזאת אין לה מקום לפי המשקל, והיא צריכה לפי הענין, וידידי מניח יט.

66.

שועל איכה יפרוץ חומה
וזבוב מות איכה דמה
יסרו אותה בעלי חבמה
כי בכנפיו יחשיך חמה
קרית ספר מאז קדמה
כל עמה גבורים המה
איך יערכו לה מלחמה
חלשים ואדני שמה
אין יפרו אמרה תמה
על פי אבשלום היא שומה:

67.

שמעו נבוני לב לקול הקורא
תוכו אנוש ירחיק וסיג לבו נבר
יסיר ובן סורר ודרכו מורה
חשקו והתצים אשר הוא מורה
יקלע בקו יושר ובלתי יחטיא
ולדעת בני אישים נבוכים מורה
יפרוש לרבים שאלו לחם המן¹
כיט בעין שכלם בהוציא פעלו

¹ ברפוס: זמן.

68.

שמעי נפשי את מוסרי
וקחי רוחי את מאמרי
ספר המדע הוא הראש
אם תשכיל בו אז תאירי:

69.

תורת אמת אמון	אצל גביר משה	חכמה בנו מימון	מלא כמו רמון
תוך נן ספריו עין	דעת ועין היים	מר ואהלים עם	קנה וקנמון
איך זה בנו נחמן היה מתחרה את	הטיל בקושיות שוא מומים בקדשו	עבר לאל נאמן	בית וגם ארמון
חוח אלי ארו	שלח נתון בתו	אין כל אשר הישב	שזה הצי ערמון
גם את יחיד הדור הכס אבן עזרא	השב בחידושי	לכנו לאשה כן	יאמר משל קרמון
וירא כי (?) לא יכול ויהפך הכל	לעשות כפידושי	קנאה מסותרה	קנא בשממון
אין כאשר גור	טעם ר' (?) מאיר	אל יאמן בשוא	נתעה ובישימון
דעתו אשר נגב	הפך ביוכבד	ובסוד דרש בכל	רומם כמו הנמון
לא די אבל חרף	הפליג שחוק כאשר	אף כי אחרים לא	רמזו בסוד צלמון
אם הוא שחוק פיהו	מלא בחרפהו	לסתור דברו גם	ונח אבי שלמון
סכל בכל חכמה	השיג אבות חכמות	אל מלאכי דוד	עשו בני עמון
ובמופתים יקרו	מפז ומשכל	נחנו נמלאהו	מספר הדר רמון
הקשה כלא מבין	קושיות לאין מספר	על מין מפורסמות	מושכות לבב המון
ואני ברוב קנאה	לשני בחורי אל	פועל עלי שכלם	יורו כטל הרמון
ודבר אמת אנדר	לא אהשך גרון	למשוך לבב כסיל ²	כרג אלי אנמון
אל נא פני כל איש	אישא וכל כופר	חכמה להשיב לו	חופש כמו מסמון
		אקרא ואשמיע	קולי כמו פעמון
		לא אחמד על זה	כסף וכל סמון:

¹ עיין בראב"ע על בראשית מ"ו כ"ו וסוף פי' על רות וברמב"ן על בראשית שם (הערת רא"ג).
² צ"ל הכסיל, לפי המשקל.

תשלוס.

38.

למורה במורה	עלי עין ודשא	וממי מרי משי ¹	מתי שוא ואשי
והוא ראש ובן ראש	עדי ראש ואחי	והוא רב ובן רב	עדי רב ² ואשי
והגביר בריתו	וכפר בדתו	עונות עדתו	בקרנן ואשה
למענו חרונו	אלהי מעונו	יעורר ודינו	יהי עז וקשה
ויאמר לצריו	ושורפי ספריו	אני קם ולא א-	הריש עוד ואהשה:

¹ במקום משה — כוונתו לר' אדי ורב אשי.

מראה מקום השירים.

ידוע ומפורסם הוא שבנין האמונה אשר בנה הרמב"ם ז"ל על יסודי פילוסופיה יונית וערבית, בפרט בס' המדע ובס' מורה הנבוכים, לא מצא חן בעיני הצרפתים וגם בעיני תלמידיהם בין חכמי פרווינצה וספרד, ויקרבו לקרב כבר בחי' הרב, והמלחמה לא שקטה כמו מאה שנה ויותר. והנה נותרו לנו מהמכתבים אשר הריצו שרי הצבא איזה קיבוצים, כמו האגרות אשר נספחו אל אגרות הרמב"ם, ובימינו אלה יצאו לאור ספרים כמו מנחת קנאות (והוספות בס"ע לעטטערבאדע ד' 122, 160, ה' 53, 172) כתאב אלרסאיל (ס' האגרות) לר' מאיר הלוי (פאריש תרל"א), קובץ מכתבים (מקובץ מתוך מ"ע ישרון, וגנזי נסתרות, באמברג תרל"ה), ובשנה שעברה זכינו לראות מכתב הנקרא חושן משפט (בס' תפארת שיבה, לכבוד הישיש ר"ל צונץ).

אמנם השירים והחרוזים המהוברים במלחמה הזאת עוד לא נאספו אל מקום אחד. ואני כבר יצרתי ברשימתי הגדולה (ע' 1897) לרשום אותם. והנה עברו מאז עד היום כמעט שלשים שנה ולא עלה בידי לשלם את נדרי, אף כי לא עזבתיו ולא חרלתי מלציין כל מה שבא לידי ברפס או בכ"י, ולא לבד השירים הנוגעים למחלוקת אבל גם אחרים קטנים וישנים הנוגעים לכבוד הרמב"ם או המיוחסים לו ולתלמידו, וקצתם אינם להם. ולא אכחד שמגמתי הראשונה היתה הרשימה לבד, ולכן קראתי: מורה מקום המורה, אבל השם הזה יאות גם לאסיפת השירים והחרוזים עצמם, כי מתוכם נבר המקום הגבוה של הר"ם המכונה המורה בפרט, ועם כל השתדלותי לא אדמה בנפשי כי לא נמלט ממני דבר נדפס ואף כי נכתב שלא יצא לאור, והנחתי לבאים אחרי מקום להתגדר, הלא בעת הזאת, אחר שכבר התחלנו להדפיס השירים הראשונים, באה אלי שמועה משירים שנמצאו בכ"י, ובתוכם בלתי ידועים, אבל לא אדע, האם הם מתיחסים לעניננו, גם סדרתי השירים ע"ס אי"ב להקל על הדורש אותם, ונמנעתי מלהוסיף בתוכם דבר חדש בלי עיבוד הדפוס, ע"כ אמרתי אצפה עד שיודע לי בברור ענין השירים האלה, ואוסיפם באחרונה.

באסיפה הזאת מגמתי לא היתה לחבר מאמר נכבד ולא חשבתי שיבא בראש הספר (האמנם מקומו שם בעבור מקרה היצוני, ואם הוא מכבד את מקומו, הלא הוא בעבור התייחסו אל האשל הגדול), ולא באתי לבאר השירים, אבל טרחתו להוציאם בתאר מתוקן — ובהגהתם היה בעורי ידידי הבקי במשפטי השיר, דר' ענערס, אבל לא שלחתי יד לשנות מה שנמצא לפני ע"י השערה לבד אם לא בסיוע נוסחה אחרת, ובמעט מקומות בסיוע לשון הפסוק. גם לא הבאתי כל הנוסחאות המשובשות הנמצאות בכ"י.

רוב השירים האלה נמצאו בכ"י של ספר מורה הנבוכים, ובראשיהם נמצאו רשימות מהן ברורות מהמעתיקים וקצתן המציא לו הח' גרעין, ולא נכנסתי בחקירה עליהן כי ארוכה היא ולא תצליח בלי חפוש כ"י עצמם. ארבעה עשר מהשירים הנאספים פה נדפסו בס' דברי חכמים (ד"ה), אבל נצרפו שלשה להיות אחר (ע' 80 פתי במתג וכו'). אחד עשר מהם הוציא לאור החכם הכולל הרב

אברהם ניינער ד"ל בספר ציצים ופרחים (צו"פ) הגלוה אל ספרו בל"א Jüdische Dichtungen (1856) עם הנהגות ותיקונים. שלש עשרה מהם לקט הח' נרעץ בסי' לקט שושנים (לי"ש). המקבץ קובץ תשובות הרמב"ם (לפסיא תרי"ט, עיין המזכיר ב' 105,65, ד' 89, ה' 29) אסף ופור, והדפוס בלי הנהגות ותיקון, ולא הודיע את מקורו, ולא זכרתיו, אם לא ראיתי שהרבה מהמחברים עשו זה הקובץ מקור דבריהם, ע"כ ציינתי השירים הנמצאים שם כל אחד במקומו, למצוא לכוסף מוצא. וטרם אודיע מוצא כל שיר ושיר בפרט, ארשום בקצרה איזה כ"י, ובראשם השנים אשר מהם העתקתי קצת שירים בלתי נרפסים עד הנה, והם

א' כ"י ישי"ד 40 הנמצא נעת באוקספורד (ברשימת הח' ניינער סי' 1256 לא נזכרו השירים הששה שהעתקתי ממנו זה כמעט שלשים שנה), הוא ס' המורה עם נוסחאות, אמנם הערות המעתיק אבן תבון אשר זכר הח' יה"ש (כרם חמד ח' 56) לא מצאתי שם.

ב' כ"י מורה הנבוכים שהיה ביד המ"ס ליפשיץ בשנת תרל"ה, ולא אדע למי מכרו. בסופו נזכרו שנות הולדת הרי"ט ופטירתו בטעות עד שנחשבו שנותיו ע"ב שנה, והיה הס' לרי' שלמה קורקוס שכתב שמו בכתב לעז איטאלי. השירים נכתבו בכתב קשה להקרא ולא נתברר לי הכל, ע"כ הצבתי סימני השאלה אחר המלות המסופקות קצת, ואפשר שטעיתי בהם.

שאר כ"י אשר בהם נמצאו השירים יזכרו כל אחד במקומו, ואציין פה סימן הספרים הכוללים יותר משיר אחד או שנים, והם: כ"י האמבורג 253, מינכען 239, פאריש 837 (עיין למטה סי' 42), והח' פרופעסאר דוד קויפמאן מצא באוצר ספרי עיר צירך הנקרא Cantonalbibliothek בכ"י 126 ס' מורה הנבוכים נכתב בשנת ה"א ומאה ושנים וחמשים בחדש מרחשון [1391 לספסר], בעבר לרף ד' ארבעה מכתמים (7, 42, 43, 60, למנינו) ושלה העתקתם בערי לידידנו ר"א בערלינער והנני אודה לו על טובתו. — ועתה נפן אל הפרטים.

1 ארון יצרו. כבר נודע שהשיר הזה נתחבר מר' יהודה הלוי לכבוד ר' משה (הנזכר בסוף השיר) הנקרא הבה אללה בן אלששי, ונרפס בכתולת בת יהודה ע' 104, אבל נעתק ג"כ בלי שם המחבר, וחשבו שנתחבר לכבוד הרמב"ם והעתיקוהו עם ספרי הרמב"ם, ואח"כ שערו שמתברר תלמיד הרי"ט, ר"ל ר' יוסף בן יהודה (אבן עקנין), וכן מצאתי בהעתק ר' צבי הירש חן טוב (עדעלמאן) סב"י בלתי ידוע, וכן בכ"י די רוס 1379, ומתוך שניהם נרפס במזכיר יו"ד 98 (ע"ש ע' 144 וע' VI, י"ג, 109), ונמצא בלי שם מחברו בכ"י האמב' 253, די רוס 772^ה, פאריש 1173 בסופו, וואטיקאן 292, ובכ"י ליפשיץ.

2 אדם ולא אדם. על מצבת הרמב"ם לפי ס' ד"ח 86, וכן בס' חקקי אבן לריא כרמולי הגלוה אל ספרו אמרי שפר. רפוס ראשון (עיין המזכיר י"ד 97) ע' 24, ובס' לי"ש 714. ובכ"י וואטיקאן 78 נמצא: על הראב"ע, לפי רשימת אסעמאני, ובס' צו"פ 25 השמים הרשימה, ובס' מעשה נסים (פאריש תרכ"ז) ע' XVII העיר הח' ר"ש וקש שבכ"י נמצא נרשם בצדו בדרשין, וזה אצלו ראיה ברורה על מחברו, ואנחנו לא נשפוט ע"פ עד אחר. ולפי נוסחת כ"י זה נרפס אצלינו ונמצא ג"כ בכ"י מינכען 224.

3 אחר אשר כל איש נדפס מתוך ס' סגולת מלכים כ"י לעהרען באמ"ר, ע"י ר"ל דוקס בליטעראטורבלי ד' 749, ובמ"ע 1849 Jewish Chron. ע' 295, וממנו בתולדות הרמב"ם בל' ענגליש ע"י בעניש ע' 52, ובס' צו"פ ע' 24. לפי כ"י הנ"ל זה השיר תשובת הרמב"ם עצמו (!) על שיר: כפר בנו עמרם להנשיא ר' יהודה אלפכאר (כצ"ל במקום אלפאבר). ור"ל דוקס הביא שם סגנון אחר אשר מצא בקבוצי ר' מ' י' ברעסלווא בהאמבורג, והוא זה:

אם איש על שם נשיא יכונה והוא לא נודר נדר ועומד בפרץ,

וכבר העירותי במוכר י"ג 131 שנים ר' יוסף זבארה בס' שעשועים הליץ על חמור ושכס הנשיאים, ועיין מ"ע הלכנון ה' 248. אמנם הכרמולי במ"ע הכרמלי ז' 58 הביא הסגנון האחרון (ובראשו: אם אנוש, נגד המשקל) ואמר שמצא רשום עליו שם ר' יצחק בן זרחיה שחיה בשנת התקצ"ב, והוא כתבו נגד ר' יהודה בן אלפכאר, עיין המוכר י"ג, 109 (ושם נדפס בטעות Berachja, וכבר תקנתו זה שם ע' VII, ועיין שם י"ג, 97). — וע"ע למטה על שיר: אנשי מינות.

4 איך אחריו. זה השיר כתב ר' יהודה הלוי לר' משה בן עזרא (גנוי אוקספורד ע' 18, אוצר נחמד ג' 48, גינער, דיוואן 167), והוא מכנהו נר המערבי. אמנם בכ"י האמבורג 264 (ברשימתי 253) נמצא בסגנון קצת משונה, כאשר הדפיסו ר"ל דוקס בליטעראטורבלאטט ד' 139 ובעניש בתולדות הרמב"ם ע' 52, וכתוב בראשו: אמר הרב רבי משה ז"ל אל תלמידו החשוב.

5 איך כעטלף. מצאתי נעתק ע"י ר"צ חן טוב ולא אדע מקורו.

6 אמור רב. כ"י ליפשיץ.

7 אמת מורה אמת. נדפס עם ס' אנברנאל על המורה ע' VI, וכליטע-ראטורבלי ד' 748 (ע"ש ט' 310), מתוך כ"י פאריס 1047 בס' ד"ח 80, ובצו"פ ע' 24, ל"ש ע' 148 (ע"ש בתיקונים), וברשימת כ"י פאריש ס' 693, ונמצא ג"כ בכ"י מינבען 231, ישיר 40, ליפשיץ, צירך 126.

8 אמת מורה נתיב יושר. הוא שיר הנקרא תננים בערבי, ר"ל בסוף כל בית מלה אחת בהוראות שונות, נדפס אחר פתיחת ר' ש"ט לפירושו על המורה דפוס סאביוניטה ועוד, וכליטעראטורבלאטט ד' 749.

9 אני שרף. כ"י ישיר 40.

10 אנשי מינות. בכ"י אשר ממנו נדפס בס' ד"ח ע' 78 נכתב בראשו בל' ערבי שיש אומרים (קיל, כצ"ל במקום קול) שהוא ג"כ לר' משולם בן שלמה, כמו השיר: יהנו מומותי ולא נגמון, אשר לפניו. ובס' ל"ש 150 הפך הסדר ויצא זה ראשונה ועל מצחו כתוב: משלם בן שלמה דאפירה אן-בידאש. א' דברי ריבות נגד חכמי פרוניציא, בעת הגהת השיר הזה מסר בידי ידידי ריא בערלינער העתקה מסגנון משונה שמצא בכ"י פלארענגן, ארנו 44 כך 11 לפני ס' אגרת חמדות, ובראשו כתוב: המורים הללו חוכרו בימי הרשב"א נגד המתפלספים, הכרם אנבירש [צ"ל אנבירש] החכם מעיר יירונדא (מקור זה הייחוס לא נודע לי), ותבין בהם כי הם ערבים וטובים. ההבדל הראשי בזה הסגנון הוא יתרון ב' שורות אחר שורה 4, והן:

ובסוד אוזב חסרו יעוב הכשיר אוזב או אוזפון
(אמנם לפי החרוז צ"ל אוזפון)

ובסוד מכות בטל מצוה יראנ הרבה על השרון
ובמקום שורה 8 שלנו חמצא שם:

נתן טעם בדבר בלעם שלא קבל מאבטליון.

ואחר החרוזים האלה יבאו החרוזים 7, 6, 5, 10, 11, 14 וכו' עד סופו, וא"כ חסרו שורות 12, 13 שלנו שנוכר בהן מא"ר. וזולת זה נמצאים שם מעט חלופי נוסחאות, כמו סוף שורה 2: חירות, במקום סודות, סוף שורה 18: עליון, במקום חביון, ריש שורה 22 כבר ציינתי במקומו בעת הנהגה, ריש שורה 23: יתברר, במקום יברר. וכבר נמצא השיר הזה בין שירים אחרים מיוחסים לר' משולם בן שלמה בכ"י אוקספ' (רשימת נייביער ע' 654 ס"י 10), עיין רשימתי ע' 1751, 2386, 2703, ועוד יצטרך לחקירה שאין כאן מקומה.*

אמנם בכ"י מינכן 239 יוחס השיר בסופו לר' מאיר צרפתי, ולא ארע כעת סגנון הלשון שלא העתקתיו ממנו בהיות הכ"י הזה לפני, אמנם הכרמולי הוציא לאור השיר הזה (רק 19 בתים, עד צרפת הושי) בלי הודעת הכ"י אשר ממנו העתיקו, בלישעראטורבלאטש א' 379, וכתב בראשו שקראו בספרד ר' מאיר הזה דרך לענ' ר' מחשך, והדפיסו שנית בספרו אמרי שפר דפוס שני (ואינו לפני כעת) ע' 28, ובראשו: אלו החרוזים שעשה ר' מאיר צרפתי שקראוהו חכמי ספרד רבי מחשך וכו'. אמנם במ"ע הכרמל ז' 58 כתב ששמו ר' מאיר נרבוני והביא ראיה בלתי נכונה (עיין המזכיר י"ג 109, י"ו 44, י"ז 97). גם הרא"ג הדפיס השיר כמעט כמו שנמצא בר"ח בס' צרפ' ע' 25 — ועיין ס"י 11 וס' 64.

11 אשבור אמאיר דברי מאיר. ר"ת אסחק, שם ערבי במקום יצחק. נדפס בס' טעם וקנים דף ע' ובס' ל"ש 149 נרשם: ר' ששת בן יצחק בנבנשתי מברצלונא שיר תלונה על ר' מאיר בן טודרוס הלוי, וכו' והוא השיר: שאלוני ידידי ואח"כ: עוד שיר תלונה על ר' מאיר בן טודרוס, והוא השיר שלנו בלי ציון ראשי תיבות בראשיתו, ועל המחבר עיין במ"ע הלכנון ה' 3, 152, 248, והמזכיר י"ג 109, י"ו 44, והכרמולי הדפיס כ"ב טורים בספרו אמרי שפר ע' 30 דפוס שני וייחסו נ"כ לר' יצחק בן זרחיה (עיין הכרמל ז' 68), ואין לפני זה הדפוס.

12 אשר ברא. במורה דפוס סאבוניטה וכו' נדפס: שירים בשבח הספר להר"ר אשר קרקאש (צ"ל קרשקאש), הראשון: ידידי אל, והשני: אשר ברא, אבל שניהם נדפסו בריש ס' מורה המורה, ובראש הראשון נמצא: חברו כמהר"ר אהרן ב"ר מאיר זאול (צ"ל זצ"ל?) בריקה, ועל השני לא נזכר שם מחברו. ברשימתי ע' 2547 העירותי שבמלות, אשר ברא אפשר למצא שם המחבר אשר בר' אברהם. 13 אשרי אדם. הדפיסו הכרמולי בליש' י"א 303, וכתב בראשו: הנגיד הרב רבי דוד אבן יחייא זלה"ה נשא משלו בהללו ספר המורה וכה אמר, וכבר נודע שהכרמולי לאו בר סמכת היה, גם העיר שהבית ראשון, הובא בשקל הקדש

(* סגנון ר' משלם נזכר בשני שירים קטנים שהעתיק לי ר"ב גאלדבערג ז"ל בהיותנו באוקספורד והם ס"י 17, 18.

ורכים לי בדיון מלוח ולוח ועל התובעים דעו אחזה וארון לי באמתלא ושמה בדיון שידא בדיון קים ליה בגוה:

לבי מלאני לדרוש בתוך עמי לדרוש דבר האל לשמו ולא לשמי
ומנגיני דבר דורשים דבר זיוה גירסא במסכת סאה ירושלמי:
ואגב אעיר ששיר: שאלוני (ס"י 20) נדפס בס' נהל קדומים ע' 57.

לר' דודן י' הייא מבני משפחתו, ר"ל של המחבר, אבל בעל שקל הקדש לא נודע כלל.

14 אשרי ירא. בדיח ע' 80 מורכב עם אחרים, אשר בכ"י ליפשיץ נמצאו מסוורים בתוך שירים אחרים.

15 אשתעשע. הוא פיוט לשבועות לר' אברהם, כבר נזכר משר"ל ו"ל בכרם המד ד' 32, והחלק הנמצא אתנו כבר נדפס בלוח הפייטנים שלו ע' 6. המחבר לא נזכר בספרו של הח' צונץ. ועיין סי' 23.

16 אחית. נדפס בגנוי אוקספורד ע' XXIV, ובתשובות הרמב"ם דפוס לייפציג ב', ח"ב דף כ"ב, ובס' מעשה נסים ע' XIII יוחס לאחד מנכדי הרמב"ם, והנה בראשי תיבות נמצא שם אליקים (הנמצא נ"כ בשיר: מורה נבוכים קח), ולדעת ר"ש זקש נסמן שם אביו ברבי יאיר, ואני עוד מסופק בזה.

17 בדברי ספר. כ"י מינבען 239.

18 בינו בדת. התחלת שיר (?) נדפס מתוך כ"י אורי 190 בגנוי אוקספ' ע' XXIV, ונמצא נ"כ בכ"י אורי 309 לפי רשימת נייבויער סי' 1237, ואשאלהו האם נמצא שם יותר.

19 בעת נסע. שיר לר' יוסף בן יהודה (בן עקנין) הביאו בסדרושו על שה"ש ח' ו', וכבר הדפסתיו במאמרי עליו בעניקלאפערדיע של ערש אונד נרובער ע' 49.

20 בשירי תבונות. לפי מ"ש ר' תנחום ירושלמי בס' אלמרשד (מובא מהח' מונק ו"ל בפ"י על חבוקק הנדפס בתנ"ך אשר העתיק הח' Cahen ע' 7) הרמב"ם עצמו חבר זה השיר מסכים עם שיר ר' יהודה הלוי, ונמצא נ"כ בכ"י ס' משנה תורה הנכתב ברומא ונשלם בחדש כסלו פ"ד, כ"י סארבאננע 10, אמנם ברשימת כ"י פאריס 347 לא נזכר השיר. והכרמולי הדפיס זה השיר בליט' א' 811, בשם המשורר הנעים ר' חסדאי הנשיא, ורי"ל דוקס הדפיסו עוד (ליט' י"א 618) מתוך ס' אלמרשד בלי שם מחברו, ובספרו נחל קדומים ע' 49 כתב שנמצא בכ"י פארמא אחד ולא הודיע איזה הוא, ונמצא בכ"י אורי 226, וברשימת נייבויער 602 כתוב שהוא כמו מפתח פרקי משנה תורה, ובלי ספק יתקן זה בתיקונים, ועוד שם סי' 1237.

21 דברי נרגן. נדפס במאמר הנלוח לס' מנחת קנאות ע' 182, וממנו בקובץ תשובות רמב"ם ב' ח"ב דף 23. מחברו ר' ש"ט פלקירא, עיין רשימתי הגדולה ע' 2548 שנעלמה מהח' קייפמאן בספרו אטטריב' ע' 486.

22 דעי הולך. שיר על המורה לרמב"ם, לפי מ"ש בנו ר' אברהם בס' מלחמות ה' ע' 16 (קובץ תשרי ב' ב' דף י"ז ע"ב), ונדפס אחר הקדמתו ונמצא בכ"י פאריש (עיין למטה סי' 42) ובכ"י האמבורג 253 לפי רשימתי ובכ"י ליפשיץ בסופו בתוך שירים אחרים וגם ברשימת נייבויער 1237 ובכ"י מינבען 313 השמיט הבית הראשון.

23 האל הקדמון. התחלת פיוט לר' אברהם מחבר שיר: אשתעשע, עיין מה שציינתי שם.

24 הלא מורה. נמצא בכ"י המורה בטייכנינגן, ונדפס ע"י רי"ל דוקס בליט' א' 749.

- 25 הרב משה. נדפס ב"ח ע' 82 ונמצא בכ"י לישיין.
- 26 הרף מני. כ"י מינבען 239.
- 27 זו צנצנת. נדפס ע"י הכרמולי בליש' ב' 26 (ועל מקורו ע"ש ג' 93) בשם ר' יוסף בן יהודה אבן עקנן, וכתב שנמצא על כסוי של עץ שהיה על ד' ארנוים הכוללים ד' חלקי הרמב"ם, וכמדומה לי מצאתי ענין הארנוים ברשימת פאריש, ונעלם ממני בעת מקומו.
- 28 זרוע שכלך. ר"ת זרחיה, והוא ר' זרחיה בן יצחק בן שאלתיאל חן, שחבר באור על המורה, נדפס ע"י הכרמולי באוצר נחמד ב' 123, ונמצא בכ"י מישל 25 (המוכר י"א 42, וברשימתי הנדפסת בפני עצמה).
- 29 ידי משה. שיר ר' יהודה אלתריון שהקדים להעתקתו מס' המורה ונדפס עמה בח"א לונדון 1851, וכבר נדפס ע"י הכרמולי בליש' ב' 26 (וע"ש ג' 93) כמדומה לי מתוך כ"י פאריש 1074, כמו אח"כ ע"י ר"ל דוקס (שם ט' 310, וע"ן ע' 604, 797), ובד"ח ע' 82, ונמצא ג"כ בכתב לישיין.
- 30 ירדי אל. (לר' אהרן בן מאיר?) ויוחס לר' אשר קרשקאש, ע"ן מ"ש על שיר: אשר ברא, ואנחנו הדפסנוהו על הרוב לפי נוסח קרשקאש.
- 31 יהנו מזמותי ויתלחשו. נדפס בד"ח ע' ע"ח, ובראשו כתוב בל' ערבי שהוא קצידה (שיר בחרון אחר) בשבח המורה לאחר החכמים הנכבדים המשוררים, ונראה שהוא תשובה על השיר הבא אצלנו אח"ז, ונמצא ג"כ בכ"י מינבען 239, והח' נייבויער מצאו בכ"י בריטיש מוזעום הנסמן. Bibl. Reg. 11 A 18, ועור אני מצפה לרשימה מרוקדת ממה שנמצא בכ"י זה.
- 32 יהנו (ירבו) מזמותי ולא נגמרו. לר' משולם בן שלמה (ע"ן בסופו), התחלתו נמצא בין השירים המיוחדים לו בכ"י אוקס' (רשימת נייבויער ע' 655 סי' 43 וגם שם נמצא: ירבו). שורה 89 על שיעור קומה (ע"ן סי' נע"ש דער אשטריבושענלעהרע להח' קויפמאנן ע' 486, 488) נזכרה בשם המשורר אן בידאש בכתב ההתנצלות לר' ידעיה הפניני (הביאו ר"ל צונץ בספרו צור נעשיכטע ע' 477, וכבר העיר על זה ר"ש זקש בס' הפליט ע' 48, ונעלם מהח' ר"נ ברילל בס' יאהרביכער ר' 150), ונדפס בס' ד"ח ע' 75, ובס' ל"ש ע' 151, ובס' צוים בהשמטת שורות 30 עד 35, 56 עד 59, 64 עד 71, 76, 77. ונמצא בכ"י מינבען 239 (ע"ן מה שצינתי שם), ובכ"י ילקוט המכירי של הח' הישיש שזראשון (ע"ן סי' קריה נאמנה לר"ש סין ע' 305 ושם צ"ל ס"ט בתים ונלקה בחסר), ובכ"י בריטיש מוזיאום הנו בס' 32, וירידנו הח' שח"ז האלבערשטאם שלח לנו שני נסחאות מכ"י שלו 227, ותורות הקוראים לא תמנעו ממנו.
- 33 יום עלו. נמצא בתחכמוני לר' יהודה אלתריון, שער ג' (דף ע"ג ע"ב דפוס אמ"ד) וכתוב בכ"י בראשו: ואלה עשיתי על הרב משה, מהללו כל מה לא יחשה, ע"ן גנוי אוקס' ע' XXXIII בהערה, וס' מלאכת השיר לניי-בויער ע' 54.
- 34 כל הנבון. כ"י מינבען 239, וברשימתי נסל מעות בספר 43.
- 35 כל משיב. נמצא בתחכמוני לר"י אלתריון, שער ג' (דף ע' דפוס אמ"ד) ושם כתוב עליו: על חבור ר' משה ד"ל, אבל בכ"י (מלאכת השיר ע' 35)

נמצא: ועשיתי על איש עז (רע) וקשה, משיב על חבור רבי משה, ואחר החרוז הזה לא יתכן להוסיף דל.

36 כפר בנו עמרם. יוחס לר' יהודה אבן אלפכאר, ונרפס מתוך כ"י טיבינגן ע"י ר"ל דוקעס בליט' ד' 749, ובתולדות רמב"ם לבעניש ע' 52, ובס' צו"ס ע' 24, וביס ל"ש ע' 147 הצינו אחר: מורה נבוכים החדש, בשם צרפתים, ולא נלה את מקורו בפתיחה ע' XII סימן 18, אפשר שלא מצאו מפני שבס' צו"ס נרפס בטעות דף 349. ועיין מ"ש לשיר: אחר אשר כל איש.

ופה אעיר שלא חשבתי לחת מקום לשיר: לבבי יתחמץ, הנמצא בראש ס' מורה המורה לפני ההקדמה, ובשורה ב' אומר: וחברתי ספר... ומורה המורה. 37 למה חסרי לב, שיר בשבט המורה לר' סעדיה אבן דאנאן כאשר נרשם בלשון ערבי, נרפס בס' ד"ח ע' פ"א.

38 למורה כמורה. נרפס אחר פתיחת ר' ש"ט בן יוסף לשירושו (רפוס סאבינוטה), ומצאתי שיוחס לר' שמואל אבן חבון המעתיק, ושכחתי לציין אנה מצאתי זה וברוך מזכיר נשכחות המזכיר.

39 לעת'קים. נרפס מתוך כ"י ר"ח מיכאל 869 ע"י ר"ל דוקעס באוצר נהמד ב' 84 ובס' רונן בס' לקט' שושנים (והשושנים נהפכו לצנים פחים בדרך עקש) וכתב בראשו: תשובת משורר על דברי משלם בן שלמה, ונס זה הבל ורעות רוח כאשר היטיב להראות הרא"י במ"ע שלו א' 70, ולדעתו (ע' 72) נראה מתוך בית 22 (ועיין בית 44) שהמחבר המסכים עם דעת ר' משולם, ערך דבריו אליו, ואין להביא ראיה לזה ממה שנמצא השיר בין המיוחסים לר' משולם עצמו בכ"י אוקספ' הגז' (רשימת ני"ב ע' 655 ס' 41), כי כבר מצאנו מיוחסים כזה בעבור שנוכר ר"מ בחוכו, איברא יצא לנו מזה שהמאסף לאלה השירים לא היה מבין מדעתו ואין לסמוך עליו. ועוד נמצא בכ"י וואטיקאן 296¹⁴, וכתבו בראשו: הרוצים על מחלוקת ס' הרב מורה (וזה לשון אחר מהמרשימים שברו להם רשימות כוזאת), ואסעמאני שער שמחברו ר' יוסף האוובי, ואין להאריך. הלא כבר ההתחלה משובשת היא על ידו, כי הדפים: כמו חקים, במקום כראי חוקים.

40 לרב משה יהודה, לר' יהודה אחריו בכ"י אורי 101 (ני"ב 276), נרפס בגנוי אוקספ' ע' XXVII, ובראש Prospect להוצאת ספרי הרמב"ם ע"י ר"צ עדעלמאן וחה' Black כמדומה לי בשנת 1852, ובס' ל"ש 127.

41 מאתך השר. מקורו בס' תחכמוני כ"י לר' יהודה אחריו שער'נ' (אבל לא נרפס, כאשר כתב הרמולי במ"ע הלבנון ה' 119, ועל עדותו כנראה הח' ח"ג), וכתוב בראשו: ואלה עשיתם, ולרבינו משה מספרד שלחתים, ונרפס ע"פ כתבי יד שונים, ראשונה בשלמות אבל בלתי מתוקן מר"ל דוקעס בליט' ד' 139 (ואחריו בס' ל"ש ע' 126), ובס' גנוי אוקספ' ע' XXIII (ואחריו בקובץ תשובות ב' 43), ובמלאכת השיר ע' 35, בחסרון הבית השני, כאשר העירותי, ובס' מעשה נסים ע' XVII, ובמ"ע הלבנון ה' 119 (עיין שם ע' 248, 278) ומתוך כ"י די רוסטי 327 בס' בית עקד האגדות ע' 16 (ועיין בס' יאהרב' לר"נ ברילל, ה' 155). ובס' פניני המליצות ע' 33 (ע"ש ע' 40) כתוב בראשו: השירים האלה עשה מחבר זה הספר אל הנשיא ר' מכיר!

וכבר מצאתי השיר הזה (רק ג' בתים) בכ"י אורי 78 (ברשימת ני"ביוער

1270 לא נזכר איזה שיר הוא) בראש העתקת אגרת תח"מ לר"ש אבן תבון, וכן נמצא בכ"י די רוס' 327 בין פירוש פרק חלק מסנהדרין ובין אגרת תח"מ (*). ונראה ששייך לזאת, ולפי מ"ש די רוס' העתקת האגרת בכ"י זה איננה הנדפסת הנעתקת מר"ש א"ת, והרמב"ן בדרשחו (ע' 37 דפוס תרל"ב) מביא העתקה משונה מהנדפסת. ועתה ידענו שר' יהודה אלהריו העתיקה לכבוד ר' מאיר בן הניסא ר' ששת מהעתקה ערבית שעשה ר' יוסף בן יואל מהעתקה העברית שעשה ר' שמואל אבן תבון, והח' נייבוער הוציא לאור הפתיחה במ"ע לעטטערבאדע ו' 99, ואני טרם רואי רשימתו (ס' 2496) העירותי (במזכיר כ"א 134) שההעתקה עצמה הנמצאת אחר זאת הפתיחה היא הנודעת בשם רשב"ת ושעתי שהמעתיק העתיק הפתיחה של ר"י אלהריו ממקום אחר. ויש לבדוק כ"י די רוס' 327 האם באמת שם העתקה משונה. והנה בראש הפתיחה של החריו נמצא השיר אשר בשבילו זכרנו כל זה, והיה אפשר שמקומו הראשון היה שם ואח"כ מצא מקומו בתחכמוני, אשר שלחו החריו לאנשים שונים זה אחר זה (ע"י המזכיר כ' 134). ונרויח ע"י לדעת שהחריו העתיק האגרת בהיותו עוד בספרד ושלחה (או השיר לבד) לרמב"ם בהיו, ונדע זמן העתקת רשב"ת בקירוב, כי לא נודע עד הנה (רשימתי הגדולה ע' 2493). וכל זה אינו כ"א השערה, כי אפשר שההעתקה בכ"י די רוס' היא ג"כ הנדפסת בשנוי איזה נוסחאות. ולאומר שאמר שאין לנו כ"א ההעתקה של החריו והיא מיוחדת לר' שמואל בעבור מקורה, נשיב שבסוף פתיחת החריו (ר"ל העתקת פתיחת המעתיק ר' יוסף) נמצא: אחר כן אמר ההכם הרמב"ם ו"ל, ובראש העתקת ר"ש נמצא: אמר שמואל וכו' אמר ההכם הגדול הרב וכו', אף כי אורה שלא בדקתי ההעתקה לברר מסגנון הלשון שהמעתיק הוא אבן תבון ולא אלהריו. גם העירותי במזכיר שם על דבר זה בפתיחת המעתיק ר' יוסף שאמר שם: וע"כ נמצא כי אפשר מלה במקצת מקומות בלשון הראוי לה, ובקצתם אחליף המלה ההיא ולא אעזבנה [ר"ל אניחנה] דבקה בה, ודמיון זה מלת ענין, כי יש עת אשר שנה ענין ועתים כוונה, ופעם מעמד [Zustand] ופעם דבר, וכן מלת גוף אפשר אותה גשם וגויה וגרם ועצם וגוף וכהנה רבות עכ"ל. היתכן שכתב כן ר' יוסף בפתיחה להעתקתו הערבית אשר העתיקה החריו? לאלהים פתרונות, ואני יצאתי כאן מדרכי שלא להאריך, למען הראות שאף שיר קטן כזה אשר הקרנו עליו, יוליכנו אל שאלות נכבדות בקורות ספרי הרמב"ם, ולעורר החכמים לנמור מה שהתחלנו.

42 מה בערו. נמצא בראש ספר מלחמות ה' לר' אברהם בן הרמב"ם (בקובץ תשובות ב' ב' דף ט"ו), והברמולי הדפיסו, בלי הודעת המקור, בליט' א' 380, ונדפס ג"כ בפ"א אברבנאל על המורה ע' VI ובד"ח ע' 80 ובס' ל"ש 148, ונמצא ג"כ בכ"י מינבען 239, ובכ"י צירך 126 גרשם: חרוז שעשה בן הרמב"ם ו"ל בשומעו כי נשרף ספר המורה בצרפת. בכ"י פאריש 837 לפי הרשימה (ס' 7) נמצאת תפלה להרמב"ם מתחלת: תפלה לסגולת אישים

(*) השיר: חרימותי אשר נמצא בסוף האגרת בשני כ"י האלה כבר נדפס ע"י ר"ל דוקס בליט' י"א 263 (ולדעתו הוא בלתי ספק מהמעתיק ללה"ק) ובס' דברי חפץ ע' 27 (ע"י רשימתי הגדולה ע' 914) כתב שטעאו בהתחלת האגרת. וכן בקובץ תשובות ב' דף י"ט ע"ב אע"פ שהדפיסו בסופה.

למבהר אנשים וכו', היא התפלה (אם יתכן לקרוא כן) אשר הוצאתי לאור במ"ע
הברמל ו' 350, וכתבתי בראשה שמצאתיה בכ"י אוקספ' וששנחתה לציין ציונו ומספרו,
אבל אינו כן. כי העתקתיה מכ"י ליידיש 41 (רשימתי ע' 188 ושם יעדתי להוציאה
לאור). ור"ל דוקעס כתב בהמגיד שנת תר"ך ע' 15 (ואינו לפני כעת) שהתפלה
נמצאת בכ"י די רוסס', והנה שתי התפלות הנזכרות ברשימת כ"י די רוסס' 797
ראשונה, נראה שהן פיוטים, אח"כ נזכרו תפלות הרמכים והראב"ע ואת וארסטו
ואבוקרט, אפשר שביניהן התפלה הזאת. לפי רשימת כ"י פאריס הנו' הנמצאה (עם
קצת שבוישים) בס' עקמאן לר"א כרמולי, ע' 5, תחילת התפלה עצמה במלות: יה
בורא (בכ"י ליידיש: והבורא) ויבאו אחריה ששה שירים על הרמב"ם: (1) גלגל
סובב, (2) מה בערו הבורים, (3) קומו [צ"ל קמו] מורי, (4) דעי הולך,
(5) מורה נבוכים שא, (6) קרוב מאד האל. ובעל רשימת פאריס, שלא ראה דברי
הכרמולי, כתב שהתפלה מסיימת בשיר: גלגל סובב, נתחבר מבנו של הרמב"ם על
שריפת המורה, ושאהריו שיר אחר לכבוד הרמב"ם. כמה שבוישים הרכיב במעט
מלן, ואך נסמך על רשימות כזאת! הנה לפני העתקת השירים כאשר ציינם
הכרמולי, והראשון הנהו:

גלגל סובב על קו יושר נותן צורה אל כל נמצא
יתנועתו לא מאתו כי לא המציא עצמו נמצא:

ואינני רואה בו לא המשך עם התפלה ולא יתום אל הרמב"ם.
והנוסחה מה בערו האומרים היא העקרית, וכבר הובאה מר' אבשלום
מורחי במאמרו על השירים הנדפס ע"י כרמולי בשם בדוי: אמרי שפר (עיין המוזכר
י"ד 3, י"ז 97) ע' 6, ובשם: קבלה על דברי השיר, ע"י נייבויער, מלאכת השיר
ע' 23, וכן נמצאת ג"כ בכ"י צירך 126.

43 מה לי בספר. כ"י צירך 126, לפי העתקת הח' קויפמאנן.
44 מופת הדור. בשננה בא בליקוטי, והובא מר"ל דוקעס בספרו
על ר"מ בן עזרא ע' 17 מועתק מכ"י התרשיש (האמבורג ס" 32 ברשימתי),
ור' משה הנזכר בו הוא רמב"ע, וידבר עליו ידידי ענדרס כאשר יזכה להוציא לאור
ס' התרשיש, מי יתן ואזכה אני לראותו בחיי.

45 מורה אמת. כ"י ליפשיין.

46 מורה לבב. כ"י האמבורג 253 ברשימתי, וממנו יצא לאור ע"י ר"ל
דוקעס בליט' ד' 139.

47 מורה לנו. ד"ה ע' 80 מתוכר לשיר: פתי במתן.

48 מורה נבוכים החרש. נרשם בראשו בד"ה ע' 80: הצרפתים
אמרו על המורה, וכן בליט' ע' 147, אמנם בכ"י אוקספ' נמצא בתוך השירים
המוחזסים לר' משולם בן שלמה (ס' 11) אחר השיר: אנשי מינות (עיין שם),
ונדפס ג"כ בס' צופ' ע' 24, ונמצא עוד בכ"י יש"ר 40, ובכ"י ליפשיין, ובכ"י
בריט' מוזיאום אשר הוכרו בשיר: יהנו, ס' 31.

49 מ' נ' ישאלו. כ"י יש"ר 40.

50 מ' נ' קת. נעתק ע"י אחר מכ"י מינבען 239. מחברו אליקים, נראה
שהוא מחבר שיר: אחיתי.

51 מ' נ' שא. נדפס במ' אברבנאל על המורה ע' VI, ומעתיק אגרת

השמד בכ"י מינבען 315 הציבו בראשה, ונרססה מרא"נ בספרו על הרמב"ם, ונמצא בכ"י יש"ר 40 וב"י פאריס 837 (עיין למעלה ס"י 42) וב"י ליפשיץ.
52 משה במקום. נרסס ע"י הכרמולי בליש' ב' 27, בדיח ע' 80, בצו"פ ע' 24, ונמצא בכ"י ליפשיץ.

53 משה חבר. כ"י יש"ר 40.

54 נפשות מבינים. נרסס מכ"י אורי 190 (רשימת נייבויער 577) בס' ננוי אוקספורד ע' XXIII, וממנו בקובץ תשובות ב' דף 40, עם השיר: נשיא האל, ובראשם כתוב: ואמר ר' יוסף בר' שמעון ראש הדר, וצ"ל ר' יוסף ז' שמעון, והוא ר"י בר' יהודה (אבן עקנין) תלמיד הרמב"ם.

55 נשיא האל, ובכ"י ליפשיץ: נשיא הדור, עיין ס"י 54.

56 ספר כעין. בתחבמוני לר"י אלתריון, שער ג' דף ע"ב (השני מזה המספר), ובכ"י כתוב בראשו: ועשיתי על ספר מדע, עת בארץ ספרד נגלה ונורע, מלאכת השיר ע' 51.

57 עלה משה. ד"ח ע' 80 ובכ"י ליפשיץ.

58 עשר קבין. בראש ס' רוח חן כ"י ר"א פירקאוויץ, מ"ע הכרמל ג' 48, ובסגנון משונה קצת בשיר ר' אליהו הכהן הנרסס בדפוס ראשון ווני' ש"ד ועוד.

59 פתי במתן. בשם הכמי פרובינצה (נגד השיר: מורה נבוכים החדש) ד"ח 80, צו"פ 24, ל"ש 147, ונמצא בכ"י ליפשיץ.

60 קמו מורי. בס' מלחמות ה' לר' אברהם בן הרמב"ם ע' 12 (קובץ תשובות ב' ב' דף י"ז) ואפשר שאינו שלו, והובא בקבוצת מכתבים ע' 35, והבית האחרון שם ע' 21 שורה 9. ונמצא בכ"י מינבען 239, פאריס 837 (עיין ס"י 42), ובכ"י צירך 126 נרסס: ובנו עשה זה החרוז בשמעו כי נברת לשונם על כי שלחו רסן לשונם נגד המורה. הח' נרעין (געשיכטע ז' 69) ייחסו לר' אברהם בר' חסדאי בלי טעם (המוכיר ס"ו 12 הערה 3).

61 קרוב מאד. שירו של הרמב"ם בסוף המורה, ונמצא ג"כ ב"ע, עיין רשימת כ"י האמבורג ע' 103 ולמעלה ס"י 42.

62 ראו מורה. כ"י ליפשיץ.

63 רב לך. הוציאו לאור הכרמולי בליש' י"א 272.

64 שאלוני. הוציאו לאור הכרמולי, בשם שיר מר' ששת בן יצחק הנשיא נגד ר' מאיר, ולדעתו הוא הרמ"ה מטולישולה, בליש' א' 380 (ע"ש ע' 810), וכן נרסס בס' טעם זקנים דף ע', בקובץ תשוב' ב' ב' דף ד' ע"ב, צו"פ ע' 24, ל"ש 149, ועיין למעלה ס"י 10.

65 שואל ללמוד. רשימת כ"י וויען ע' 35 ובתיקונים שם.

66 שועל איכה יפרוץ. במאמר שמחברו ר' ש"ס פלקירא, עיין:

דברי נרן.

67 שמעו נבוני. הוציאו לאור הכרמולי בליש' י"א 303.

68 שמעי נפשי. שיר לרמב"ם לסי' המדע, ננוי אוקס' ע' XXIII.

69 תורת אמת. לר' זכריה הכהן, שכתב תשובות על השנות הרמב"ן,

(כ"י וואשיקאן 249) ונפטר שנת כ"ו (1445), עיין המוכיר י"ז 111 בהערה, י"ט

63 הערה נ'. גרסם בחלוץ ב' 162 ובמאמר Blüten של רא"נ ע' 38 (ובל' אישנו ע' 43) וכס' צ"ס ע' 28.

הנה מספר השירים המתחלפים בערכם ובארכם, ביפים ודפוס, כמספר שנות הרמב"ם השלמות, והשם יוסף שנות חיים לחכמים אשר היו לעזר למלקט, הכותב בנחיצה, כי הפועלים אצים להשלים המאמר טרם נסעו חוץ לעיר לשאוף רוח השרה אשר ברכו השם, והמקוה שיסלחו הקוראים את שגגותיו ויתקנום.
בערלין, ה' תמוז תרמ"ה.

משה המנונה מאריץ שטיינשניידער.

שמות החכמים אשר אליהם ייוחסו השירים.

- אברהם: אשתעשע 15. האל 23.
- בר חסדאי: קמו 60.
- בן הרמב"ם: מה בערו 42. קמו 60.
- אהרן בן מאיר: אשר ברא 12. ידידי אל 30.
- אליקים (ברבי יאיר?): אתיתי 16. מורה נבוכים קח 50.
- אסחק (יצחק): אשבור 11.
- אשר קרשקאש: אשר ברא 12. ידידי אל 30.
- דוד אבן יחיא: אשרי אדם 13.
- זרחיה (בן יצחק): זרוע 28.
- זכריה הכהן: תורת אמת 69.
- חסדאי הנשיא: בשדי 20.
- יהודה אלהריווי: ידי משה 29. יום עלו 33. כל משיב 35. לרב משה 40. מאתך 41. ספר כעין 56.
- בן אלפכאר: כסר 36.
- הלוי: ארון יצרו 1. איך אחרוך 4.
- יוסף האזובי: לעתיקים 39.
- בן יהודה (אבן עקיני): ארון יצרו 1. בעת 19. זו צנצנת 27. נפשות (יוסף בן שמעון) 54.
- יצחק בן זרחיה: אחר אשר 3. אשבור 11.
- מאיר צרפתי: אנשי מינות 10.
- משה בן מימון: אחר אשר 3. איך אחרוך 4. בשדי 20. דעי הולך 22.
- קרוב מאוד 61. שמעי נפשי 68.
- משולם בן שלמה (אן ביראש): אנשי מינות 10. יהנו (ירבו) מומותיו ולא נגמרו 32. לעתיקים 39. מורה נבוכים החרש 48.
- סעדיה אבן דאנאן: למח חסרי לב 37.
- שם טוב בן יוסף בן שי"ט: למורה כמורה 38.
- פלקירא: דברי נרנן 21. שועל 66. (לבני יתחמץ ע' 27).
- שמואל אבן תבון: למורה כמורה 38.

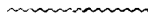
מורה מקום המורה

ששת בן יצחק בנבשתי: אשכור 11. שאלוני 64. — ודע שיש חכם
מאוחר ששת בן יצחק גירונדי בברצלונה מפרש ס' משלי (עיין
רשימת ב"י מינכן ס' 47).

היקון והוספה.

ס' 39 שורה 13 בדפוסים: ברתוקות אמונה, ולפי המשקל צ"ל רתוקות האמונה, או
הרתוקות בה"א השאלה.

מצאתי על שיר הידוע: השכם לבית השר וכו', ששוררו הראב"ע על הרמב"ם!

מליצת אמרי נועם ונר ישראל.

א"א: בתוך מספר כ"י אשר בעיר רומא נגזרים הם, עומדים צופים בריכל האפיפיור נקרא וואטיקאנא, ראיתי הכ"י סימן 384 ב' חלקים ובתוכם נכללים דברים שונים ישנים מחוברים יחד, פעמים בלי ראשית ופעמים בלי תכלית, פעמים האותיות עודם מזהירים נגד עיני הקורא, ופעמים כבר חשך משהור תארם ולא נכרו עוד. והנה בחלק השני דף 172 עמוד ב' מצאתי מליצה נאה ורסה, מפסוקי תורה נארנה וסדרורה, והיא ישרה בעיני מאור, על כן לא נחתי עד שהצלתי ע"י העתקה מה שהיה עוד להציל מאברון, כי השאר כבר נשתת, וכן במאמר האחר אשר מתחיל אחרי המליצה הזאת אי איפשר למצוא עוד פשר דבר ממה שבתוכו ורק קצתו ממנו עוד נראה ואשר הוספתי בקצה האחרון של המליצה, מתחיל עמוד 42 של הדפוס עם התיבות, בכח גדול ישא, הוא סותר הפליטה הנשארת.

והנה כנראה, המליצה אשר קראה הכותב, אמרי נועם, וגם המאמר הנקרא, נר ישראל שניהם ערך האיש משה וקאר בן יצחק אל ריעו שמואל וסיים המאמר בריח אלול שנת ק' כאשר יוצא מסימני הנקודות על התיבות אדני המלובה והוא כתב בעיר (והשם הזה קשה לקרותו אך מרישומי ניכר שהוא) וולחנזה וכאשר העיר אותי ידידי הר"ר דוד קויפמאן איפשר צריך לקרות ואדלחנארה (Guadalajara), אשר גם מקום מושבו של המבאר שמואל מוסט היה, וגם משה די ליאון חי שם, כי בסוף הכ"י 402 בפארמא כתוב בזה"ל: קצור ס' המשקל הנקרא ספר הנפש הברו הר' משה ויל ברבי שם טוב די ליאון הנק' מעיד ליאון המשת אלפים וחמשים לב"ע בעיר ואדאל הנארה. ידידי הנזכר העיר ג"כ שצ"ל עמוד 42 שורה 21 המחקר תחת המדוקר וגם הוא ניקד התיבה בעמוד 40 שורה 29. בכמה מקומות האותיות כבר ממושטשות הן ואין לקרותם עוד בבירור. ד. מ. עמוד 40 שורה 13 וע' 43 ש' 8 ועל הקורא לעיין ולמצוא את האמת, והמעתיק עצמו סיבב בסימני ההמנר איזה דברים כמו עמוד 39 וגם ע' 41. מה שנדפס עמוד 37 שורה 4 המראה צריך להוסיף, שבכ"י כתוב עוד למעלה מן התיבה הזאת היוראה ועליו שלשת נקודות בתמננת סגול לסימן. עמוד 39 שורה 13 כתוב פרושים, אך ידידי ר' שוח"ה העיר שאולי צ"ל פרושים מפני החרה.

מליצת אמרי נועם

צוף דבש אמרי נועם.

תעוז אנש מאריות	חכמת אדם תאיר פניו
נפש שכלית להחיות	אף היא תציל איש ממות
עולם שנים קדמוניות	כל דורך בה יחיה ימי
ותבואתה מרגליות	נוצר דרכה יאכל פריה
משור אבוס הלב חיות	טוב פת חכמה ושלוח בה
ואל תצטרך לבריות	אכול את המגלה הזאת
בנויה היא לתלפיות	אמרי נועם קראתיה
ובחורותם שם מצויות	כל דרכי איש ופעולותיו
המדות רשע וזהביות	גבהות עשיר שפלות אביון
ותשובותיו השכליות	עצות הנף וכפירותיו
טענותיו אלהיות	תורת חכם ותשוקותיו
ברמזא שם הם בנזיות	מרה חכמה לחכימא
מספר נגון למודיות	דקדוק מלות גם הגיון
כוכבי לכת שמימיות	הנדסיות תכוניות
הוראתם בתחתיות	גם מזלות ומעלות
וכלליה מעשיות	כל עיוני הרפואה
שלמיות אנושיות	מדות טובות כלליות
סודות תורה מרעיות	עקרים פלוסופיות
שבתם יחד הכרחיות	שבה עושר יתרון חפצה
מתוקה היא לפיפיות	טעמו צוף הלצתה
המדות תכל זמניות	הדלו מכס אנשי שכל
על ההעדר הם תלויות	טובותיה נעות נדות
הלא המה הם נצחיות	דרשו היטב לנפשיות
יורדי הים באניות.	קחו מוסר ואל כסף

זבחי שלמים עלי היום שלמתי נדרי

קח נא אחי	מבחר שיחי	סולת רוחי	ונשמתי
קומה זרחי	אל אור ירחי	לכה אורחי	ונתיבת
שעה לקחי	במקום זבחי	ראשית כחי	וזמרת

אמרי נועם

עולת מחי	על מזבחי	קרבן מוחי	ופעולתי
ראה ריחי	בושם רקחי	ממכר מקחי	וחמדתי
מעם טבחי	צוף צפחי	בכור צמחי	ותבואתי
היה נצחי	משיב שולחי	על ויכוחי	ותשובתי
וביום ברחי	ממדיחי	היה נכחי	לעזרתי
ובבא טורחי	עלי כרחי	אמור יחי	יחירתי
הסר חוחי	מבין שיחי	נסות רוחי	וסכלותי
הרם פצחי	עזות פסחי	תעוז מצחי	אילותי
כבה רתחי	מעל אחי	גודל אחי	ואנחת
הקם נדחי	שפלות שיחי	תוסיף אחי	ושמחתי
אמין מוחי	חוק נצחי	כיון נצחי	מחולשתי
גדל פרחי	גבה פתחי	פקח קוחי	וצוקתי
רקע פחי	ומפחי	ושבור פחי	ואשמתי
אל תזנחי	אל תשכחי	כי נס לחי	ורטיבתי
אתה נחי	ומוכיחי	גם מרויחי	מצרתי
אתה צחי	שובע צחי	סמך סחי	וחוקתי
לך שמחי	קול צוחי	שיר שבחי	ותהנתי
קבל קמחי	גום החי	גם ניתוחי	ומנהתי
אתה נוחי	פעל כחי	מאור פקחי	ומליצתי
ראש ואחי	איש אורחי	תן לי רוחי	בשאלתי

תורת חכם מקור חיים לסור. ממוקשי החמדה, ארוכה מארץ מדה, זהב ורב פנינים ועבודה, קנים ופתחי נדה. הן הן גופי הלכות מערכות, השנאה והתאווה והכבוד, מוציאים את האדם מרעתו. ויאמר לחטוא כה משפטו כל הימים:

בלכתי במלאכתי בתתי דעתי, לבקש פתיחיי עתי, צמרי ופשתן, שמני ושקוי קצתי בחיי, מפני בני היי ומוזני הם מיני אופני עניני רעיוני התאוה, עוז נפשי לא ידעו שבעה, הם יקחו חלקם, ואכלו את חקם, ועל הגשאר ינאקו, הבאישו נמקו: בסעיפים מחויזנות בנפול תרדמה על ההוישים ולבי ראה את כל התלאה אישר מצאה לאנוש עלי ארץ וגם אני שמעתי את נאקת בני אדם גם בני איש בנסעם כסעם בפעם לדרוף אחרי ההון הזהב, והוא בחלום או חזיון כובי, לבקש גדולות וכל העם רואים את הקולות, אין קול ענות חכמה, ואין קול שלמות הגשמה, קול ענות אנכי שומע.

לתשווקה שתי בנות האחת אהובה והאחת שנואה, והנה היא לאה, והאהובה כספא ודהבא, אלהים חשבה לטובה, אף כי אנוש רמה את רעהו לצחק בה, וידו אוחות בעקבה, הלא היא ברבים מעמי הארץ, כגדר עומד על פני פרץ, יצא עתק מפייה כי אל דעות המעות ומרוה גם הוא יורה, אלהי כל הארץ יקרא: אליה כל חמדת ישראל, אדום וישמעאל, שאלהם ובקשתם, גם תקותם, כבר היו לעולמים, כי כל הימים, אשר היא הולכת בין העמים, בלכתה ילכו להביאה אל בית האוצר וחכמה ומוטר עם בון, כי נבהלו נחפזו, לבקר ולבכר את בן האהובה, על פני בן השנואה ויאהו בה, כי יאמרו לא הי פעל בכלל המורכבים גשם נבחר מנשם הזהב

כמורה לא היה לפניו, בעל כל הוד, והנה טוב תואר מאד, והוא לעתות בצרה אבשלום ובשעות המאורעות הרעות, אל למושעות כי מנרעות נתן לבית מכית ומחויך, כליון חרוץ:

והשנואה לבעלי השניאה היא החכמה הנפלאה התורה הנוראה המהורה המראה מכל טומאה המביאה רפואה, מכל פאה. לנשמה הבראה ולשארית השכל הנמצאה, המלאה רבש וחמאה, המשכיל יאכל את התבואה רוח נבואה, ויש אהלה מהלאה לנן עדן.

ובזמננו זה אין איש חוזה מזה ומזה, אשר מחזה שדי יחזה, לתורה ולחכמה למליצה ולהקש, אין דורש ואין מבקש, דור עקש, ועל כפיו, נוקש, זה דור דור שוא בכל דרושיו, והחויק במבושיו, ונפשו דבקה ודפקה בחוקה אחרי החשוקה, והחכמה ישבה בדר, בביתה לא ישכנו רגלי תלמידים וסופרים, מילדי העברים, גם היא מבחורים וזקנים, רקה בוקה ומבוקה ומבולקת. ואני בבאי מפרן תשוקתי, מתה עלי תקותי גם חמדתי, רוחי ונשמת, בראותי כי שנואה לאה החכמה, וכי אולת יד חכמי התורה הקרושה, וקולה קול ענות חלושה נתיאשה, כאשה גרושה מאישה, וכי אפס כסף המומה, וישם הומן את מי ים החכמה לחרבה, ובני ישראל הלכו ביבשה. והנה קול דודי מחויק בירי, כי משמרת הוא עמדי, הכי אחי הוא סולת השכל מבחר שלישי, רכבו ופרשיו, כי נתן ה' את רוחו בלבבו, ואביו אהבו, כי ראה כי גדול בקרבו חשק האל, לעיני בני ישראל, ויקרא את שמו שמואל, כי כל הימים אשר הוא חי, הוא שאול לה, ויאמר משה משה מבני בן וקאר יקר מחקר עיוןך בעיני, ופחד יצחק אביך היה לפני, רעד ורע אביך אל תעוז, ובית אביך תבוא ולא תחרל, ומדוע אתה ככה דל, ולמה לא תבוא לראות את עיר החכמה ואת המגדל, למה תעמוד בחוץ, ואנכי פניתי הבית ומקום למושכלים ודורשי העיון, המשכילים קרבו ויאתיון.

וגר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה' ויקרא אליו קול אומר קרא פרה ורבה בחבונה גאל לך החכמה, ואתה תהיה לה סנולה, מכל אנשי התושיה, קום לך אל המליצה ואתה תרבר על לבה כי עלתה ועקתה וקרא עליה, כי בהיותך מחויק בה לא יקרא עוד עוובה כי לה יקרא חפצי בה.

וה' גלה את אוזן שמואל, ויואל לרבר לכה ונכרתה ברית, ונראה מה אחרית, השארית הנמצאה בחמדת ובחירת הגנים, אם למות אם לחיים והנה אנחנו מאלמים, ועינינו אל הדרכים, אשר דרכו הנבוכים במהלכים הפזים, הנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והנה ארבעה אנשים נצים לאמר מי מכלנו יעלה בתחלה, אל המנוחה ואל הנחלה, מתאמצים ונמרצים לעלות, בצל המעלות ששים, במעשים אשר המה עושים, רוצים וחפצים היותם מנצחים ומשבתים איש ערכו זה את זה לוחצים ורובצים, איש תחת חשקו רצים כסוסים והמה נסים איש לדרכו, אחד איש עשיר ושר בשר ואחד רשע במי גדה רחוק, מכית ומחויך, ואחר תם בנראה ובנסתר עונו נכתם ונחתם, ואחר חכם מתהלך בתומ, וה' עמו.

עשיר בנוכה אפן, קם בתוקפו, ונגש ודבר אל העם, ברו לכם איש וירד אלי אם יוכל להלחם אתי, במבחר נאומי, אבחרה דברי עמו, שמעו שמוע אלי ואכלו טוב, כי לא טוב היות האדם לבדו, אלהי יחידי תמיד אף מדיני כי האלהים בשמים

מושבו, ואם הוא על הארץ עדת מאורעים הקיפוחו סחור סחור, שנים ואחר, קנים והנה והי.

לא בסתר דברתי, כי בטרם ידע הנער קרוא מקרא, ידע און ועצרה, הלא הוגד מראש, כי כל מצעדי נבר פעמי אנוש, הם קנאת איש מרעהו, ותאותו יניעהו ורוחו כנחל שוטף, להטף ים ודרום, וממרחק בוער אפו על לא לו בלהב איש קנאה העמיק הרחיב חמדה, לילה ויומם לא תכבה, לעולם יעלה עשנה בלבן, איש המיד תוקד בו, ובקרבו ישים ארבו, לעשות מפעליו, ולמלאות משאליו, בביתו לא יישכנו רגליו, חצות לילה יקום לחוד חירות, ולהמתיק סודות לבקש לחם חמדות, עשר ידות ממה שצריך, ולמען יאריך תכריך בויץ וארגמן, מתנות הזמן, בניסף בראש אשמורות סובב בשוקים וברחובות, ודורש אל האובות, לחשוב מחשבות ועצות נסיונות על פני חוצות, לעשות בזהב ובכסף ובנחושת, שלשה אלה בני נח, נותנים ליעף כח, ולאין אונים עצמה, ולפתאים ערמה, מחזיקים ידיים רפות, וברכים כושלות, הם עינים לעור ורגלים לפסח, ועיר מקלט לרוצח, פותחים פה לאלמים לבטא בישפות, וליושבים בין שפחים, פורשי כנפים למעלה, בתוך עדת לאמים, ובין עצומים, על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק בעשרו, כי הוא קרית עוזן, גם זו מכסה פשע מכסה אהבה ונפש רעבה מלא טוב, והכסיל אם הוא עשיר עין העושר יכסנו, וכבוד והדר יעטרנו, והוא מתכסה, כעלי הכהן יושב על הכסא, ושוליו מלאים את הריכל.

הלא דעת חכמת המסכן בויה כמלאכה נמכזה, וננש אל הדלת או אל המזווה, ועשיר ברשים ימשול, ורש לשוקה ולמכשול, ולפני רוכב ערבות, העושר והכבוד, הוא המשמח אלהים ואנשים, עמו החלושים עלו המושים, נותן לרשים גם רכב גם פרשים, ולטפשים דעת קדושים, הקבצו כלכם ושמעו, מי בכס יעשה הפצו, והצלח דרכו ויצוק רוחו למלאות הפצו, ולהיות תפארת אדם לשבת בית ברכה בקרב הארץ, הלא זה הוא העשיר, ארי שבחבורה לו הגדולה והנבורה, עליו תופע נהרה מיצירה, אור מצל מכל צרה, ומורא לא יעלה על ראשו, כי נטוע אל מים שרשן, ולא יבוא עוד שמשו, וברכושו לא יחסר כל אות נפשו, ויאכל וישת ויקם וילך כן כל שרי המדינה, מראשית השנה ועד אחרית השנה, ובו יבוא ברנה, אל השדה אשר קנה, אואל הגנה, אל תחת נפן ואל תחת האנה, לשכב אצל, או בין ההדסים אשר כמצולה, ובכל יום ויום יגדל הודו וכבודו, ישמח כי רב חילו וכי כביר מצאה ידו.

ואביון לא ישבח רישו ולא ימתק דבשו, ומידי הרש בחדשן, ירבה עונשו ורעשו, ויחלש הרגשו והושן, וחש ראשו, ולא ישלם מבוקשו, ולא ימיש עמוד הענן מעל שמשו, והיה להבל רחשן, ולאבל כנורו, ולא יאיר נרו, ולא ינה שביב אשן, ומקור לבבו ארכובתיה דא לדא נקישן, והבית ימלא עשן, ואשר כלחם אכל כסכל, ויעש לו מטעמים באפס דמים, ושקיויו בבכי סך, באחורי המסך, לסתור מעשיו כמחשך, ולא יעבור בסך, וכליותיו ישתנו, ובצל יתלונן ער ואונן, תשבון עליו עננה, ראש ולענה, הוא העומד במקום סכנה, למשל ולשנינה, וחשך סביבות סוכתו, וערפל התולתן, מזה ומזה לכסותו, והבושה היא כסותה לבדה, ועל הכלימה ירכב, היא שמלתו לעורו במה ישכב, והיה כי יצעק, כל שומע יצחק, וחיי עולם הוא בזה, ועומד על כנו נבזה, אין זה כי אם ננוע מוכה, כל היום בכה

יבכה, ובמה יזכה, ואשרי המחכה, ויניע לאלף ושלש מאות ושלשים זהובים יפים, חרל ידידתם את הריש שהוא מסיר לב ראשי עם הארץ, משיב חכמים אחר וחשך משחור תארם, משפיל כל נאה ורם, ובהבלי עוני הסנידס, וישאו את ש ברם, מוריד שאול רמי הקומה, עמו גבורים מנצחים פוסחים, ולפני הכהנים המשותים המשובחים, מצה ומרור מונחים, וגם הוא יעזיר פקחים, וישליכם בין החוחים, תחת אחד השיחים והוא דעה מגבר יכסה, וישנא אב את בן ירצה, וקרוביו היו לו אויבים ויסררוהו ורובו וישטמוהו בעלי בריתו, ובניו ואשתו, רחקו מיודעיו ממנו, שמוהו תועבות למן, ויבוהו כאיש בער, וינס ויצא החוצה היער, כי ירא לשבת בצער, ויצא וסגר את השער אחרי צאתו. [הבקר אור, והוא עומד על היאור, ומקלו בידו והוא יגיד לו] כי אין עוזר לאביון בצר לו, אוי על רע מזלו, כי לחמו לחם דמעה, וארצו ארץ לא זרועה, דירתו מבוקעה, ואיש לא ידעה. ואין יורה דעה, ולא יבין שמועה, אל דל ביום רעה, [כי הוא בחייו נמאס, אף כי אחרי מותו, ולא ידע איש את קבורתו:] וכל ימי עני רעים, מדיו קרועים, ובגדיו פרומים, ודבריו יגעים, ואינם נשמעים, מחשבותיו תעתועים, [עניינין] נדים ונעים, ואל הכבוד הרעים, עליו רוח עושים, והכוכבים ילחמוהו, וישימו עליו צרי מסים למען ענותו. רוחו ונשמתו וישם דמי מלחמה דמי מזונותיו. וינע לבבו ים ודרום, כי חולה הוא ויפול ערום, גם רעב ואין לחם לו. הולך מדחי אל דחי. יתן למכרו לחי. ואין לו שם שועל ומלה, בתוך הקהלה, כי עמל הוא ומחסר את נפשו משובה, עינו דאבה מני עוני, ונפשו מאכל תאוה ולפני לחמו בא גם בון, ישיש כי ימצא אוכל ולחם עצבים ויין חמסים. ואם יש בידו תורה ומעשים טובים, כל ימיו מכאובים סכבוהו כלבים, לפתחי נדיבים, וידברו עליו טובים, וחברים מקשיבים לקולו יבואו איש ממקומו, לגוד לו ולקללו, וצדקה קללה תחשב לו, כי ירד לשערים לפלל, ושכלו יהולל ויתגולל, ואת בריתו חלל, ועל לחמו משתולל מסתולל, ומתעולל כעולל, ומי ימלל בזיונות הדולל, בדפסן לשער המתהלל, ויום וליל נחשב לסובא וזולל, יקר מחכמה לזולל, נבון להולל, מחייב לשולל, הוא מתהולל. ורב מחולל, ויאמר הוצא את המקלל, כי העוני כבודו מעליו הפשים והוא חלוץ הנעל, אל ידרשהו אלוה ממעל ורעיון רע בלבבו העיר לבקש כלכלתו בפתחי שערים בעיר כאחר מן בני גלותא, חסידה ברשים ביתה.

וה' חפץ דכאו ויביאהו לידי נסיון, וכדי בויון, ולמה זה ימים לאביון, וחיים למרי נפש, ולהיות לסמה ולבזה, לא חפץ ה' להמיתו כי אותו אהב לתת לו שואל הב הב, כסף וזהב, ואין קול ואין עונה, תוחלתו תוחלת ממושכה, וחמתו חימה שפוכה, ורוחו רוח נמוכה, והנה אימה חשבה, ונתעלמה ממנו הלכה, ומעל המלאכה, מרפא וארובה, ועוד לו אך המלוכה. — אני משבח את החרוצים, שכבר מתו מן העבים שהם חיים ערנה, והזוריים שבמשא ומתן אוהים בוחים, והם מתאמצים, לקיום חפצים, ולהרבות הרוצים, ברוב יועצים, ידם תעשיר כי הרגילות וההשתדלות, יצילו מן הדלות, וההתרשלות והעצלות סמנים לשפלות ועצלות, רגלי עני פעמי דלים ויצאו דחופים רקים ופוחים ועניים לבוזים, והעשירים קלים כאילים הם הנאונים הממונים על שערי הפנינים, והבו לאביונים:

וישא עשיר משלו כרב גרלו ויאמר ואולם בעבור זאת העמדתי דברי לפניכם למען הראותכם את כוחי ועוצם ידי וחילי הגדול אשר עשה את כל הכבוד הזה.

ולמען תדעו כי לי הסולם אעלה ואנברה בזהבי, ועל דלכם ארים כסאי אך עשיתי מצאתי הון לי. ומי חכם הישר בעיניו יאמר ויעשה ככל אשר ירצה כמוני היום ומבלעדי מי יאמר אני אמלוך אני אמשול ומי ידי שקול הכסף יענה את הכל. הם ורשע נפשו, שניהם ערומים ולא יתבוששו, ועל חיל גוים ועמל לאמים יתיעצו, ועצת עליון נאצו. רשע בנסותו מדרך השכל יכלכל דבריו ולא בשפתיו עושה עושר ולא ביושר, המכה בעברתו כל בירורי השכל, ויוציא את הונם מתוכם המעביר בניו בין גורי ים התאות, ברנל נאווה. הוא היה אומר תקות צנועים נכחדה, ותוחלת עניים אבדה, מה יתרון להסיד, והוא נכזה בעיניו נמאס, ולא אין לבקש מחיה, בורוע נטויה, וללכת בארץ נכרים לאכול מפריה אך הוא בלי הטא נעניש. מוכה ומעונה מכל צד אינש, הצדיק אבד ומכניס בד לא יהיו על בשרו ורשע ישיש כנבור לרוץ אורח לאסוף ולכנוס ולצבור ולשבור בתוך הבאים, הכל נביאים, ולהיות בראש הקרואים.

הוי עז כנמר להתאמר ולהתעמר ולהשתמר משמרות ואוצרות עפרות זהב, אחרית הלהב צאנה לקראת אח אב כסף וזהב, עלה רש, אל תאהב חכמה פן תורש, וקל כנשר להתעשר מכל אשר תמצא ירך לעשות נאצות, והלבש אותך מחלצות, במועצות נפוצות. ורץ כצבי להיות עטרת צבי ואבי עמוני ומואבי להביא כל הון זהב, מראש מלקוח השבי ואם מכהן ונביא. וגבור כארי לעשות שרי בית והון משוד ומאנקת איש נכרי ועוכר שארו אבורי להנחיל נחלות לרשת משכנות יתומים ואלמנות, ולבקש תואנות על הממונות, להיות לשני מהנות, כי אין הממון אמון אצל ההמון, או כטל הרמון שיוורד על הררי ציון, ויצאו כל העם ללקוט כי לא ישקוט האיש, גדול העצה עד ימצא לכסף מוצא הן לריב ומצה, גם לישבת במארב להכות בצדיה להשנות ישרים למלאות משאלות הגויה בשפטים נושים, ואורהות עקלקלות כי מאז באנו לדבר באמת ובצדקה חסרנו כל והיו ירינו ככדים והיינו לעבדים עניים מרודים, והגיע לאונינו קול פחדים לכה נרוה דודים, נתעלסה בשלמות נשמות, ואל ידבר עטנו אלקים פן נמות. מי ומי ההולכים בתורת ה', והיה לו להם לאכול ובגד ללבוש, ארץ נתנה ביד רשע להתהלך בה ימין ושמאל, ולשמוח בכל עמלו שיעמול, ולא יהמול על מיטב טף ונשים ושלל לבז כי לא בכח העוני גבר איש ולא בחסרון כים יבנה בית ובחסד יכון כסא, ואוי לו לאדם מפחד תמיד על נפשו, וגופו אותו [אָפֶתוֹ] יצמית, ויצרו המית ותאוותיו השמיד, ועשיר משתה תמיד אכול ושובע והותר. אל תתחכם יותר, למה תשומם הלא ידעת יוסף דעת יוסף מכאוב ושואל אוב וידעוני, תפלה לעני.

ואולם חי אני אמר נבל בלבן, לי הסולם וכל אשר בו, אעלה ממעל לבוכבי אל ואיש לא יעלה עמי בסולמי כי לי כל הארץ, ומעשות רצוני לא אהלל, ולא אשא פני דל, על הכל אתגדל, אפיל ברצוני עצתי תקום וכל הפצי אעשה, ומי יאמר לי מה תעשה. עוד זה מדבר, מפרק ומשבר, כי באו דבריו על משבר. והגף אז ידבר אלימו באפו והוא יוצא בנפו, בנראה טוב טעם, ובסתר רעם, ושפתיו מלאו זעם, לבו דובר נבלה, ולשונו דלה, ועל איש צדיק תמים הוא קוצף, כסוס עגור כן יצפץ, ודבריו כאש לוהט, וידבר באוני בני הטא. הלמתיים בעורם חיים צדיקים חסידים חכמים וידועים, תמים דעים זהב לו, שבע יפול צדיק יוקם רשע, וגם חסיד הפסיד אורתו והשחית את דרכו, והבאיש ריהו, והנה נשחת, וכנער משולח

נתעב וגאלת, וציר בנוים שולת, גבר לא יצלת, ולבבו לב נדכה, ונכהה או נשבר או נשכה אין רואה. כי רם ה' השפל יראה, ונבוה מעל גבוה שומר, שוכני בתי חומר. האלהים הרואה אדם תועה, אם מצפוני סתרי הדרי יצור, נותן לאור יומם שמש ידע מבואו, אם יושב בסתר עליון, או אם יבא בשומר המבוא לחוות כל רעיון ודמיון עם עני ואביון, אם ידרוש אלוה מעשי איש עלילות מצעדי גבר, ונתיב אנוש עלי ארץ האורח שפלים ישמור אלוה, גובה שמים כסאן, אם עיניו אל הדרכים אשר דרכו מתי און, נוצר האדם אם שמתו למפגע לו, או אם יהיה עליו למשא כבד אם צעדיו יספור. אם ה' משמים לארץ הביט לזכור עוד עוונות ראשונים לשמוע אנקת אסיר תחת הסיר. אם חלוני שמים נפתחו וישגיח נורא ויחיד. חטאות הצבור והיחיד, אם אב שלום לוחם מלחמת פגרים ונשמות בהיותם עלי אדמות, אף כי אחרי מות, אם כל ימי אלוה הם ימי צרה ותובחת, ומחה ה' קול ששון וקול שמחה, והיד נשתלחה על כל איש שבט ומשפחה וזרה אפו עלי קבל, פדעו במלקחה, ונכרתה הנפש ההיא מההצלחה, והוריד לארץ נצחה, ואם גדול העון עמו הסליחה. כי גבוה שמים מארץ כן גבוה דרכיו ממעשינו, הלווא הוא מרומים ישכון, סביבותיו רבותים אלפי שנאן עדת אבירים, המה הנבורים והגברים כל הרשת היינו עמו פעולתינו ולא ראה כי גאה נאה גם עבים סתר לו וחגו שמים בינותינו בינינו ובינו פרש ענן למסך חשכת מוסדות תבל עבי שחקים היעבור לפני רוכב שמים רוח קנאה ותכלית שנאה מתאווה באה ושגיאה היוצאה מפי אב הטומאה אסור בהנאה אחוז בתכלי התאוה, אדם הוא כי שחת רחמיו, מתהלך באשמינו היש דעה בעליון לדעת חטאים ועוונות אנשים ונשים וטף ונפשו בהם תתעטף.

מי ממתים החיים והמתים יאמין זאת, יושב על כסא רם ונשא. מסקומו, יוכיח לרשע מומו, ומתהלך בתומו יבא לגור לו ולנחמו, ופועל ידיו ירצה ביום המעשה, ובצל כנפיו יחסה, ואם יקטול אלוה רשע ולשבי פשע יחיה אך שוא לא ידע אל ולא ראה עמל גם און שרדי לא ישורנו ומפי עליון לא תצא הרעות והטוב כי רוח היא באנוש לחשוב מחשבות לאלפים ולרבבות וללכת אחרי יצר הלבבות בארץ תלאובות, ומה אני כי יבקש לעוני, מה ברי ומה בר בטני ומה אנוש כי יקנא לו האל תמים דרכו, ויפן כה וכה, אם יש עון ככפיו, ואם ישית אליו לבו להכות אותו אחר ויפן ויצא להכניעו ולהשפילו ולהפר עצתו כי בעמל אנוש איננו ועם אדם לא יבא במשפט, עושה שלום במרמויו אם יקום ויתהלך בחוץ לראות אם פרח האון הנצו [השבטים] (בגליון) כלסה האנשים] אם נגר ה' תמיד יושבי חושך וצלמות וכל דרכיו דרכי מות, אם שוכן עד וקדוש שמו ושרפים עומדים תמידין מכל הצדדין יושב על כסא דין לתת לאיש כפעלו אם ענה כסיל באולתו אם ה' למשפט שמתו וצור להוכיח יערתו.

אם רב להושיע בדיני נפשות יום ליום יביע, זה יצדק וזה ירשע, הופיע וישפיע על מעשי איש להפריע, ויצו עליו במשפיע, ושק ואשר יציע, אם מרחוק ריתו יריח וקול עקוב לאוניו הגיע, ונאות אדם יכניע אם יריע למלחמה אף יצריח או השבע השביע להחיות רוח שפלים, באשר הם נמולים.

היפקוד אלהי הרחנות האיש אחד יחטא בלכתו אחרי חשקו לצרור כספו בחיקו היוכל אל לערוך שלחן בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב עוטה אור בשלמה היעשה גבהות אדם שפל אפל ולא נונה לו. מי הוא אשר לא נשא פנים לבוראו ולא חס על כבוד

קנו בשומו חקן שוה בכל המקומות עליונים ושפלים, ואם הם על הקיקיון דמי אדם והמס ארץ אשר שם הביון עמו ואם יחרה אפו על ציץ נובל אדם מהבל ימעט וישטן ויבעט אם הופיע ואתה מרבבות קדש לקחת נקמה מסרי הארמה איש רמה ובן אדם תולעה, אם ממכון שבתו שת לבו על זאת לחוות בערי הפרוות, מושב לצים, מערת פריצים, לשלח הפשים רצוצים, ואם יפרוש רנע חסרו על האפרוחים או על הביצים וידבר על העצים, הישע ה' את הבל זאת מנחתו או אל המיתו ישא נפשו, אם ירוין עוז וגבור אחר הפסח ולדרוש דם מיד הרוצח אחרי מי יצא מלך ישראל אחרי מי רודף אל אמת אחרי פרעוש אחד או אחרי כלב . . . אב זקן וילד מסכן מילדי העברי, זה, הן בקרושיו לא יאמין כי יש אפיקורוס ומין, ואיש שיש בידו מומין. גם שמים לא זכו בעיני אף כי איש דמים ומרמה הלוא הוא על עפר מושלו ובשר בבקר חציר יאכל ינאכפרא עלי דרשה בשר אבירים ודם עתודים ואחר כל ירוק, שניו יחרוק. ומי ראה צדיק מצרה נחלש ויבא רשע בבח גדול וביד חזקה ולא נמוטו פעמי עיונו ולא מעדו קרסולי שכלו בכל הארץ יצא קול כי עושה רע טוב בעיני ה' וכו' הוא חפץ, או איה אלהי המשפט, ואולם בעבור זאת מכופר יענה עוות ודעת לגבון נקל כי אין הדיון במדה במשקל על כן יצא המשפט מעוקל, או נשתנו סדרי עולם ומעגליו, ואין לאיש כדרכו וכפרי מעגליו, ומי יאמר דך אני בלי פשע והוא מחומר קורין, טהרתי ורגליו לרע קלו מני רין, בעון חולל וכחמא יתגולל, ושלמה אמר בחפזו ועל מאמרו החזיק, כי אדם אין צדיק.

ומה השכל שואל מאת כל איש בכל שעה, כי ביום טובה היות בטוב וביום רעה, ולהעביר קול במחנה לבקש בני חיי ומווני כי על אלה העולם קיים, והמלאכה היתה דים לצאת ולבא לצוד ציד להביא כל הון יקר כי הוא תכלית המדוקר ועיקר כל כבוד תפארת והוד והיה טוב מאד, אל תפן אל קשי העם הולכים לבקש שלמות הנשמה. כי סגר ה' בעד רחמה, ולמה זה שלמות צלם ודמות וסוף האדם למות, ולמה זה חכם יחכם עוד וצדיק הולך בתומן, וחכמת שלמה והמשרה על שכמו ולא עמר מעמו כי נכשל תחת יד הטבע ואין לו יתרון מעלה ושבת מכל הולך על ארבע כמות זה כן מות זה ולא ימלט נביא וחזון כולם אחוזי חרב המות מלוזמי מלחמת ההערר הולכי נתיבות החכם, ומה ההבדל שיש בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו הבוטחים בה' והמטים עקלקלותם הטבע יוליכם . . .

בכת גדול ישא קול. הלא ידעת נר לאחר נר למאה. אל תמנע טוב, יש לאל ירך לעשות מחיצות במועצות ודעת המצות אין עין לכסות עת לעשות. קום נא שבה אצל העיון הפנימי החזק במוסרי ואל תרף למלאות משאלי. ואתה ידעת שבמי וקומי. בשרי ולחמי, הנאות לעצמי. דורש ומבוקשי והקשי. ועשה לי מטעמים ואוכלה בעבור תברכך נפשי: ובראותי חזק תשוקתן, ותאותו תאוה נקיה תערב לנפשי. ודברו בפשימותו הוא לי מאמר פוסק, קמתי אני לפתוח לרודי שערים בסודות סתרי תורה ואיך כל חקה מחקותיה וכל מצוה ממצותיה היא הוזהרה מעין, דין וסדה ישרה טהורה תמימה משיבת נפש עומדת לעד, וכי כל מצות תורתנו הקדושה, הם נכללות תחת סוגים שלשה, סוג המצות הנפשיות, וסוג המצות החיוניות, וסוג המצות הטבעיות ואלה נפרדו מיני המצות החקים והעדות. לאלה תחלק התורה וכל צורה נכונה כאשר תראה בהקדמת המענה, בכל קנין יהיה לך למקנה, ואל תאמר לבשאשנה אשנה, שימהו כחותם על ירך, כי אתה ידעת כי לבעבור מלאת רצונך באתי להכנס

אל המשקוף ולבוא בין שתי המוזות וחסרתי את הבאר הזאת ומן הבאר ההיא ישתו המשכילים סתרי תורה וסתרי חכמה, והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה הכי נקרא שמך שמואל, כי חכמה ומוסר היית שואל, ובעזר האל קדושי ישראל אסדר ואחבר החבור, לתועלת הצבור, ואשים סוד המצוה על אפיו והרמזים והטעמים הנחמדים על ידיו ואקרא שמו נר ישראל כי חוק לישראל הוא.

נכתב ונחתם בטבעת הדעת ביון מצולות הזמן והתהפכות המלכות, ושפיכות דמי מלחמה בארץ הלז והגשמה, מחוץ שכלה חרב ומחדרים אימה, וכל הנשמה תקלל יומת, לכן אם תמצא דבר פשע בדבורי גדמות או באזהה הקצר או באריכות או בסמיכות הסדרים בלי הצטרבות או בהודגדכות הלשון תדינני לכף זכות כי הזמן דלדל, שכלי ולא בינת אדם לי. אין זה כי אם דור תהפוכות ושולי מערכות זמן שישמח בו כל מחין פריץ ושותה, איש הישר בעיניו יעשה, ככל אשר ירצה, ואין מי יאמר לא מה תעשה, ואני מרוב כעסי וחמסי, באתי אל עיר תהלה קרית משובי היא הנקראת וזלחזנה והנה קול הקריה הומה מפני האף והחימה והעיר סוגרת ומסוגרת, ונמשי סוערת ומצטערת, וחברתי זאת האגרת לבקש מרוה לה כי ראתה כי גדל שלה. וגם אני ראיתי חמס וריב בעיר. ורב יעבור צעיר על כן אמרתי אני בחפזי, אדברה וירוח לי, אולי אשכח כאב הזמן. וצרעת נעמן, פן אראה ברע אשר ימצא את רוחי. בהיותי בצער בלול וסיימתיה יום ר"ח אלול, ואנכי עלול ולבי בקרבי חלול, וכחי כמו שבלול חמס יהלוך בתוך ההפכה, והממלכה נבוכה, והמלחמה ערוכה. והמערכות מערכה לקראת מערכה ואני בתוכה שנת לארצני המלובה. הוא ברחמי ישלח ארוכה לזאת המבוכה ואתה אחי קח נא ברכה:

אגרת התשובה.

א"א: האגרת הזאת הוצאתי לאור מתוך כ"י 335 אשר בוואטיקאנא וארחיב לדבר עליה עוד בסוף האגרת הזאת ופה ארמז רק על איזה דברים הנוגעים לענין השואל והמשיב.

המשיב הוא הכותב, שמו לא נזכר, אך כל המזכירים את האגרת קוראים אותה על שם ר' יצחק לטיף ובודאי מצאו כזאת בכ"י אשר היה לסניהם ואלה הם:

(1) החכם מרדכי שמואל גירונדי בכרם חמד חלק ג' מכתב ו' ובכרם חמד חלק ד' מכתב ג' והכ"י אשר היה לו נמצא כעת ביד ר' שמואל שענבלום בלעמבערג:

(2) החכם ר' משה שטיינשניידער גם בהמוכר שלו חלק י"ב עמוד 34 במאמרו על הכ"י 1398 אשר בפארמא וגם (3) ברשימת כ"י אשר במינכען סימן 33.

(4) החכם סיעטרא פערדראו ברשימות הכ"י אשר בפארמא סימן 21 והוא הכ"י אשר מלפנים היה מסומן ע"י אות המספר 1398 והאחרון (5) החכם ר' שמואל שענבלום אשר הוציא לאור הספר רב, פעלים לר' יצחק בן אברהם אבן לטיף והקדים שם לדבר אודות המחבר וחבוריו. השואל הוא איש אחר אשר המחבר יכנה בראשית האיגרת בשם ידעיה, ובאחריתה הוסיף מכתב תודה אשר קבל ממנו והוא בעצמו חתם את שמו שם ידעיה בר נחשון. וכל זאת היה נעלם מהח' שענבלום שם בהקדמה, אשר בלי יסוד מוסד כמתנבא אמר שהתיבות לבר לואי (עמוד 47 שורה 12 בנדרס) יוביחו, שהשואל היה ר' סודרוס הנשיא הלוי אשר לשמו ולזכרו חבר גם ספר צרור המור. ואם גם אנחנו לא נדע, מי הוא האיש הזה אשר כבר הטעה להחליף אותו בשם ידעיה הפניני (ע' צונץ, צור נעשיכטע עמוד 468) בכל זאת אין לנו להנחיש מה שנמצא כתוב בפירוש בכ"י האחרים. עוד יש להגיה בהקדמה הג"ל ע' V אשר איגרת נמצאת בכ"י 402 אשר בפארמא נכתב מאת המחבר מירושלים — ולא כן הוא, כי האיגרת היא אשר כבר נדפסה על ידי באוצר טוב שלי חלק א' ע' 33 נכתב מר' יצחק בכ"מ מאיר לטיף והוא חי יותר ממאה שנה אחר ר' יצחק לטיף אשר שם אביו היה אברהם ולא מאיר.

אגרת התשובה.

וידו בימים הרבים, מן השמים לחמוני הכוכבים וגרשוני מכית משפחתי, אל ארץ האמורי והחתי, והצריכוני לילדי (לידי) הנבלים, ואמר אלכה לי אל הגדולים ואספרה להם קורותי, אשר אדדה כל שנותי, כי הם ידעו הסוד הנעלם, נלגל הוא שחזור בעולם, וינחמוני בחכמתם הנעימה, מימים ימימה, וילמדוני מוסרם הקדמון, ואהיה אצלו אמן, ואלך אליהם והנה כל אחד ידרוש, שתוק וקלות ראש, ואומנותם תורתם, כי טח מהשביל לבותם, ולא ידעו להתהלך בנתיב התבונה, כי תהיה אלמנה, ואקרא למקום ההוא שטנה, עד בואי לארץ רפאים שדה העמלק, כי כל שלהנם מלא קיא, ואדבר עמהם ידיעתי, ואז לסוף דעתם ידדתי, כי לא יתפצו בתמימות, ותקרב נפשי למות, ואתפלל אל קדושי, קח נא את נפשי, מאחר שהחכמה שבה לבסלות והמבקשה יושלל, לשחוק אמרתי מהולל, והלא המדבר ברוחך הפליג במהלליה, והחכמה תחיה בעליה, והנה מיום השקי בה מאסוני, תכלית שנאה שנאוני, ואם את עושה הרגני נא, ואל אלך למשל ולשנינה, ובהפצירי בו הדפני, וישלח את ידו ויגע על לשוני, ויאמר לי לך לך אל ארץ אחרת ותתנחם ושם תאכל לחם, ואלך משם כאשר צויתי ותמיד אלהי לגנדי שויתי ואפנע באיש המודות, מדובר נכבדות, נטע נעמן בכל נאמן, וישאל ממני שאלות עמוקות בצדק ובמשפט מהזיקות רצופות ברצפי אהבה, כמה וכמה טובה, ירעיה שמו המושבל בכל כדורע וכלכל, ועשה לו משבל עליון רתוק, ותהי בפי כדבש למתוק, ושאלותיו חברתים במהברת לכבוד ולתפארת, ומרוב השקי בה קראתיה אגרת התשובה, כי כנלגל חמה בזהוריה מברקת אודם פטדה וברקת, ואשיב התשובות מספרי קרמוני הנגשים אל ה', ועל כל השאלה השבתי התשובה הראויה להראות העמים והשרים את יסיה, אף כי ערכי אפס תושיה, נאלמתי דומיה, אמנם סמכתי על מאמר האישים במקום שאין אנשים השתדל להיות איש, ומריצות זה המאמר נצחני, וחי שלחני, ויאמר לי השב תשובות על השאלות הבהרים כי כלם ישרים, וזכור דברי המשורר לפני, עת לעשות לה', ואף כי לבך קשה, מחשבה טובה אני מצרפה למעשה, כי השעה לעמי כך הצריכם, וידעו כי גביא היה בתוכם, ואען ואומר אנא אלהי השלם חסרוני, והספק צרכי, כי נער אנכי, וסדרות הזמן הבהילוני, וביון מצולה הטביעוני, נצחוני בני נצחוני והלא חכמים גדולים ממני יש להם שהות להתעסק בטבע ובאלהות, והם ידעו פשר דבר, ולזרות את דבר, ויען ויאמר הלא שכחת מאמר הקדמונים החכמים הרבנים כי בשח הזמן את נצח, כאמרם מתחילין מן הצד, ויכל לדבר עמדי ויאורו עיני, ועל מעלי ה', ואכתוב

השאלות בצינם כנתבם וכלשונם ואהנה לבי להשיב עליהם, וכבוד אלהי ישראל נראה אליהם ושכלי על חמרי התגבר, וישם בפי דבר, ואף גם זאת אני משיב לכל מעיין בתשובותי להעביר על שניאותי, ואם כה יעשה אבשר אליו כי הנה ה' נצב עלי, ויזכרו לחסות בצלו ולבקך בהיכלו:

יחידתי תעופף מכלובה להתלונן באהל החשובה
ובקשת מפני יוצרה להשיב דבר יושר באגרת תשובה.

א. מלפני כבוד אדונינו, זוהר מדעינו, פאר לראשינו אשר אין נמצא ערך לערכו, ויהי בשלם סכן, בידו לקח רצפי המזבח, וכעוף בשחקים פורה, ונתלבש בלבוש העליונים, ברחשו בסודות הצפונים, ויבן אליו ציונים, ויען בסולמות הגבוהים, אל ערן גן אלהים, כי הוא והשכלים הנפרדים, היו לאחדים, על כן כל צפון ממנו לא נתעלם, וכיון פתיחין ליה בעליה נגד ירושלם. מרגוע ליעפים ימצא, ותעלומה לאור יוצא, וישמע את הקול מבתי ליואי פנו מקום לבר לואי, גויתו באדמה ונשמתו דבוקה במקורו תחת כל השמים ישרהו באורו העמיק ולא צלל בים התבונה, מה רב טובו הצפונה, גויתו תשוב אל האדמה כבראשונה, ונקה האיש מעון והאשה היא תשא את עונה, ובהעמיקו העלו עמו את חשק שלמה וכל החשקים הנאים, אבני שהם ואבני מלאים, והבהיר בשחקים גלהו את סודיו העתיקים על כן עליך אשורר כי תשתרר עלינו גם השתרר, ולכי בוזהך ינוצץ זיו ואור תמצא מנוחה את הלוי הרעת ואת אשר לא ראו אור חבלים נפלו לי בנעימים והיו עלי לחמלה לובש לבוש פנהם קרבה אל נפשי נאלה, ובכל הארץ זאת מודעת, כי שכלך שלם בלי מנרעת, ואתה אדוני חרבך אל נפשי תנש בבית אלהים נהלך ברנש, והנה מחשכי רעיוני ותנחמני ובנשמתך תבינני בשאלות ולהשיב תשובתם, הזמן לא תאריך, תורה היא וללמוד אני צריך:

תשובה. מאחר שהזמן גור דודין, והקים את נדודיו לשלול כל מאויי השכלי בארצות החיים והשתומם חושקי עולם הנצחי גם הוא מרי שיחי ובאמת על הזמן הזה התנבאו בעלי ההויה באומרים סופרים בזויה אם יאמר על איש אשר שכלו בשכל מושך פתך פת כותי ויניך יין נסך, ויגורו אומר על רודף אחר מדה טובה, אין לו חלק לעולם הבא, על כן חדלה חכמה מאומתנו ונתארך גלותנו ונשאר בעיר שמה על אחת כמה וכמה, כי החכמים בעיניהם קוראים על הפילוסופים בכמה מיני גרופים מן הרמתיים צופים, וכראותי כל הרעה הזאת, נתתי את לבי שלא להתבנות, שלא לדבר בתושיה, אף כי כוונתי לפני בוראי רצויה, ואבנה אלה הבתים עליהם ועל כיוצא בהם:

לבבי גם קרבי יהמיון, והמיתם הכי לעד חוקים.
עלי שמעי להרפת בבל יום, וחכמתי קראה נזקים.
והיא נאווה ומרחקת נזקים, מרצת ידיעות כבזקים.
ומלבשת לבוש החן וכבוד, עלי גרון מקשרת ענקים.
פתיל שני בפניה תשוה, להרהיב את לבבות החשוקים.
והיודעה ומכירה לעולם יסודיה בתוך לבו יצוקים:

והשם יודע כי בראותי שאלותיך נבהלו מועצותי (אציל עצמותי), כי יתחמץ לבבי

וכליותי כי אמרתי אולי יכירו בני העמונים ושיחת דברך הנעימים, והיה לאחוז במצוה העתיקה, סמא דכורא משתוקא, ועל שהכרתי כך כי תבער באש המושכל, והסנה איננו אוכל, על כן נעניתי מרצוני גם לשוני נתלשטה בסבתך להשיב על שאלותך אף כי המה נצחות וחכמה ישימו בטוחות, ובאמת על כמותך אמרו מטעי נעמנים מאבן השאובה שאלת ההכם חצי תשובה, והנני כותב לך תורף שאלותיך ואחר אישיב תשובותיך.

ב. שאלה. הודיעני איך נודעו ונתפרסמו החכמות בעולם כגון טבעי בעלי הים ותולדותם ומי ירד במצולות וראה שאיפסרא ביום הולדו ימות ומי עלה שמים וראה כמות הנלגלים ועצמותם ואם האמר הנביא ידעם ופרסמם והרי מבילתי ציורם לא יתנבא ואם תאמר אדם הראשון נברא בשלמות העליון ונתלבש במלבוש מלאך ויורד שכלו לעמקי הים והעלהו לרום רקיעא מי יתן ידעתי מי למדהו מאחר שאחר לא קדמהו, לכך אם תשיבני שהחכמה היא טבע מוטבע בגופ האנושית מתחלת ברייתה ואז אשאלך ומה סבה בחלוק הדעות כי זה אומר בבה וזה אומר בבה וכבר הודיענו הקדמונים שהטבע לא ישנה בפעולתו מצד עצמו ואנו רואים שכל הסברות שנאמרו בארסטו עד אבן רשד לא ראי זה כראי זה. בלי צד שוה ואין לך שניאה גדולה מזו ואתה אדוני האירה עיני פן אישן המות: תשובה. שאלתך אדוני אחי מאד נצחת ומי יבא עד תכונתה לכך איש חכם אשר לא יסורו האורים מעל חשנו והוא מלך בן מלך ומי אני שאוכל להשיבך תשובה נצחת כי הינונים הקיפוני עד שנשאאתי כלי ריקם שאינו מחזיק אמנם ידעתי כי מרוב ענוותנותך תעביר ותכסה על שניאותי אם אחטא בכנות תשובותי על שאלתך הנעימה, דע כי הקדמונים העידו בהבורי חכמתם שהמציאות כלו קשור באיש אחד קצתו עם קצתו ואף כי נתרבו חלקיו כלם ישובו לבורא אחד כי האחד ברא אחד. והעד התורני היא הקאת הארץ ליושביה לסבין ומאחר שהוא כן יתחייב שישפיעו מן הבורא יתי שלמיות רבים ונכבדים והוא מציאות השכלים הנפרדים העומדים לפניו להכיר אלהותו ולספר בכל מקומות ממשלתו והשכלים הם העושים דברו ומשפיעים שפע חסד על הגלגל והנלגלים על השפלים עד שישלם השלמות בשלמות הגמור מיתוש קטן עד קרני ראם והנלגלים בתנועתם תשוקתם ימונו היסודות ויתילדו ברואים משונים זה מזה ואשר מהמונות יוצאו בריה זכה נקיה בחומרה עד שתוכן לקבלת שפע אלהי ושירבק נפשו למעלה בציריו המציאות בכהו היקרה כאשר רמו בן סירא הסכונה בשם יחיאל בן עזריאל כי כונת הבורא היתה לרמוז על הענין הזה והוא כי מן האיפשר הוא שמהתמונות היסודות יולד בריה נקיה שתוכל להגיע בשכלה עד הסבה הראשונה, וגם כמו השך הרואה תשקף ותחזה נער וק ומשכיל בכל מדע מעצמו מבילתי שילמדוהו יצייר ציורים רוחניים ויפתח פיתוחים שמבהילים הלבבות והסבה הוא זכות מוחו וכחות לבו וזוה איפשר הוא ויכול שיהיה אדם הראשון בלי ספק כי התמדת הדינך ישוב כמו טבע. ומה שאמרת אם כן מה סבת חלוק הסברות הואיל והטבע אינו שוה בפעולתו דע כי זה יארע מצד עכירות החומר אשר הוא המסך הגדול עד שיסבב חלוק הסברות ויעשו חלוקים בלתי אמתיים, כאשר תמצא לדיל אומרים משרבו תלמידי הלל ושמאי לא שמשו כל צרכן נעשית התורה כשתי התורות וכו', אמנם ברי הלבבות אשר נתלבשו בלבוש האמור עלו בסלם מחשבותם ויראו

את המלאכים ושיערו מניין הנגלים כי בטרם עלותם עשו מרכבות מידעית הטבעיות הנגלים והנסתרים בהקשם ענין לענין כי מן הסונים העליונים יודעו הסונים שתחתם פרטים, והפרטים בהתחלקם ישוּבו לסוג הראשון והוא הסוג שאין סוג אחר עליו ובינה שמעה זאת ודקדק דברי היטב אולי יתרצה הבורא לסניך ויענה בשמחה לבך בהבינך תשובתי ודי בזה למשכיל כמוך:

ג. שאלה. למה אחשוק בהכמה העיונית משאר הילדים אשר בנילי והודיעני חסבה במאם אותה ובחשקי בה:

תשובה. כבר נתפרסם שטבעי האומללים מופלגים כפי שנוי מזגם עד כי תמצא איש שינעם לו באכילת הבצלים ובפת שעורים ויאמר כי אין לרדוף אחר זולתו. ואחר תמצא יקין באכילה כזו ויאהב בשר השורים ופת חסים ולא יחפון לרדוף אחר מאכל אחר, ואחר מי שכל זה לאפס ותוהו נחשבו לו ואינו אוכל כי אם בשר כבש, ואחר מי שהוא מעולה יותר מן הראשונים ויבו בעיניו כל זה אלא שיאכל בשר כבש ועופות רוקח מרקחת המוכנת המדע. ולדונמא זו תמצא ישעולם מתחלק כי בעלי הבצלים הם בעלי ידיעת האומנות כגון העבדנים והרצענים והצבעים המדמים בנפשותיהם כי העולם קיים בעבורם, והאוכלים בשר השורים הם הפרטים ובעלי הזרוע הרודים על כל בעלי הבצלים, והאוכלים בשר כבש הם סגולת הרמון שהם בעלי ידיעת הנימוסים בנימוסים בתקון חברת בני אדם קצתם עם קצתם ובהתעסק במצות התורניות, הם העיקר בלי ספק אמנם אינן תכלית, והאוכלים העופות עם בשר הכבש ברקיות הבשמים הם בעלי חכמת העיון התופסים כל העניינים על כוונתם שלא יצטנן וישקט רתיחתם עד בואם אל שערי העיון העליון, ואם תשאל מאין נסתייע לקנות הרצון הזה משאר בני גילנו זהו כפי הכנת מזנו וזכות מוחו כאשר זכרנו, כאשר תמצא בני המלכים שמאליהם מתעוררים למרד המלכיות ולרכוב על כוסים ולפור הון, וממה שתצטרך לדעת כי אינו מכת האופשות לשום אדם המתעסק בכל מיני החכמות שיבהק בהם עד הקצה האחרון כמו המתעסק בחכמה יחידה, כי השפע האלהי יצטרך להפיצו על ענינים רבים ולכל אחת ואחת יגיע חלק קטן מה שאין כן בלומד חכמה יחידה, ועל כן ימאס בחכמה שהיא זולת חכמתו לפי שכבר בנאה לתלפיות ואי אפשר ליתרם בבנינו פתע פתאום ויראה כי כווננו לזה ז"ל באמרם, אין אדם למד תורה אלא ממקום שהפין וזה מובן למשכיל לא לנס הצולל כעופרת במים:

ד. שאלה. תודיעני כמות מיני הויכוח ואופניהם ואי זהו הויכוח הנאה ואי זהו המנונה:

תשובה. מיני הויכוח הן ד' ואלה שמותם, נסיוני, נצוחי, ומתוחבל, ותלמודי, ופירושה הוא, כי הנסיוני הוא הויכוח המבוא בנסיון שיתוכח לנסותו אם יודע אם לאו, ויעשה לו הקשים בלתי אמתיים לראות היכול לפרקם כגון שיעשה הקש מקטנה שוללת או מגדולה מחייבת או שיטענהו בהטעאה בלתי נשמרת מטעיותיה או שיכללנה מינין תחת הסוג שאינן מסוג זה, וכל זה לנסותו ולעמוד עד שפת ידיעתו וזה הויכוח הנקרא נסיוני. והנצוחי הוא שמכיר בו שהוא הכם ויתוכח עמו כדי לנצחו ולהחליש דבריו ויסתייע בכל מה שיוכל בין הטעאה בין הקש פרוין חומה בין ממוקף חומה כדי שיוכל להחליש דברי הבירו וזהו הקש נצוחי. והמתוחבל הוא הנוגד דעת הבירו מצד שמכיר בו שהוא יודע ענין אחד

ומתבייש לומר לו שילמדנו אותו ענין ועל כן יצטרך להתעלל עלילות שיוכרח להביא אותו ענין בתשובתו ומראה לו שקדם בואו ידעו וזהו יכוח מתחבול. והתלמודי הוא כגון תלמיד היושב לפני רבו שמקשה לו קושיות שנראין בעין ויכוחים כדי ללמד ממנו דברים חדשים, והרב יקשה ג"כ כדי להדרו ולזהו, והיכוח הנאה הוא להתוכח בעניני החכמות בלתי אומניות, והמנוגה הוא התוכח הוא באמונה כי לעולם לא יודו זה לזה האמת וזה בלו מוכן למשביל כמוד:

ה. שאלה. הודיעני למה נקרא מנין שבעה השבון שלם יותר משאר הבוריו: תשובה. דע כי נקרא שלם בעבור שיש תחתיו כל המינים העוליים והם אחד והמשה וששה ושלשמות הוא שלא יתהפכו מדרם לעולם ואם תאמר הרי אחד עשר שיש תחתיו עשר שנים אינו מהליף מקומן, דע כי אינו כל כך שאין תחתיו שלשה כמו בשבעה, ועוד שאחד עשר אין לו רוחב ובשבעה בעשירותיו יש לו אורך ורחב וזה ידוע:

ו. שאלה. הפילוסופים אמרו שכדור הארץ עומד באמצע ונשיבת הגלגלים למטה, ואתה אדוני חוקני ואמצני והסירה פחד מלבבי:

תשובה. הנני מאמין לבבך והסירותי מהלך מקרבך. דע כי כבר קם והודה הכס שהמרכז הוא מקומה הטבעי והיא עומדת בלי נשיבת גלגל, וא"ת תפול זה לא יצטייר בלבך כי כל כך הוא אומדך תפול כמו תפלת למעלה, וא"ת היה לה לרדת יותר למקום עמוד מהמרכז דע כי אין בכדור יותר הרהק מן המרכז, והראיה על זה הוא אם תעניל ענולה אשית ותכניס העקרב בתוכה ותראהו הלועזים אינו מוצא מקום רחוק יותר מהמרכז והנך מנוחק:

ז. שאלה. המשל לי משל במה שאוכל לצייר ברעיוני רוחנות ענין הנפש וכחותיה ושיכלול העשר הקירות שעשה אריסטו עליה בלתי אריכות:

תשובה. מהמעין ומוזהר הכאת ניצוץ השמש תקח משל קרוב לראייה והוא כי השמש מאציל אור על כל העולם ובסיבתו נראין גווי העולם ומוציא העניינים לידי פעולתם ובסיבתו מראין צורתן ומהותן כי מבלתו יועלמו מעיני כל חי וככה הוא השכל הפועל הקרוב לאישים מאציל ומניצוץ והרי חכמה על העולם והם והרי הכחות היקרות ולפי שהשמש הוא נשמי מניה מחשבו הגשמיים והשכל ג"כ לפי פשיטותו מאיד אפלת הנפשות וילמד סתום מן המפורש והנפש בלי ספק היא זהרית וניצוצית מן הצורה הנבדלת מתפלשת בהמרים בפילוי רוחני ומעמידן על מכונן וכמו שאור השמש מתנועע מבלי שינוי כן הנפש מתנועעת מבלי שנוי וכמו שהאור הוא בלתי מתחלקת ומתחלקת מצד הילוך ההמרים כן הנפש יחידה ומתחלקת מצד כליות, ועל כן אומרים חלקי הנפש לא שהיא מתחלקת, והראיה הרמיונית על שהנפש אחת אף כי פעולותיה מתחלקות הוא הסיבות האש שהוא מלבין ומשחיר ומקשה ומרכך מבלי שישתנה ואם נדבר נשמי כן ב"ש ברוחני והשמש מברקת בבירקותיה ויראה כאלו הוא בתוך המעיין, כן הנפש מתברקת ומתפלשת בנוף ויראה כאלו הוא בתוכו, ועל דרך האמת אינה בתוכו כי בפשט לא יצייר חוץ תוך. וכמו שהשמש בבירקותיה על הים הובים תעשה רשומה בכתלים מבלתי שתחסר היא בעצמה כן הנפש מתברקת על ההמרים המוקקים ומאצילים מזוים וזהו סוד כלי מלא מחוק ונתנית ההוד, וכמו שאין השמש מאיד העניינים בשוה כי אם לפי תוכן המרם כן הנפש לא תושפע על הכל בשוה

כי אם כפי מתכונת הנוף (ההומר) המקבלה, ועל כן תמצא שהכלים המלוטשים יאירו הרבה בניצוץ השמש עד שאי אפשר לשוף העין בהם והמעלין חלודה אינן כן כי אפילו שיברק עליהם השמש לא יאירו לבד שיתראה חמרם, כן הוא ענין הנפש לא תאיר מחשבי החמר בחסרון נקיותו לבד שיתראה מהותו וזוה הציור ג"כ יתבאר לך הענין הנפלא שהוא השארות הנצחי והוא כי כמו שהאור השמשי מתפלש בנופים וכשהם נעדרים חוזר למקומו בלי חסרון כן ההקש בעצמו בנפש, וכמה נתבלבלו הפילוסופים בענייניו עד שאבונצז אל פארבי גזר אומר שהוא כהבלי הטפשות. אמנם ידעתי כי לא יתקבל זה הדמיון הכולל העשר הקירות לפני המתנאים בסברתם כי יאמרו והלא כל ספרי החכם לא יכלו לעמוד במופתיהם על אמתת ענייניו עד שאני אעמוד עליו בדמיון, ובאמת אמרו כי הכל ענין דמיוני, אני אשיבם מלים ואת רעיהם עמם כי ידוע כי הפילוסופים הביאו דמיונים בענינים האלהיים כדי לקרב הענין אל הרעיון לפי שהם מסולקים מן הגדר ההקשי על כן ציירו בנכליהם ובתחבולותם להביא דמיונים על ידיעותם כאשר אמר החכם ונבון תחבולות יקנה, ואמר ישמע חכם ויוסף לקח וגם רבינו המורה בפירוקן מה שנתקשה לו השתנות ענייני המציאות הביא ראיה מהאיש שהוא משתנה בפעולותיו אף כי אינו משתנה בעצמו, ואתה רצי אלופי ומיודעי אשר דעקתי בשאלותיך תבחר ותקרב הענין הנאה אליך:

ח. שאלה. ילמדני גאוני מאור לעיני ומניה חשבי ענין שנפלא ממני ואני תמיה, איך שום משכיל לא עלה על לבו להתבונן ולעמוד על אמתתו. אבוקר אט וגאלינום הכרו ועשו ספרים רבים במלאכת הרפואה על פי נסיונם עמדו על אמתות סגולת הצמחים ומעלותם ויאמרו בהיבוריהם שלכאב פלוני יועיל צמח וסם פלוני והחכם בטלמיוס והנמשכים אחריו מבעלי האיציטגנינות אסרו בהבוריהם במשפטי כוכביהם שכשישלוט כוכב פלוני יהיה דבר בארץ ויתגרו חירום ומלחמות:

התשובה. דע לך העוקר הרים כי אדונך מסיני בא ויופיע מאפלתך באורו ובנתים תדע כי הקדמונים אמרו שהכחות השכליות קשורות בעליונות ובמקום שימצא התנועה ימצאו החיים והחכמים בראותם עוצמת ממשלת הגלגלים על השפלים המתקו עצה ובאו להם במיטב עיונם וגזרו שכשיולד איש במזל פלוג יהיה רצחן ושופך דמים וכשישלוט עיש וכימה יולדו תחלואים רעים בבעלי חיים, והחכמים שנבקו במלאכת הרפואה עיינו ג"כ בסגולת הצמחים ואיזה צמח היא אהובת מכוכב פלוני המולדת כאבים והלאים הפלוגיים, ואיזה צמח היא הפצייית לכוכב עיש וכימה שינצחום בבהירם וכתבו כי לכאב פלוני יועיל צמח פלוני ומכלתו לא יתרפא, ומן האפשרות הוא ג"כ שהרופא יוסכל בצורתו לרפאת החולים מבלתי ידיעה כאשר נמצא אנשים שהוקן ראייתם שמה הזק והרי לך ששניהם כאחד אמתיים ולפי דעתי של זה כוונו רז"ל באמרם מאי דכתיב רעים וגאמנים וביארו רעים בביאתן וגאמנים בשליחותן כי כשהקב"ה משלהם אומר להם לכו אל איש פלוני ולא תצאו ממנו אלא על יד פלוני ועל ידי סם פלוני ודי לך בזה:

ט. שאלה. מפני מה צוו חכמי הרופאים לאכול המאכלים הקרים בימי הקיץ כיון שהחום הטבעי הוא מבחין כי אין חום במה שיתעכל ויותר מן הנאות היה לאוכלם בחורף שהחום הוא כנוס בפנים והחמים בקיץ כרי שיחממו האצטומכא הואיל ואין בו חום:

תשובה. דע כי שאלתי על זאת השאלה ב' תשובות ואתה תבחר לך איזה מהם שתצוה. יש שאמרו שהרופאים אומרים שהחולאים מתרפאים בהפניה והבריאים צריכין דומיהן ומאחר שהוא קר צריך שיאכל מאכל קר, ואחרים מאנו זה ואמרו כי החום הטבעי הוא בימי הקיץ עצומה עד מאד ולרוב עצמות מתפשטת לחוץ לבלתי ישרוף הנוף וראייתם על זה הוא כי כל שטח הנוף מרגיש חום גדול וכדי לשכך חומה צריך לאכול מאכל קר כדי שתתקוון ותחליט. אמנם בהורף אעפ"י שהחום הוא כנוס לפניו אינה כל כך עצומה ואינה פועלת בשלימות והראייה הוא שכל הנוף ימצא קר לכד מה שבפנים וכל זה הוא לפי שאין בכחה לחמם כל הנוף ועל כן צריך לאכול מאכלים חמים במה שישעוה בפועלתה:

י. שאלה. הודיעני למה אמרו חכמי הטבע שהירוק מהנה העינים ובשאר הנוגנים אינו כן כי בלטישת העין בהן יראה כל הדברים כעין הגוון ההוא וגם מבהין העינים:

תשובה. דע שחכמי הטבע נחלקו בענין החוש והמוחש איזה מהם גורם הראיין. יש אמרו שהחוש העין מתפזר ויוצא לחוץ ולוקח תבנית הדבר ומכניסה לפניו. ואחרים אומרים כי המוחש הוא הנרשם במרכז העין וישאר בו רשום בעוד שיכה במוחש ניצוץ השמש שהוא סבת הראות. ואמרו כי בהיות המוחש חזק בלבינות מופלג תלאה העין בהסתכלו בו כי אין בכחו לסבול לפי שאין בו כל כך רמיכות לסבול משא כבד ואם ירבה ללשוש בו לא יוכל להביט אחר כך מה שהיה בכחו לראות מקודם לכן והביאו משל בזה מאיש אחד שיש בכחו לשאת עשרים ככרים על כתיפו ולא יוכל לשאת יותר אם תוסף עליו אוקיא יותר ממה שיש ביכולתו לשאת אחר כך לא יוכל לשאת העשרים לפי שכחו תשיש ביתרון האוקיא שהבריה עצמו לשאת, וככה הוא חוש הראות שאם תבריה היין ראותך להציין בשתוחים דקים ובדברים מלובנים או שחוריים בהפלגת ילאה ראותך בלי ספק. אמנם הירוק הוא מורכב משניהם ר"ל מלובן וישחרות כי המים לא יוכלו לפעול פעולותם לגמרי מפני שהעפר יעכבם. וכ"כ העפר שהמים יעכבם על כן יחוב עליהם שיפעלו פעולה ממוצעת והוא הירקות ועל כן יהנה בו חוש העין: **יא. שאלה.** מפני מה השעוה שבאוזן מרה כי תועלתה כבר ידעתי והוא כדי שלא יכנסו בו רמשים אבל הסבה אצטרך לדעת כי לא מצאתי מי שיתן לי סבה מעולם:

תשובה. דע שאיכות האזנים הוא חום ויבש אעפ"י שהם רטובים על כן על יתיה מותרם מרבי החום והיובש מוליד קרירות כאשר נתפרסם בטעם המלחש שנומה מעט למרירות וגם ממוקרהו הירוקה שכל מה שטועמים הוא מר והמותר הוא לרוע מהמותר, וא"ת והלא מוהי העצמות שהם מותרם והם מעולים ממנו, דע כי זה הוא מפני כי סבות והם כי ידוע שהעצם קר ויבש ואינו יכול לקבל מזון מבהין על כן הכין לו הטבע מזון מבפנים קרובה לעצמות מוטעמת משאר בשר הנוף והשנית שאם היה טפל לו לא היה מתפרנס ממנו וגם לא היה יכול לזון מבהין היה נשאר קרה מכאן ומכאן על כן נתעלה ממנו: **יב. שאלה.** דע ששאלוני אנשים נכבדים ורבים מעמי הארץ המתיהדים המורגלים בעניי נפשותיהם מדוע ירגישוהו בקיץ (יותר) מבחורף ואתה הודיעני להשיב לשולחי דבר הואיל ואתה לידן:

התשובה. הנני מודיעך להשיב אמרים לשולחך אמור אליהם אם יאמינו בך ואני ידעתי כי לא יביננהו, ולכן היתה שתיקתם טובה ומהודרת. דע כי גוף האדם בימות הקיץ הוא חם ויבש ואין בו להיות שתשאף האיצטומכא בהתחבר המזון ועל כן יזיק לה הצום והחלישה בהעדר הלהות אמנם בחורף שהוא קר ולח אעפ"י שיתענה יזון האיצטומכא בשאיפתה אותן הלהות, ולכן לא יקוץ בתעניות. ודע שהחום הטבעי מתפשט להוץ בימי הקיץ לפי שכל העולם הוא חם ולכן יוצאה מאפריונה לשמחה בדומה לה כי הוא מועטת וצריכה שלימות מזולתה כאשר הראה במוהש, שאם תדליק מדורה גדולה ותדליק אצלה מדורה קטנה תעבור הלהב שבקטנה אל הגדולה והיו לאחדים והיא לפי שמבקשת מילוי לזולתה, אבל בימות הגשמים שהאוויר הוא מתקרר בסבת נמיית השמש לצד צפון היא נכנסת לפנים ובורחת מהפכה, ואני יודע כי אפי' שתהויר להם מאה פעמים לא ישבילוהו כי אין הלק להם בבינה:

יג. שאלה. מדוע העיין יהליש הגוף יותר ממשא כבד ומה הסבה בזה:
 תשובה. דע שהכמי המחקר על אי זה מהם הוא ראש החושים כי ארסטו ומפרשי ספריו כלם הסכימו על שהלב הוא התחלת הרגשים כלם. ונא לינוס תרופא רואה שהמוח הוא שר על כלם, ואחר כן באו חכמים מהאחרונים והסכימו כסיבות ארסטו ומפרשי ספריו ומאחר שהוסכם שמן הלב יבואו כל הרגשים והרעיונות והמהשבות אחר כן המחשב בעניינים הדקיים האלהיים בשקידה עצומה ייעף לבבו ובעייפותו ילאו כל האיברים כי כאשר יפול המלך ימותו כל חיילותיו בעד כי אין להם מנהיג שינהיגם ונשארים נבוכים:

יד. שאלה. הודיעני אמיתת הענין שאני מוצא לרוב בעלי העיין שכלל השפלים עניניהם מקרים למה שיוזמן ואינם מושגחים ומה היא כוונתך בו:

תשובה. דע כי זה הוא אחד מן הענינים אשר נבוכו בו רבים ויצאו מקו היושר וכ"ש בראותם בדברי ארסטו שהשגחתו ית' תכלה עד גלגל הירח. אמנם כוונתי בשאלה זו הוא מה שאומר לך, דע שכבר נתאמת ונתפרסם אצל יודעי האמת שהבורא ית' מושלם בשלימות הגמור ואין שום דבר שיתוסף עליו כי בידעת עצמו ידע הכל וכמו שהוא שלם הפעולות שיתחייבו ממנו וישלמו ויוסדרו ויתישרו בלי נטות, ואל תשיבני בראותך טובה לרשעים וטרידות לצדיקים כי אלו הסודות אין כח ברעת האנושי להשיגם על אמיתתן כי הן מכלל ספרי התורה אשר נסגרו בעדם שערי ההקש כאשר מפורש ביד נביאו כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי, ואולי ינקף לבך אל ידיעת ההוברים החושים בכבבים ביודעם כשלון איש והצלחתו שמוח נראה שהכל בהם, אישיבך מלין ממה שכבר ביאר ראש הפילוסופים שהגלגלים הם משבע יסוד המישי וגם הם ספיריים זכים בלא שום איכות מהנמצאים אצלנו אלא פשוטים בערך לנו ותשוקתם למה של מעלה מהם ואינן מתבוננים בתנועתם להועיל לזולתם, אמנם כל כך הוא השפע הנאצל עליהם שמאצילים ממנו על השפלים לא בחיוב כי מה שאינו מצוי בחקם אי אפשר להם להורות בו, ועתה תשאל מי הביאם לענין זה, דע בטלמיוס כתב כי בזמן הקדום באו משבילי האומות וסמכו מתקופה אחת מהתקופות השמשיות וכתבו כל החרושים שנתחדשו באותה שנה עד שובו לנקודתו וזה העיין נתארך כמו מאתים שנה עד שקמו אנשים וכתבום על דרך חיוב ואמרו

כי בהיות השמש במעלה רביעית יתחייב שיתחדש ענין פלוני ומכאן יש לך להכחיש באומר שהכוכב הוא המחייבו ואם תשיבני ממאמרם ז"ל דילמא מוליה גרם ליה ובמזל תליא מילתא כאשר הביאו ר' איה מר' הנינא בן דוסא שהיה יחיד ולא היה משיג לכבד להם ושהיו תמהים עליו וגם בקשו חבירו עליו רחמים ויצתה בת קול ואמרה תרצו שאחריב עולמי ויראה כי (אי) אפשר למערכת להשתנות. ומכל זה נראה כי הכל תלוי במזל. כי אני אומר כי אי אפשר שיהיה בהתחייבות המערכת כי אם במשפט אלהי (ע') בנוספות אחר סוף האגרת) לא כפי המערכת בשום פנים ומה נתיפה מאמרם זה על ג' דברים העולם עומד על הדין ופירש הצרפתי כמתנבא לפי שהדין עומד ברומו של עולם. וגם יש לך לעיין במאמרם ז"ל בפרק ראשון משחיטת חולין אין אדם נוקף אצבעו מלמטה עד שמכריזים עליו מלמעלה שני מה מצעדי גבר כוננו ומשמעות מלמעלה הוא למעלה מן הטבע כאמרם אין למעלה לא עמידה. ומכל זה יש הוכחה שהכל נמשך אחר הכונה האלהית. ומה שכתב המימנוני בענין התלאות שיבואו על הצדיקים בעוה"ז שהוא לפי נודל השתדלותו להדבק בשפע האלהי וכפי שעור שכלו תהיה ההישגה עליו, בזה הותר הספק. אמנם האלהים עשה שייראו מלפניו, ועדין כי תחלת התורה אמרה וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. וחתום הצור תמים פעלו וגו'. ועד הנה נמשך עיונינו בהתרת זה הספק ודי למשכיל כמקד:

מו. שאלה. מה נראה לך מהכונות הפילוסופיות שהתכלית שיש לו לאדם להשתדל כדי להרויח גמול העליון הוא ידיעתו ית' וזולתו נחשב לאפס ונראה שכונת בעלי התלמוד הוא הפך זה כי לפי מה שנראה מדבריהם הוא כי אפי' לא ישתדל בעשיית המצוות כתקנם בזה ירויח עולמו ואינו צריך לידיעה אחרת ונמצא בדבריהם ז"ל ראיתי בני עלייה והם מועטים ואתה העמידני על בורין של דברים:

תשובה. דע כי אין הברל ביניהם וזולתי כי אלו דברו על דברת ההמון כמו שעשתה התורה, אמנם הפילוסופיאה תכליתה הקצויות לקבל הכל דרך מופתים ולא תחפז מוולתו. אבל באמת המצוות הם סלם לעלות למעלה מזה העולם כי שם עלו שבטים שבטי יה והן בני העלייה ושניהם אוהבים ויחדו יהיו תמים וטובים:

מז. שאלה. מה היא כונתך בדברי פילוסופינו באמרם התחיה שבה לנפש לא לגוף ואני מוצא פסוקים מוכיחים על תחיית הגופים כמאמר נבלתי יקומון הקיצו ורגנו שובני עפר ורבים מישגי אדמת עפר יקיצו והודיעני עם מי אתה נוטה:

תשובה. תמיה אני עליך על שאלך ממני כונת לבבי וידעתי שכל אחר מישראל יש להאמין בתורה ובדברי רז"ל וגם רמז"ל כתב בפרק עשירי מסנהדרין במה שתוכל להבחין שאמונת תחיית המתים היא עקר מעקרי התורה. אמנם השקך הרהיבני ורצוני הניעני לכל השיכך ריקם. דע כי אמרו ז"ל כי הכלה בהמצאה שלימה היא רדיפה לשוב לבית אביה ומתאחרת את עמה ואת אלהיה ורבה העזובה בקרב הארץ על ארבעת רבעיה. ועוד בה עשירה ושבה לאיתניה והיתה סתרה ואתננה קרש לה' והמבין יבין מדעתו:

ח. שאלה. רבינו הגדול פתח חיבורו הגדול הנודע במשנה תורה יסוד היסודות

ועמוד ההכמות לידע שיש שם מצוי מה ר"ל שם, כי מלת שם מורה על מקום ומצינו שבא עליו מופת לבלתי יתקומם:

תשובה. דע כי מלת שם אינה מורה על מקום כי אם על השכל כמו שאמר ושם ינוחי יגיעי כח, ורצה לומר החכם שיש לו מציאות בשכל מחמת המופתים השכליים המעמידים עליו:

יד. שאלה. הרב הנדול כתב אלו הן המינים האומר שאין שם רבון אבל הוא גוף ובעל תמונה. א"כ מה ראתה התורה להגשימו באומרה עיני ה' רגלי ה', אצבע אלהים, ויתעצב אל לבו, ופתחה פתח לעולם להפקר. ואל תשיבני במאמרם דברה תורה כלשון בני אדם. שאם כן למה נקרא מין שאין כל אדם זוכה לדעת חכמה כדי שיוהר:

תשובה. כבר הרגשתי בשאלה ולא מצאתי מרגיש בה, וחבירינו שהושאלה אינו מכת מביני האלהות. אמנם אני הנחתים לנוכח ואכתוב בה ענין זה מפני יראתי אולי אישא עליה והנה אתה יצאת ראשון ולך משפט הנאולה. דע כי בכל הענין שסיפרה בו התורה בהגשמת האלוה ית' תשובתו בצדו כאמרו כי לא ראיתם כל תמונה, ואל מי תדמיון אל. והנביא צו על אותם האדוקים בעיני ואומר הוי כל צמא לכו למים ממים האמתיים בעשותכם דמיונים מהבילים לכו למים שהוא אחר מיסודותיו של עולם מה דמות תערכו להם, וכ"ש האלוה ית' בורא הכל ומרומם על כל, וראה תשובות נצחות על הרחקת ההגשמה. ואמרת מה יועיל בזכרון הכלים הגופניים והו בעבור הראותך כי יחס הכלים מנועה אצלו כי לא באו כי אם כלשון בני אדם המדמים פעולתו השלימה לפעולתן החסרה ועל זה הוצרך זכרון כלים הללו ויצאה מכללה כאומרה כי לא ראיתם כל תמונה ושאר הענינים המרחיקים נשמות. ואמרת א"כ למה יקרא מין, דע באמת יש לקראו מין לפי שנמשך אחר ההכרח והניח השרשים כי היה לו לאחוז בענפי הענינים אשר הם כבודו ית' שהוא הרחקת נשמותו ומי שלא חס על כבוד קונו מן הראוי הוא לקראו מין והניח לבו מאכיו שבשמים, ודי לך כי דברי התורה עומדות על משמרתם ודברי על מצבתם ודי בתשובה זאת למשכיל כמון:

יז. שאלה. ר"ל אמרו שטעם תקיעת שופר הוא לערבב הששן, ומורה צדק כתב ב"ג מהלכות תשובה וזה לשונו עורו ישנים משנתכם והקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם אלו השוכחים האמת בהבלי הזמן ושונים כל שניהם בהבל וריק. וזה יראה שאינו כטעם ר"ל:

תשובה. ובי תימא הוא שיניחו לו. מקום להתגדר בו כ"ש כי הכל הוא ענין אחר וטעם אחר ודבריו הן פ"י לדבריהם ו"ל כי הששן הוא החומר והבן:

כ. שאלה. מה היתה כוונתו של מורה צדק לשום השתופים בתחלת חבורו הנכבד קודם קיום מציאות האל ית' כי יותר מן הראוי היה לקיים מציאותו ית' תהלה בנתיב המופת ולאחר כך יסיר הספקות הנראים מפשטי התורה והנבואות ואז היה בא על יסוד מוסר:

תשובה. יראה לי שלא עיינת בסבות הסתירה וההפך וגם בסוף הקדמתו שאמר ואחרי אלה ההקדמות אתחיל בזכרון השמות אשר אנו צריכין להעיר על אמתת עניניהם המכוונים בכל מקום בפי מה שהוא למען יהיה זה מפתח להבנם במקומות אשר נסגרו בעדם השערים וכשיפתחו השערים ההם יוכואו במקומות

הם יתענגו הנפשות וינעמו העינים וינחו הגויות מהגם ומעצבם ע"ל. ואולי ראתי ולא הכנת ואני לפע"ד אומר כי רצה לומר כי רוב בני אדם לבנם קשה לבוא בדרכי ההקש המופתי שהוא מקומות שנסגרו בעדם השערים ובשיפתחו במפתח זו ר"ל במלות המשותפות המושאלות והמשלים האלהיים אשר באו בספרי הנבואות לבארם ולהעמידם על מתכונתן ותוסר עליו מבוכתו אז יתענגו הנפשות וינעמו העינים ויהשקו ליכנס לפנים משורת הדין וזרנו לקבל המופת בהסירם הדמיון ומתוך זה יבואו להבדיל מציאותו ממצאות זולתו, כי לא יתקשו כל כך לדרוך בדרכי ההקש המופתי ואז הגויות ינחו מרגום:

כא. שאלה. אר"ל דבר גדול מעשה מרכבה והביאו מעשה שהוצרך אותו ההכם להוציא ארבע מאות הביות של שמן על העמדת פשוטת והוא תימה איך רב זה פירשה על דרך נקלה אע"י שכוון להסתיר:

תשובה. ומה שתמחת עליו למה לא תמחת על יונתן בן עוזיאל שבכל כך בדרך נקלה תרגמו אע"י שנגלה הסוד האמתי הרב אינו כי אם במפרש מלות שכן הודיע בספרו. וא"ת כי יונתן לא תרגם כי אם פשטי המקרא בלי גלי סוד הרי יצתה ב"ק ואמרה מי זה שבא לגלות סתרינו ומי זה שתרגם הסוד האמתי: **כב. שאלה.** מפני מה נאמר ושמי ה' לא נודעתי ולא אמ' ובשמי ה' כמו שאמר ובשמו תשבע:

תשובה. זה בא ללמדך שאין שום דבר נוסף על עצמותו ית', שאילו אמר ובשמי היה נראה ששמו מבלעדו לכך ה' ושמי ה' הכל אחד הוא בלי פירוד ומה שאמר ובשמו תשבע הוא לפי מחשבת הנשבע הקוצץ בנטיעות בחשבו ששמו נוסף על עצמו והעד על זה כי לא אמר לא תשא בשם ה' אלהיך לישוא כי אם את שם להעיר על מה שאמרת ודעהו:

כג. שאלה. מה היא כוונתך בביאת הקרבן למקדש ובשיחתו ובשריפתו אם אתה נמשך אחר מורה צדק או אחר טעם בעלי סודי:

תשובה. דע כי כוונתי היא כי כאשר האדם הוטא כגון בחושקו בעפריות זו התשוקה אינה באה כי אם מצד כוחותיו הבהמיות לא מבחו היקר ר"ל השכלית ובעבור זה נצטוו להביא קרבן בהמה חלף עבירותו שכתותיו ככחותיו ואיננו נבדל ממנו כי אם בכה הדברי בלבד והתורה אמרה ונתת נפש תחת נפש. וכל הכונה היתה להסיר השכלות שוהו סוד קרבן לה' כי התכלית כאלו היתה לעבודתו. ודע כי כפי אומין התאוויות בבני אדם נתיחס בקרבנותיו, כאשר תמצא שהעבור מביאין פר, ובהן משיח ג"כ פר ששלוחו של אדם כמותו, והנשיא שעיר, ועוזאל יובת שביארו ד"ל שהוא עז וקשה והוא האמת למבין, אבל בשאר העונות הנקלות הם תורים ובני יונה או עשירית האופת, ודע כי איני רצוי מטעמי הקרבנות של מורה צדק ועל סוד ר"א נסמכתי שמענה ואתה דע לך:

כד. שאלה. הודיעני פליאות ענין העקירה ההוה במראה הנבואה מנין לנו זה. אם מויקרא אליו מלאך ה' מן השמים אומר לך כי באתה הנבואה מהמלאך כדי לעכבו מלשחות את בנו. אמנם העקירה קודם היתה כאשר מצאנו שלפעמים יהיה המעשה במראית העין ויבא הנבואה לעכבו והעד ותשלך את הילד תחת אחר השיחים. ואמר ויקרא מלאך האלהים את הנר קומי שאי את הנער: **תשובה.** דע דאנא קאי כונתך כי אין משם ראייה זולתי מוישב אברהם אל

נעריז ולא הוביר צחק כי מזה נראה כי הכל היה במראה הנבואה שאלו היה במראית העין היה לו לומר וישובו ואתה דע לך:

כה. שאלה. מפני מה לא נתברר בתורה גמול העולם העליון כי מצאנו שכל מה שייעדם ית' לישראל לא היה כי אם כבוש הארצות והשלטה

על השונאים ונתינת עורף אויביהם ואריכות ימים עולמיים ונתינת שובע בארצות מרבוי כסף וזהב ומשיקציפיהו יהיה הכל בהפך וכל היעודים הללו כי אם בעה"ז ואל תשיבני מאמרם ז"ל והארבת ימים לעולם שכלו ארוך כי זה אמת ומקובל הוא אמנם הוא סמך וגם לא מדברי אביגיל באומרה והיתה נפש אדוני וגו' כי גם זה ברכה היא שהיתה מברכתו שיחיה כל כך עד שיראנו ה' אלהיו נפש אדוניו קלועה בתוך כף הקלע בקליעת הפלשתי וגם לא מוואסא אל עמיו כי אומר לך כי ר"ל כשאר בני עמיו ועוד למה נסתפק קהלת בדבר באמרו ומי יודע, ומה נראה כי לא היה מקובל אצלו שאם לא כן לא יסתפק ועוד הואיל ויש עולם עליון למה השתוקק משה לחיים הללו ונדאג על פרידתם הואיל ויש עולם עליון: תשובה. שאלה זו נהקרת ועומדת היא מימי קדם ולא יכלו לה. ורבים חללים הפילה כי לא מצאו קורת רוח לנפשותם, במה שישקטו רתיחתם, ותתבלע כל חכמתם

כי בעל הכוזה נתן טעם זה, ושמר מאמר ענינו, כי אינו בלשוננו, אמר מאמר מר, התחיל וגם נמר, כי בני המדבר השבילו הצורות השכליות בעודם בגופיות, ואם ככה בעולם ההרגש נשלמו בשלמותם, אף כי אחרי מותם, על כן לא נזקקה התורה להעיד שכלם, כי יש להם שבר הרבה בעולם, אמנם כאשר נשתבשו הדור עם הבנים, ויפנו אליו עורף ולא פנים, עד שנסתפקו בעולם המופלא, הוצרכו חכמי הדור הנעלה, להזהירם ולהכניס בלבם השוככה, כי יש עולם הבא, כאשר אמר דוד משיח אלהי יעקב ונעים זמירות ישראל מה רב טובך אשר צפנת ליראיך ויריון מדרשן ביתך ונחל ערנך תשקם, והו העולה מדבריו ומאמרו ערב כלענה, כי אין חלק לו בבניה, ופורץ גדרים, בנותני דברי תורה לשיעורים, והרי שכחו הקשה ערפם, הפסקו הצווה ואת אשר איננו פה, והוציא מהכלל גופו כי לכל מכונה בשם ישראל נתנה התורה, וליהודים היתה אורה, ונתן יתרון לאחרונים ולחידוד לבן, יותר מלמשה רבן, כי האחרונים ידרו לסוף עמקן והסתכלו בקנקן, ומשה נתעלם ממנו ולא ידע כל זאת, שומו שמים על זאת, וראייתו נופלת כשית, כי אמרו כל הנביאים לא נבאו אלא לימות המשיח, ומה רב טובך סופו ממנו נתעלם, באמרם נגד בני אדם ויריון מדרשן ביתך הוא הבית הנעמן, אשר נאמר עליו בכל ביתי הוא נאמן, והנביאים לא דמוהו, כדי שלא יפחיתוהו, ומכל זה אין לו ראייה חזקה וטובה היתה לו השתיקה, אמנם כאשר העמקתי בשאלה זו השכלית, העליתי בידי מרגלית. דע כי התורה כוללת עבודת הוא, והוא תדירות היישוב ועבודת הנפש והוא קיום האמונה בבורא, מצד הציוור הרוחני והוא לשרידים אשר ה' קורא, והוא כרופא המוכה שנתחייב עליו לבדוק ולעיין במזגי האנשים כדי להשקותם משקה אשר יוכלו שאת ומאכילם מאכל הראוי להם, ולא יוציאם ממנו טבעם פן יזיקום, וככה היא התורה מספרת הספוריים הנשמיים האפשריים להמון לסבול כי לא יתפצו במה שהוא נעלם מחושיהם ולא בתענוג שאינו מוחש בכלי נפשם, ועל זה יעדס ברוגמתם, והניחם בשנותם, ועבודת הנפש הוא לזככה ולהעלותה מיון המאכלים הנסים המולידים עובי בכלי הנפשות ויחשבו עליה וזה

והדרה מלהשיג השתוקקותה שעל כן צוה החכם היוני הזהרו בכריאות הגופים שהם כלי הנפשות ר"ל שאם הגופים אינם מוזכרים יתטף בהן הנפשות, וזה הונח למכני מדע החוקרים במחקר עיונם על סבת מניעות המאכלים והסיני התורני כגון שלא לאכול שקצים ורמשים ויתר המאכלים, א"ת בעבור שיבריאו גופותם הרי שאר העממים האוכלים מהן שהן חזקים כאבן, וא"ת בעבור לזכך כלי נפשם ומה תועלת בזכיכה זאת, א"ת בעבור שנתחכם משאר העממים ושנביא עצות מרחוק ולהתעלל עלילות ברשע את אישי העולם הרי כתי' ועשית הטוב והישר והם ד"ל אמרו שאסור לרמות אפילו לגוי, ואז יאמרו כי על ענין יותר נכבד הוזהרו עליו ויעיינו בכל תענוגי העולם וימצאו חיצונים מעצמם לפי שהם מעותדים מעצמם, אי"כ אין זו התועלת, ואז יודו כי הכונה הנכונה בנתינת מצוה זו להשארות נפשם להדביקה למקור העליון, ואינו מן האיפשר להדביקה כי אם בזכיכת כלי נפשם, והכלים לא יודבקו כי אם במדע האלהי בהצעת החכמות השכליות שהן יאלצום ויעוררום להשתוקק לעולם העליון בראותם השמחה בהשיגם שום מדע בעולם הגשמי וב"ש אחר הפרד מעל המונע והמסך המכדיל בין הרואים והנראים, וגם יתאמת זה המדע בחקירת סגולת הטבעים ויקח מהם ראיה להשתוקקות העליון כי בראותו שום חימוץ או הזכירו אותו יולד בפיו ובדוממא זאת היא טעימת הנפש למדעים האלהיים וגם אבן המושכת הברזל שום יחס יש ביניהם, והראיה שאינה מושכת שאר המתכות ובשיתאמת לו זה אז ידע שיש השארות לנפשו, ואולי שלזה כווננו התלמידים המברכין לרבן שאמרו ועולמך תראה בחיך, ובעבור זה לא הזכירה התורה ענין נפלא לפי שידעה שאין כח המון לקבלת, ותמיהת קהלת היא תמיהה ראויה והיא מה שדבר באותו ספר לא דבר כי אם בעניינים הטבעיים ובענין בני אדם המתעסקים בהבלי העולם ולא ישגיחו בהשתדלות חקירת שום מושכל, אמר אתם שתרדפו אחר דברים בלי קיימא מי יודע שנפשותיכם עולה למעלה ורוח הבהמה בעיניכם כיורדת למטה, והוא ע"ה אמר במשלי אורח היום למעלה למשכיל למען סור משאול מטה, והא לך פירוש נכון, ומה שהיה מרע"ה כוסף לחיי העה"ז הוא דרך החכמים שנתעלו בנפשותיהם והושקים תמידות החיים בעבור שישתהו לזכך נפשותם בידיעת המציאות ולהשיג הצורות מנושאותם בעודם במורגש כדי להיוות מעותדות להדבק במקורם בלי שום עכוב, והוא ע"ה אפשר שהיה מכיר בשכלו שעדיין לא הגיע לתכלית ההשגה הזאת מרוב העצב שנתעצב על מתי המדבר שמשעת המרגלים עד כלותם לא נתיחד הדבור עמו כאמרם ד"ל בפרק יש נוהלין עד שלא כלו מתי המדבר לא נתיחד הדבור עם משה שני ויהי כאשר תמו, ויאמר ה' אלי אבל לכשיכנס לארץ וישקטו בכתייהם ויהיו שלאנים בארמנם לא יודמן ענין כמה שיתעצב ואז אפשר להבין נפשו ולצדדה לתכלית כונתו. ואולי שלזה כווננו אבירי החכמה המעמיקין בסוד המציאות באומרם בסוטה ולמה היה משה הפך ליכנס בארץ וכי לאכול מפריה או לשתות מינה הוא צריך והא כתי' ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה, אלא אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל שאינן נוהגין אלא בארץ וכו', והא לך קושיתך מפורקת אם תכיר האמת:

כו. שאלה. כתוב בפרשת וילך משה קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד, וירד ה' בענן ואין ספק שהדבור היה למשה לא ליהושע והעד

הנך שוכב עם אבותיך, ומה יום מימים כי לא מצינו ממעמד הר סיני ואילך שירד עליו בענן ע"ד הסוד אלא עתה ומה היתה בזה:

תשובה. דע כי ענין זה נפלא מרוב בעלי העיון לפי שאינן מרגישים בהבנת הפסוקים, ואני אומר לך מה שהבנתי בו והוא כי מחמת רוב דאנתו על שלא היה נכנס אפילו שהיה הרבור עמו נסתלק ממנו מקצת זוהר האלהי שהוא עמוד הענין בלי ספק, וד"ל רמזו זה באמרם נשתכחו ממנו כמה הלכות, אבל כשעלה להר נבו והראהו כל הארץ במראה הנבואה נתעלסה אז יחידתו ונתיאשה מהמורגשות ובאותו רגע נתפרד ההמורגש להחביר השגתו עם תכלית שלימותו והוא שני וימת שם משה על פי ה' והבן זה:

בז. שאלה. הודיעני מה היתה הסבה במניעות השכר על דברי תורה, ואם אינך מודיעני הריני מת ברעב כי אין לי מלאכה אחרת:

תשובה. דע כי הם ד"ל אמרו אמת ויציב והוא שהלומד ומקבל שכר אין כונתו בו כי אם לחיות בו כמו בשאר האומניות שבעולם ואינו מחשיבו כי אם כקורדוס לחתוך בו עצים במה שירויה לחמו, והוא אומרם כאלו נוטל חייו כי אינו מתעסק בלימודו להרויח. עולם העליון ועל כן נוח לו שלא נברא והחסידים הקדמונים לא היו מצואין בענין זה ליהנות מדברי תורה והעד מר' טרפון שכל ימיו היה מצטער על שניצל על רבנותו חיי שעה כי היה מראה בעצמו שכבר קבל שכרו ודעתו אבל בני לוי המתעסקים בעבודת בוראם לבד בלי תקות שכר אמרה תורה שיטילו מעשר שני ומתנות בהמה שיחיו, ואומ' השמר לך פן תעזוב את הלוי והעושה מעשה לוי יקבל מעשר שני בלי שום עון ואתה דע לך:

בח. שאלה. מה היתה כונתם ד"ל לסמוך כל ענייני הכמתם על המקרא ולמה לא הביאום במופתים מוחלטים כאשר עשו חכמי הפילוסופים:

תשובה. דע כי הם ד"ל דרכו בשביל הישר וירדו על עומק דעתן של בני אדם והוא בהביאם כל ענייני הכמתם על סמך המקרא להודיע לכל שהכל כלול בה ואפילו המשלים ההמוניים כגון מכאן הנותן פת לתינוק שצריך להודיע לאמו, ולפי שהכירו חולשת הכרת ההמון בעניינים המופתים כמו שאמרתי לך השתקקו להעלים העניינים האלהיים ומה שנילו הביאורו על סמך המקרא, כי אם יביאורו בדרכים ההקשיים לא יסבלוהו בלבותם ויקצו בהם כענין האמור ונפשנו קצה בלחם הקלוקל, ועוד כי ההמון כבר הם מאמינים שכל הסודות הנבואיות נרמזו בתורה כי לא יחסר כל בה, ובראותם כי החכמה נסמכת עליה תתעלסנה נפשותם ויחפצו להתעסק בה תמיד יומם ולילה בחפץ גדול וראה רוב הכמתם ד"ל כמה היא גדולה אשריהם ואשרי חלקם:

כט. שאלה. הודיעני למה אמרו דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב, אלא מקרא אשכחן ודרשו עת לעשות לה':

תשובה. דע שכבר הושאלתי על שאלה זו זה ימים רבים, היתה תשובתי, כבר ידעת שהתורה נמשלה לעין ע"ד הסוד שהוא עין החיים שכל מימי בראשית מתפלגין מתחתיו והמים רומזים לצורות הנפרדים כאומרו והמים אשר מעל השמים, ורצוני בכל מימי בראשית שכל היצירות המצואות נכללים תחתיו והוא עין החיים הנצחיים העומד בתוך הן העליון ואין לך דבר מלמשה שאין לו כח מלמעלה,

ופירות העין הם המדע העיוני והשכל האנושי הממתיקים סודות החכמה במים המתפלגים תחתיו המתקנים אותם שיינקו כדי מזון עד שיתפרזו בגודלן, וגם ידעת מאמרם ד"ל המפורסם שבעים פנים לתורה ותופסם מנין שבעים לרמזו על סכום כחות האומות שכנגדם באו ע' הוקנים, ופרי החג לקיום המציאות להשאיר הכוללים על משמרתם ולהודיע לכל שהכל תלוי באלוהי זה. ומה שאמרו דברים שבכתב וכו' לפי שכתורה נכללים כל הסברות כאמרם מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ועיקר סודות המציאות תלויות בה, ועל כן לא נצטוונו לומר שום דבר ממנה על פה לפי שהדבר הנאמר על פה אין בה כי אם צורה אחת וכפטיש יפוצץ סלע כתיב, ומה שאמרו דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב לפי שהתלמוד הוא תקין צורת המצות ומורה איכות עשייתן ואם יכתוב ישתבשו בהן הלבבות כהיום הזה שזה אומר בכה וזה אומר בכה וזה מתיר וזה אוסר, אמנם כאשר באו חכמי הדור וראו שהתורה הולכת ומתמעטת והלבבות משתבשים בכל יום ראו בעצמם וביארו דהם בטוב כוונתם ודרשו מקרא זו ויסמכו עליו והוא עת לעשות להי מה טעם משום הפרו תורתך, ורצו לומר בכונתם כי יותר מן הנאות הוא לתלות האשם בשנוי סברתם משתתבטל התורה לגמרי, כי לסוף העקרים יהיו שמורים, וחלוק סברתם לא יהיה כי אם על ראשי הענפים הנוכלים בלי הששא, והפילוסופים הקדמונים בהניעם לבין עומק הענין הזה לא היו מניחים למשרתים לכתוב מאומה מדבריהם בעבור כי הכתיבה תשווה צורת הסברא, והיה הפלטון אומר לתלמידו הנחפץ לכתוב מה שהיה שומע ממנו על דרך התנצלות מה מאד אתה בוטח על עורות הנבלות ואתה חושך הרעיונים, הישאלך אדם דבר חכמה הטוב שתאמר המתן עד שאראה בספר, ואמרו כל חכמה שאינה נכנסת עם בעלה למרחץ אינה חכמה, ואמרו הכתיבה משבשת הדעות והוא מה שראיתי בתשובותיך, וגם יש לי ענין נפלא על התמשלות התורה לאש והוא שתמצא שנשנל ביסודו משאר בני נילו שבמעט קחתך ממנו יגדל עד למעלה וכך הם דברי תורה כמעט מבוא יבנם לאחרי חרדים ויעלה למעלה מהנלגל והצורה הנפסדת:

ל. שאלה. ילמדנו אדוני מפני מה המחלל שבת הוא כאלו כופר בכל התורה בלה והיותו בסקילה כעובד ע"ז:

תשובה. כבר הודיעך מורה צדק שטעם השבת הוא להתישב בלב שיש חרוש והשנחה, ושני ענינים אלו הם סוגים לכל התורה כי בהתקיים החרוש וההשנחה התתקיים אמיתת הנבואה המיעדת העונשים לכל יבלע איש את רעהו כדנים אשר בים והמהלל שבת מראה ומעיר בעצמו שאין חרוש והואיל ואין חרוש אין נבואה והואיל ואין נבואה כופר בנבואת משה על כן צוה הכורא יתברך לדנו בסקילה חילף אמונתו והבן זה ותפלאנו מופלא:

לא. שאלה. מה יראה לך ממאמר ד"ל כל שעברו עליו שלשים יום בלא יסורים כבר קבל עולמו:

תשובה. דע כי נראה לי במאמר זה כי אמרוהו בשאר מאמריהם הנכבדים להזהיר האדם להשתלם באמונת בוראו ושלא יבעט ביסורים שיחשבים לכפרה כי מי שהוא שלאנן בארמונו ואינו מתעסק בעבודתו ית' מראה בעצמו שאינו מאמין בעזיב וכי השכר והעונש הוא בעולם הנשחתי הזה וכראותם נסיה

זו הוצרכו להזהר העולם שלא יקין בתוכחתו כי אשר יאהב ה' יוכיח וישתלל לבואו ושיעמידו על בוריו להשיג ידיעתו כדי שיהיה לו חלק לעולם הנמול: לב. שאלה. מה נראה לך מהגדתם שבכל יום ויום הבית כועס, וא"ת שהוא דרך משל א"כ למה נצרך ריב"ל ליקח תרגול לכון אותה שעה כי מזה נראה שהוא כמשמעו בלא דמיון:

תשובה. הלא עיינת במאמר הנכבד על איזה צד יאמר שהוא כועס והוא שביבוא שום פורענות על האדם אומרים עליו שכנס עליו אלהיו עד שחשבו כוכבי נשפו נפלו עליו, וגם נודע כי יש שעה במערכת אשור מורה על איד פלוגי והוא כשהתרגול עומד באותו ענין שהוכירו וזו היתה חכמתו של בלעם והוא שהיה בקי באיצטננות והיה יודע מתי יבא איד פלוגי והעולם היו סוכרים שהיה מקללו והיו אומרו וידע דעת עליך וכאשר ראה שמערכתם של ישראל שלימה אמר מה אקוב לא קבה אל וזהו פירושו מכל מה שאמרו בדרוש למען דעת צדקות ה' וזהו האמת מבלי ספק: לג. שאלה. אני צריך שתעמידני על אמתת ענין הנמצא בתלמוד מכתות הטומאה וזהו טומאה כי יראה שהם ממישים ותתיר ספק מלבבי:

תשובה. כבר הודיעך מורה צדק שבזמן הקדום נהבילו אנשי הצאבא בנותנם מציאות להבלים והיו מפרסמים כי המקטרים והזוכת להם יאצילו עליו דוח כמה שידע העתידות ובני עמנו הנטבעים בתוכם נמישו אחריהם עד שכאת התורה המזקת מחשבתם הזוכת ואומ' ולא יזכו עוד את וזכיהם וגו' והביאום לה' ומאותו זמן נישארו רישומים הללו באמנם כי פעולה זו יש לה כח פלגית והחכמים קראום כח הטומאה לפי שהם טמאים ומאוסים אצל כל בעלי עיון, וראה המקרא הצוח הדשים מקרוב באו בלומ' שהם כובים שנתהרשו מקרוב, ומה נכבד מאמנם ד"ל למה נקרא שמם כשפים שמכחישים פמליא של מעלה, לפי מחשבתם, וגם אומנם אין עוד מלבדו ואפי' בבישפים, והראיה הנמורה מעשה האמנושית שהיתה נוטלת עפר מתחת רגלי ר' הגינא ואמ' לה שקולי לא מסתייעא מילתיך, כלומ' הכח הוא מן העליונים שאין אדם נוקא אצבעו מלמטה אלא איב מכריון עליו מלמעלה, והעלאת שמואל הנפלאה הוא פלא ולא היה כי אם דמיון כי מלאך לא יתפעל באלו ההבלים בהיות נפשו צרורה בצרור החיים, ופעם אחת פגשתי עם אמנושית ופייסתייה שתפעיל לי פעולה אחת ותעשה כן ולא עלתה, ואמרה שסבת זה היה על שלא הייתי מאמין בבישפים, ומה תקח ראייה כי אינן:

לד. שאלה. גל עיני בפליאות מאמר שמצאתי לחכמים ד"ל כל מה שנאמר לנו נתן לנו בנגדו, ואיני יודע למה כי הואיל ותכלית הכונה היתה להשקט התאווה ולזכך כלי הנפשיות מה היה צריך לתת לנו בנגדו:

תשובה. דע כי כל מדומה לדבר אינו הדבר והנאמר הוא שהורה כהל . . . כל ומה שנתן לנו בנגדו ד"ל בטעמו לא בנסתו כי אע"פ שישתו באיכותיהן שא"כ נתן דברי תורה לשיעורים והחכם יכיר האמת:

לה. שאלה. הודיעני טעם אומנם ד"ל כל שלמה האמור בשיה"ש קדש חוץ מאלף לך שלמה, וכמוכן אומנם ע"ד דרש על פסוק שיה"ש שיר שהבית אמרו בכל יום כי אין זולתך משקט רתחתו ואדע כי שכוך הרבה מאד: תשובה. אתה בן אדם הנכבד פקח עיניך וראה ואגלה לך קצת סוד שיה"ש וממנו הובל להבין הכל במישרים, שיר השירים ד"ל נינון הגנונים

הנשפע משירי העליונים כי בנעימתו יודקנו כל הנפשות הטהורות הקרושות והן כלי התושיה, ומתנוצץ אליהם זוהר אלהי בשפתי רגנות לנצה בננינתם להשיג עולם המלאכים, אשר בכנפיהם המלאכים סוככים, וזו היא כונת חבמי נורא ואיום, שיר שהביה אומרו בכל יום, הנשיקה רמו לדביקה, השמנים המשבת התשפעה מן העליונים, והחררים הנעימים רמו לסודות הנעלמים, ובהגלותם נשמה ועצבונו ימה, והיין כנוי להכמות כי מבלתו לא יגדלו הסודות הנעלמות, והנפש אומרת שהיא שתורה כיריעה בסבת התהברותה ליסודות הארבעה, ובנות ירושלם הם כנות עליונים וקצת נזירה יש בירושלם, ואהלי קדר ר"ל מקריהם רעועים מצד שכנם הרעים, ואע"פ כיריעות שכן שנעתקים לבאן וכבאן, והרעיות הם הרקיעים כי בשחי השכל מרוקעים, ומשכנות הרעים סודו העתיק, כי מפני הרעה נאסף הצדיק, ומלת פרעה לנורת עפר סמוכה, והסוכיא רמו להשוקה, נאוו להיך בתורים דמיונו כי לוית הן הם לראשך, והנדר רמו למעשים הרצויים והצורך מן והיתה נפש אדוני צורה בצרור החיים, ושושנה והבצלת הנמשלים הוא אפיסות ערכה בערך אל השכלים, והתפוח רמו לעלוי השכל הפועל המלא בכל מלוי. ויער הלבונה נזור מער ועונה והבנים הם הכחות ואשישות מבישישים חכמה והיא החכמה הנקדמת במעלה רוממה שמאלו וימינו כנוי ליטני החמרים העליון הפשוט והעבור השכל הנפרדים והדור הוא השכל העליון והוא גם צבי ארצות והחלונות והחרטים הנפוצות הנחרצות והסתיו הוא רמו לימי הבהרות והנצנים רומים שכבר הם מוכנים ואו התור נשמע ובכנין התורה נטבע והתאנה הניצה ביזיה ואכל מפריה ויונתי היא יונת אלם רחוקים והשועלים מהבלים הברמים ומזיקים מצאנוי השומרים מבואר לבעלי עינים הישרים מטתו של שלמה מסובבת בששים גבורים הם המעלות אחווי הרב מפור בלילות והם גזרות מתוהו וליל ישימון ואפרון הוא הכנת שכלו העליון בנין מורה כי האדם עין השדה והלבנון נזור מליבן שינים והעמודים הם היסודות ארבעתים ורפידתו זהב היא הנפש המתאווה האומרת הב ה! והארנמן הוא החיה שהוא מורכבת לכל בעל תחיה תוכו רצון אהבה שבתוכה לקח הרבני מושבת והעטרה רמו להשיגה העליונה והתונתו היא התכלית האחרונה ודבש מצאת אכול דיך והלב מלשון ודי עשות הלב ללמדך ואין ספק שבכולם יש טעם מתוק ולשכל אומרים לו שתוק והנן נעול רמו לנן האל העליון והנל נשפע ממנו ברשיון והשלחים רמו לשלוח האם והגדים תורה מנד שמים ישאם וכפדים נזור מכופר נפשו והנדרים מנדרם והכל כלול באדם ואין ספק שגדר וכרכם קנה וקנמן וכל עצי לבונה שמציאותו ביער הלבנון וממנו נמשך המעין לגנים השומרים ומעין התום כי סתומים והתומים הדברים והערה מצפין צריך שלימות באו באתי מתמימות והפשטת הכתנת סודו אומר שהוא החומר ראשו כתם פז עליונה הראש היא חכמה והפז דמיונה והקניצות התלולים והשוקים והגלילים ועמודי שיש מוסדרים ונחרצים על אדני אופנים ותריצה מלשון רצון אצל בעלי הלשון ונת אנו היא בעלת הדי' הגלים וערי מרכבות עמי נדיב והשולמית היא השלימה יש דרך ממנו יכנס החיות לה בבטן אמה והאנן באנגות והסחר כבר נזורה בעלי התכונות אל יחסר המון וינח כי השער לה פתוח ומתמזג העיוני עם הרוחני סונה בשושנים והוא סוג לשושן הבדיה כי כן אמרו הגבונים ושני שדיך הם פשר לרומים להתהרות הווישר צופה פני דמשק מנוירת וכן משק והוא צופה להרכב בשכלים בצרור החיים והתמר רמו לבעל עינים בשתים

עשה עינות מים ושבעים תמרים וסנסניהם יוצאים מהם והדודאים יש מהם פרוצוף האדם אך לא הקרבים והם רמזין את בעלי הרמזין מים רבים לא יוכלו לבנות את האהבה אפילו שירגיל נפשו בהכמות בשקידה רבה והכרם משל להכמה שצריכה לעבוד לשמה להמתיק הפרי לרפואה בצורי והפרי הוא אלף כסף שיביא האיש השלם בפרי והוא בבעל המין דכל רבפין ייתי ויכול דין ועתה חוזר לשבח המהבר בטוב טעמו כרמי שלי לפני שלמה האלף כסף שיביא בפרי האיש השלם נאותים לך בנעימה על שהגדלת והוספת בהכמה התמימה ואינו קרש כמאמר המדבר בי אינו כי אם שבח המהבר היושבת בגנים הנעלמים מימי קדם כהבירים נעימים ברה דודי כי לך משפט הנאולה לך השבח והגדולה ודע לך השואל ורבו כמותך בישראל שאם תדקק באלו הרמזים הנחלקים ממגילת הרוז תעמוד על עומק הספר הנותן [אמרי] שפר:

לו. שאלה. הודיעני ענין אמת צווי התפלה ומה תועלת יש בהתפללנו. הואיל והכל תלוי בשכלנו, אית לשבח ולפאר למי שבראנו מהאדם המוחלט והביאנו לאור העולם להעיר אלוהותו ומה שיעשה מי שאינו מחושב בזה, ועוד כי אפילו הלכה ככיה שאומרים שנוה לו לאדם שלא נברא והוא בעבור שהיו מעינים בטוב עינם בתועלת שמועיל בבואו לזה העולם, לכך מאשר הוא מוכרח והוא בעבור המינים באומרו לא תהו ברא, כי מי הווכה למעלה העליונית, עד שיוכח ברוב יוכלו להדבק למעלה ובראותן זה הוכרחו להוסף שנוה לו שלא נברא ומשמייא הסבימו בהרייקו, ועוד מאחר שנתברר לנו במזאת מוחלט שהבורא שלם בתכלית השלימות ובשלימותו וישלם על שלם והוא לא וישלם בשלימותם, מה צורך להללו בשלימות השלם אלינו כי לפי האמת הוא נרעין בחוקי ית' בהתבוננות העיוני כי יראה שהוא מוצרך לשלימות בלעדו ית' מכל הסרון ואית בעבור לשבתו ולקלטו, ומאז הקילום שנוכל לקלטו כי כבר נתברר בראיות נמרדות שכל הברור התרצו הוא בנקודה הנגלה, וכל הברור אינו מיושב כי אם שיתו והברור עם הנגלים שהוא כנרנר הרדל אצל כל א' ואחר מהכבדים התקועים בגלגל השמיני נמצא שהאדם הוא בנקודה מהנקודות בלתי שיעוריות, והיאך יוכל נקוד בלתי משוערת להגיע לישלמותו, ואל יחשוב אדוני שאלתי זה היא על המנעי מהתפלל, הלילה לי, בצדקתי החוקתי לא ארפת, אמנם הוכרחתי לשאול בעבור שלא אסתפק בענין שלא יתנצל בתפלתי :

תשובה. ידוע תדע אהובי ורעי שלא נסיתי בכך שאחשוד לשום אדם שיש בו ברית כי לאהווקי אינשי ברשיעי לא מחוקקין, כי היה זה עול בחוקי והייתי עובר על מקרא הצוהות לא יעשו עולה ולא ידברו כזב והזוהה היא על כל משביל לבחון לכל אדם לכה וזאת וישלם לרבר אחר איכותן של תלמידי הכמים דצורבא מרבנן קודשא בריך הוא בעי בשלומיה ואין מספקין בידו לעשות תשובה, הואיל וכונתו לשם שמים והוא לדעת ידיעתו ית', ואשוב לתשובתך והוא שתדע שבזנות התפלה שתקנו ר"ל הוא לשני ענינים נכבדים ופלאים ההמוניים והוא ידעיה וצור והידעיה קודמת בזמן לצור והוא ביודע הטבעיות ושיפשיטם מנישואיהם ואח"כ יציר צורתם בעין שכלו להבדיל מציאותו ית' מציאותות, וזולת לא מצד שהוא צריך לכה כי אם מסני הסרוננו שנצטרך שלימות מבלעדנו ואז מוולתנו וכל הענין הנכבד הזה כיוונו ר"ל באומרם ודעו לפני מי אתם מתפללים ר"ל כי

אין המבוקש מכם נענוע. שפתיכם ורמיסת היכל הקדש ויהיה לבבכם כל עמכם ותהרהרו בעסקיכם ובצאתכם לחיץ הסיוע מלבכם מה שהתודיתם בפנים ותשובו לבסלה, והיו מאמר ישעיה באומרו מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי ועל כאלה אמר שלמה בעל השירים בנימוצת ישוה הנכבדים בעיני המשיכלים, הכרת בהמות בורעת כל יום לקיר היכל ולא יורעה למי בורעת ומה תקח ראיה כי אין הרצון המבוקש נענוע השפתיים כי אם בציור האלהי לבד, שהוא האור המאיר התפלה וזו הייתה כוונתם באומדם המתעטש בתפלתו סימן יפה לו, והעיוטוש הוא האור באומרו עשיוטוזה תהל אור וראת הפלגת הכמתם באומדם כאן למעלה וכאן למטה כי העטוש העליוני הוא רמו לעשיית כחת רוח השכלי ושל מטה להמרי, ולא זכרתי לך זה אלא בעבור שראיתי לא מהחסידיים שהיה מעורר העיוטוש בתפלתו ורבים מעמי הארץ המתעוררים להתעטש בריבוי לוחות שיש במחם, אשר שמחים ואומרים שנתקבלה תפלתם בשימעם לרבים ענין המתעטש בתפלתו, והם לא ידעו כי שמיעתו תוסף כי המליץ בינותם, ומאחר שהושבתי לך על שאלתך אכתוב לך ענין נפלא שאנו אומרים בגבורות וכל העולם אינן מרגישין בו והוא שאנו מזכירין נ פעמים תהיית המתים והוא מחיה מתים אתה, מחיה מתים ברהמים רבים, מלך ממית ומחיה, ואנו הותמין באי מחיה המתים, ודע כי מה שתשמע ממני עתה הוא מסברת מבלתי יאדע המתקין כיונו לבך כי האמת במקומה עומדת, ידוע כי התחיה הראשונת היא התהוותה בעולם הנשחת כי תחיה זו היא הכנה לקנותו שליומת ההוכמות והתחיה השנית היא כי בקנותו קניית השכל הקטן, הוא או חי באמת וזו היא מחיה מתים ברהמים רבים כי זה הוא רהמנות גדול בהשפיעו על נפשו שפע אלקי כדי שלא ידמה לבהמות, והיז היא מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה, רמו בזה לרבות האחרון, ומה שהקדים ואמר ממית רמו שהמיתה הגופנית היא ישועה להפדרה כי לפי שנתפדר שכלו מעל גופו וזה לישועה הגדולה שאנו נפשו שמהה בשואבה מי הישועה מכלי דלי ובאמת הווכה לשליומת מעלה זו הוא נושע באלהיו כמו שאמר עם נושע ביי והבן:

לו. שאלה. מפני מה שנצונו למנות הרשינו ללבנה, הואיל ונצטרך לבסוף לעבר השנה כדי להשוות עם החמה והוא כדי שיבא הפסח באביב והסבות באסף ובין שכן הוא היה לנו למנות הרשינו לחמה מכלי שנצטרך לעבר השנה וא"ת כי הוא לפי שהם היינו מחשיבים לימים השמישיים לא נדע מאי זה עת נחשוב בענין שתהיה ידועה לכל, ולפי שכבר נתברר בראיות נמורות כי שהשמש זורח על המזרחיים הוא מערים למערביים, ולפי זה לא היה שם הכחה, אמנם הלבנה בהראותה על קו השווה רואין אותה כל העולם, ובענין שמשמין מאותה ישעה ומזין כמו שאמרו בזה ראה וקדש זה טעם נאות וגם אמנה היה איפשר לנו גיב לשמן סימן בריקע כי בהגיע השמש לנקודה פלו יתחילו או למנות החדש, או כמו שהושבין הנצרים:

תשובה. דע לפי כונת עיונך, מצאתי טעם אחד נפלא וגורא שמלכות בית דוד נמשל בלבנה כי כמו שהיא נופלת ואחר כך היא מתהדרשת בהגמא זו היא מלכות בית דוד כי מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא ועל זה היינו מן הנאות אלא למי שהיא דוגמתנו ומשאנו מעברין השנה כדי להשוות עם החמה היא דוגמא עתידת לרמו שבמחרת תדבק הלבנה עם החמה ועל קו א' יעמדו

שניהם כמו שאמ' והיה אור הלבנה כאור החמה, ובאותו הזמן תשוב המלכות לקדמותה כמו שאמר ואשיבה שופטין כבראשונה, ודע כי לפי שהלבנה היא דוגמת מלכות בית דוד על כן לא היו מקדשין אותה כי אם מזרע דוד או הסומכין על ידו וגם הם היו הבקיאין בהלכותיה וברגעי ראייתה ובמנין ימיה כמו שמצינו ברכן נמליאל כך מקובל אני מבית אבי אבא ובא בקבלה שקבל מבית מדרשו של דוד ועוד ראה אהרן שהביאו מהגדה בראשונה באותו שראה הלבנה בצפורה של כ"ט, שקל קלא שרא בה אמ' לה לאורתא מקדשנא לך ואת קיימת הבא זיל איכסי כמה וכיש בראותא אמר לו לרב חייא זיל לעין טב וקדשיה ושלח לי סימנא ושלח ליה דוד מלך ישראל. חי וקיים ואומרים כי הלא סוד, והאמת הכל הוא סוד להם מרוב הסתור הכרתם בהכמה, ואני אומר לך מה שנראה לי מענין בירור ההגדה הזאת והוא כי באה על דרך משל כמו מי שמספר והיה אומ' בלבו מה מועיל ראיית הלבנה שלא בשעתה כי אין רשות לביד לקדשה כי אם על פי העדים ומן הראוי היה להתכנסות עד הלילה ור' הוא רבינו הקדוש שהיה מזרע המלוכה ור' חייא היה תלמידו כמו שנמצא בדבריהם אם ר' לא שנאה חייא מנין לו, והיה מצוה עלינו ללכת ולעיין בראייתה במיטב עינינו, ושיראה אם היא ראוייה להתקדש ושישלח לו סימן שיהיה מאותה אצלו, והוא דוד מלך ישראל חי וקיים כלומ' דוד שהוא דוגמתה הרי הוא חי וקיים והוא סימן מכון לדעת אם נתקדש כבר ומכל זה הוכחה לדברים שמלכי בית דוד הן שהיו בקיאין בתהלוכה וברגע ראותה ועל פיהם היתה קדושתה:

לח. שאלה. מהו המינות שמצאו הכמים בספר קהלת עד שבקשו לנגזר והוא תיטת לומ' על הכס כשולמה שדבריו נוסים לצד מינות הודיעני למה פתח ספרו בהבל הבלים וחתם ביראת השם באומרו סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ומה ענין מצאו בזה שלא לנגזר:

תשובה. דע לך השוקד על פתרון השאלות העצומות האלה כי מה שאמרו שדבריו סתרין זה לזה, הוא לפי מחשבת ההמוניים המשליכין האביזנה ואינן מסתכלים בסתרי הענינים המתמירים בעולם ההוה וההסדר ולפי שהרגישו שההמון לא רייקו דבריו כפי מה שצריך ואולי יסתבב שיצאו מקו יהדותם על כן ראו בעצתם לנגזר לולי שראו שתחלתו וסופו דברי תורה בו בתחלה אמ' יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש הוא דאין לו הא למעלה מהשמש יש לו, וכסופו אמר את האלהים ירא ואת מצותיו שמור על כן אחרים נמנעו מלנגזר ויש לו לחמיה על כמה היה ההיוק הבא לעולם בסבת הכסילים באסת על כאלה אהויל אין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארצות ומן הדין הוא לגחנם ביום הכשורים שהל להיות בשבת ולקורעו מנגן כנג, בעבור שמונעין טוב מן העולם ועליהם נאמר רשעים בחשך ידמו לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו מה מעט בשביל ימוצו כל מוסרי ארץ, והם החכמים הצדיקים שהם יסודות העולם כאמרו וצדיק יסור עולם אלא תראה כי בראותם לשום אדם מתעסק בהכמה העיונית, מיד יגזרו עליו זריקת מינות בעבור שאינן מאמין בהבליהם ובדמיוניהם היש בעולם דע גדול מזה, ועתה יש לנו לבקש מעט פתח בהבלים וסיים בסוף דבר וגאמ' כי מאחר שנתברר לנו במופתים אמתיים שדיעת הבורא עמקו זנשנו עד שאין כח בנפש האנושית להשיג מאומה מיריעתו כי אם להשמעת אונים איך בתחלת

המהשבה יראה שהעמל בידיעות המציאות ופרשיו הוא הכל הבלים כי הנה הו"ה ר"ל קהלת כאשר הסתכל בענייני השפלים במערכתם בהשתנותם מונע לרגע כפי הנהגת המערכת העליונה ואותה המערכת גם היא משתנה בתנועתה שסבתה השק והיבוב להדמות למה שלמעלה ממנה, והוא לעולם מתמיד בהשק בהשתוקקה על זה וסוף סוף אינו משיג כוונתו, א"כ מה הו"ה בתנועתה ונראה כי תנועתו היתה לבטלה ולריק וכל זה אין בה בנפש האינושית לבא עד תכונתו, הנה כי בהסתכלנו בעניינים הללו נתחבל ברעיונו ונשוב לנקודה שהתחלנו מנה והנה אמר כי הכל הבל, ומה שסיים בסוף דבר הכל נשמע הוא כי לאחר שחקר על כל אלה העניינים ולא מצא תהבולה כדי להשיגו על מתכונתם אמר מאחר שהוא כן טוב לו ללכת בדרכי הבורא להתחזק במצותיו כי בלי ספק הם קיום העולם להתנהג על היושר ועל הדין וכמו שאמרו חז"ל על שלשה דברים העולם עומד על העבודה ועל הדין ועל השלום, ובלא ספק התורה היא המאלפת יסבילי האמת והצדק כמו שאמר ראה למדתי חוקים ומשפטים צדיקים על כן סיים בדברי תורה ומה שאמ' כל הדברים ינעים היא שכוונתו היתה להודיע שאין כל חדש, כי הכל חוזר חלילה והביא משל לזה באומרו דור הולך ודור בא ודור בלשון ערבי הוא עיגול וזרה השמש ובא השמש וגם כל הנחלים הולכים אל הים. אחר אמר כל הדברים ינעים כלומר אם באתי לספר כל הדברים המתנהגים עד עניין כזה היתה יגיעה גדולה וקהלת אמר כל הדברים ינעים כלומר אם לספר כל הדברים המתנהגים על ענין כזה היה יגיעה גדולה כי לא יוכל הפה לדבר ולא תמלא אוזן משמוע. והכנס אחר מהכמי המוסר כאשר נתגלה לו זה הסוד אמר דבר זה עניינו איני דורש ההכמה לתקוה שאבוא עד תכלית. אבל אני דורש אותה כדי שלא אחיה סבל מזולתי והוא האמת בלי ספק, והואיל והוא כן הוכח עלינו להכנס עדינו ולבלוס שפתינו שלא נדבר כי אם במה שהורשנו ונהויק במצות האלהיות מכלי שנהקיר על מה שאין בה ביכלתנו להשיג כי הוא ית' לבדו הוידע סוד המציאות כי אנו לא נדע ולא נתגלה לנו אמת הענין עד שיריד שפלותינו ויאירו ככבי נשפנו וישלח לנו משיחנו והוא יורנו מה נעשה ויאיר נתיבותינו בידיעת האמיתות כמו שיעדנו ע"י נביאו כי מלאה הארץ את ה' דעה את ה' ושאתם מים בשיטין כי כלם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם, והוא ברחמי יחישו וישלחו במהרה בימינו יראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו. ומה שאמרת בחזרתך והעלמת וממני בקשת איך תשחרר עבדך במרצע דע כי זה איני יודע כי אי אפשר לאוון שלא יקרע כי החושב להוסיף הוא גורע, ולפי שקצר המצע מהשתרע וגם על יבנו צולע עד שיזרח השמש עליו לבלתי יתקלע ואין רואה ואין שומע כי כל אחר בין מצולה טובע על כן אבדת האתונות השחורות טובע לחיותו כחמור נרבע ורובע, ולא ידע כי לנפשו קובע, ומקום אופל לתפלתו קובע, ובשופר סדוק בראש השנה תוקע ובאחרית לבשו תוקע, על סורי הנפן הנכבדה אשר נוטע, ובסופו ישרד מיד ימינו קטע, והוא אין מבין ואין יודע, כי כאניה בכל יום נוסע, ובברכיו לבעל כורע, ומוסר אביו פורע, על המדת המטבע אשר הטוב ממנו מונע, ולבו השקר בנחל נובע, ואני אישיך עצות מתוקים לכל הצטנן במים העמוקים, מפני ששם המצא נוקים, ותישוב כסלתך לשובן שחקים כי הוא משפיל ומקים, ואל תלך בדרך יהוקים, ולא כצדקתו האסור באושים, ואם ישאך ברוחך למלך ותלך אל בית הרואה

השמרך פן תתנאה ותחביא הכלי הנאה פן תלאה ותשתאה ואם תעשה כן תצלה למלוכה ובסופך תאמר אי ותכריע ורע עמלך הנאה ודורך אבנר יהיה שר צבאך ותראה הטוב והישר כדי שלא יקדימך בן ישי ברחמים ואם תקח עצתי אוי תזכה להיות במהיצת שמואל הרמתי ומי הוא זה אשר ימצא לחידה מכוסה מלבבות גם גדורה, והיודעה אשאנו על שכמי ואעניד לו פניני הכבודה והרי השבתי תשובות על שאלותיך החשובות, להשוב מחשבות והאל ישכילך בסוד קנייניו, וינהלך בנהל עדניו ותהיה נובע במעיניו ולא תאבד טפה, ויבנה לך בציון הופה עם החופות העיוותות לצדיקים, ובראשם יהיה מקומך כאשר יאות למשביל כמנך:

זו היא פתשגן הכתב השלוח אלי מר' ידעיה.

הוג השחקים תוך לבבך חנת, אותך ומופתך בתבל שתה, תגבה ברוב ממשח בשכלך מעלה, תפין לאורך ליושבי מטה, ענן תפרשו וערבות תעטה, תפרוש כנפך ועליו תכתה:

מי זה אשר לקח מועצות מטה האל ותורה שם בישראל, צהלת סוסיו במרכבותיו אבק העלו ואמר סולו סולו, ובזיו חכמתו נרתק החבל האירו ברכיו תבל ומדעיו הושעו משוכן ארץ ראתה ותרעש הארץ והשכל מרחוק יבא האומר לים החרב' ורקד כחרב שכלו כל השכלים משאתו יגורו אלים וכל בכוריהם הכה. ימשוך לויתן בזהב, ועל כן כל היצורים ממנו נפלאו כי כמוהו לא נסוהו וכמוהו לא ראו ונפלא הפלא ופלא העצומה ועל בסערה השמימה, ויד' על כל מלאכי עליון כטל חרמון על הררי ציון, ושרה שבינתו בשפלים, כי כל פרוי קדש הלולים, ופקח קוח לאסירים ליל שמורים, ובימיו החכמים נהנכאו לאמר לאסורים צא, סנסניו ופארתי מים עד ים ישולחו ולא מימיו מי שחו, כי כנאר חרש יבקע בטנו, וכל יקר ראתה עינו, על כן אהרוז עליו שנית בחרוזי העתיקים בבית גנז:

נבור בהיצץ תור ותעטפה כתור, תור התעודה אל בני גיליך
לעשותך תור מזהב התור כתור, בואת כתור לך פו ברוב חיליך:

יודע לפני כבוד אדוני אבירי וגאוני כי מיום שהגיעוני תשובותי נתפרסם אצלי חכמתו וידעתי כי שכלו נתקפה מכל כתם וחלודה, ונתלששה לשונו בחרב חרה, וכל מדותיו חמדות, וישקף בשכלו הסודות, ורותה צמאוני בתשובותיך ובשכר זה השם יניחך והקצות והוא ישיחך, כהפצך וכחפץ עבדך הצעיר והחפץ להיות ביוצקי מים על ידיך, ערל לב וכבד לשון

ידעיה ב"ר נחשון.

נשלם הספר תהלה לשוכן שמי שפר, וכתב יוסף בכ"ר יצחק גרסיאן יציו והמה לנכבד כי יהודה יציו בכ"ר יצחק תנצ"ה הרחמן יוכהו להנות בו הוא וזרעו וזרעו עד סוף כל הדורות אמן:

א"א עתה באתי להשלים את אשר התחלתי לדבר (לעיל עמוד 45) בענין האגרת
הזאת אשר בתוכה נכללים ל"ט תשובות לפי סימני המספר אשר הצנתי בתחלת כל
תשובה ותשובה, וזאת לדעת, שבכ"י אינם נמנים במספר. גם הכ"י אשר ביד החכם שעני-
בלום כולל ל"ט תשובות כמו הכ"י בוואטיקאנא, ולא כן הכ"י בפארמא והכ"י במינכען,
כי כל אחד מהם כולל רק ל"ז תשובות ולא נודע לי, אם חסרו מהן שתי שאלות
לגמרי או נתחברו איזה מהן לתשובה אחת. בכ"י אשר בוואטיקאנא חסר אחד
התיבות "המלא בכל מלוי" בתשובה ל"ה (בגדפס עמוד 62 שורה 14) עד הדברים
ו"קהלת אמר" (עמוד 66 שורה 14) בתשובה האחרונה והשלמתי את החסרון ע"י
מה שהעתיק בטובו הגדול ידידי החכם פיעטרא פעררא מתוך כ"י בפארמא ועלינו
לחת לו תודה וברכה בעבור זה. עוד לי להזכיר מן התקונים האלה אשר הם
מסומנים בסוג * (ד"ק) הם מעשה ידינו הד"ר דוד קויפמאן ואשר הם מסומנים
לפניהם ע"י כוכב * הם נלקחים מתוך ההערות אשר הוסיף החכם ר"ש זקש בכרם
חמד חלק ד' (ע' לעיל עמוד 45) והנוסחאות בלי שום ציון מצאתי אחרי השוואתי
הגדפס פה עם הגדפס אצל זקש בכ"י שם ומה שנשאיר עוד פה מן התקונים
בלי סימן הם מידי הכהן.

תקונים.

עמוד שורה	עמוד שורה
2 46	לידי
6 —	צ"ל ובקשה לפי חוקי המשקל
—	(ד"ק)
10 —	ישולל
12 —	ואם ככה
15 —	בכל ביתו
26 —	צ"ל אנא אדני [= ה'] השלם
—	חסרוני כי רק בואת יאות החרוז
—	והכותב לא דק והחליף שם
—	בשם אחר (ד"ק).
8 47	וכענן
13 —	והעמיק וצלל
14 —*	האיש ר"ל הצורה והאשה
—	החומר.
17 —	מלת ואור פעל במקום הוה
—	ודמיונו במקרא (ד"ק)
23 —	גזוריו תחת דודיו
25 47	וחכמת סופרים.
33 —	קראוה
3 48	נתלטשה — ע' על מליצה
—	וזאת וכדומה לה מה שכתב ר'
—	מש"ש בהמזכ' חלק י"ב עמוד 35
22 48*	קצתו עם קצתו. ע' מורה פרק
—	ע"ב מא'.
30 —	סינא במקום סירא בכ"י מינכען.
—	— יהיאל בן עזריאל — השמות
—	האלה נוצרו בדמות השמות
—	הערביים חי אבן יקצאן ע'
—	מה שכתבתי על זה במכ"ע
—	געטטינגער געל. אנצייגען 1884
—	ע' 393 וע"ע ר' מש"ש
—	בעלי בני קדם שנה כ"ד ע'
—	שם"ג (ד"ק)
13 49	צ"ל המדעים, ובאמת חשבו

עמוד שורה

עמוד שורה

הרופאים בחכמתם כי אין עצה
ואין חכמה נגד העליונים ויראה
שחכמתם שבה לסכלות. ואתה
אדוני די רוח אלהין קדישין כך,
האירה מחשכי רעיוני.

* — 31 בכח ידם

— 33 שהיוק תחת שהוקן

— 34 שלזה

52 1 כי שמעתי

* — 13 היא המחלוקת שבין אריסטו

ונאלינוס, ע' מזה ר' שמואל

צרצה במקור חיים פ' משפטים

(במרגליות דף ע"ב ע"א)

והמחלוקת ההיא בטבע העין

תלויה במחלוקת פילוסופית

שביניהם — והדבר עמוק אין

כאן מקום לבארו.

* 52 19 ע' מזה בל"ב מא' למורה.

* — 22 חוש ראותך (ד"ק)

— 34 מרכי צ"ל מר כי

-- 35 המלחש צ"ל המלח

* — 42 יותר.

53 14 המחקר נחלקו — ועל המחלוקת

הזה ומקור הדעות המתנגדות

ע' מה שכתבתי בספרי על

החושים צד ס"ב וכו' (ד"ק).

— 32 שהכל תלוי בהם

54 5 כי אי אפשר

— 7

אחר תיבות, כי אם במשפט

האלהי צריך להוסיף לפי נסחת

התחיה, שאין צד ליכלתו

להשיגו וגם ממאמר חיי בני

ומוזני (* אין להביא ראיה כי)

הוא מאמר יחידי וצריך עיון

שהרי כתי' ועושה חסר לאלפים

שזה מורה. מעניני השכלים

(* שעניני השפלים) הוא כפי

משפט האלה לא כפי וכו'

ונראה ששנן המעתיק להשמיט

בימים הקדמונים כי יש כח

בידי הבשמים והמרקחות להוכיח

ולשמור הדיעות כמאמר ר"ל

חמרי וריחני פקחין (יומא ע"ו):

ולפי מה שכתבתי בספרי על

החושים (דיא זיננע, לייפציג

1884) צד קנ"ד הערה י"ט

אפר שצ"ל מזכבת כנסחת

התחיה (ד"ק).

— 17 צ"ל כנימוסים.

50 5 צ"ל התוכחו באמונה ולמחוק

תיבת הוא.

— 9 על הוראת מלת נרר במובן

שורש המנץ ע' ר' מש"ש בספרו

על אברהם בן עזרא צד ק"י

הערה קצ"ה (ד"ק).

— 15 והורה.

— 7 מלמטה עיין מה שכתבתי על

המשל הזה בספרי על התארים

צד שצ"ט הערה נ"ז.

* — 26 ומצד קרבת השכל הפועל

לאישים נקראת גם מדרגתו

"אישים" ועי' מה שהעיר על זה

הרב הנאון מו"ה ש"ר נ"י באגרתו

שבראש ס' שני המאורות.

* — 32 עקרי הדברים הבאים פה בענין

הנפש מיוסדים על דברי גלינוס

ועל דברי נבירול בס' מקור

חיים בענין זה.

— 37 ותוך

— 51 החומר במקום הגוף.

-- — בפירוקן — א"א אצ"ל פרק

נ"ן בישם מקומו במורה חלק א'.

— 23 אחר ומלחמות עוד להוסיף

כפי נוסחת התחיה, וכשישלוש

כוכב פלוני ימותו האנשים

ברגעים פתאומות. ומדבריהם

נראה שהכל תלוי במערכת

העליונות אם כן מה הועילו

עמוד שורה

עמוד שורה

מהתיבות, משפט האלהי
בשורות אחרים מקדם עד
התיבות, משפט האלהי בשורי
שלא תריה.

14 54 ע"י מורה חלק נ' הפרקים
י"ז י"ח ל"ג נ"א וע"י היונה
צד סיח. בהערה (ושם נפל
טעות סופר ותחת: ושנה דבריו
אלה סוף פ"ט צ"ל: סוף פ"ח).

— 37 רדופה

* — 38 רבעיה — רמז לארבע יסודות.

— 4 55 צ"ל ינותו.

— 11 וחברינו אמרו שהשואלה

— 24 55 לקראו מין לפי שהניא לבו

* — 32 ע"י מורה כיב מגי.

— 10 56 צ"ל פשוטה תחת פשוטה

— * 11 איך רב זה — כלומר הרמבים

— 29 צ"ל הסכלות תחת השכלות

— * 34 ר"א — והיינו הראב"ע וכבר

שערתי בס' התחיה א' צד ל"ד

הערה ב' שהכוונה על הראב"ע.

ע"י ש"ע' היונה צד פ"ב בהערה.

— 39 השיחים ואחר כך ויקרא.

— 2 57 על זה הערה ארוכה ועמוקה

בתחיה מהמתבר וקש ע"ש.

— 24 צ"ל כנותנו תחת בנותני

— 28 נספה הער' ארוכה בתחיה ע"ש.

— 37 59 צ"ל לעץ תחת לעין

60 18 צ"ל אפלטון ועיין מוסרי

הפלוסופים דף א': מה מאוד

אתה בוטח בקורות הבתמות

הסתות ואתה חושד הרעיונים

החיים זה מקור המאמר השגור

בפי כוחבינו הקדמונים כמו ר'

מנחם בן זרח בס' צידה לדרך

דף י"ד. ור' חסדאי קרשקש

בס' אור ד' דף א'. עיין גם ס'

מעשה אפוד צד י"ח (ד"ק).

63 20 צ"ל כל שלם במקום על שלם.

— 23 צ"ל ומאי במקום ומאו וצ"ל

נימטריאות תחת נמורות (ד"ק).

— 24 צ"ל הארצי הוא כנקודת תחת

החרצו הוא כנקודה (ד"ק).

64 17 צ"ל לכך תחת לבך.

— 26 צ"ל חד שינו תחת חד שינו.

— 29 צ"ל לפי שאם תחת לפי שחם.

— 31 שם הכחה?

67 2 צ"ל אַיִקָה וחבריו ורע עמלק

תנא' ואולי צ"ל תכניע כלשון

הפסוק איוב מ' י"ב (ד"ק).

— 3 על תיבת שלא נסמן קו והוא

לסימן למחוק את התיבה הזאת.

— 13 אולי צ"ל ועלי חסתה במקום

ועליו הכחה.

— 24 ע"ג בהמזכיר לרמשיש חלק

ט' עמוד 21 שמביא שם חרוז

הדומה לזה מתוך כ"י אחר.

שערי עץ חיים.

בראשית דברי אשא לאל חי תפלה
ראשון בלי ראשית ואחרית בלי תכלה
נשגב מאד ונעלה ואין עוד מלבדו
נמצא בכל מקום ונעלם מקום כבודו
יש מאין המציא ועשה כל חכונה
ואחרי כן יצר את האדם בצלם ותבונה
מלא אותו חכמת לב והנריל מעלתו
לכן ראוי להודותו ולברך שם תפארתו
יודו לה חסדו בני יעקב בחיריו
למען ילמדון ליראה אותו וללכת אחריו
נתיב יושר ומעגלי צדק אורחי סלולה
למען סור משאול מטה והבטיחנו בחמלה
אין מלה בלשוני ודעת ממני פליאה
לפתוח לי שערי צדק ובס אבואה
אהבו את ה' הסידיו אהבה שלימה
ואהבו את ה' יראיו ואת תורתו התמימה
אכסניא היו אל יראיו הנעים ונדיים
ראה והבן מסיבות גלגל עוליס ויורדים
אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף
דוברי אמת בלבבם איש באהיו מלתקף
אלקי אמן זכרו תמיד בלב שלם
היהיה לאיש דברו למשא ואוניו יעלם
אל חונו איש את אחיו באונאה
הון מהבל ימעט ותבואת רשע לחסאה
כטחו בה' ערי עד ואל חבטחו בנדיבים
ואברה חכמת חכמים ובטחון גבורת רהבים
כל תשחת דבר אשר בו ברכה
ואיכבה ישותי נסשו כמעשו וימצא ארוכה
ביקור ריעים תוסיף אהבה ולא בכבודות לשמוח עמם בשמחתם וכצרתם להטציאם ביד
והתמד לבקר מעשיך העומדים עליך לעדות בין הממים ובין החיים

האל המרוסם על כל ברכה ותורה
ה' אלקים אמת הוא אלקים חיים
אין לערוך אליו ואין לעמוד בסודו
באור פני מלך חיים
בארבעת יסודות אשר הקדים וברא יאשינה
ויסח באפיו נשמת חיים
בנשמה העליונה להבין ולהשכיל הפליא עצתי
כל אשר באפיו נשמת חיים
סגולים לו מכל עם לשכון הציו
כל הימים אשר אתם חיים
למדנו להועיל לעלות במסילה העולה למעלה
ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים
וטו מענה לשון ומערכי לב אמצאה
לשמיר את דרך עין החיים
לדבקה בו ולעבדו תמיד בפחד ואימה
לרשתה כל ימים אשר אתם חיים
בסבר פנים יפות להביא עניים כירדים
כי מי יודע מה טוב לאדם בהיים
עיני ה' בנאמני ארץ כפופיהם לוקף
לראות בטוב ה' בארץ חיים
בשפה ברורה ובנעימה להודות שני מהתאלם
אשר שמע קול אלקים חיים
במשא ומתן או בדברים לבם להניאה
פעולת צדיק לחיים
גם אין מבטח בעושר ונכסים רבים
כי ניתן חיתיתם בארץ החיים
המעט הוא אם רב הנאתו ערוכה
האיש החפץ בחיים
לשמוח עמם בשמחתם וכצרתם להטציאם ביד
בין הממים ובין החיים

לברכו על כל נמוליו הגומל עמו
השם נפשנו בחיים
והמתכניש במעשיו לא יבא לירי המאה
ובלעה אותם ואת כל אשר להם וירדו חיים
למקדש מעט הביאותים במקום היכל לפני
כי מוצאי מצא חיים
ראה משפט זולל וסוכא הנרגם באבנים
ללהמך ללחם ביתך וחיים
ובמה יתנאה אנוש שבע ינון ומדה
ראיתי את כל החיים
את החיים ואת המתים בנפש ורכושים
רודף צדקה והסד ימצא חיים
התעף עיניך בו יעשה לו כנפים
גוילה ישלם בחקות החיים
כי המשפט לאלקים הוא לעשות מישרים
אשר נתנו היתתם בארץ החיים
בעיני אלקים ואדם למצוא הן נעימים
לעני יודע להלך נגד החיים
באמת וענוה צדק להורות שמה ובריא
כי עמך מקור חיים
ואדם לעמל יולד היו ואהריתו להנעימה
יתן לעמל אור וחיים
התעמיק לסתור עצה ושואל נגדו ערום
ממתים מחלד הלך בחיים
מחטיאי אדם בדבר האומרים טוב לרעה
ימחו מספר חיים
הולך את הכמים יחכם וירוע רועה כסילים
במשקלים אשר יחבר אל כל החיים
להתהולל במעלת יקר ואין ריעה בקרבו
ואת דורו מי ישוחת כי נגזר מארץ חיים
וכל המבעט בייסוריו ירדפוהו עד חובה
לשלום יצאו תפישום חיים
ואם תשלים עמו לא תוכל שאתו
ואם למלחמה יצאו חיים
ומר ממות הן אשת מצודים וחרמים
מעין ננים באר מים חיים
והיא כוללת כל המצוות לשמור ולקיימה
יראת ה' מקור⁶ מים חיים
השמר פן תקל אותם בחייהם ובמותם
אורך ימים ושנות חיים

ברכת ה' היא תעשיר מתהלך בתומו
נשמת כל חי תברך את שמו
בושת פנים אות ומופת לענוה ויראה
ותרחיב שואל נפשה עוי פנים להמלאה
בתי כנסיות ובתי מדרשות שקדו המוני
דרשוני וחיו ואמצא לכם אמר ה'
בית משתה היין מהרגיל ומאכל משמנים
אכול ושתה די מחייתך בסברון פנים
נאות אדם תשפילנו לאחרית קיקלון ודאות
לפני שבר גאון ולפני כבוד ענוה
נמילות חסדים מה נעמה לעשירים ורשים
ורעו לצדקה וקצרו לפי חסד גדישים
נניבה וגול מה בצע וחמס כפים
ואשר מעול ישיב ידו יאריך אפים
דין אמת ומשפט שלום שפטו בשערים
והמטים עקלקלותם במחור או בשוחר נאדרים
דרך ארץ וארחות מוסר מסילות תמימים
והכל יפה בעתו בהוק משפטו תמים
הוראה אל תשיאך להקראות רבי ומרי
יפוצו מעינותיך חוצה להשקות עמי בחורי
וריוות תחיה בעליה ועצלת תפיל תרדמה
ומתרפה במלאכתו אח לבעל משחית ולמה
חילול השם הנכבד במעשיך אל תגרום
ומסור נפשך ועצמך לקדש שמו תגרום
חנפי לב ישימו אף והיו זועה
לעשות חונף ולדבר אל ה' תועה
חשד המביא לנפשו חושביו אל יכלים
בצדק תשפוט עמיתך להכריעו לזכות במשקלים
יהיר חסר לב איך יתפאר בלבו
ומי יוכל להתחבר אליו לאהבו ולקרבו
יסורי אהבה מרצים כעולת כליל נרבה
גמולות אלקים לברך אם לרעה וטובה⁶
יצר לב הלחם בו ומלת ערלתו
שלח ידיו בשלומיו להמיתם חילל בריתו
יצר הערוע הפיל חללים רבים ועצומים
שחה טים מבוכך בטוב ובנעימים
יראת ה' ראשית דעת ותחלת החכמה
סוף דבר הכל נשמע בפתיחה ותחילה
כבר אביך ואמך המרבים כך יגיעתם
למען תחיה אתה וזרעך חלף עבודתם

ואם תרדוף אחריהם פתע פתאום ירדפוך
 ויסיפו לך שנות חיים
 מוליד יועצים שולל ומתעה לב משבילים
 חתית גבורים בארץ חיים
 חטאת פימו דבר ששתימו ושחוק משליהם
 גבלעם כשואל חיים
 הצים שנונים בקשת רמיה לירות לצדה
 מרפא לשון עין חיים
 מצוה קלה במצוה חמורה לפלס במענלותם
 כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים
 וגדבת מוצא שפתוך תשמור ולא תכלם
 תוחלת ממושכה מחלה לב ועין חיים
 כי קנאת חמת גבר מדנים לעוורת
 כי עוכו מקור מים חיים
 טוב לה כי תנוקר ותחשך בעלטה
 להתהלך לפני אלקים באור החיים
 ונקל בעונה לישא משא סבלות כבדות
 עקב ענוה וראת ה' עושר וכבוד וחיים
 לחזק את בדיקיהם ולגדור פרצותם מתגדבים
 הם וכל אשר להם חיים
 מן האיסור ועשה נדר לברמך לעוקה
 מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים
 ומתן בסתר יכפה אף בחסד וחמלה
 באורח צדקה חיים
 וסור מן הדומה לבעור פן בלימוך השומעים
 אלקיו ידרוש בעד החיים
 ערב ובקר וצהרים בלב שלם להתפללה
 כי הוא חלקך בחיים
 אך אכזרי ישולח בו קצף וחורנים
 כי רגע באפו חיים
 רשפיה רשפי אש להטות על עלייות
 הברכה והקללה ובחרתה בחיים
 השמר ממצוא הפצץ לבד חפצי נפשים
 להם ויין ישמח חיים
 חותם כל הברכות אחרית לאיש שלום
 כי יצאו מן העיר ונתפשם חיים
 ובפי דוברי שקר לא תמצא נכונה
 והפכתם דברי אלקים חיים
 ופורץ גדר התוכיחה ישכנו נחש צפעונים
 אוזן שומעת תוכחת חיים

כבוד ושררה אל תהי רודף וירדפוך
 ואל תתנאה במעלתך כי בה יעדיפוך
 כעס וממר יגוה בחיק כסילים ואוילים
 ונטפי מי רצון וגדבה יכבו נחלים
 לצים חמרו לצון להתקלס על אחיהם
 בתנפי לעני מעונג חרוק עליהם שיניהם
 לשון אווזות כלי החיים והמות בידה
 והשומר פיו ולשונו נפשו מצרות פדה
 מצות ה' חכם לב יקח לעשותם
 כנפשו ומאדו בלב שלם להישלים חקותם
 נדר אם תרור לא תאחר לשלם
 וכי תאחר נדרך טוב אם תתאלם
 שגאת חנם תלהט סביב כאש כוערת
 אך משנאי ה' אשנא ואתקוטט בתגרה
 עין רעה השוופת על אחרים להביטה
 ואמנם טוב עין יבורך והיה לבליתה
 ענוה נעמה לתפארת כל המדות החמודות
 וכל יושבי שער בה ידברו נכבדות
 פרנסי עם וראשי צבור מצדיקי הרבים
 אין פרץ ואין יוצאת ובספר נכתבים
 פרוש מן המותר לך כדי להתרחקה
 ועשה משמרת למשמרת וסייג לתורה וחוקה
 צדקה לבשה מעיל ישע ומעטה תחלה
 וצדקה תציל ממות לרצות ככליל ועולה
 צניעות מעשך ראה אחריתם אולי נודעים
 והמשביל גם בגלוי הצנע לכת עם
 קריאת שמע פעמים מלכות שמים לקבלה
 ועל כל עבודתך קרא האל תחלה
 רחם ירוחם איש רחמי והינן אביונים
 הלא האלקים ברהמיז מאריך אפו ברציונים
 שוכעת שוא ושקר חדה כחרב פיפיות
 ראה כי בלשונך לאמת ושקר מניות
 שבתוך שבת קודש וימים טובים המקודשים
 קרא עונג ומשלוח מנות לעניים ורשים
 שלום רדוף ובקש לעמוד לעד לעילום
 לקרוא שלום במצור בטרם תקרב במהלום
 שקר שגא ותעב והחזק באמת ואמונה
 ולמה תבחשו על האמת לבקש תואנה
 תוכיח את עמיתך בגדבה וסבר פנים
 ולמוכחים ינעם ועליהם תבא ברכת אמונים

שערי עץ חיים

תלמוד תורה והניגונה יומם ולילה דרוש
 כעין שתול על מים ויובל לשרוש
 תענה נפשך וקרא צום בעת צרה
 חכין לך הדרך עם מקרא עצרה
 תשובה תכפר כל חטא גלוי ונעלם
 ומורה ועוזב ירוחם בלב נרכה ונכלם
 בני שים כבוד לאלקיך ועיניך פקח
 ראה הוהרתך היום שמע בני וקח
 נצור אמרי וחייה ותורתי כאישון עיניך
 פקח עיני לבבך ואל תעלם אוניך
 יהי לבך תמים לקחת מוסר השכל
 מפרי עץ החיים בני אכול תאכל
 מישרים בדבר שפתך תעלוונה כליותי בקרבי ואם חכם לבך יגל וישמח לבי
 אשר לא עוב חסדו את החיים
 יום יום יעמם לנו ישועה ופרדום
 אנהנו אלה פה היום כולנו חיים:

נשלמו שערי
 תהלה ותפארת
 עץ חיים
 לאלקים חיים.

א"א: מחבר השיר שערי עץ חיים הוא ר' בנימין בר אברהם הרופא ממשפחת הענונים אשר רשם את שמו בנימין בראשי החרוזים בתחלת השיר וכן בנימין בראשי החרוזים אשר בסופו, ומלבד זאת סידר את החרוזים על פי א"ב, באופן שכל בית הכולל שתי שורות שהן ארבע, מתחיל באות אחר מאלפי ביתא ופעמים הכפיל להתחיל עם האות ד' או ה' פעמים ורק האותיות ו ט חסרים לגמרי. השיר נרשם ע"פ כ"י אשר באנגליקא ברומא וירידי ר' שוח"ה השווה את הנדפס עם ההעתקה אשר בידו מכ"י בפארמא ומצא רק שינויים מעטים ואלה הם: 1 ראשית 2 ערוך 3 ותמונה 4 ואורח 5 או לשובה 6 מקור חיים (וכן הוא בפסוק משלי י"ד כ"ו). בהעתקה ההיא ציינו גם השערים בראש כל מאמר, ד. מ. לפני שורה 15. שער האהבה, לפני שורה 19 שער האמת והאמונה ובאופן זה כל השערים במספר חמשים.

החכם צונין בספרו: צור נעשיכטע אונד ליטעראטור עמוד 280 מביא בתוך הספרים הנדפסים בפראג גם את השיר הזה, נרשם בשנת שנ"ח בתמונת 4 והוא בעצמו ראה את הספר הזה והכיר בו שהוא מרפוס פראג אף על פי שחמר שם מקום הדפוס בשער הספר, ובדאי האמת אתו, ואך מה שכתב שם לקרוא את שם המחבר Benjamin Fanti נראה לי שנרשם פאנטי ולפענ"ד צריך לתרגם Fonte או Ponte והם מקומות באיטאליא כאשר כבר העירוני במ"ע מאנאצין פיר דיא וויסענשאפט דעם יודענשהומס שנת י"א עמוד 141 ע"ש.

(*) ע' בנרשם לעיל סימני המספר.

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל.

א"א: בכ"י סימן 1 אשר באוצר הכ"י ברומא הנקרא Biblioteca Vittorio Emanuele והוא כולל פירוש על התורה מרבי אברהם בן עזרא מצאתי בסופו הפירושים האלה בשם תוספתות על פירוש ראב"ע ד"ל וחסתי על פליטת הסופרים להביאם בתוך הקובץ הזה, אך בלי חקור אחרי מקור הפירושים ממקום אחר, ועל הקורא לדרוש ולבקש אחריהם וגם עליו להסביר את הדברים עמוד 80 שורה 22 אשר אין להם שחר וכבר משובשים הם בכ"י.
מה שמביא בשם מונה נראה כחדש, כי מה שנודע לנו עד עתה בשם הזה נוגע רק למסורה, ולא לפירוש המקרא.

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל.

יען אשר מצאתי תוספתות רבות מחוץ בהעתק ספר הרב ראב"ע שאינם ממאמרו לא רציתי לכתבם מבפנים ולא מבחוץ והתוספתות הם מדעת הקמחי והמונה ומפרשי אחרים על כן אהברם ואאספם כולם כסדרון ואתחיל מבראשית בעיה עד וזאת הברכה אם יעורני אלהי קדם מעונה ואומרה לאל סלעי גל עיני ואביסה נפלאות מתורתך ברוך אתה ה' למדני חקך:
ואני המעתיק כך מצאתי

אתחיל פרשת בראשית, בעזרת מי שאין לו ראשית.

ורוח אלקים מרחפת על פני המים. מים הם על המין שנים כי הם זכרים ונקבות וי"א כי כן מי נמרים משמות יהיו. והיה ראוי השין בחירק שלא יתחלף עם הדגוש מנחי הלמד והנכון שהוא שם ואין ראיה מהרבו כי נמצא שממות עולם אתנד. ויאמר הנאון כי מלת לא המטיר שוכר בפסוק וכל שית השדה נמשכת אחרת עמה וכן הוא ולא איר יעלה. והטעם כי לא היה בתחלה דבר אלא השם ברא הכל מתוקן: לא ירון. וי"א כי שרשו נרן ומשפטו ידון בדגוש ובא הנח תמורתו כמו ונבל כעלה כולנו. וי"א שהוא מגזרת ויהי כל העם נדון. יגרה מדון. והטעם לא יריב רוחי שנתתי באדם לעולם עם הגוף שאיננו נכנע אליו. ומה שאמר א"ע כאשר לא ינצח ה' העושה לעשוי ר"ל הכוחות הפועלות על המתפעלות:

חסלת פרשת בראשית.

פרשת אלה תולדות נח.

ובפרת אותה. וי"א כופר הוא ופת שנקרא בדהו"ל כופרא. וי"א שנקרא בלשון ישמעאל בתמורת הכ"ף בק"ף והוא ברמות חמר: מבול. יש אומרים שהוא ונבלי שמים פ"י גשמי שמים: ברית. וי"א כי ברית נבול כרות מגזרת וברא אותה ואם כתוב באל"ף. וי"א כי השורש ברת ועניינו כמו קיום: ומלת ויגוע מיתה קלה בלי אריכות חולי א"ע. ומדרש שביום שנשעו שחה מיינו יש לו סוד ואיננו כמשמעו והסוד שידע התועלת שהגיע ממנו: ויתגל. ע"מ אל התגר במ והנימיל בקמץ להפריד מהקל מהשלמים: וישכון באהלי שם. וישכון אלהים וזאת הברכה לישראל שהם מבני שם כמעט ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כי בפסוק הראשון

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

ברך השם: באכה. י"א שהכף נוסף והנכון שהוא לנוכח היורע המקום והער כי בכל המקרא כן בכ"ף אך ה"א נוסף כ"א יברוכה או ה"א במקום למ"ד בראש כמו לבוא מצרימה: למ"ד לשרפה כלמ"ד לכל כליו תעשה נהושת ונקראת שרפה על שם העתיד כמו וטחני קמח וכן וישרפו שרפה: ונבלה י"א כי משפטו ונבלה בדגש.

פרשת לך לך.

יש מפרשים מקדם לבית אל מלפני בית אל וכן וישכון מקדם לנן ערן. אחר מקדם צרתני וכן הפועל ממנו על אשר לא קדמו אתכם. במה אקדם ה' ויהיה הפוך בטעם. וכן הוא ויעתק משם ההרה ויש אהלו מקדם לבית אל והוסיף לבאר ואמר בית אל מים והעני מקדם לאהלו: ופי' בנללך בסבחרך. וכן טעם בעבורך: בית פרעה. חסר למ"ד השמוש. וכן ושני אנשים שרי גדורים היו בן שאול: ואקח אותה. י"מ מענין כי יקח איש אישה והטעם רציתי לקחת אותה לי לאשה וכמהו וחשקת בה ולקחתה לך לאשה: ויצו עליו כמו בעבורו וכן על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים: ולוט עמו הנגבה. נקרא נגב מקום ארץ כנען שהוא מפאת מצרים מפני שמצרים היא נגב ארץ כנען כמו שיבואר עליו זה בנגב: ב"ת במקנה בכסף ובוזהב. י"מ במקום מים וכן והגותר בבשר ובלחם: ויחלק עליהם לילה. י"א הטעם כי בחצי הלילה השיגם. וי"א כי חלק מחנהו הוא וקצת עבריו דרך אחד ושאר הלכו דרך אחר להשיגם. וטעם עליהם כמו בעבורם: ויתן איש בתרו. ובכרובים ופניהם איש אל אחיו. ויהיה וי"ו בתרו נוסף כו"ו למעינו מים. והטעם נתן האחר בתר לקראת האחר או נתן כל בתר איש לקראת רעהו כי האדם והבהמה שנים: עון האמורי. כי עון יבא בלשון העברים במקום עונש העון והטעם כי לא הגיע עונש האמורי להורישם מארצם עד כלות ארבע מאות שנה על דרך שאמר כי ברשעת הגוים האלה ה' אלהיך מורישם מפניך: אל ראי. בטעם אל טראה שיוכל אדם לראותך על דעת הקמחי. ומלת אחרי כמו אחרי מי יצא מלך ישראל אחרי מי אתה רודף. קראה את מלאך השם אל ולא אדם בעבור שלא ראתה מאחריו כשנפרד ראי כי אמרה הגם פה ראיתי אחרי מלאך השם שראה בעיני: נמולו אתו. מבנין נפעל מן נמל. כמו כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך:

פרשת וירא

לעשות אותו. להקן אותו וכן לעשות את יום השבת כאשר פי' א"ע: כעת חיה, י"מ מלשון חז"ל שהיא יולדת. והטעם כעת הזאת ששרה תהיה יולדת. וי"א כי הנכון כי היה תואר אל העת כי העת והזמן רצופים בתנועת הגלגל והוא חי וקיים. והטעם באמת שוב אשוב אליך בזמן שהוא חי וקיים והער יום ולילה לא ישבותו: אחרי בלזתי חסר ה"א התימה כמו אתה זה בני עשו. ארדוף אחרי הגדוד הזה: אמנם טעמו באמת. וי"א כי טעם ויאמר אמי לכל אחר כן והרבו לתפארת הלשון כמו אם אדוניו יתן לו אשה ולקח בעליו: ומלת תחת העין כמו ויבן מוכח תחת החר: וטעם על עברכם אצל או סמוך. כמו ועליו ממה מנשה: וימהר גם מהרי פועל עומד. וענין סאים מדות ידועות אצלם.

ואמ' המפרשים כי הסאה שליש האפה: קמח סולת, הפוך בטעם כי הסולת היא נקייה כאשר פירש א"ע בפרשה: היפלא. י"א הימנע מהשם הדבר הזה וכן לא נפלות היא מאך, גם למה זה תשאל לשמי והוא פלאי: וי"מ כי רבה וכי כבדה כמו אשר וכן עד כי יבא שילה, ותחת כי אהב את אבותיך כי ותחת הוא כמו תחת אשר לא עבדת וטעם זה הפסוק דבק עם הבא אחריו. וי"מ כלה חסר הנסמך והוא מעשה כלה, וכן ואת רעבון בתיכם, שבר רעבון. והטעם אם החמס הוא בארץ כצעתה הבאה אלי עשו מעשה כלה אנשי הארץ והטעם שיתחייבו כולם כליון חרוץ: גש הלאה, הטעם גש לאחור אל מקום ורחק מעלינו וכן השמיני והלאה והוא מורה על ריחוק המקום והזמן לאחריו: עתה נרע לך מהם. חסר למד השמוש עניינו יותר מלהם והטעם יותר נרע לך מה שבלבבנו להרע להם: בתם לבבי, שם בפלס כי ברוב חלומות, מנורת ואיש משך הקשת לתומו הטעם בלי כוונה בדבר הוא:

פרשת ויהיו חיי שרה.

לספור. ענין יללה, כמו אעשה מספר כתנים: לשרה, כמו אמרי לי אחי הוא. והטעם בעבור שרה: וכן ויתן לי, שיתן לי, וכן ושמו דרך ה': למד לכל באי שער עירו כלמ"ד והשלישי לאבשלום: וי"מ אך אם אתה רוצה כן והטעם כמי שרוצה בדבר שאומ' כן כמו לו יהי כדרכך: והטעם שמעני הקשב לדברי כמו וישמעו אחיו: וטעם נתתי אתן כמו היתה לי עדנה: וי"ו ואת מתך קבור נוסף כמו וישא אברהם את עיניו: מעל פני, כמו לפני ממרא של מעלה: ויקם. נתקיים ועמד השדה למקנהו: וכן וקמה בדרך ממלכת ישראל, ועצת ה' היא תקום: למקנה, י"א בעבור מקנה: פן תשיב, שלא תשיב וכן על הרוב כי אמרתי פן אמות עליה: וכל טוב, הוא כסף וכלי זהב ובגדים שנתן לרבקה. וטעם בידו כטעם כל אנשי המלחמה אשר בירינו: הגמאיני, ענין שתיה ובלעיה וכן ברעש ורוננו ינמא ארץ מרוב מרוצת הסוס נראה כאילו בולע את הארץ: ותכל, מהבנין הרגיש מנחי הלמד בחסרון הה"א בפלס ותנל מרגלותיו ותשכב:

פרשת ואלה תולדות יצחק.

עקרה. י"א כי יתכן שנקראת כן מפני שנעקר ממנה דבר שאינה יכולה להוליד: ויתרוצצו, מנורת על העשק ועל המרוצה לעשות, וכן וירעצו ויתרוצצו מענין שבורה מהפעלים השניים: לדרוש את ה', י"מ כמו לשאול, וכן דרשתי את ה' וענני, דרשו את ה': שני נויים. י"מ מנורת בלתי אם נותנו ואדמתנו, ואם הם שני שרשים כמו לא אכלתי באוני ממנו, תאניה ואניה, וכן יפרשו הגוי גם צדיק תהווה, אבל עמים נגזר מן עמך ישב בקרבך כי זה השם מורה קבוץ אנשים זה עם זה יחדו: וטעם לאמים, י"א שהוא כמו משפחה, וכן הוא כמו אמים קרוב לטעם עמים: מכרה כיום, הב"ף לאמת הדבר ונקרא כף האמיתית כמו כי אותו כהיום תמצאון, וכן השבעה לי כיום והטעם באמת היום: אמר, א"ע והנה אליהו מוכיח ר"ל שהלך להתגורר עם אשה אלמנה גם הוצרך אל העורכים שיכלכלוהו: וטעם וילך ויסתלק וכן וילך ה' כאשר כלה לדבר ובא בפתח מפני ההפסק: וכן ויאמר משפח ויאמר: מלת פן כמו אולי וכן פן ינחם העם, אורה חיים פן תפלם.

ו"א מזה פן ישלח ידו: בעד החלון. י"מ בעד סמוך אל החלון והטעם בפנים מהחלון וכן מבעד לצמחך מבפנים: וטעם וא"כ אמרת ולמה אמרת, וכן א"כ תאמרו לנפשי: פן אמות עליה. כבר אמרתי במלת פן תשיב כי מלת פן על הרוב היא כמו שלא והטעם כי אמרתי כן כי אחותי היא שלא אמות בעבורה. וי"מ פן אמות בעבור שלא אמות וכן אני ה' נוצרה לרגעים אשקנה פן יפקוד עליה. בעבור שלא יפקוד: אך הנה טעמו באמת, וכן אך עצמי ובשרי אתה: וי"מ מאה שערים כמו מדות, וכן בדברי רז"ל בפי' וכסף משנה קחו בידכם שמא הוקיר השער. שפירושו המדה. והטעם מצא בשנה ההיא מכל מדה שזרע מאה מדות: כי ב"ר כו ה'. והוא קרוב לראשון: עד כי גרל, טעמו אשר גרל, וכן עד כי יבא שילה ולו יקח עמים: ויש שם אהל, פי' וימתח מגזרת וכן ינטה על ירושלם, והעד וימתחם כאהל לשבת: ואחות מרעהו, י"מ כי אחות שם איש הידוע בימים ההם ואם הוא בתי"ו כנקבה, וכן חמת אבי רכב, ומנחת, וכן רבים: ומ"מ מרעהו איננו לשירות אבל נוסף בשם כמו ותתי אשת שמשון למרעהו, וכן שלשים מרעים, ובלתו ותכרו על רעיכם ונכתב בו הוי"ד כלם הם מנחי העי"ן ונשתנה מהם מרע מקשיב חלף ומרע בקמץ קטן לגדול להפריד הענין: לא נגענוך, לרעה, כטעם הנוגע באיש הזה ובאשתו: רק טוב כמו לבד טוב עשינו עמך וכן כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים: גדיי עזים, ע"מ על לחי עמים: וטעם ראה ריח בני, כטעם וכל העם רואים את הקולות: מטל, מושך עצמו ואחר עמו, וכן שרי ושמי ה': והנה הטעם וממשני הארץ, והוא שם כמו ומשמן בשרו ירוח, וי"א שהוא תואר אל המקומות כמו במשמני רוון, דעת המונח: איפוא, שתי מלות ויחסר וי"ו התוספת כמו שמש ירח, וי"א כי לא יתכן זה הפירוש בעבור כי הוא כתוב בו"ו ואל"ף ומשפטו כשני לו כי אשר עליו זה הטעם הוא כתוב בו"ו וה"א בסוף והם עשרה ע"פ המסורת ואלה הם איפה הם רועים, איפה האנשים, איפה שמואל ודוד, ויאמר לו המלך איפה הוא, ואלה איפה הם, איפה לא שנלת, ואיש אל ידע איפה אותם, ואיפה ישרים נכחדו, איפה היית, איפה לקטת: ודי' כתובים בו"ו, מי יתן אפו, דעו אפו, אפו תקוה, ואם לא אפו, והשאר כתובים בו"ו ואל"ף בסופם:

פרשת ויצא יעקב.

יש אומרים כי פתחות בית במקום איננו מורה דבר מיוחד רק פי' באחד מקום, וכן והאבן גדולה על פי הבאר, ופי' ואחת אבן גדולה, וכן בתוספת ה"א, ויפתח האחד את שקו כמו שיבואר במקומו: וגללו, י"א שהוא ענין הסרה וכן היום גלותי את הרפת מצרים מעליכם, גלו אבנים גדולות אל פי המערה, כטעם סורה אלי, והטעם וגללו הרועים את האבן: וי"ו ועבדתי בו"ו וא"ה וענה, והטעם אם בעבור שאחי אתה תעבדני הנם איננו נכון אבל הנידה לי מה תרצה בשבךך: אך עצמי כמו שכן והטעם באמת, וכן אך לשקר שמרתי, אך מלך ישראל הוא: ללאה בתו שפחה, כמו לשפחה, וכן כי תבואו לראות פני ושפחה כמו אמה, ויאמר כן לנקבה כמו לזכר עבד: באשרי בעבור אשרי והוא שם בפלס ולא יהללו את שם קדשי כי לא נמצא מפועל הזה בנין הקל, ורב שלמה פי' והיה שכרי, אותן שילדו מכאן ואילך, ועוד פי' לה כי הוא עין שגדלים בו כמו

אנונים קטנים שנקראין נוקלי" בלעז: על צאן לבן. כמו עם וכן ויבואו האנשים על הנשים. וכן ועשית חסד על עבדך. פי' קמחי. (בבר כמו) שלחו כר בן הנמל שהוא קל ונקרא מושל ארץ מרוב מרוצתו וקלותו והנעתו אל המקום אשר יכון ללכת. ופירושו ובכרכרות שמרוב קלותם דומים שמקרקרים ואם דעת ב"ע הלכה רחל באכוס כר הנמל וישבה על התרפים:

פרשת וישלח יעקב.

באנו אל אחיך. כמו מאחזך כמו למי אתה: וי"א כי ויצר לו הוא מנחי הלמ"ד בשקל וישב וירד מבנין הקל וכן כי עתה תצרי מיושב יצרו צעדי אוננו: היטב אטיב. י"מ כמו הרבה אטיב וכן ההיטב חרה לך: מן הבא בידו. מן אשר בא עמו כמו את ראש המלחמה אשר בידנו פי' עמנו וכן ולקחת בידך עשרה לחם ונקודים: ובניהם שלשים. וי"א עם בניהם. וכן ויוסף היה במצרים. לא אוכל און ועצרת: אכפרה. וי"א אסיר כמו ואיש חכם יכפרנה יסירתה. ומה נקרא יום כפורים והטעם הסרת העונות: אולי ישא פני. כמו הנהגשאתי פניך. וכן ונושאים פנים בתורה שפי' נושאי פני הגדולים בתורה ואינכם מוביחים אותם בעברם עליה: ותקע. מפעלי הכפל ע"מ והלה ארץ מצרים וממנו כאשר נקעה נפשי והטעם סרה הדרך ממקומה: כי על כן ראיתי פניך. כמו כי על כן לא נתתיה לשלח בני: ואני אתנהלה. מנורת אין מנהל לה כמו מנהג וכן נהלת בעוד והטעם אתנהל ואלך עם לאפי: יאותו. מנורת כי לך יאתה והוא מנחי הפ"א ובא בחסרון הפ"א ובחולס העין כמו לא יצוק עליה שמן. ובא בצירי אות השמוש מפני שהעין הוא מאותיות אחה"ע כמו יעורו ויעלו כל הנוים או בא כמשפט ארע ידע והנה תמורת החסרון והוא כמו ויבוש מקורו. לא עתה יבוש יעקב ומשקלו יבושו רודפי. יבושו דמים: את אלהי הנכר. מלת נכר תואר והשם ממנו ונכר לפועלי און וחסר המתואר כמו אלהי נכר הארץ: ופי' אלוף נשיא וגדול וכן אלוף ומידעני. ויתכן שיאמ' כן לכל אחר כאשר יאמר בלשון לעז אל הגדולים מיקרי א"ע כי ישראל יצא על בני עשו שני אתם עוברים בנבול אחיכם בני עשו כו':

פרשת וישב יעקב.

והוא נער את בני בלחה. יבא נער סמוך אל את כמו ומשוש את רצין וכן רמליהו. ויקרא המשרת נער בעבור כי מנהג הקטן לשרת את הגדול וכן ומשרתו יהושע בן נון נער. נהוי נערו: והשיבני דבר. חסר הנסמך והיא תשובת הרבר וכן כי נפש הוא הוכל. חיי נפש או יחסר מ"ם כמו עד יקום גוי אלהיו והטעם והשיבני מהדבר שאשלחך: למען הציל אותי. דברי משה הם: את כתנתו. החלוק הדבוק לעור. גם כתנת הפסים. כי הערימוהו והשליכוהו ערום אל הבור והנה הרבר הפוך. והנבון כי הכתנת הפסים ביאור את כתנתו והיא מלבוש צר מהמעיל כי כן כתוב ויתן עליו את הכתונת ויחגור אותו באבנפס וילבש אותו את המעיל: וישלחו את כתונת הפסים. שלוחה ביד קצתם שיביא אותה אל אביהם והביאוהו לו. וי"מ מענין ואיש שלחו בידו. והטעם קרעוה שיאמין כי החיות מרפואו: חסיד. מנחי הלמ"ד בפלס אחיך מן אחה ובלא כנוי לא מצאנוהו אך הוא חס.

איננו תואר והעד כף אחת. או פ"י מלא הגוים קבוץ בנוים כמו אשר קרא עליו מלא רועים כטעם עמים הר יקראו לביאור: יתר שאת. מלת שאת שם הפועל הלא שאתו תבעת אתכם. וכן בנוה האלף ונעלם מהמכתב משתו יגורו אליהם. וי"מ כי התפלל לשם שיגבור שאת עונותיו: וזאת הברכה שכרכו כטעם נושא עון: מלת אל לא תמצא רק במקום צווי. והזהרה או תחנה ובקשה כי אם במקומות מעטים. כמו אל פשטתם היום. וישם לאל מלתי. ומלך אל קום עמו: פחו. מנורת רקים ופוחזים. והוא שם תחת תואר והטעם איש פחו. וי"א כי הוא תואר בשקל בער אנכי מאיש: יתכן כי תחת כבודי שלא לנוכח וכא פה כבוד בלשון נקבה ואם לא נמצא עוד. הנה כמורה כי שחה אל מות ביתה. כאשר זכר בספר המאונס בשער הזכרים: עקרו. שברו והרסו החומה עד היסוד. וכן יבא בענין כריתת רגלי הבהמה כמו את סוסיהם תעקר. וי"א כי שור הוא כנוי למושל כמו שכנה הכתוב השרים הגדולים באלים ועתורים. וכן בכור שורו הדר לו לרוב גדולתו קראו כן. וי"מ שור כמשמעו. והטעם שהיו מעקרים את הבהמות כטעם את סוסיהם תעקר: בן פרת. י"מ טענין ותעש פארות אם בן בן סמוך לפרת. ואיננו בן כי הוא בצירי. ולפרש פרת בחסרון וי"ו אין לו טעם לכד אם יהיה תואר כמו גולה וסורה: קברו אותי אל אבותי. כמו עס. וכן אשה אל אחותה לא תקרב: אשר על פני ממרא. כמו לפני וכן כתוב בפרשת חיי שרה:

נשלם ספר בראשית:

ואתחיל ספר ואלה שמות בעיה:

פרשת ואלה שמות.

בסבלותם. במשאים כמו הסירותי מסבל שכמו. וי"מ כמו ענין דעסק וכן לכו לסבלותיכם: ויעבירו מצרים. י"מ ענין עייפות ויניעה כמו לא העברתיך במנהג: אשר עבדו בהם. י"מ כי פועל הקל מזה כשיחיה קשור עם בי"ת הוא פעל אל האדון הנעבד כמו לא תעבוד בו עבודת עבד: כי חיות הנה. יש להם כח חיים בלב. אמ' א"ע והטעם שהם חזקות וכן ובניהו בן יהוידע בן איש חי לפי הכתוב כי יקרא חיל ושניהם דבר אחד בענין: אמ' א"ע הלא מצאנו הכתוב אמ' אלהי האלהים אלהי הצבאות. ר"ל שאם נמצא ה' אלהים צבאות הסר הנסמך בן הוא ה' אלהים אלהי צבאות וכן והנבואה עודד הנביא בפסוק ואמר לי מה שמו: מטה הוא המקל. ונקרא בן לפי שהוא מתון ונשוי מנורת נטויות גרון. או לפי שנשען אדם עליו מענין מטה לחם ומשקלו שמוש כל בעל מטה ידו. ומשקלו השלם מהנה: לרגליו. אמ' א"ע הקרוב אלי להיות לרגלי משה. ר"ל שהניעה דם המילה לרגלי משה כטעם והנעתם אל המשקוף: וירף ממנו. המלאך ממש כשהניעה צפורה מדם המלה לרגליו:

פרשת וארא.

באל שדי ושמי ה'. כבר פירשנו בפסוק ואמר לי מה שמו. ובי"ת באל שדי מושך עצמו ואחר עמו. כמו מאל אביך ויעורך. והטעם ובשמי ה': נטויה.

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

מתוחה מגורת וקן ינטה. כאדם המכה בחברו שפושט זרועו אליו: ויצום אל בני ישראל. י"מ כי חסר מלת שילכו. והטעם צום שילכו אל בני ישראל ואל פרעה למען הוציא את בני ישראל. וכן ויצו אל יוסף לאמר חסר מלת שילכו. למען רבות מופת. מנהי הפ"א. מופת בפלס מוקש והוא דבר נראה להאמין בו דבר כיוצא בו שעתיד להראות. ומלת אות תבוא ג"כ בזה הענין. אלא שפעמים תבוא לסמן דבר ולא כן מלת מופת. דעת הקמחי:

פרשת בוא אל פרעה.

כתב ר' דוד בשורש כה ויתכן שפירש ככה כך והה"א נוספת כמו אן אנה וכן כתב ר' יעקב בר' אלעזר ז"ל וכתו' והמסרה וככה תאכלו אותו לית כותיה מלרע: מלת משארותם י"מ כי היא העסה בעצמה. ונקראה כן מפני שהיא מזון האדם מגורת שארה כסותה ועונתה לא ינרע. דעת הקמחי:

פרשת ויהי בשלה.

וחמושים. חגורי חומש. ר"ל כלי זין מגורת ויכהו אל החומש פי' בבלי זין. כי יבא אל במקום ב"ית שהוא בענין עם כמו איש טוב זה ואל בשורה טובה יבא פי' ובבשורה וכן ושבתם אלי אל נכון ר"ל בדבר ברור ונכון: תחנו על הים. סמוך לים וכן הונים על הים וסכות על הארץ את הפרכת כי הפרכת לא היתה על הארץ אלא מסך בינו ובין אהל מועד: ושלישים. הם קצינים. וכן ומבחר שלישי ויען השליש אשר הוא תחת משנה המלך: אשר ראיתם. חסר כ"ף הרמיון כמו כי חטאת קסם מרי או יהיה טעמו הפוך כי את מצרים אשר ראיתם היום. דע כי מה שאמ' ב"ע מ"כ במלת להם ויין כי נפתח הוי"ו נראה אלי כי דעתו שלא ידגש בוי"ד להקל על הלשון כמו שדעתו במלת ושרט לנפש גם במלת היתה למס כתב כי בפתח למ"ד למס להורות על ה"א הדעת הנעדר ולא נדגש ה"ם להקל על הלשון ודע כי בכל אלה והרומים להם דעת דוד קמחי ז"ל שתהיה האות המשרתת נקודה בקמין גדול להשלים הנח אשר אחריה. גם במלת לעולם ועד דעתו שתהיה הוי"ו קמוצה כמשפט. והעיי' בסגול להפריש בינו ובין היודע ועד שהעיי' בצירי מפני שהוא עדות וכן דעת בעל הסמדר. דע כי מצאנו עד בסוף פסוק בלי קמץ קטן כמו תקות עניים תאבד לעד. תהלתו עומדת לעד:

פרשת וישמע יתרו.

והזרת אתהם את החקים ואת התורות. כמו אל. וכן ועשה את דמו כאשר עשה להם הפר: איעצץ. בעלי היוד בתחלה על שני דרכים יש שנראה בהם הוי"ד בעתים. ויש שנעלם בהם כמו. ארר. אשב. לביאור ועוד זה לביאור שאמ' כי היו שרי אלפים שש מאות. ושרי מאות ששת אלפים. ושרי חמשים י"ב אלף ושרי עשרות ששים אלף. ואל תחשוב בעבור היות שרי האלפים שש מאות שיהיו כל ישראל שש מאות אלף בלבד כי הנה אם תחשוב כזה אלף אחד וחמשים ממנו השר הנדול שבו יחסר אחד לשרי המאות ואם תשים עוד שרי המאות יחסרו י"א לשרי חמשים וכאשר

השם ד' שרי החמשים יחסו ל"א לשרי העשרות ויהיו ל"א מהם שרי ט' אפי' עמם ר"ל עם שרי העשרות ע"כ צריך להוסיף ל"א על כל אלה בעבור השרים אשר ממעל לשרי העשרות ויהיה כל אחד משרי העשרות ראש עשרה. ועוד אפשרנו מתחת זה הספר בעזרת העוזר: אמר א"ע כי בהיות הבקר לפי דעתי קרוב לזרח השמש ר"ל כמו שפירש בפסוק ויהי באשמורת הבקר לביאור: כי ששת ימים חסר ב"ת. כמו לזנות בית אביה. ישבון הצריך וכן רבים: עד שקר. ו"א כי הוא שם כמו עדות וכן למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל: אמ' ב"ע כי בעבור התחברות כל חמש ההרגשות במקום אחד שהוא על המצח ע"כ יאמרו מלה שהיא ידועה אל אחת להרגשה אחרת. וי"א כי בעבור היות הרגשת העין גדולה משאר ההרגשות ע"כ שאר ההרגשות נשאלות לה ואין זה טעם אל מתוך האור: נזית. מנורת נז חיש ואיננו משרשו עם הקמץ כי נז קמוץ כמו קם רב שב ואילו היה מן נזו היה פתוח וגזית שרשו נזו ומשפטו להיות בדגש גזית וכא הנח תמורת הרגש כמשפט ויוד יעקב:

פרשת ואלה המשפטים.

ורצע. לא ירצע על המזוזה כי אם על הדלת כדברי המתרגם בלשון ארמית: והנישו אל הדלת. פי' כשאומ' הכתוב בפרשת אלה הדברים כל אלה ערים בצורות חומה גבוהה דלתים ובריה לא יאמר שהיו דלתים וברית בפתחי הבתים כי לא תמצא עיר וולתם רק יאמר בכל עיר שער המדינה. ע"כ דלתים כמו שערים: אמ' א"ע בפסוק מעם מובחי אפי' ההורג כהן מקריב זבח לפני לא יונח בעבור שישמש לפני. לולי דברי הקבלה. ר"ל שהקבלה אומ' שאם הכהן החל להקריב זבח גומר עבודתו קודם לקיחתו למות. אבל אם לא החל לא יונח לעבוד אחר שנודע שהרג לביאור: וננפו. הוא ענין דחיפה ומכה בלא מות כמו ורגלך לא תנוף. מן תנוף באבן רגלך. וכן וכי ינוף שור איש את שור רעהו והעד ומת. או הוא ענין השחתה כמו הנה אנכי נוגף כמו שיפורש: אמ' א"ע בפסוק עין עבדו. אמ' כי יצא העבד שאיננו ישראלי בכ"ד ראשי איברים ר"ל שהם אצבעות ידים ורגלים ושתי אונות והחוטם וראש הגויה שהוא הנוד לביאור: אין לו דמים. י"מ כמו יהיה עליך דמים והטעם אין על הרגתו שפיכות דמים. אבל אם זרחה השמש עליו שהיה ביום. דמים לו. והטעם שפיכות דמים תחשב עליו כטעם דם יחשב לאיש ההוא: כי יבער איש. מלת איש מושכת עצמה ואחרת עמה וכן וכן משק ביתי. והטעם ובער בשרה איש אחר: הטריפה. תואר אל הבהמה הנלקחת בחטיפה כמו טרף בפי. ודינה על ידי ארי ודוב וזאב ונחש אינו משלם: וטעם עד בא השמש. סמוך לבא השמש. וכן אשר עד מרבא. והעד השב תשיב לו את העכוש כבוא השמש: ושנב בשמלתו וברכך. ודע כי כן הדין בכלים שמלאכתם ביום או בכסות היום להחזירם בכל יום עד בא השמש. וע"כ סמכו רז"ל אל זה הבתוב: דע כי מלת נושה פעמים תבוא למלוה ופעמים תבוא ללוה. כאשר קשורה בב"ת לעולם תבוא למלוה כמו כנושה כאשר נושה בו. וכן בעבר לא נשיתן ולא נשו בי והמלה אשר אצלה בלא קשירת ב"ת תבוא ללוה היא למלוה כמו לא תהיה לו כנושה. והנושה בא לקחת. וכל אשר לו נושא והוא כתוב באל"ף ובסגול. וכן

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

עם הכנוי או מי מנושי. ואם השאלה והלואה ומשאך דבר אחר בטעם אמרו קצת המדקדקים כי האחת השאלת כלים והשנית הלואת כסף והשלישית משאת אוכל. כמו כי תשה ברעך משאת מאומה והקבוץ והעורבים משאות ויתכן כי השלישית שם כולל לכולם וכן נמצא בלשון זכר כמו נעובה נא את המשא הזה: אל תמר. דגשות המם תמר נוסף. והוא מהפעלים השניים אשר נוח נעלם ביניהם מגזרת ואם המר ימיר ויבא כמו יגל יעקב והטעם אל תמר בדבורו גם יתכן להיותו כן להסרון הפ"א מגזרת ובכבודם תתימרו והטעם אל תגדל פיך עליו. וי"א כי בא כמשפטו מפעלי הכפל בשקל ומה בצע כי תתם דרכיך. והנפעל ממנו וריחו לא נמר בפלס ונסב לכם הנבול: ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו. כמו שלח נא ידך ונע אל עצמו. ושלחתי את ידי: אמי א"ע בעבור שאמר כלב בן ארבעים שנה אנכי אם נולד כל אחד בעשר שנים לאביו נמצא בצלאל בעשותו מלאכת המשכן בן עשר שנים וזה רחוק מאד:

פרשת ויקחו לי תרומה.

פ"י כסף הכפורים כמו שמפרש א"ע: מקשה תעשה אותם. וכן מקשה תעשה המנורה מלשון דא לדא נקשן עניין הכאה בטרדי"ן בלע"ז ר"ל הטעם שלא יעשו הכרובים בפני עצמן ואח"כ יחברום בראש הכפורת אבל מכה באמצע הזהב וראשיו בולטות ובהם יצייר הכרובים וכן המנורה. וי"ט מקשה כמו שאומרים בעלי ההגיון המקשיי והספוגי שזה הפך זה והטעם עסה אחת וחלק אחת וקרוב לזה ותחת מעשה מקשה. כי כשיתפשט וישוה השיער נראה כאלו חלק אחד בלא נקב. והעד על יושר זה הפירוש כלו מקשה אחת: טפח. בחלם כמו בסגול ועביו טפח מדתו ד' אצבעות בגודל אמי רז"ל: וקנותם. בא בקבוץ הנקבות כמו מן שדה שדות: את כל הכלים. כמו עם וכן היה רועה את אחיו בצאן. את יעקב איש וביתו באו. וכן רבים: מעשה חושב. שהיו בהם צמידים מעשה חושב. וטעם חושב כמו אומן. ונקרא כן לפי שהאומנות היא דרך מחשבה מגזרת ולחשוב מחשבות. כאשר פירש בפרשת כי תשא למונה: כרובים. אמי רז"ל שהוא מעשה ארינה שיש בו שני פרצופים. פרצוף ארי מצד אחד ופרצוף נשר מצד אחר. אבל מעשה רוקם הוא מעשה מחט שיש בו פרצוף אחד בלבד. ומה שכתוב מעשה רקם כמעשה חושב שרוקמים מלמעלה ומלמטה במקום שחושבין: הקיצונה. מהשנים הנראים בפלס התיכונה והוא תואר ליריעה אשר בקצה: ולקרשי צלע המשכן השנית. התואר שב אל צלע. והטעם קצה או צד כמו ויקח אחת מצלעותיו: ולירכתי המשכן ימה. י"א ולפאות כמו הר ציון ירכתי צפון וכן בירכתים לירכתים ובאו בסימן הזכרים והנקבות יחד. ופ"י למקצועות ג"כ וכן כמ"א בארבעת מקצועות החצר. ג"כ לשני המקצועות: וי"ט ולירכתי המשכן סמוך לסוף המשכן כמו שהורך סמוכה לסוף האדם שהוא העקב. כי היה חצי היריעה העורפת על אחורי המשכן מפאת ים ובראש המשכן היה הפתח הסונה קדים. על כן קרא פאת מערב אהורי המשכן:

פרשת ואתה תצוה.

בתית. אמרו רז"ל שהיה כותש היותים במכתש ולא היה טוהגן בריחים שלא היו בו שמרים. ואחר שהוציא טפה ראשונה היה מכניסן לריחים וטוהגן

ואותו השמן שהוציא ע"י מחנה כשר למנחות ופסול למנורה שני כתיב למאור ומה שנאמר במנחות בשמן כתיב לא נאמר לחובה: ואלה הבגדים. עוד יפורשו בפרש: זרת ארכו וזרת רחבו. ופרשו ר"ל זרת האמור בתורה הוא חצי אמה של ששה טפחים: מעשה חרש אבן. י"א שהוא מנורת חרושה על לוח לבם שפי' חרותה. גם נמצא על מלאכת ברזל חרש ברזל מעצר. גם על העצים. חורש עצים נטה קו: על שמות בני ישראל. טעמו הפך תפחת על שתי האבנים את שמות בני ישראל. והעד הפסוק שעליו. רבנו סעדיה ז"ל פירש ובתונת תשבץ עיון בערב והוא מעשה הרקמה עשוי עינים עינים. והקרב אלי אחוזי השבץ. הטעם תפשי העיון שהקיפוהו אנשי המלחמה ולא יכול להנצל מהם: והאבנים תהיינה על שמות בני ישראל. כמו עם שמות גם על שמותם כן גם על שמו. והעד פתוחי חותם איש על שמו. וכן ולא שחם על צאן לבן. ויבואו האנשים על הנשים: ומעם לשני עשר שבט במקום בעבור וכן אמרי לי אחי הוא וכן רבים. והטעם שתהיינה האבנים מפותחות עם שמות בני ישראל בפתוחי חותם שתיים עשרה אבנים כמספר שבטי בני יעקב: וי"מ כי תרשיש אבן יקרה ועינה כעין תכלת. וכן וישפה אבן הנקרא בערבי אליס"ף. וכתב ר' יונה כי לשם נקרא בערבי גודע. וי"א כי שבו נקרא בערבי אלס"ג. מעיל האפור. היה רחב לשום אותו על הכתונת. והאפור היה על המעיל. כי כן כתוב בפרשת צו את אהרן ויחגור אותו כאבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפור וכבר פירשו בפרשת וישב יעקב: ציץ י"מ כמו פרה. וכן הפעל מהם יציץ ופרח ישראל. וי"א כי הציץ היה טס של זהב כמין נזר והיה רחב שתי אצבעות מקף על המצח מאוזן לאוזן. והטעם כתר: המצנפת. כמו צניף והוא על הראש לכסותו. והפעל סמנו צנף יצנף צנפה. והוא כמו שכתב ר"מ במז"ל בסוף פרק ח' מהלכות כלי בית המקדש המצנפת של כ"ג או הרוש ארכה אמה והאבנט רחבו כמו ג' אצבעות וארכו ל"ב מקיפן ומחזירין כך על גבי כך וכו': ולא יסאו עון. כמו ואוכליו עינו יסא. ול א' מושך עצמו ואחר עמו. וכן ולא ימותו או יהיה הפי' כמו ונשא אהרן את עון הקדשים. והטעם אם לא היו עליהם בבואם לא יכפרו עון לישראל: ומתו. הם הבאים מחוסי בגדים: חקת עולם יהיה לו. זה הדבר לאהרן ולבניו אחריו:

פרשת כי תשא.

השקל הוא הסלע ברברי ר"ל ואומר כי השקל ר' זווים. והוא תחלתו ה' מעות רק הוסיפו עליו שתות והעלוהו לשיש והשקל השלם הוא חצי אונקיא של קולוניא שהיא משקל ב' זהובים על דעת רש"י: על הפקודים. כמו עם וכן ולא שחם על צאן לבן והטעם יפורש בפרשת אלה פקודי: כיור נחושת. צורתו ידועה. וכמוהו והכה בכיור או בדוד. י"א שהוא הנקרא בלעז קונקא. ואין האמת כי כתוב עליו ובא נער כהן בבשל הבשר והמזלג שלש השנים בידו והכה בידו והכה בכיור וכו'. נראה שהוא כלי לשומן על האש לבשל בו בבשר. ואין מנהג בני העולם לשום על האש הכלי הנקרא קונקא והקרב שהוא הנקרא בלעז שמאנטו והעד כנו שהיה צריך אליו שלא יתגלגל לפי שהוא עגול מלמטה ומשופע. ירחצו מים. יהיה פעל עומד. וכן ותרד בת פרעה לרחץ. ורחצת

וסכת. וי"א שהם יוצאים וחסרים הפעולים מהם והטעם ירחצו את ידיהם ואת רגליהם במים. וכן וירחץ אותם במים: בשמים ראש. אמ' א"ע או טעמו עם כל ראשי בשמים ר"ל ויהיה הפוך בטעם כמו ראש בשמים והטעם מבחר בשמים. וכן שלש סאים קמח סולת לביאור: וקנמן בשם. אמ' דוד קמחי שהוא הבושם הנקרא בלעז ל"ן אלוני: כל הנוגע בהם יקדש. טעמו שלא יגע בו זר כי אם הכהן שהוא קדוש. ואחרים פרשוהו כל דבר הראוי לכלי שרת שיגע בהם יהיה קדש לה' למונה: נטף. פרשו שהוא צרי ונקרא כן על שם שנוטף כמו שאמרו ר"ל הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקפף ובלעז בלסמ"ו: ושחלת. הוא סם הנקרא במשנה צפורן והוא חלק ומצהיר כצפורן וכן אמ' המתרגם וטופרא: וחלבנה. סם שריחו רע והוא שרף הנמצא בעציון והוא כמו דבש שחור. ויש שקוראין אותו גלבניו בלעז על דעת הקמחי: לעשות בזהב. לכפול המחשבות למונה: מסכה. כל דבר הנתך נקרא מסכה. והעד ופסל ומסכה לא תעשו לכם. כטעם לא תעשו אתי אלהי כסף ואלהי זהב לביאור: התפרקו. עבר ובא בקמץ מפני המרחא כמו אם לשלום יצאו. עד יעזר ננעו תעז מדבר: אם תשא חטאתם. הנה טוב ואם אין מחני נא וחסר מלה כמו אם ענה תענה אותו שחסר ממנו העונש והדומ': עון. הוא נגור מן עוה פניה וכן מעות לא יוכל לתקן והוא ע"מ נאון מן גאה ושואן מן שאה לביאור: [עוד כתוב בגליון] הפסוק ידעת'ך בשם. פירש א"ע דעת ההלך מדרך הכל הוא כמו שפירש החכם באמרו כי הכל יודע כל חלק בדרך הכל לא על דרך חלק ור"ל כי זאת הידיעה שהיתה למרע"ה שהוא חלק היתה בדרך כלל ולא בדרך פרט ונ"ב ר"מ במ"ל בספר מדע אמ' כי השם אינו יודע הברואים מצד עצמם כלומר בפרטות כמו שאנו יודעים נ"ב בפרטות אלא הבורא יודעם בכללות ודי למבין: [ועוד כתוב] אמ' א"ע הנה משה לא הזכיר בתפלתו רק השש ע"כ יטעו כל האומרים שחל עניו פניך מקדם. והגבון שהודעת לענו מקדם ר"ל כי שלש עשרה מדות אמרם השם והודיעם לו לא אמרם משה ולכן לא יתכן לומר שחל ענו פניך לא שהודעת לענו מקדם כי השם [עד כאן. והשאר נחתך הנייר]:

פרשת ויקהל.

נדבדה. פעל עומד: רוחו אותו. כמו בו. וכן והתחלקן אותה כמו בה. וכן ואותנו אל תמרודו כמו בנו וכן משבנו (?) אותנו. גם אשר נדב לבם אותם: את קסרת הסמים טהור חסר המתואר והוא רקח. והעד ממולח טהור קדש: את הכיור נחושט. חסר הנסמך. וכן האהלה שרה אמו:

פרשת אלה פקודי.

אמרו ר"ל כי הכבר ששים מנה. וכבר של קודש היה כפול. והיה הכבר של קדש ק"ב מנה. והמנה כ"ה סלעים. והם א' לשרין במשקל של קולונייא שהם מאה זהובים והסלע ר' זהובים על דעת רש"י: חרש. הוא תואר אל בעל מלאכת אבן ועץ כי כן כתוב ובהרושת אבן למלאות ובהרושת עץ. ואפשר כי כן על המתכת כמו שנמצא על הברזל. וחרש לא ימצא: ויעשו את הכתנות שש.

חסר הנסמך וכן הוא הכתנות כתנות שש וכן והנבואה עודד הנביא. ורבים כאלה
 כי לא נכון לבוא הידיעה בסמוך:

נשלם ספר ואלה שמות. תהלה לבורא נשמות.
 אתחיל ספר ויקרא. בעזרת אל נורא.

פרשת ויקרא.

ונמצה. מנורת אך שמרית ימצו ישתו לביאור: קרבן ראשית איננו סמוך. וכן
 מנדר מראשית אהרית. אך קרבן סמוך אל ראשית. וראשית הוא שם:
 ואל המזבח כמו ובמזבח. וכן ואל הארץ חתן את העדות: ושם לא יעלו כמעט
 ועל פר ואל במזבח. והסרים הפועלים כמו יעשו עין גבוה לביאור: וטבל הכהן
 אצבעו מן הדם. י"מ כמו בדם וכן מהיכלך על ירושלים: ואשם. י"ל כי הוא
 תואר הנפרד מן אבל אשמים אנהנו כי נמצא העבר בפתח אשום אשם והשם והוא אשם:

פרשת צו את אהרן.

אמר א"ע היא מוקדה נוסף. או מוקד שני שמות ולא יתכן כן בשמות שהם
 מלרע כמו שנזכר במלת מכשפה לא תחיה. והנכון כי הה"א נח נעלם
 וראוי להראות כה"א ויקרא לה נובה בשמו: כליל תהיה לשם ותהיה נשרפת
 כמו שאמ' כליל תקטר. ושם הכהן המחטא אותה כמו בה וכן והתחלקן אותה כמו
 בה. ואותנו אל תמרודו כמו בנו. ויהי המחטא אותה בחטאת. כמו אשר יכפר
 בו באשם: יזה מרמה על הבגד. היא הכפר אינו ליריעה מיוחדת אך הוא כמו
 ויהי האחד מפיל את הקורה. ואם יתקפו האחד. אמ' א"ע ויהי בגד כלשון נקבה
 וזכר וכן מצאנו בקביון בגדיך לבנים. את בגדי עשו בנה הגדול ההמודות: אמ'
 א"ע בפסוק כל זכר בכהנים אמ' אבל הזכר שיאכל בהטאת שהוא בן י"ג שנה
 ומעלה כאשר העתיקו אבותינו ז"ל שסמכו לאשר כתוב הכהן המחטא אותה
 יאכלנה להוציא את שאינו ראוי לחטוי: והקריב ממנו. מן הזבח: אחד מכל
 קרבן. אחד מכל מין הנקרא בזבח יקריב לה' תרומה ויהיה לכהן הוורק והשאר
 יאכלו הבעלים הוין מן החיה ושוק בשלמים: פגול. וכן ומרק פגולים כליהם
 ונקרא כן הבשר שהשתנה ריחו ומראהו כמו שאמרו רז"ל פגול מעון צורה כלום
 שאינו נשרף עד שהשתנה צורתו. דע כי מה שאמ' ב"ע במלת וחרבה כמנהג
 היורד הוא הכתוב ב' ויקרא ונפש כי תחטא וכו': ואמרו חכמי' כי יש לה קרבן
 עולה ויורד ר"ל עולה לעשיר ויורד לעני. ואמ' יורד כנגד עולה. וקרבן היורד
 הוא מה ואם תשיג ירו' לשתי תורים וכו'. וכתוב בו לא ישים עליה שמן וכן
 במנחת הקנאות לאשה אשר תשמה תחת אישה לא נזכר בה שמן. והנה להם
 מנחה חרבה שהשם הפך כלולה בשמן והמלה נגזרת מנורת חרבו פני האדמה:

פרשת ויהי ביום השמיני.

עגל בן בקר. י"א כי עגל בבקר כמו כבש בצאן והוא יקרא כן עד מלאות לו
 שנה תמימה וא"כ יקרא איל וכן פר אפ' שבע שנים כמו ופר השני שבע
 שנים. אמ' אב ואת שוק הימין מזה ומזה ושוק סמוך אל הצד ר"ל שכן הוא:

ואת שוק. צד הימין כי שוק לשון נקבה כמו את שוק והעליה לביאור: אמר
אב' בפסוק אכול תאכלו אותה יש מדרקים שאמ' כי היא התימה לא יהי
אחריו דגש עם אחד מן המלכים. ר"ל ואם נמצא בדגש הצרי אין בגלעד אין
החטף קמץ נמנה עם הו' מלכים בעבור כי פעמים יבא במקום שב"א כמו קדשים
שהוא כמו בקרים והעד נכאת וצרי והוי"ו שוורק ג"כ אינו נמנה במלכים: ואת
השחף. י"א שיש לו חולי השחפת: כתב ר"ם במ"ל כראש פרק א' מהלכות
סוטה שחוף הוא האיש שאינו מתקשה ואינו מוליד. מרבה רגלים. י"ל שהוא
שם כמו למרבה המשרה והטעם שיש בו רבוי רגלים:

פרשת אישה כי תזריע.

תשוב בדמי טהרה. ענין איחור כמו ותשבו בקדש ימים רבים. וכן אנכי אשב
עד שובך. ובי"ת בדמי מקום בעבור כמו התשחית בחמשה וכן רבים: ה"א
טהרה י"א כי אינו ראוי להראות אך הוא שם בלבד וממני התיא' נהפך הקס"ץ
הפעל כי היה ראוי בפ"א הפעל כמו חכמה עצמה וסמנה בא עם הכנוי. ואחרי
טהרתו וכא כתיב בלי סמיכות ועל טהרת לכל קדש: ימי טהרה ה"א נראה
והוא סימן לנקבה הנסתרת והנפרד ממנו טהר כמו וכעצם השמים לשוהר והוא
שם: אמ' א"ע ותובא. האדם בחברו ר"ל כי האדם הוא המובא והוא בחברו ר"ל כאחד
שיביאהו הוואה בעל כרחו וכו' כמו שפירש: אמ' א"ע בפסוק והנה מראה אמ' כי
לא נמצא בבעלי הה"א הנח הנעלם בסוף המלה ר"ל כי אם במקום יחיד כה אמר ה' עושה
ועל הדרך הזאת והשקה את המים והם זרים כי חסר מהם למיד הפועל ועל הדרך
הזאת בא תחת אשר ענה לביאור: בהק. י"מ מין ננע לכן מונה לו אכל פחות
הוא מבהרת. וכוה תרגם יונתן מנונה נגדו מויו יקריה מבהיקן שמי שמיא:

פרשת זאת תהיה.

אל כלי חרש. י"א כמו בי"ת השירות ואל הארץ תתן את הערות: ושיעור עשרון
מפורש בסוף פרשת ואתה תצוה: תנוך הוא הרך שבקצה האוזן. וי"א שהוא
הגדר האמצעי שבאוזן: אשר הקצו. י"מ אשר הסיעו אותו לקצה הבית כדי
להשליכו ולהוציאו אל מחוץ לעיר: אמ' א"ע כל ימי הסניר אותו בראשונה
ובשנית והטעם כל ימי הסניר אותו הבהן. או הוא שם הפעל כמו ביום הקריב
אותם לכהן לה' מאמ' לר"ש בפ' התלמוד במסכת פסחים. פסם הוא חצי ככר
לחם ששערו בו ד"ל ערובי תחומין שהוא מזון ב' סעודות וחציו לבית המנוגע
לשטא בגדים אם ישא בו כדי אכילתו שנתנה תורה שיעור שהייתו כדי סעודה
דכתי' והאוכל בבית יכבס את בגדיו והלכה למשה מסיני היא דחצי ככר של ח'
בצים היא סעודה והרים במ"ל כתב בפ' אחרון מהלכות טמאה . . . ובגדיו
טהורים עד שישא שם כדי שישב אדם ויאכל כשלש בצים פת חטים בלפתן
שני והשוכב בבית יכבס את בגדיו והאוכל וכו'. וכי תעלה על דעתך שאין בגדיו
מתמאין עד שיאכל שם אלא לתת שיעור לשובב כאוכל ואחד השוכב או היושב
והעומד אם שהא כדי לאכול שיעור וכו': וידיו אמ' א"ע גופו קבלנו מהם ר"ל כמו
ש"י רש"י: וידיו לא שטף במים. בעוד שלא טבל מטמאתו ואפי' פסק מוובו
וספר ו' ימים ומחוסר טבילה מטמא בכל מומאותיו. וזה שהוציא הכתוב טבילת
גופו של זה בלשון שטיפת ידים ללמדך. שאין בית הסתרים מעון ביאת מים אלא

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

אבר הנלוי כמו הידים ע"ל: אשר ישכב איש. פעל עומד: אותה. כמו עמה: והער בסוף הפרשה הזאת. ולאיש אשר ישכב עם טמאה. וכן היה רועה את אחיו בצאן. את יעקב איש וביתו באו. ורבים כן:

פרשת אחרי מות.

אל ארץ גזירה. פי' שנכרתה מן הצמחים ומן הישוב כדברי המתרגם ארמית: אמ' א"ע בפסוק שבת שבתון אמ' ופעם יבוא זה קודם זה ואיננו רחוק והם שוים ר"ל כמו שנוכר בפרשת המן: מלת זמה. י"א עניין טנוף ותועבה ומעשה הרע. ועוד יפורש בפרשת השנית לזאת: ואשה אל אחותה. כמו עם וכמוהו לא היתה עיר אשר לא השלימה אל בני ישראל: אמ' א"ע בפסוק תבל הוא אמ' כל מי שיוכל אדם להתייחד עמם ר"ל ואינו חשוד עליהם כמו שאומ' עוד בפרשת וזיה כי תבא לביאור: ולא תקיא הארץ. ולא משרת עצמו ואחר עמו וכן הוא ולא תקיא הארץ כשלא תטמאו אותה. או בית כטמאת במקום בעבור כמו התשחית בחמשה את כל העיר. ושעם שניהם אחד כדברי האומ' לא תצא מן העיר בסיבת שום מעשה שתעשה:

פרשת קדושים תדיו.

מלת מסכה מפורש בענין הענל לביאור: וי"ו וממחרת כמו או וכן ונתן בפלילים כטעם וממחרת והנותר ממנו יאכל: עונו ישא. כבר מפורשת מלת עון כפי' גדול עוני מנשוא ופי' ישא המתרגם ארמית. וכן ישא ברכה מאת ה' והטעם עונש עונו יקח: וי"ו וחללת במקום ואם כמו ותמאן לשלחו. וצמית והלכת אל הכלים. והטעם אם תחלל את שם אלהיך אני יכול להענישך: אמ' א"ע לא תעשוק בסתר. והטעם עם עמך ממון רעיון אל תכבשהו ממנו לאמר לא אחזירהו אליך לביאור: ופירושו והפרדה לא נפרדה פדויה ואינה פדויה למונה: אמ' א"ע וכתובת קעקע כפול בפלס ובצלצל הנים ר"ל הוא שדוקרין בו הרג במים והוא מנורת צללו כעופרת לקמחי: ובמשורה. אמ' ר"ל שהמשורה היא אחת משלשים ושלשה בלוג. אבל זה מדה היא המדה הגדולה כמו איש מדה: ומה שאמ' הכתוב ומים במשורה חשתה ששית ההין אמ' כי אין הטעם שהמשורה היא ששית ההין. אבל הטעם שלא ישתה מעת לעת אלא ששית ההין ואותו הששית ישתה מעט מעט במשורה ושם מדה ימצאה על מדת השטח כמו עמר וימודר ארץ וימודרם בחבל. וימד אלף אלף באמה. גם ימצא על המלאי כמו וימודו בעומר. מי מרד בשעלו מים: הסדר הוא. טעמו תוספת בזנות ויתרון הנבלה. כמו שהחסד הוא תוספת טוב ויתרון הנמול מתחוב לביאור: ערירים ימותו. אמר ר"ל אם יש להם בנים יקברו ואם אין להם בנים ערירים ימותו שלא יהיו להם:

פרשת אמור אל הכהנים.

לא יטמא בעל בעמיו. יהיה חסר למיד השמוש כמו ותקח האשה בית פרעה. והטעם למי שהוא בעל בעמיו לביאור: חללה. היא שגוללה מן הפסולים שבכהונה כמו בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה מכהן הדיוט. ובן שנתחללה מן הכהונה ע"י ביאת אחד מן הפסולים שבכהונה ע"ד רש"י: ור"ל פירשו שרוע שעינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה: ואל כל בני ישראל. ר"ש פירשו להתיר

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

את ב"ד על הכהנים: בכל טמא נפש. בכל טמא מת. כמו לנפש לא יטמא בעמיו. וי"א כי יחסר בשניהם הנסמך המתואר שהוא מת והעד ועל כל נפשות מת לא יבוא: תושב. זה קנוי עד היובל והוא הנרצע: שכור. זה קנוי קנין שש שנים והוא היוצא בשש: נפש קניין כספו. זה עבד כנעני קנוי לו לעולם: ויליד ביתו. בני השפחות הקנויות לו לעולם: והשיאו. מגורת עונו ישא: אותם. כמו אליהם. וכן ועשה את דמו. וידענו אותנו (?): וי"א כי עורת ויבלת תואר לבהמה ששם המום: שכור גם הרוץ תואר לאבר הבהמה והעד ואשה לא תתנו מהם. ויחסר המתואר בהם. כמו ומעוך וכתות ונתוק וזרות ומאכלו בריאה: לחם תנופה. שם כלל וא"כ פתר שתיים. ופת לחם בלשון נקבה כמו מאשר שמנה לחמו. ויהיה לכל אחד עשרון וזה טעם שני עשרונים סלת ההייתה לביאור: פתחות ב"ת ביום תחת ה"א וכן ה' בשמים הכין כסאו כמו ה' בהשמים חסדך:

פרשת בהר סיני.

אמ' א"ע. נזירך ידוע והוא מגורת נזיר. והטעם הענבים שפרשת מהם ולא התעסקת בהם בעבודה: עיר חומה. חסר ב"ת השירות והוא בעיר חומה. וכן הנמצא בית ה'. והטעם שהבית יהיה בתוך עיר מוקפת חומה. ואמ' ר"ל שהדבר הוא בעיר שהיתה בן יומי יהושע בן נון ע"ה לביאור: כשכיר כתושב. כמו שפרשתי בפרשת שלמעלה מואת: והתנחלתם אותם. י"מ עם בניכם. וכן ואשה אל אחותה לא תקח לצרור:

פרשת אם בחקותי.

אמ' א"ע. חומר שעורים. וכתו' עשרת הבתים חומר ושם כתוב האיפה והבת מדה אחת להם. אבל האיפה למדת היבש והבת למדת הלח למונה: נשלם ספר ויקרא תהלה לאל נורא:

פרשת במדבר סיני.

התפקדו. מורכב משני בניינים. בנין הכבוד הנוסף. שלא נקרא שם פועלו. ומבניין התפעל וכן ואיש ישראל התפקדו ובלכלו על דעת הקמחי. אבל מצאתיו בחירק בספרים המדויקים והם קלים והפ"א בקמין והם עניין מספר והנפעל מזה הוא עניין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש. וימצאו גם ממנו שעניינם עניין זכרה כמו ונפקדת כי יפקד מושבך מימים רבים תפקד:

פרשת נשא את ראש.

המושב לה'. בעבור יראת ה' השיבו והוא לכהן: בו. כמו עמו. וכן תחמאני באזוב ואטהר: עליו. כמו בעבורו. וכן כי עליך הורגנו כד היום. והטעם אשר יספר האיל בעבור האיש שמעל: א"ע ומלת המרים תואר השם וכו'. גם יתכן שנקראו על שם סופם כמו ובגדי ערומים הפשיט. ולזה הפירוש לא תהיה מלת המרים תואר והיא כמו כי מר לי מאד מכא. ומעיד על יושר זה הפירוש המים המאדירים למרים. והלמד כלמ"ד אמרי לי אחי הוא והטעם למרירות לרעתה יבואו בה אם איננה טהורה. לביאור: אמין. מגורת אמונה והוא תואר השם כמו שפירש בס' ישעיה וכתו' פעמים לחזק: בספר. י"א שאיננו לעניין מיוחד

כמו ויהי האחד מפיל את הקורה: ואת שער ראשו. וממנו שערך בעדר העזים. בקר שנים. כי אין ראוי לזכות השלמים בשבת. למונה: אמ' א"ע ביום השביעי וכן ימים כחונכת הבית אשר בנה שלמה בעבור יום ענוי הנפשים. והטעם מה שכתוב ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זכו. וכתוב שבעה ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום ביום השמיני שלח את העם והוא יום ש"ע כמו שאמר' רז"ל שניתן להם רשות בשמיני וממחרת הלכו לארצם. הנה אין ראוי שיהיה יום הכפורים מארבעה עשר יום לזכות זבח השלמים ולאכול ולשתות בו כי הוא יום ענוי והיו מדלגים אותו. לביאור:

פרשת בהעלותך.

אמ' א"ע כמתאוננים מנורת און. וכן מחשבות אונן. והטעם היו ברבורי שקר. והעד וישמע ה'. וי"א כי כן מה יתאונן אדם חי לביאור: לא יום אחד בלבד וכן כלם. כמו לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת כי אתנו: ויגז. י"א מנחי העי"ן והוא פועל יוצא כמו וימל את בני ישראל. והטעם ויסר. וכן את גוזי בפלס גוזי מבטן: ענו מאד. אמ' דוד קמחי כי כולו קמ"ץ ע"מ חכם רשע. והו"ו תחת ה"א למ"ד הפעל:

פרשת שלח לך.

יד הירדן. כמו מקום כטעם חלקת יואב אל ידי. וכן וצים מיד כתיב: ויהם כלב. אמ' ר' יונה המדקדק שטעמו שאמ' הסו. והטעם השתיק את העם שישמעו אל משה. והוא מנחי הלמ"ד מבניין הכבוד הנוסף בפלס ויעל פר ואיל במזבח: אפס כי עז העם. י"א כמו אמת והוא כמו ליתר בהפך מה שיהיה וכן אפס כי לא יהיה כך אביון והטעם אם יעשו הכל מצותו כמו שאומ' אחריו רק אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך לשמור ולעשות את כל המצוה הזאת. ויתכן כדברי המתרגם ארמית. והטעם לבד דבר יש בענין שאיננו והוא כי עז העם זכו. וכן לבד אצוך כי בשנה הזאת שלא יהיה כך אביון. כטעם כי העליתה בכחך. וכן ותחת כי אהב את אבותיך לביאור: אך בה' אל תמרדו. הטעם למעט. כמו שא נא הטאתי אך הפעם. ואדברה אך הפעם: עד אנה ינאצוני. פי' עד מתי וכן עד אנה אשית עצות בנפשי. וכן בחסרון ה"א עד אן תמלל אלה: כי העלית. אמ' א"ע טעמו אשר העלית. וכן צעקת סדום ועמורה כי רבה והוא דבק עם הבא אחריו לביאור: ואורי שגו. ענין גרוש ושלוח כמו מוריש אותם מפניך. וכן אם לא תורישו את יושבי הארץ: וזרעו יורישנה. חסר למ"ד. וכן הוא ולזרעו. וכן ושני אנשים שרי גזורים היו בן שאל. או תהיה מלת אל מושבת אחרת עמה. והטעם אביא כלב אל הארץ אשר בא שמה ואל זרעו הוא ירישינה: מקושיש כמו מלקט. וכן הם ילכו וקושושו להם תבן:

פרשת ויקח קרח.

ויגמול. אב"ע. מנורת ויגמל הילד ויגמל שפירושו נשלמה יניקתו. למונה. ובכל תלונותם. כל אחד מתלונותם. וכן לא תמער אשוריו. והוא פועל

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

עומד כמו ותכל דוד על דעת המפרשים. והנכון ששניהם יוצאים והטעם לנוכח משה. והטעם ותכל דוד עם אם אבשלום ואם לא הזכירה הכתוב וכן אשר ילדה אותה ללוי במצרים:

פרשת זאת חקת התורה.

למי נדה. הנש נדה לחסרון נרין השורש ועקרו נדה בפלם נגלה והוא שם ולא כן נדה היא שהוא מפעלי הכפל כמו כימי נדת דותה תטמא. והטעם שהיו המים לצורך ריהוק האדם והוא הטמא: אע"י הוא יתחטא בו. יסור הטאו בו. והטעם באפר הפרה שזכר: עוד. י"מ כמו עוררן מדבר עמם. הן בעודי חי. והטעם טמא יהיה בעיד שטומאתו בו: צמיד פתיל. י"מ כמו חותמך ופתילך. ומלת צמיד מנורת ויצמד ישראל: העליתונו. י"מ שהוא כמו הצום צמתוני אני שיתחלף המים בו"י שגם הוא סימן הרבים פעמים כמו עברו פקדו: אב"ע מכרם כמו דמיהם. והטעם דמי מכרם מנורת מבר ומקח בפלם שבתם וקיסתם הביטה. וי"א שהוא מנורת ואברה לי בשקל ולא יטה לארץ מנלם: בעיי העברים. עניין הרבה ושממה כמו שמו את ירושלים לעייהם. וי"מ גלים וכן ת"י לעיי השרה לגירי חלקא. ותירגם והיתה ככל לגלים לגרין: אב"ע ונשקפה לשון נקבה על הגי וכן ניא גדולה מאד. ואם הוא משקל אחר: ונתן מימיו. פ"י א"ע בעבור מימיו טעו רבים וכו' ר"ל כי באומרו מימיו נראה כי המים עומדים בו ר"ל בסלע. כי כשיאמר אדם לך אל המעין וקה מימיו הנה צריך שהמים יעמדו במעין אבל זה אינו כן לא יתן המים שאתן בו ובעבור שיצאו ממנו קראם מימיו: ונירם בפתת הו"י מורה על ה' הרעת ובה בשתי ידיעות לביאור אב"ע: ונשים. מפעלי הכפל וההירק תחת קמץ קטן כמו ויסב אלהים את העם. וכן ואם לא ישים עליהם נזיהם. וי"א כי הם מחסרי הייוד כמו ויצב דלתים:

פרשת וירא בלק.

מה אקוב. וסר למ"ד והוא כמו למה. גם ומה אזעום. וכן ומה שרים כי אינק. גם כן בסגול ומה לא תשא פשעי. כי לא תבא זאת המלה על חי מדבר: אב"ע בפסוק וקבנו לי משם אמי לעתיד יאמר ירדפהו ירדפנו או ירדפנתו. והצווי שמרהו והוא בנמצא. ודרך סברה נוכל לאמר שמרנו ברגשות הנ"ן רק שמרו בחסרון נרין או ה"א לא נמצא כאשר מצינו אויב ירדפו: [בגליון] אמר החכם א"ע בפסוק לא אוכל לעבור וכו' כי אין בזה בנמצא לשנות מעשה היוצר. תימה והא מצינו שהאדם הוא נוצר יתרון האחר. גם הבהמות יתרנו זה זה. גם ישנו החמץ לעשות קמח גם לשרפם והנה ישבב בהם לשנות מעשה השם מה יש לפרש שלא יוכלו לשנות ולאבד כל המין ההוא. המשל בזה האדם לא יוכל לשנות ולאבד כל מין האדם או הסוס או החמור והמשכיל יבין: [ע"כ בגליון]

פרשת פנחס.

פ"י שו"י ויאמר נוסף כו"י וזקני ישראל הכתוב בפרשת והיה כי תבא שיפרשהו אמרו כן לקהל ר"ל שמשנה צוה אל זקני ישראל והם אמרו כן לעם כי דעת החכם הזה כי משה לא היה מדבר עם העם רק ע"י אמצעי כמו שכתוב בפרשת

ואלה שמות במלת דובר הוא לך אל העם והיה וכן נוסף במלת או ישיר משה ובני ישראל כי ישיר פועל יוצא לשלישי בעבור שנמצא אשר שר לה'. וכן ותשר דבורה ע"כ פירשו משה חבר את השירה וישראל עונים. ליעקב בר' שמואל מ"ב: אב"ע בפסוק ויהיו סקודיהם אמ' והעד אלעזר הכהן גם סינחם בנו אשר היו מיורדי מצרים ונכנסו לארץ ישראל:

פרשת ראשי המטות.

חותיהם. י"א שהם מקום קבוץ הבתים יחד כלפי חומה סביב כמו הפרוות וכן ויאספו לחיה. ובקבוץ יתחלף הה"א בוי"ו כמו חוות יאיר. וכן בערבי קורין לקבוץ הבתים א"ל חיי:

פרשת אלה מסעי.

בעיי העברים. כמו שפרשתי בפרשת זאת חקת התורה: מבית הישימות. טעם מכית. ממקום כמו בתים לבדים. וכן בית אבנים יחזה: אב"ע ומחה. אמ' וכמהו ימחאו כף ובא האל"ף תמורת ה"א למ"ד הפועל וכן במלת יען מחאך יד: [בגליון] ומחה כאשר יאמרו רז"ל חבריתא על דרך ויד שרשיו כלבנון. ופי' שם ההכס א"ע ויד שרשיו באורך וברוחב כדרך ומחה אל כתף ים נגרת ובמדות שברים וחבריתא. והקמ"ח פירש כן ויד הוא על דרך ומחה אל כתף ים נגרת כלומ' יכו השרשים ויתפשטו הנה והנה באורך וברוחב: [ע"כ בגליון] נשלם ספר במדבר סיני:

פרשת אלה הדברים.

לא תערצון. והוא שם בפלס יתן אוכל למכביר כמו מוראבם והטעם שתיראו ממנו: את ישראל. כמו אל ישראל. וכן ועשה את דמו. וחלו. מנורת כמו יחילו עמים ובא מלרע כמלת ונעו אלילי מצרים. ורצו לפני מרכבתו: דלת ים וברית. שיש להם שער במדינה מקום שישבו שם הדיינים: הפרזי. כמו פרוות תשב ירושלם. והם ערי המישור שאין להם חומה סביב ולא בצורה: אשרות הססנה. י"מ כי מדרון ההר או הפסגה נקרא כן לפי שהמים היורדים על ההר או על הפסגה נשפכים למטה דרך המדרון ודומה לו בלשון ארמי מתרגי' שופך דם האדם:

פרשת ואתחנן.

מבור הברזל. כמו כהתוך כסף בתוך כור. הוא כלי שמתוך בו הצורף את המתכת: אב"ע במסות שם כלל. או טעמו במסות שהיו ר"ל שהשם היה בוחן ומנסה אותם אם יעמדו ברשעים ואם ישוּבו: ושננה ס. י"א כמו למשל ולשננה והטעם דבור התמיד: לטו טפס. י"מ כמו ציץ שקושרין על המצח וכן בדברי רז"ל לא בשוטפת ולא בסנובוטין. ואמ' מאי שוטפת. אמר אבהו המקפת מאוזן לאוזן: [בגליון] פי' ב"ע יאריבון הכל על הארמה וכו' ר"ל

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

כשהוא אומר בכללות ר"ל אנשים רבים נופל בו שיארכו ימים על האדמה אשר הם שם אבל עם היחיד אשר הוא נע ונד לכאן ולשם נופל בו בעולם הזה כי איננו קבוע באדמה ר"ל במקום אחד. נראה לפי דעתו כי אדמה יוכל להלקח על ארץ אחת כמו והאדמה אשר הם עליה ואז עם הכל. ויוכל להלקח בעבור כל העולם כמו אשר על פני האדמה ואז ידבר על היחיד: [ע"כ בגליון]

פרשת וזיה עקב.

ועשרות. י"ט שהם נקבות הצאן. ואמרו ר"ל כי נקרא שמם עשרות לפי שמעשרות את בעליהן. וחסם מהו מה מנחי העין והעד כי המים הראשון בקמץ ומשפטו בתשלומי והמים האחרון כנוי לרבים וכן מהכבד הנוסף אריר בשיחי ואהימה:

פרשת ראה אנכי.

בליעל. כמו שפירש א"ע בפרשת הזאת למונה: לא תוכל שאתו לא תוכל לשאת המעשר אל המקום אשר יבחר ה' כאשר רחוק ממך:

פרשת שופטים ושומרים.

אמרו ר"ל כי השומרים הם הם המסכנים בשוקים ובחנויות לתקן המדות והשיעורים ולהכות כל מעוות וכל מעשיהם ע"פ הדינים וכשיריב אדם מביאין אותו לב"ד ודנין אותו כפי רשעו: שום תשים. י"א הובה: מ"ט נה. י"א מן ושבגתם לבניך ואם איננו משרשו והטעם שגון התורה ופירושה על דרך כלל וכן בספר יהושע ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה: ונדהה. מנורת לנדה עליו נקון: ולא הללו. י"ט ולא עשהו חולין כי קדש הוא עד שיפדה והטעם שלא פדהו בשנה הרביעית כי הפירות צריכין לאכלן בירושלם או להלל בדמים ולאכול הדמים בירושלם ואין למעון על מלת מסנך שלא אמ' לפניך כי כן על ספר מלפני הכהנים הלויים:

פרשת כי תצא.

על פני בני השנואה. כמו על פני אהרן אביהם: אב"ע ותלית אותנו. כבר קבלנו מקדמונינו דבר הנחליץ פי' כמו שכת' ר"מ קוצי ז"ל בק"ג מספר המצות שהבר שמצות עשה לתלות המגרף והעובד עין. ותניא בפי' נגמר הדין והומת ותלית יכול כל המומתים נתלין ת"ל כי קללת אלהים תלוי מה מקלל זה שכפר בעקר אף כל שכפר בעקר כגון העובד ע"ז שני בו את ה' הוא מגרף ואומ' והומת וכיו' איש ולא אשה עכ"ל. וכן כתב הרמב"ל בפרק ט"ז מהלכות סנהדרין מצות עשה לתלות את המגרף ועובד ע"ז שני כי קללת אלהים תלוי הרי מגרף אמור ובעובד ע"ז נאמ' את ה' הוא מגרף ונכרתה האיש נתלה ואין האשה שני כי יהיה באיש חטא וכו': פן תקדש המלאה. י"א כי חסר הנסמך וכן הוא המלאה מלאת הזרע. ואם כן יהיה שם ולא תואר. ויתכן שהוא תואר אל התבואה ואם אין כתוב בו וכן וכמלאה מן היקב כי כן כתוב ותבואת הכרם. ויהיה חסר מים ממלת הזרע כמו עד יקום גוי אויביו: כנף אביו.

אמ' רד"ל שהוא כנוי לאשה שומרת יבום אביו הראויה לאביו. וכבר הוזכר על משום ערות אחי אביך. אלא לחייבו בשני לאוין: א ת נן. י"מ כי גם הנז"ק האחרון נוסף כנז"ק בניין קניין והוא כמו אתנה המה לי. עניין תנאי מלשון רד"ל והראשון יותר קרוב והעד אשר נתנו לי מאהבי: ומלת מחיר י"מ עניין דמים ומעות כמו עצינו במחיר יבואו. ודברי ארמית ידועים. והטעם שלא יחליף כלב בשה ויקריבנו שהוא דרך בזיון ע"כ כי תועבת: וי"א כי ריחים שם כלל אל שתי האבנים: ורכב. פרט אל העליונה. והטעם ולא אפי' הרכב לבר. ואמר כן לפי שהעליונה קלה לקחתה מן התחתונה שהיא קבועה: ת ש ה ב ר עך. הבי"ת טעמו למ"ד. וכן ואחה באלהך תשוב: ואליו הוא נושא. י"מ כמו לא חמור אחד מהם נשאתי. והטעם בעבור שכרו טורח את נפשו ונותן עליה משא: ונגשה. מכניין נפעל. והוקנים יגישוה:

פרשת וזה כי תבוא.

בערתי הקדש. כמו הסירותי. כמו ונבערה רעה מישראל. וקרוב אליהם ובערת הרע מקרבך: אב"ע ולא שכחתי או פירושו על שני המעשרות פי' כמו שכתב רש"י: ונתת ללוי. את שלו הרי מעשר ראשון: ליתום ולא למנה. זה מעשר שני כמו כי יהיה לבער קין: הסכת. ר' יונה כתב כי כמזה ואת סבות מלככם כמו קבול ויתכן שהוא שם האלוה שהיו עובדים: אב"ע בפסוק לברך אמ' והקללה הפך זה. והתפך בספי' יהושע שכתוב ואחרי כן קרא את כל דברי התורה הכרכה והקללה ככל הכתוב בספר התורה: אב"ע המארה פי' מגזרת מגזרת ארור והיה ראוי להיות כפלס מחתה לולי אות הגזון: ובחרחור. מגזרת נחר נרוני. ועצמי הרה: אב"ע ולא תצליח פועל יוצא כמו אז תצליח את דרכיך והטעם בעבור על המצות. ובשמרם יצליח עצמו ואחרים: מכלות עינים. מגזרת כלו עיני מיחל ראלהי: וי"מ יירש מעניין ירושה. והטעם השם יתנם ירושה אל הצלצל שיאכלם תמיד והוא מין ממיני הארבה: יציק לך אויבך. חסר יו"ד הרבים כמו הודיעני נא את דרכך: אב"ע ונאמנות שלא יסורו והטעם קיימות כמו ותקעתיו יתד במקום נאמן:

פרשת אתם נצבים.

ורבצה בו כל האלה. עניין רציפה והצעה וכן מרביץ בפיך אכניך. כמו רוצץ: באפו ובחמתו. כפול כמנהג הלשון ולפי שמתחמם האיש בעת הכעס יקרא הכעס חמה והוא ע"מ עצה:

פרשת וילך.

לעד. שם כמו לעדות. וכן מלת גלעד. והעד דברי לבן יגר שהדותא ואם נמצא בן תואר הנה כמזה יש לאל ידי והטעם שלא תוון ממנו:

פרשת האזינו.

יערוף. מגזרת יערפו טל: לקחי. דבור כמו הטתו ברוב לקחה: לשעירים. י"א שהוא ספור משל על דרך ועלמו תמוך מלתי: שחת לו. לאחר

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

וחרס. כמו ולא עמד איש אתו. והטעם אם יעברו ע"ז ישחיתו לעצמם לא לאחר
 וזהו לאמים שהם דור עקש ופתלחול: אב"ע ע"ש תקנך ר"ל כמו אשר עשה
 את משה ואת אהרן פי' הגדילים ותקנס: אב"ע ע"ל זמן שעבר ר"ל כמו
 אל תשג נבול עולם. וכן כי מעולם שכרתי עולך. וכן גבעות עולם כמו זמן קדמון.
 אב"ע בפסוק בהנחל עליון גוים אמי והיא שתספיק למספרם כמו שאמ'
 לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות: ימצאו בארץ מדבר. יתכן
 שאמ' על מצרים מדבר שהוא מקום שפל כמו במדבר בערכה. הפך שאמ' על
 ארץ כנען במותי ארץ וכל המשה (?) בהפך זה לזה כי שם היו בתחלה: כנשך יעיר
 קנו. כמו יסיע וכן מן הקל לא אכור כי יעורנו: צור ילדך תשי. הוא
 ענין גדול כמו יולדו על ברכי יוסף ושם מפורש: אב"ע מחוללך. כמו
 ילדך והטעם בראך כמו באין תהומות חוללתי וכן מבנין הכפל מנורת היוכל ארץ
 ביום אחד והם מהפעלים השניים ועל דעת המדקדקים שהם שלישים ועיין הפועל
 שלהם וי": עד שאול תחתית. עם יורד היהם כמו שאול תחתיה וכן שלישית
 כמו שלשית: אב"ע וטעם גם כמשפט הלשון כאשר פרשתי בפסוק ולא ימותו
 גם הם גם אחם: י"א עצור הממון שבבית. ועוזב הממון שבשדה: אב"ע
 הוא והושע בן נון. ודרך הדרש ידועה שאמ' שנקרא בן עתה ללמד שלא
 היתה דעתו נסה עליו על מעלתו וניהג עצמו כאשר בתחלה:

פרשת וזאת הברכה.

אמ' א"ע ה' מסיני בא כמו בסיני. וכן בנדה אשה מרעה. מהיכלך על
 ירושלים. וכן משעיר: אב"ע מרבבות קודש הם המלאכים והטעם על
 השכינה שירדה עם רבבות קדש והמ"ם כמו עם. וכן מימינו עם ימינו. והטעם
 עם עמן. כטעם נשבע ה' בימינו. וי"א מ"ם מרבבות במקום בעבור. כמו מחטאת
 נביאיה וכן מחמס אחיך יעקב. והטעם שבא השם בעבור ישראל שהם רבבות
 קדש: כל קדושי בידך. עמך כמו נשא את ראש אנשי המלחמה אשר
 בירנו. ולקחת בידך עשרת לחם: ידיו רב לו. מלשון מריבה כי נמצא יד
 בלשון נקבה כמו והנה יד שלוחה אלי והנה בו מנילת ספר. והוא בינוני במקום
 עתיד כמו אוסרי לנפץ עירה. ובא בלשון יחיד על רבים כמו והטאתינו ענתה
 בנו. והטעם כל אחד מידיו יריב בעדו: וכליל. אמ' ב"ע היא העולה ונקראה
 כן לפי שהיא נשרפה כולה כמו כליל תהיה לא תאכל. וכן והנה עלה כליל
 העיר השמימה. פי' עפר שריפת כל העיר: הדר לו. שם כמו הוד והדר לפניו
 וההדר שיש לו, שיש לו גוף גדול: עמים הר יקראו. י"א כמו יאספו. וכן על
 מכון הר ציון ועל מקראיה. זה אסיפה היא בקראו איש לאחיו: ושפוני. י"א שהוא
 מנורת ספון בהתחלה השי"ן בסמך. כי הבית המקורה הוא מכוסה. וכן הדבר
 הטמון הוא מכוסה: ספון. חסר המתואר והוא הארמון סנוך והוא שם כלל:
 אביע ויתא ראשי עם. שיבוא שבט גד להיות ראשי עם ישראל חלוצי צבא.
 ר"ל כמו שאמ' להם חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל. ומלת ראשי עם
 כמו ראש דברך אמת: [ע"כ והשאר חסר]

צבי מורת.

חלק א.

צבי מורח

חלק א'.

שירים אשר חברו האחים יעקב (הנקרא חר"ף) ועמנואל פרנסים.

הו"ל מתוך ד' כ"ו הצ' מרדכי מורסארה עם הערות קצתם בכ"ו וקצתם מאת המו"ל.

קרב תלום גִּשָּׁה יָדִיר	קָרָא וְכִי קָרָא בְּרִי.
וְאִם צָמָא אֶמֶת תְּהִי	לֶךְ אַחֲרֵי יְאוֹר לְרִי, א)
וְהָא לֶךְ בְּלֹא מַחִיר	צָרוּר נִבְאָת וּפֶה צָרִי.
דְּחִי צָבִי אַחֲוֹ, וְאוֹת	יְהִי לְכָל בְּנֵי מְרִי.
תִּנָּה בְּנֵי יִקְר לְאֵל	וְעַל צָבִי שְׁפוֹךְ חֲרִי.
וְכִי אֲמֹר, צָבִי יְהִי	שְׁחִיל סְדוּם בְּלִי פְרִי.
צָבִי רְעִיב) כְּסוּי דְּכָשׁ	צָבִי וְאַב בְּעוֹר מְרִיא.
צָבִי שְׁבִי וְלֹא פְרוֹת	צָבִי וְכֹב וְלֹא אָרִי.
וְהוּא אַחֲרֵי בְנֵי יִטוֹר	וְזוֹה שְׁמוֹ תַּמַּת קְרִי.

ב) כמו לראי (איוב ל"ז י"ח) כראי מוצק לשון ראייה ומראה. ג) רעי בל' חכמים.

א"ע) לא אבחר ממך קורא אהובי כי אחרי אשר אספתי ומירי השר החר"ף אחי ורבי יחד עם שירי כאשר בלבבי על דבר ש"ץ אשר עשה עצמו משיח בארץ צבי רוח אחרת היתה כי, לאמר, מה לי ולשבתי המשונוע אשר שמתיהו למפגע ולמה זה הבל אינע, רע עלי המעשה בחושך ילך ובחשך שמו מכוסה ואם היה לפוקה לבני אפרים כבר דחפו האלהים בבי ידים. ונפש נתן נביאו אשר ברה את המשא עונה תשא כי נבלה עשה, יפרצהו פרץ על פני פרץ נע ונד יהיה בארץ. אמנם שמעתי כי אחרי נשתמד צבי ובדרך חטאים עמד ואל הבעל נצמד, וחמד בדת מחמד רבים מע"ה עורם עומדים על משמרתם ועורם מחזיקים בטומאתם, הגם כי ידעו את האיש ואת שיחו יאמרו עליו אך נגד ה' משיחו. או אמרתי בקרבי עורה לבבי עורה מה לך נדרם אשכיר חצי מרם והך אלה הכסילים מרגלים ועד קרקדם, ונחיה לשכים בצדב) כי לפניך לא יעזרו כח, כלבים המה לא יוכלו לנבוח. ואם על שירנו יחברו מילים וישאו עלינו משלים

ה) אמר עמנואל. ג) נ"א בצדם.

ויאמרו כי נדר המוסר פרצנו וכדרך לצון חפצנו אך אתה אמור להם כי אני מליץ ואם ללצים אליך כבר אויל בנמי כל ליצנותא אסירא בר מליצנות דע"ז דשריא, ולכן ידיר שמע מילי, ושימה עינך עלי, וטרם החלי, בעזרת צורי-ונואלי אשא משלי:

קורא קחת ספר אשר יפר
למחנתיך באמת יהל
בדים ויזקק לך כמו אקדח.
ולחופשי השוא באש יקדח
קורות צבי יגיד ואיך נדחה
על בן קראתיו צבי מודח.

לא עת רנה	קניה קינה	פי קרוב יום	חמה ענה.
ענות ענותא	תננות תננות ב	לא עת נילה	לא עת עלנה.
יעץ לשכון	בעיר יכון	ציה העיר	את קשנה ג
לא עת רצון.	אווה לצאן	שפשחט	אחר גנה
דם יחגאל	בית ישראל	ממשקוף, עד	סף ומוזה.
אוי לשריו	עלה לערים	לשלול שלל	לבז כזה
בקנה בכיה	לחעורה יה	כמעט מפי	איש נגרות.
יש בה ערכוב,	אוי עם נכוב	מחלכש מר	שעמנה.
קם סוד חרש	דורך ורש	על תחלמוד	עמוד ארנה ה
שוא שוא ביסוד	חכמת הסוד	תורה נבחת	ווינה רנה ו
לבי יתחל	נפשי תוחל	ותחפרק	מדי רנה
מה לעדה.	מה ריקודה.	מה כרכורה.	מה פיונה ז
תשליך עדיה	חרדוש דמיה.	תמיר כתרה	על כומות ה.
רב נרפשה	בסלת נפשה	ברקק רפשה	באונה
אם כל רוחות	אותה דוחות	ממצבה	תודור לא ונה
המלאה לה	לשוב עצלה	חושה לרע	היא ווריות.
קץ אחכה	הנמהרה	יתמהמה עוד	על רוב תפנה.
פצבי תגאה	גם כרואה ט	כמכשפה	בראות ענה י
אוי לקונה	יבח וינה	איך חיש תבכה	את תמוות יא
איך לדלות	איך לגלות	עתיר כבנו	עיר בפרוהיג
איך לטמיון	ולכליון	ילך מסלעה יג	עד זוה יד.
נקם נקם	מאיש זר קם	למשיח אל	בעיר ענה יז.
יוחם לבנו	דוד, הנו	מצאצאי	אלוף מנה.
סכל עקש	לדור מוקש	סרת דבר	שקר חנה.
זח הרשע	בלתי פשע טו	שקץ חוק אל	לקחו כזה

(ב) לי קול ענות. (ג) לי לתנות לבת יפתח. (ד) שם מין נחשים וישעיה ל"ד ט"ז. (ה) ר"ל רואים. (ו) יער ארוים צפניה ב' י"ד. (ז) ר"ל סודה. (ח) לי מפח ומכר. (ט) עי רש"י שמות ל"ה כ"ב. (י) עי בנתן העזתי. (יא) עי במקום שעיר. לי ולא יובחו עוד לשעירים. (יב) לי מבכות את התמוח. (יג) עי הפרוות. (יד) מבכות. (טו) שם החל ערמותיו. (טז) לי רשיון.

בְּמִרְי הַחַל	שִׁבְתָּ יַחַל	רֹאשׁ רְעִינִי	זֶה אֶתְיוֹתֵא.
לְרַעוּת עִם אֵל	לְהִיט גּוֹאֵל	דֶּרֶךְ מַעֲקֵשׁ	הִיא וּנְלוּתָהּ.
עָטִי לוֹ צַר	עָלִיו יוֹצֵר	עָלִיו חֶרֶב	פִּי אֲשַׁחֲיוֹתָ.
אוֹתִי יוֹרוּ	נִיֶּאֱזָרוּ	וְהַתְּכַחֲשֵׁת	זֶה כְּרַמְיוֹהָ.
יִפְרָה בְּלִשׁוֹן	הָעַם קָמְשׁוֹן	יַעַן דַּעַתָּם	כַּמָּאֵד רוּתָהּ.
הָאָה הָאָה עָרִיב	עָלִי אֲשֶׁרִי	לוֹ עַל דָּתִי	דְּמִי הָקֹתָ.
מִתּוֹ מִזֵּב קָצִי	אִם אֲנָהֵג צִיג	נִפְשִׁי בֹכּוֹת	זֶה לְמַחְזוֹתָ.
גַּם אִם עָמָם	לֵה אֹר יוֹמָם	דִּי לִי כִי וִיוֹ	שְׂרִי וִיוֹתָ.
אִישׁ אֵל יַחְמֵה	בְּרֹאֲתָ כְּמָה	עַל מְדוּחִי	פֶּתָה אִפְרִיּוֹתָ.
חֲקַצֵּר רוּחִי	מְרֹב שִׁיחִי	פְּנוֹת פְּנוֹת	כָּלוּם גְּנוּהָ.
עוֹד עוֹדֵאֵפְלִיא	עַל דַּת אֱלֹי	וּבְעוֹד יֵשׁ לִי	קוֹלִי אֲבִרְיוֹתָ.
זֶה זֶה דְּרַכִּי	לְעַד גַּם כִּי	אֲרֹאֵה נִגְדִי	חֲמַת עֵתָהּ.

(ב) ל' הסיר התו ישעיה י"ח ה' ובל"ח: התיו את הראש בבת אחת (תולין פ"ב.) (ג) ד"ל אויב. (ג) אניה.

זו תשובת החר"ף לשיר בנים שורח לשבת ש"ץ והמשורר הלא
העלים את שמו:

לְמִי שִׁיר זֶה אֲשֶׁר אֵין קֶץ לְהוֹדוֹ וְיָמִי תָאֵר יָפִי כְּנֹת בְּשֶׁרְדִי ?
כְּלִיל פְּרָחִי מְשֻׁלִּים הוּא מְסוּדָר בְּרֹב הָדָר, וְחוֹט הַחֵן אֲנִדוֹ ?
וְלוֹ אוֹכִיר וְאִכִּיר אֶת בְּעָלָיו אוֹי לְכִי עֲטֹרוֹת לוֹ עֲנֵדוּ
יְהוֹ יָדִי לְאַתְרֵעִי צְמִידִים וְאֶעֱשֶׂ מְזֻרְעוֹתִי רְבִידוֹ.
אֲבֵל אֶחָדָה נִשּׁוּא שִׁירוֹ כְּנִבּוֹת וּמִצֵּד זֶה קָעֵשׁ חֲמִסִּי
בְּסוּד עִם רִיק אֵיךְ יִמְכָּרֵנִי וּבִקְהָל בּוֹעֲרִים תִּחַד כְּבוֹדוֹ
לְהַכְתִּיר אִישׁ אֲשֶׁר יִחְפִּיר וַיִּבְאִישׁ עֲקָתוֹ אֵיךְ יִכָּלֵג מוֹרוֹ וְנִרְדּוֹ ?
בְּקֶרֶן הַצִּבִּי שֵׁם דָּוִד יִגִּיעוּ וְלֹא רֹאֵה אֲשֶׁר צָרִיךְ לַעֲקֹדֵהּ
אֲשֶׁר סִכְלוֹת לִכְבוֹ עֲוֹתָהּ וְהַקִּיף הַשְׁטוּת עָלָיו מִצִּדּוֹהָ
בְּמִשְׁלָם עֲשִׂי וּבִימָה עֲשִׂי אֲבֵל וּבְחֶרְבוֹנִי כִסִּיל נִהַפֵּךְ לְשֶׁדִּיחִי.
לְאִישׁ כּוֹה לַעֲזוֹר לֹא אֹהִי לוֹ אֲבֵל לוֹ אַעֲשֶׂה עוֹד כְּנִגְדִי.
קִנְיָה (ט) עָטִי אֲמַלֵּא סוֹלֵלוֹת אִשׁ וְאֶחָדִים פִּי חֲנִיתוֹ מִתְּלִידוֹ.
לְחַלְפֵּי (יא) יֵשׁ כְּפִי קֶשֶׁת נְחוּשָׁה, יִפְלַח חֵץ לְשׁוֹנִי אֶת בְּבִדּוֹ.
אֲגַל נְבִלּוֹת וְאֶחָשׁוּף שֵׁת וּבִשְׁתּוֹ מְגוֹאֵל זֶה, וְאִשָּׁא אֶת רִדִּירוֹ.
וְאִם חֵבֶל יִכְלָבֵל, גַּם יִחְבַּל, אֹהִי לוֹ כְּחִנִּינָא לְעִרְדָּהּ. (יג)

(ב) ל' יתארה בשדר, מין צבע. (ג) ינקה. (ג) ר"ל יכלה כלום ושלך לאיבוד. (ד) לאסרו
(פ) מרשתת. (ו) כוכב. (ז) תולעת. (ח) ר"ל לחותו נהפך ליוש הבא מכוכב כסיל. (ט) ל' קנים, קולמוס.
(י) ל' חלודה בל"ח מחם שהעלה חלודה. (יא) ל' תחלפהו קשת נחושה (אויב כ' ב"ד). (יג) חנינא
המית את העיר.

מאד פֿשט שחין כוודו בְּגִלְדֹּא) זמירי זה יְהי חֶרֶשׁ לְגִלְדֹּו.
 בַּעַת קָדְחוּ בָּאשׁ לָקְחוּ וְרַחְחוּ אַהֲי קָרְדוּ כפּוּרו גַם גִּלְדֹּו. ב)
 הָזוּה ירפא חלי הדוד, וְהִנּוּ לְשָׁבִים לוֹ וּלְצַנִּינִים כְּצִדּוֹ?
 הָזוּה זכּה לשם ומעיל מלוכה? קללה אומרו ילביש כְּמִדּוֹ.
 תהלה אאמין כי יעבור פיל בחור מחט וְיִמְחַח בְּחִדּוֹ.
 הֵכֵן נֶצֶר ג) אנוש גוזר ואומר לַעֲם שׁוֹמֵר יִשׁוּעָתוֹ וְחִסְדּוֹ.
 אשר יֶאֱמִין בְּלִי אוֹת או פלאות בְּלִנְבֹאוֹת יִשְׁעֵית גֵּד וְעִדּוֹ?
 ומכחישו כְּמִכְחִישׁ אֵל קְדוֹשׁ ויחודו, ונושהדי צור ילדו?
 הַכּוֹחַ בֶּן אָנוּשׁ יִרְאֶה וְיִשְׁמַע, וְלֹא יִדְמַע, ויחפור שֶׁק בְּגִלְדֹּו?
 וְאַאֲמִין אֵךְ כְּבוֹא נִבִּיא וּמִלֶּאכֶּ (ה) אֲשֶׁר עוֹוּ בֶּאֱפוֹר פּוֹ אֶפְרוֹ.
 אזי אורה בעת יִרְדֶּה רֹאכּוֹן בִּיד רִמָּה וְגֵד יגוד גִּדּוֹד.
 ביום יחשך ואור יחשך לְכָל גּוֹי ויבדיל אז לְמוֹכַח עַם יִדִּידוֹ.
 ביום כלבית אליליחית לְקַתְּחָהּ וּגַם אַחֲזָה מוֹשֶׁכֶּ בְּכָרְדּוֹ.
 ומלך עוֹיִן (ו) לִפְנֵיו תַּת וְרַעוּץ וְאַרְץ הַצִּבִּי יִתֵּן לְזִכְרֹוֹ.
 ביום ידהריו יִשׁוּרוֹן יִם וְנַחַר וְכִיּוֹן כַּל מְצוֹלָה מְעַמְדּוֹ.
 ואם מִיִּן ח) מִיִּן אָנוּשׁ מֵאֵן לְהֵאֱמִין אֲשֶׁר יִכַּח לְאוֹמִים, גַּם יִרְכָּא (ז)
 ואיך יכשר לשר אֵל עַם ה' פֶּקֶד עוֹן לְקוֹי שֶׁבֶט פִּקְדוֹ?
 ומנו בין המוֹנִיִּים בּוֹיִים בַּחֲרִי אֵל אֵיךְ יִקְרָא גַם יִחִידוֹ.
 הֵיאֱמִן לֹאכּ לְדוֹר וְאוֹמֵן וְאוֹמֵר כִּי בּוֹיִם כּוֹא לְסַעְדּוֹ.
 יִתְלַךְ גַּם לְסַבְטִיּוֹן, (ח) בְּשִׁנָּם אֲבִי הַרֵחַ לַחֲתָן לוֹ יַעֲדּוֹ.
 וְרַכּוֹב עַל אֲרִי יַעֲלֶה, וְרִסֵּן שְׂפִיפּוֹן בֶּן שֶׁבַע רֹאשִׁים בִּידוֹ.
 וְלִילֵךְ שֵׁם לְדֶרֶךְ שֵׁם פַּעֲמִיו בָּאֵם הוּא תַעֲנֵךְ אוֹ מִי מִגִּדּוֹ!
 רֹא מִבּוֹשׁ אֲלֵי שְׂרִבִּיט, וְעִכִּיט לְזֶר שִׁפְךָ, תַּמּוֹל הִקִּיף שְׂפּוֹדוֹ.
 ואומר כי כבין רשע לצדיק כבין עבדו לגבר לא עָבְדּוֹ.
 ותוא עָנּוּ קַעֲיִן כַּל רֶם בַּעֲיִנּוֹ וּמִתְבַּל גֵּאֹן לִכּוֹ מִדּוֹ.
 לרע כִּיּוֹן וְחַכְלִיתוֹ לְאַנְּן כִּבֵּל מַה שֶּׁעָשָׂא אוֹ לְמִדּוֹ.
 לזאת אָזָה לזאת קִנְיָה וְרִנְיָה כְּצִאת נִפְשׁוֹ כְּאִישׁ שְׂדֵחַט) בְּצִידוֹ.
 ואם נִמְשַׁח לְבָל יִשְׁפַּל וְיִשַּׁח צָלוֹב וְקוֹף יִהְיֶה מוֹטוֹ וְכִדּוֹ.
 משיחה זאת מאד דקה לְנִשְׂאֹוֹ תָלוּ אוֹתוֹ בַּחֲבֵל דִּי לְכָבְדּוֹ.
 עָלֵי שְׁמֵנִי (י) סְפּוֹ אֵשׁ נִפְטָט וּגְפִרִית חֲנוּ בּוֹרִית בַּעֲץ עֵתִיד לְאַיִדּוֹיָא)
 צבי זה קל, אצל דרך מסוקל לְרַגְלֵי הוֹמָן פֶּרֶץ לְלִבְדּוֹ

(ה) בעודו, (ג) תרגום כפור, (ג) כמו בן מות היאות למלך? (ד) שכחה, (ה) לשמחה.
 (ו) השולטן, (ז) ל' סוס דוהר, דודך (נחום ג' ב'). (ח) ר"ל האם יקרא מִיִּן, מִיִּן האנשים אשר
 מאנו להאמין שחולד כמנוק יהיה שר בעלמנו? (ט) עשן, (י) שמן שנמשח בו, (יא) נ"א לפידו.

צבי זה באמת טעון שחיטה
 ועבר עור צבי, כי הוא מסוגל
 זמן זמן לפסחו את צבי זה
 ואיך דמו לאל יווה ונמצה,
 צבי מאוס לאל שדי, וודאי
 ואיך יוכל לשי אם הוא מנובל,
 אָהָה לצבי, ומטה הוללותו
 ולולי כי לעמי אָהָה, גם
 ואם אָשו יהי בלכד בראשו
 ויום גִּזְם יקומון כאריים,
 רבש מצא המון העם, ומצה,
 ויתנחם בעל יינו אָבי חסד
 ובי אָנף ללא אחנף, ונבנףח
 בְּאֶשְׁרֵי כי נבונים אֶשְׁרוֹנִי
 הלא ועמי בעד עמי, ואראה
 ספות הווה עֲלֵי הווה, וגלות
 ואם אָתֶּר, רְחוֹת מחר למינות
 הוזה יעתיר בעד עם אל, ויתיר
 אחונן וְאֶקֶן על קהלי,
 והיה לו לצור מכשול, וימשול
 ויסגירו ביד עמו, וחסרו
 ואֵיהָ קם לדם צאני לנֶקֶם,
 הָמָאִין לב אני עולב לחולב
 ידבר על וכול וגכול נחיביו
 ברת חרש שביל לא רש קדומו
 עֲשֵׂה שָׁלוֹ לְלֹאֵה תורה וְקָרָם
 וחטא יסלח למודים לו, כגלה, (ד)
 ואוֹמֵר כי בתיקוניו יכבה
 וניצוצות לְהִרְצוֹת יחלק
 כבר הָקִישׁ בני נבל לֶבֶן קִישׁ (ה)
 ושב אברם ובן עמרם לְהִמָּרְסֵי (ו)

הכי מצות לעפר דם וְיִרְדּוּ (א)
 ואם יורגל (ב) יהי ראוי לנורו
 וְיָמֵן עַץ בֵּין וְיָרִיכּוּ וְיִחְלִידוּ
 ובקסמיו כבר הוקצת לשרו?
 יהי אל אשמדאי קרבן חמירו,
 מנת כלב יהי גופו ועדו, (ג)
 כבר צֵץ צֵץ, כבר גמל שֶׁקְרוּ,
 אני אלעג בבוא פחדו ואידו,
 אָנִי אֶהְיֶה פְּתִילָה אל וְקֹדֶר
 צבי זה כצבי יברח בפחדו,
 אבל יהיה למרה לו בעודו,
 ויתחרט כעשו מנזידו,
 לְפָתְחוּ (ד) כי בעת פי מְתִירָדוּ,
 וְיִשְׁרֵי כל חכם לכב מְעִידוּ,
 אשר צבי שבט לשלדו (ז)
 עלי גלות, וּמְרֹדֶר על מְרֹדֶרֶה
 קצת העם, קצתו אל שְׁמֹדוּ,
 נחושותיו, ורגליו שם בְּסֹדוּ (ח)
 באולי יאכיד מְעִיר שְׁרִידוּ,
 למכרו אז לעם נכדו בכגרו
 ברע יגמול, ולא יחמול בְּסֹלְדוּ (י)
 ואם אביא לבית דין את עֲדוּדִי (יא)
 שְׁרֵי סודו וּמִיץ אָרֶם בשדו?
 בְּאֵילֹה באמת הוא איש מְדָדוּ
 ינהג עוד מעט רגליו וצערו,
 וְעוֹנֵשׁ שׁוֹנֵגוּ מה גם מְיֹדוּ
 לְזֹאת לְבִי לאיש עולה השדו,
 יקוד תופת, והם עֲצִיו והודו
 לאיש ואיש, כפי ריביו מאודו,
 לְזֹאֵי (יב) זכה היות גלגול לפרדו!
 ואולי יעקב נותר לכדו,

(א) ל' וירדו, (ב) ל' אין מרגילין ב"ם, (ג) ל' יאכל עד, (ד) גח, (ה) ל' ולא יכנף
 עוד מוד, (ו) ל' תתחרה את הסוסים, ירמיה י"ב ה', (ז) ל' יח חוס השדרה, (ח) ל' עניה
 ומרודה, (ט) ל' ותשם בסר רגלי, (י) ל' חמום ושרפה, (יא) מן יבא עדודה לבית דין (בבא
 קמא דף י"א) והוא נבלה, (יב) ר"ל הלואי, (יג) ר"ל בגלגול.

ולא נביא) אשר לכי בקרבי
 כסיל גם הוא, ומנהיגו קיהוא
 אויל גאה ומתגאה קראת) ועת חשב אשר עלה וישב
 פשט סבל, בסוד ישר ויובל?
 ואם ראו בפיו חבן וקש, איך
 ואיך ישחה בין חמר משומר
 ויש אחר אשר העם ישחר
 אנוש עקש לפת לו קם למוקש
 וההמון ללקחו שח קאגמו
 קהמר על בכור, מר לו במוחו
 ולו דאב כבן על אב, ויצמא
 ובפחדם מאד חפש לבלות
 מאד יגע וטרח המשוגע
 הלא נפלא ולא נגלה לשוכן
 קוה קורא לאל, בורא אשר לא
 לאל שוקד לטובה על דברו
 אשר ברח לאברהם ברית עד
 ואם בושש קצי עוזר ונושש,
 וראש כל ראש וסוף כל סוף, אַמרי
 לקבלת אמת רוץ לא לזולת,
 שמוות אל אל תצרף פן תחרף,
 לאיש נבוב כמו אבוב אַמרו.
 מאד מהאמת הרחיק נדרו.
 ולו נאה קעות בקר קצמרו
 בראש הר החבינה, או ידרו.
 אדמהו לקסח ברקרו.
 בסולת סוד אמת יאכל ומקרו?
 נקל הראש ומשחכר בחמרו?
 פני סודו והיה לו לשודו)
 אשר בקש להביא את נגידו
 ואליו רץ בסוחר אל ירדו)
 כמספר על יחיד הדור ספרו.
 לתורתו כמו יונק לדרו
 ברע ימיו מאד המציא לאברו,
 ולא נגע ולא פגע בסודו.
 בבית חמר ובעפר יסודו.
 לעולם יעזוב את עם חסידו.
 תוקד ואם אחר לפקרו?
 ולא ישקור לנינו ובו לנכרו.
 באיחורו יטיבך מבשקרו.
 תקור מצפון אחת וחפוש קבגרו.
 קחוב בכחב אמת שם אל ונקרו
 בצורתו נשגב שמו לבדו.

(ב) רמו לנביאו תלמידו נתן העותי (ג) כנביא. (ד) חול יין גרוע. (ה) כמו לשרדו.
 (ו) ירד בל"ח מקום זמן קבועים למשא ולמתן (Jahrmesse). (ז) ר"ל עולם.

ביאור.

(א) רומז על מה שנבא נתן העותי על בני נד ובני ראובן שבשנה ההיא יעלו לא"י ושיהיה חשך ג' ימים בקוששנטינא לא"ה, ולכל בני ישראל יהיה אור במושבותם, ושהאלילים ברות יברתון, ובתיהם יהיו לשמה, ומלך התונמים ישחזה לש"ן. ונתון תהר מלכות בראשו, ושיעברו שאר השבטים את נהר סבסיון ויבואו לארץ הצבי.

(ב) רומז על מה שהכו את ש"ן באיזמיר בעת הלך על ההרים להעמיד השמש.
 (ג) נתן העותי ניבא שש"ן ילך לנהר הסבסיון ושם יקח לו לאשה את רבקה בת מרעיה שהיא בת י"ג ותולידה מרעיה אחר שבא לעתיו קודם פיו שנים, ואז ש"ן ישוב רכוב על אריא דבי עלאי ונחש בעל ד ראשים יהיה לו לרסן.

(ד) רבים מעמי הארץ היו מתודים את עונם לשיץ ונתן העזתי, ומקבלים מהם הסנופים שהיו מסדרים להם.

(ה) שיץ ונתן העזתי רמו לכמה אנשים באמרם לכל אי מהם שהם גלגולים או ניצוצות נשמר קדושים אשר בארץ המה.

נתן העזתי כתב לאיש אחד שהוא היה גלגול מלך ישראל.
גם היו אומרים שמרעיה כמו שכתבתי למעלה ואע"ה הם חיים בעוה"ז.

שיר להחריק בהיות שבתי צבי עושה כמה שגעונות בעיר איזמיר.

חושי חגיבי לקרב יורקו	יאספו היום ויזעקו
ילחמו עם כל יריבי שוטני	יתקוטטו עמם ויתעשקו.
חרב ומירי תדקרום. הנה, כי עדן	עקצו לבד נסו ולא נותקו.
עמי בחצו יחלפפו כאשר	ביתדא) לשונם לבבי מחקו
אכחוב עלי כלם מרורות גם בעט	ברזל ועופרת הלא יוחקו
תפשים אשלח את קהלי משבי	כסלם בשבר שן אשר חרקו
חבלי רשעים עודו עלי, אבל	כפתיל נעורת ביקוד נפקו
חרבות לשונותם לנגדי שלפו	אך לא הפיצוני ואם ברקו.
אמנם לדמי יארובו יום וליל	גם כי זקני בשליב) ישקו.
לולי ה' לי יהי, ובעוזרי,	כשל אוי כחי וברכי פקו.
לולי ימין עוזו אשר לי עמדה	אותי כריפות בעלי שחקו.
אם מכלי אש נעדרה שחת, יקוד	תופת ברשפי ועמי דלקו.
חסדי ה' כי דברי נשקלו	ובאש תמתי מעני זקקו.
צרי לראשהו, אשופם ראש, חמול, הנה לזמן, כי געלי לקקו.	
יד הומן אחם נתיחם שאלמו.	מקרו ובכוד לאליל חלקו.
אל איש נבר לב לענת וראש ימן	ודבש לשפתותיו בעת חלקו.)
יטריף במן אישים אשר כושר וחום	לא נמצאו בהם בעת נבדקו
מקדש לעגלי תועבותיו כונני	ידיו ולעפר כרובים דקו
לכן פתאים תרקו חורה, ועיל,	לכן כסילים גאווה נענקו.
ודים אשר עול יתכם התפרקו	אראה, ומצרות זמן נפרקו.
חושי בעת רוב הוללותם אחוה,	איך יוכלו השקט ויחאפקו?
ישחכרו כרמות שכור חמה, קרוב	שכול, למול איש שגלו) ששקו
יתרוצצו חוכי סעיפי יתחרו,	מעו בקרבי, זה כוח נאנקו,
ולנערץ בקהל קדושים אל אמת	מעיר מתי עולה ושוא ינתקו
מרוכ מגנתי, עצמי עששו,	יתפרדו מחיל ויתפרקו.
אבכת, וכל כך בככי אחם, אשר	בפים קדמעות לחי נשלקו.

(ב) סמך של יחד. (ג) ש"ב ג' בשלי. (ד) לי חלקות. (ה) ר"ל אשר שכל אותו.

קיפוד ויען א) המלומדים נהי
 משיבתי זה, וקמיו נשחטו
 בלתי ראותם מעשיו, אם נדלו,
 גם אם עזתי זאת רעבים לפרות
 עם אל אשר לא יאמינו שוא וריק
 איך ראש כסיל כל כך שמועות יאסוף
 גם זאת בכזא ואחישכחו קמשוררים
 העם הפפפף אין בלכם מעמד,
 טובים מאד מגאלם זה נאשרי
 לינך חלב גוים בעורו יחשבו
 המרו דבר אל, גם קעל אב או ידיר
 גדול עון קב שם ה' מנשוא ג)
 אוי כי יענה יום מנוחה, גם ביום ז)
 שבת כבר שבת והוחל חללו
 בטל חמיר מנחת פ) אבוי לגוי אשר
 איך מאמיניו יגערו במכחישיו ד)
 מוח צ ב י יפרה, אבל כל אשכולות רעו כטרם בכרו, צמקו
 איך יחוו קסלו נבני לב, ואם
 שמע שמוותו בא באוני רדפי
 לחיי קצחם מכלימה ארמו
 ויפצרו עוד באמונתם, קאם
 סביב פתאים באמונת הולכים
 כל יודעי דין נפלאו ויחמרו
 מחסום לפיהם נתנו, מפחדם
 ליה ידעו תבין, אוי ראו אשר
 פיהם בלי חוק פגרו על זאת, עלי
 קוצים וקמשונים פרי פי עם כסיל
 תה כי סאת עוות מאד נתמלאת,
 הוסג גבול עולים, חכמים נלחצו
 דרכי ענוה מכלי איש שוממו
 מאין גברים נכרו תבהמים ח)
 עת על שריקות שבתיו שרקו י)
 יהיו אבלי אם ולא ישחקו?
 סדור קווצותם ואם נסרקו
 ופני קצחם מחרי נורקו
 להאמין ירחקו יוצקו.
 סכלו נקודתה ויתחמקו.
 על זאת, ועל ירך וכף ספקו.
 ובקול נהי חמס ושוד יצעקו
 רב דברו להם בעת שתקו.
 כל רב קאם רצו קאם עשקו
 לא סוקלו מליו ולא עוזקו.
 מדות מעולות נפתחו נמחקו.
 לקיר ורגלי האמת נרחקו.
 מאין גברים חרבו בלקו.
 רפו ידי מורים, והם חוקו י)

ב) לי יענים במדבר. ג) לי ונבקה רוח מצרים בקרבו, ישעיה י"ט ג'. ד) לי מפנק
 פנוער עבדו (משלי כ"ט כ"א) מענג ומעדנו. ז) ג"א אל צוחקים. ח) ג"א לא. ו) לי ואת
 מי רצוני. ח) ליח מוליכי הבהמות.

לו קָרְקָרָם הִכּוּ בִשְׁבֹט מוֹשְׁלִים
 או כְּבָדָרִם, פָּנִים אֱלֹהִים נִשְׁאוּ,
 אֵלַי וּמִמִּי רַב פַּעֲמִים יִאָּמְרוּ
 אֲכֵן בְּצַדִּיקְתִּי לְעוֹלָם אַעֲמֹד
 לֹא אֲחֻשׁוֹךְ פִּי מֵאֲמֹר כִּי אִסְפּוּ
 דַּעַת שְׁפָתַי מִלָּלוּ כְּרוֹר כְּזֹאת
 וּבַעֲדֹד יִהְיֶה רוּחַ בִּאֲפִי אַעֲמֹד
 אֵלַי כֻּלְבִּי יִדְעוּם כֹּל לֵב אֲנוּשׁ
 שָׁמָּה לִדְרֹאֵי אֶת מִשְׁיחוֹת וְהָ, וְעַל
 דַּעַתָּם כֹּאשָׁה מוֹנְעָה מִבֶּן אֲנוּשׁ
 מִה יִמָּכְלוּ אִם הַנִּפְשׁוֹת טוֹנָפוּ,
 הֵנָּה דְמוּת וְכֹל מוֹחֶפֶת בְּכַפּוֹר,
 יִסְתַּנְּפוּ הַיּוֹם כַּפֹּת וּבִמִּי בָּאֵר
 כִּמְהָ מְעִיקִי בִּי חֲשָׁבוֹנִי לְמִין
 תִּרְדּוּף עֲדָתִי צֶלֶל, וְעַתָּה הֵם יִחְשְׁבוּ
 אוֹי סִתְמוּ בְּרִקְק וְדוֹנִים כְּאַרְזֹתָא
 טוֹ בִידֵם פֶּח לִרְגִלֵּיהֶם, וְחוֹט
 הָהָה כִּי יִרְצוֹן נִגְדַּת הַנִּיחֹת הַתְּחִי
 כֵּן הַנִּמְלִים עַתָּה לִקְצֵם יִלְכוּ
 הַקּוֹרְאִים הַיּוֹם דְּרוֹר, מְחַר בְּחִיל
 עוֹד עוֹד יָמֵי קֶדֶם בְּכִיתָ יוֹכְרוּ
 בְּצַפְרִים הַבוֹרְחִים מֵהַכְּלוֹב
 יִיבָקְשׁוּ נוֹחַ אֲשֶׁר כּוּ בִּזְחִלִּים
 יִהְיוּ כִנְכַל אוֹיְבֵי יִהְיוּ כִמוֹ
 אֲבֵכָה עָלֵי טַפִּים, וְלִכְנִיתָם מֵאֵד
 גַּם בִּאֲבוּחָם אִם יִהְיוּ אִסּוֹן, הִלֵּא
 אֲחִי, אֲהֵא לִי הֵם וְעַל כָּל לִוְחָם

(6) ב"א האמת.

ביאור.

- (6) רומז לאיש רב פעלים אשר הוכה בחרב יען הוכיח הרברים של טעם
 בשנעון ש"ץ נתן העות, וה' ברחמיו הצילו שלא היתה המכה כח' להמית.
 (3) בכל יום ויום היו הנוטים אחר ש"ץ משמיעים מעשה נסים ואין בניהם
 נבונה והיו מחדשים שמועות אחרות אשר היו בודים מלבם.

(ג) ש"ץ היה הונה את ה' באותיותיו והכריח לאיש נכבד וירא ה' מעיר אוימ"ר לעשות כן.

(ד) ש"ץ אחרי שהמון העם באומיר קבלוהו עליהם למשיח צוה להרוג כל המנגרים אליו אשר רובם היו בביה של הפורטוגיזי והלך הוא בעצמו וכל העם אחריו ביום ש"ק ושיכר הרלת במעצר אשר בידו ולולי ה' שהיה להם בברחם מיד לא היה מהם שריר ופליט. ואח"כ יום ש"ק שהיה אחריו נזר אל הצבור שיצומו ביום ההוא על יום שבת המחולל שעבר וכחצי היום צוה שכל א' יאכל וישתה שכבר רצה ה' את מעשיו; ובשברו הרלת אמר שנשברו כמה קליפות מסמרא דשמאלא ושהיו הדברים עתיקים ובהם סוד גדול.

(ה) גם צוה שלא יתפללו תפילת מנחה ביום ש"ק ששיכר הרלת. (ו) אחר שקרא את הפרשה בחומש על התיבה שרק בפיו בכלי שריקה לדי רוחות ואמר שכזה היה מערבב את השטן ומתיש כח הקליפות. (ז) כל החכמים יצו שהיו באומיר בראותם בי אין לאל ידם נזר ההמון העם, מהם כבשו פניהם בקרקע, מהם החניפו המשונוע, ומהם ברחו להם, עיני לנוכח הבישו ולעת כזאת נתאמתו דבריו וכמה בשנוענות של ש"ץ המירו דתם.

שיר שלח לאחיו עמנואל מספורינצא בהיותו בעיר ליורנו על אשר כתב עליו דיל שכוונתו לחבר ספר צבי מודת.

דוד מי ימלל כל גבורות שכלך מי כל תהלותיו בקול ושמיע?
 בנים דבך ריק אמת, תאמר אשר אל כל אשר יפנה צבי ירשע.
 וברין ורוב משפט וצדק ואמת על שבתי תשרוק וראש תניע
 תצדק דבך רך שבת יצר כל יצר יסק לרום או לשאול יציע
 מה לו לשם גואל והוא את מושיעים נמנה, ואיך לפושעים יפגיע?
 אל תערוץ מכל, חזק דוד ואמץ עתק הדבר בו ועוד תביע
 תכלום עדי העם כרסך עוד ועוד תכל לשוננו עוד ועוד תשקיע.
 אל תערוץ עד כי לרגלך יפלו עד כי לשון שקר כים תרגיע
 לולי לנגד עמך זה תעמוד תחתיו בני הדור צבי יכריע.
 אז בעוז ישיב צבי ידו עלי צריו וכמעט אויביו יכניע
 לו יש לאל ידו לשפטי את צבי, לפני ה' את צבי אוקיע.
 פסו אמונים מבני אדם, ואין מבלערי ספרתך מושיע.
 רוב נעסך אופן וממי תעמיד ממעשי תרעון ופריע.
 כפי ומידך הזמן זהב יצף בתי זמיר וזולתך יקציע.
 כל שיר ומשל על מקומו באולא כלאי זרעים שדך תוריע
 קולך תחיני ואל קול בלךך עד שערי תמיתה אניע
 זה כי בתוך ילדי כנות השיר כבר תצאצא נמנה והצפיע
 תפרת ותרכה לא עקרה דעתך גם יולדה זכר בעת תוריע

מן משמי דעתך לכל קעב קמן רצון לכל חי ידך תשביע
 ספרתך אחי ישבת דור לדור גם אב לבנים הדרך יודיע
 חפץ יקר כל ומקנך נמצא בפי אמתתך גביע
 טרם יצרך אל בבתן אמן כך משמי קרשו ומיר הופיע
 מטה שפך יפרח ויפרח שפך מעוף יעופף על פני רקיע
 בין כוכבי בקר אוי תרון לאל כבני אלקים רוחך תריע
 אך אחריש ולבר תהלה לך דמי מי קול תהלתך בקול ישמיע.

הרב כמ"ד יחיאל פינצי ז"ל בני שנים קודם ששייץ עשה עצמו משיח ספר
 לנו ששמע מפי א' ממקובלי הדור שבזמנינו מת אשמדאי מלך השדים ומלך
 תחתיו בנו הנק' שבתאי והנם כי דבר רק הוא מי"מ הרב המשורר בנה על זה
 היסוד שיר זה.

ב.

מי יחנני דרךך הששת
 רד לו וחראת שם שבתי מלך
 מיום אשר מת אשמדאי וילך
 לקץ, ונתה, אם יש לשדים נחת

א.

פח לי שפך שבתי ופחת
 שור שבתי בין כוכבי רום הלך
 ערים משומם מתריב כל פלך
 מבעית שמי על גם תהום מחת

ד.

אן אפרחת מקד ואפרוש אפר
 אוי לי ואם אסק שמי רום שמת
 אחת, ואציעה שאל הנך.

ג.

אין לי כתבל רק תרי ושפר
 מיום ימינך שבתי בו רמה
 מהר ימין המוקת חקך

שיר לכקשת אוהב אהר.

ב.

אלה בלבי שבתי צפנתי
 ואומרת אם רודפיו יאשמו
 או מקרביו בטח שנתם נמו
 בו אאמין וכבר כך האמנתי

א.

מה לי צבי ולך ובך נרגנתי
 הדור עטרת פו לראשך שמו
 יראו נגידים אוחד וקמו
 הם עוזבני עת עקרך מאנתי

ד.

טוב לי אשר כים אשמרת וקדם
 כי קך קלה לעזרת הכל
 אומר לעץ הקיץ לאבן עזרת.

ג.

אך עם חנאי ברור כאור החרם
 כי מס ועזל לא תעניק לי סבל
 גם מנזור רב תעניות סורה

שיר שלח לפלוני אודהו על אודות חברים מקשיבים אליו ותורה יבקשו מפיהו וע"ד שי"ן הלכו ללמוד מאיש אחר.

שני שדי אשר כשני עפרים	להניק בם זקנים עם נערים
להניק דת לנחמדים ובפו	מסולאים בני ציון יקרים
לרוות בין לכל גררי אריות	לטרף שואנים לי בכפירים
לרצים אחרי ללמוד הגם כי	במדבר ישכנו עמי חררים
ולקרוא לי ינסו עם תחינות	ונשלוח ביד רצים ספרים
ויש בהם אשר ללמוד יבואון	כמאובות לעיי העברים
בקול רם יאמרו הוי כל צמא דת	למי רב זה לכו נא הגברים
כבר הם עוקרים הרים בשכלם	כצורים בקעו להם יאורים
וממני יראים עוד כמאל	ועתה שחקו עלי צעירים
מוזהמים מאמוני כיען	עליהם אורקה מים טהורים
עובדני ופחאים הלכו אל	רבי . . . כאיש אחד חברים
דגן גרני במקפואו ימירון	ושמת נאספו כל העדרים
למחנניו קראם לחפוש בה	והקלימם בקלטם העמרים
הזה רועה לצאן האל והוא לו	זאב טורף עטופים עם קשורים
כמי למד תעודה בערבים	בקרד יושבי אתמול הצצים
שעורי בין והי אכלם ומוזרי	בציון אכלו לחם אבירים
כפיו לא יעלה קוץ ודרדר	שפתי הם נרדים עם כפרים
אנם לבי כחכמה לא להשים	מחוכם הוא וזה חובר חברים
ולמודו ועוזו ממעונות	אריות בא ומפרי נמרים
ורבם זה זובב מובאש ומוכס	וזמם לעלות אבר נשרים
לזבחי מת ייעד כפני אל	וישקת יין נסיכו לנזירים
ולמד מעקשים לתמימים	ולטובים בלבוחם ישרים
ספריו קראו) — — —	וצלמות שניהם לא סדרים
בני לו יש לאל ידי לשרפם	אכבד את ה' או באורים
שאל נא על שנחם זאת לעם זה	היחד שאננו בו אסירים
אהת על עם ישורון באמונה	נבוכה מאדום מואב והגרים
שאל מנותג) מאד פעתה פה	וראיתי רשעים בה קבורים
ולולי זאת כבר צורם גאלם	ולא ימשול למכרם עוד לנכרים
ומה לאל לציומתם וחלבם	ורמם יובחו אל השעירים
ומה לי על פרישוחם ולבם	לחודים כמער אש מעזרים
ולו היו בדרות הקדומים	ככותים נעשו גוים גמורים

וְמִיָּד דוֹם, בִּישְׂרָאֵל תְּדַבֵּר
 רְכִילִים הֵם וְלִי רַב אוֹיְבִים פֶּה
 מִלְכָּד רַח לַעֲם נָבַל כְּמוֹ זֶה
 בְּנֵי עַם זֶה דָּגָן רַח תִּעֲנֶקְתָּם
 תִּקְרְאוּ בְּכֹלָם מִחוּץ לִי
 בְּפִיהֶם צוֹף אֲכַל עֲקֶצוֹ בְּצֵדוֹ
 לְתַמְכִּי הִישִׁיבָה הַחֲלוּשָׁה
 וְעָלִי יֹאמְרוּ, עַתָּה בָּהּ אֶפְלַפֵּל
 וּפְתָאוֹם יִקְפְּצוּ עָלַי בְּקוֹלוֹת
 לְזֹאת אֲבַחֵר דָּמִי לִי בַּת בְּאִמְרִי
 יֵצְאוּ לֵאכּוֹל הַיּוֹם בִּשְׂרִי
 כְּאַחֵד רָגְשׁוּ עָלַי כְּלָקֶרֶב
 תִּשְׂכַּח בֵּית מִרִּי זֶה עוֹז יִמִּינִי
 בְּרַדְפִּי אֶת צְבִי גַם מֵאִמִּינִי
 בְּיוֹם קוֹלִי יִהְיֶה לָּהֶם לְעֹזָה
 בְּיוֹם לְבִי בְּעוֹז עֵמֶד וּשְׁחָק
 אֲנִי הוּא עוֹד וְלֹא שׁוֹנֶה שְׁמִי זֶה
 וְדוֹנוֹחַם חֲקוּקִים עַל לִבִּי
 לַעַת וּזְמַן לִבְרֵךְ אוֹחִיל וּמָקוֹם
 וְלֹא אֲשַׁקוּט עַדִּי חֲלָפִי לִבְכֶּם
 וְעַל אֵף וַחֲרוֹן רוּבֶם וְרַבֶּם

(ב) ג"א בחומו נדעכו מן המצרים.

שִׁיר עַל שְׁבַתִּי צְבִי בַּהֲיוֹתוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִים.
 צְבִי אַתָּה כְּבוֹד שַׁחַת
 לֶךְ הַפַּח וְהַפַּחַת
 אֶדְמָךְ לְחֹלְעַת
 וְלֵה בּוֹנָה וְקוֹבְעַת
 וּלְנִמְלָה מְעוֹפֶפֶת
 וּפְתָאוֹם הִיא מְטוֹרֶפֶת
 לְלִבְּךָ עוֹץ (ג) לְאוֹיְבֶךָ
 וְהַסִּית אֶת לִבְּךָ
 בְּשִׁנְעוֹנֶךָ יִדְבְּרוּ
 וּמִשְׁלֵי חֵן יַעֲזֹרוּ
 וְלֶךְ אֵין טוֹב וְאֵין (א) נַחַת
 וְלֶךְ הִשְׁאֵת וְהִשְׁבֵּר
 מִשִּׁי טוֹנָה וְרוֹקֵעַת
 בַּחַיָּה מָקוֹם קֶבֶר
 כְּעוֹף כְּנָף מִרְחַפֶּת
 בְּיוֹם שִׁנְעָלָה אֲבֵר
 תִּסְיָנֶךָ אֶל יִרְיָבֶךָ
 כְּרוֹדֶף יִחְסֵר אֲבֵר
 וּבִשְׁטוֹתֶךָ יִסְפְּרוּ
 בְּכָל פֶּנֶה וְכָל עֵבֶר

(ג) ר"ל לקוסטנטינא. (ב) ג"א ועת. Sammel-Band.

מכירים בטיב נָכַל	ולולי בעלי שכל
שֶׁמֶךְ פֶּשֶׁה כְּמוֹ דָּבָר	עָרֵן תְּקוּם וְלֹא חֲכָל
וְעַל כָּל יִשׁוֹק וְכָל שֹׁעַר	בְּפִי זָקֵן וּפִי נֶעֶר
כְּמוֹ אֶל תְּרַנְגוֹל גִּבֹּר	לֶךְ קִרְאָה בִּשְׁם בַּעַר
בְּצִיּוֹן שֵׁם שְׁמוֹ מֶלֶךְ	רְאוּ אֹזֶבֶד בָּנוּ הֶלֶךְ
צַבִּיִּים עִיר וְשִׁמְעֹאֲבָר	כָּאֵם צִיּוֹן תְּהִי פֶלֶךְ
וּמַעֲקָר בְּנֵי וְרֵשׁ	רְאוּ מֵאוֹס כְּמוֹ פֶּרֶשׁ
בְּכֶרֶשׁ בַּת חֲתָן חֶבֶר	וּזְמַם חֶבְרוֹ כֶּרֶשׁ
וְגֵאִית וְרוֹמְמָת	בְּרוּךְ כְּאֵנוּשׁ קְמוּ
בְּחֹרֶת שֵׁם וְדַת עֶבֶר	וּבִנְאוֹנֶךְ דְּפִי שְׁמוֹ
וּלְחֹנוֹנִים וְאַצְלוֹ	אַהֲהָ לָעֵם וְסָקְלוֹ
בְּשִׁצְאָה טַלְטֵלָה גִּבֹּר	וּלְגֹלִים וּטַלְטוֹלוֹ
לִרְעֵה לָהֶם יַעֲדַחְמוּ	וּלְמַת הַעֲלִיתָמוּ
לְדַמְיוֹן חֹבְרֵי חֶבֶר	לְבַלְוָהֶם אֶסְפָּתָמוּ
הַכִּישוֹת וְנוֹעֲצוֹ	לְאוֹמִים שְׁמַעוּ בּוֹז
כְּרַעַב עַת מְצִיא שֶׁבֶר	כּוֹזָת שִׁשׁוֹ וְעַלְצוֹ
וּלֶךְ אֵין טוֹב וְעַת נַחַת	צַבִּי אַחֲרָה בְּבוֹר שַׁחַת
וּלֶךְ הַשָּׂאת וְהַשְׁבֵּר	לֶךְ הַפַּח וְהַפַּחַת

(b) גִּי'א בְּסָפָה.

בִּיאוֹר

ראה מה שכתבתי בביאור שיר ב' פ' ג' במדינות רחוקות מקום אשר דבר ש"י ונתן העזתי הגיע כי פקד ה' את עמו נקהלו אנשים רבים ומכרו כל אשר להם בזול אם מעט ואם הרבה ונסעו מארצם ללכת ארץ אחרת ומהם שבו אח"כ לארץ מולדתם ומהם מתגוררי עד היום בארץ לא להם מהמת חסרון כ"ס. ה' ימלא חסרונם כי כוונתם רצויה. אבל מעשיהם אינם רצויים. המקום ירחמם.

שיר להחרי"ף אשר יריע אף יצריה על אנשים בני בליעל אשר כתבו שטנה על אודות ש"י ונתן העזתי.

עִירִי פָנִי הַיּוֹדֵךְ כְּמוֹ צֶלֶם נָסוּ	אֲנִשִּׁי שְׁלוֹמֶיךָ מֵאֲמוֹנֶתְךָ פָּסוּ
הָרִית בְּנֵי עֹלָה וְרִבִּית עִם מְרִי	וְלַחֲאֲבָה תַּחֲרוֹת וְרִיב נֶגְסוּ א
וְרִים נֶבְלִים כִּי גִבִּירִים נִקְרְאוּ	וּלְבֵית גִּדּוּלִי עִם הָלֵא יוֹחֲסוּ
הִיוּ אֲבוֹחַם כּוֹרְמִים גַּם יוֹגִבִּים	שְׁקִמִּים חֲמוּל בֵּין פּוֹעֲלִים בְּלִסּוֹג
דָּמוּ מִשׁוּל עָלֵי כְּאִילוֹ נַחְנוּ	אֲלֵי כֶסֶת לְלִבּוֹשׁ וּפַת פֶּרֶסוּ
אֶךְ אַחֲרֵי־כֵן כְּמַעֲט וּרְגֵלֵי הוֹמָן	עַל צוּאֲרֵי כָל רוֹדְפֵי דָרְסוּ
אֲשַׁחֵק לְקִירוֹתָיו בְּצַדְקִי אַחֲוִיק	עַל זֹאת אֲבָנִים בְּהָרִי בִּסְסוּ

(b) ל' גִּרְסָה נִפְשִׁי. (c) ר"ל לִקְטוּ.

על ואת כְּשֶׁנָּם את בשרם נשכו על ואת זרועותם באף לעסו
 קָשִׁישׁ בְּדָמָם כֵּת אֲדָוָם חִישׁ כְּאִשׁוֹר שִׁשׁוּ בְּצִרְיָתִי וְהִתְעַלְסוּ
 עוֹד עוֹד לִימִי שְׁמָנָה וְעֵשֶׂק צִמְאוּ עוֹד יִלְעָגוּ עָלַי וְהִתְקַלְסוּ
 מִצְחָנָתִי נִפְשָׁם חִלָּאת וּזְחָמָה לֹא רָחֲצוּ עַד כֵּה וְלֹא קָבְסוּ
 כְּמִיט אֲדִיקָם חִישׁ כְּרַפֵּשׁ אֲדָרְכָם וּבִמְתַלְעוֹת עָטִי וּפִי יִגְרָסוּ
 אֶעֱדָא) לַעֲיִן עִמָּם מִבּוֹשִׁי פַעֲלָם גַּם כִּי עָדָן בְּמַעֲיֵל דְּמִי יִתְכַסּוּ
 אֲרָמוֹס וְאֲרָפּוֹס אֶת כְּבוֹדָם כְּאִשׁוֹר הִמָּה קְתָלִי אֹהֲלִי רַפְסוּ
 אִשׁ בָּם אֲבַעֵר עַד אֲבָדוֹן תֹּאכְלָם וְלִנְחָלִי כִשְׁעוֹת יִמְסוּ
 לֹא אֲתַנָּה שִׁינָה לַעֲיִן הֶרְעִיזוֹן מִתְנִי סַעֲיִפִי יוֹם וְלֵיל שְׁנִסּוּבִי
 אֲנֹאֲלָא) בְּדָמָם כְּאִשׁוֹר הִתְגּוֹלְלוּ בְּדָמִי כְבוֹד הוֹדִי וְהִתְבּוֹסְסוּ
 עוֹד יִרְתַּחוּ דְּמִי עָדָן לֹא קָרְשׁוּ הֵהָּ כִּי בִיד הֶרְעִיזוֹן מוֹרְסוֹדִי
 צַר לִי אִשׁוֹר חֲטָאָם בְּנִיהֶם סוֹבְלִים נִפְשׁוֹת קָבִיהֶם חוֹטְאֵי חֲמָסוֹ
 מִי בָם אִשׁוֹר יוֹלִיד וְגִדְלָא אֶת בְּנֵי תוֹרָה וּמַחֲכָמָה וְכִין סוֹרְסוֹ
 לִי יִשְׁאֲגוּ לִי הַכְּפִירִים מִבְּלִי טֶרֶף אִשׁוֹר מִפִּי תִמּוֹל דְּרָסוֹ
 אֲנַחֵם בְּדִרְכֵי חוֹס בְּיוֹשֵׁר אֲנַחֵלֶם גַּם מַעְגְלוֹתָם בְּעֵדֵי פוֹלְסוֹ
 לִי הִרְכִּבּוֹת בְּהִלְכָּתִי נִתְּנוּ עַל קוֹל נְבוֹנִיהֶם אִשׁוֹר קָלְסוּ
 אֶסָּף וְהִימָנָה עֵת אִשׁוֹרֵר יִדְמוּ אֶל קוֹל זִמְרֵי הַטִּירְפִּים פָּסוּ
 שִׁירֵי רֵאוּיִים לַחֲקוֹק עַל יְהוֹלָם אֵף כִּי לֹזְכֵר עַל נֶיֶר יוֹדֶפְסוּ
 עוֹד יִצְאוּ לִלְקוֹט אֲבָל לֹא יִמְצְאוּ מְלִי אִשׁוֹר הַיּוֹם כְּמִיט רַמְסוּ
 יִהְיוּ כְּנָתָן אוֹיְבֵי וּכְשֶׁכֶּתִי אִישִׁים אִשׁוֹר כִּי בַעֲדָם כַּעֲסוּ
 וְלִבְרָאָהָּ) בָּם יִהְיוּ הָעַם אִשׁוֹר יִתְפָּאֲרוּ בָּהֶם וְיִתְבּוֹסְסוּ
 שְׁמוֹ לְרֹאשׁ לְצִים אוֹיְלִים עָטְרוּ כֹּתֵר וְרֹאשֵׁי הַתְּעוֹדָה שְׁסוּ
 מִלְּבֹשִׁם יִהְיוּ מִלְּכָם וְרֹאשֵׁם רֹאשׁ פַּעוֹר וַיִּקְרְעוּ לִנְבוֹ לְבָל קֶרְסוּ
 אוֹי אוֹי וְהִתִּירוּ לָעַם אֶל לַעֲבוֹר עַל דַּת אֲלִקְיָהֶם וְגַם אֲנָסוּ
 צוּוּ עֲבוֹר עַל דַּת וְטוֹבוֹת גּוֹמְלִים לְמַחֲלָהּ, וּמִקְיִימָה קִנְסוּ
 עֵינֵי עָלַי וְאֶת דָּם כְּמַעֲנִן וּזְחָלִים וְרַם רְסִיסֵי דָם לֹאֲתֵר רַסְסוּ
 פִּנְתַּי יִקֵּר תִּלְמוּד אִשׁוֹר הִיָּה לְרֹאשׁ הַיּוֹם לְרַצְפַּת פַּעֲמָם מֵאִסוּ
 מוֹל הַגְּמָרָא עִיר וּמִגְדָּל יִסְדוּ חוֹמַת מִצּוֹרֵת הָאֲמַת הַרְסוּ
 אֶל יַעֲלֵת חֵן גִּשׁ כְּרִיתוֹת נָחְנוּ גַּם בַּעֲלַת מוֹם כֵּת זִנּוֹת אֲרָסוּ
 אֲבִנִי יִקַּח הַיּוֹם בְּמִשְׁקָלָהּ) דַּחְפוּ כְּפִים ט) דְּמוּ אֲבִנִי יִקֵּר כְּנָסוּ
 לְמָה לֹאֲלָה יִקְרָאוּ חֲכָמֵי אֲמַת אִם הֵם נְתִיבוֹת הָאֲמַת נִתְּסוּ
 עוֹל דַּת בּוֹדוֹן מִכְתַּפָּם פִּרְקוּ תִּלְמוּד כְּמוּ מִשָּׂא לֹאֲתֵר עֲמָסוּ

(ב) ר"ל אגלה. (ג) לי וישנם מתניו. (ד) לי נגואלו בדם. (ה) לי"ח כמרס הדם שלא יקרוש. (ו) לראוה בך פירש"י ביחזקאל כ"ח י"ז להסתכל בבשרך ורד"ק פ"י לראות כך הפך מה שהיה וחושבת ברוב גאות לבק. (ז) לי עונש בל"ח. (ח) לי נופל על הלי כענין רססי. (ט) ג"א כמכשול. (פ) סלעים.

בזוי ושכחי את נגדיו הומן
 שוטים מריקי כים למלא מחסור
 גם על כבוד נקלים ונקזים חסו
 גם את חוריהם כמן אבסו
 יקרו אריות החבונה לענה
 ויש כמותם עוד קהלות הוללות
 הוי גוי בכל מקום חלוקי לב לטוב
 לא ידעו טוב מבלי טעם וחיד
 אך אברה חכמה וצדק מאנוש
 (b) לי למס מרעהו חסד. (3) כל נפש שבעה תבוס נופת משלי כ"ז ד.

לאחיו עמנאל. שיר בהיות ש"ץ בבית האסורים.

הוי קוראי זאת מהרו ודמעו
 קרעו לכבכם על קהל אל נגעו
 מלכי צבאות נדרו ראש מכאב
 על עם ה' כי במכת השטות
 שוא אחרי שוא ריק אחרי ריק בשרו
 לאחר צבי נמשח צבי אל שבתי
 מזוחות בני העם מאד בורים מאד
 חמה כאדם עברו בדת ברית
 כמעט אשר מרו בתוגר ואדום
 איש לחברו אמרו אל תיראו
 גלו ובזו נחלה בית והון
 ואומרה להוללים אל ההללו
 נחר גרוני מקרוא: מה צבי
 סביב המוני מאמיניו הלכו
 מצע סעיפיו בפשט קצר מאד
 נתן ויתר שוא נביאיו דברו
 רבת צררוני בעת זאת אומרה
 אכן לחנם ערכו נגדי קרב
 נסו להנקם באחי בעדי
 אמנם עלי במות גאונם נדרכה
 מליכי לךתי בשוקים אקראת
 עושו ובואו החכמים אותבי
 לא עת דמי פן עם ה' יחטא
 (b) נ"א מחשבותי. (3) נ"א אלי.

גם על כבוד נקלים ונקזים חסו
 גם את חוריהם כמן אבסו
 ובאוצרות לבי הלא נכמסו
 למת לרעה רגשו נרכסו
 ישחו וימצו רוש ונופת בסוב
 חבל בני הודך כמו צל נסו

אפר ושק לשומעים יצעו
 אל בגדיכם אך לבכם תקרעו
 לילית ולגיונה לבד יורגעו
 הכו ונשנו שלשו רובעו
 בנתיב ישימון מחשבותם (א) תעו
 ידיו כשחר אור פדות בקעו
 כל נטעו בינה וכל זרעו
 לא שמעו מוסר וחוק פרעו
 זה יום תשובה אחרו בולעו
 כי אתכם האל ואל תשתעו
 מחר בעד פת לחמם יפשעו (b)
 גם לרשעים קרניכם תגדעו
 סורו כמסמא ואל תיגעו
 ומכחשיו לשערה קלעו
 איך נתחבו בסוד והשתרעו?
 צופיו כעורים באפילה נעו
 כמעט ואותי חי אוי בלעו (3)
 שופר בלב לא יחרד תקעו
 אך מארי נסו ודוב פגעו (3)
 קמנו ונתעורר והם כרעו
 מי הם לירי כף לבך יתקעו?
 הקבצו בית יעקב ושמעו
 פן באבותם יעו ירשעו

החלצו רועים והמתעלצים א) מערכך רועי בעיר ב) נגרעו
אוכיחם ולעיניכם דין אערוך פן כי עונות כלכם יפגעו
לא יחסרו עורה סעיפי איש בעת על פי ה' יחנו יסעו
גם חוטאים נפשם לברם חומסים נפשה לברה קובעים קבעו
חכמי זמננו ללבם אומרים מקין תרל ולהעשיר ייגעו וי)
ויטבעו רובם בחופת מַחֲמַד שם ידרו לגור והשחקו
הם הם ברדפי צבי כי נפְרָצו מאחריו לשוב וְכִי פגעו
ויענו לי מה לך ולעמך הריב נמוש, השר, ויתגלעו
שורג) כל חֲנָף ללב איך אסמיו מלאו דגן וכימי רעבון ישבעו
וראה בסדר הזמן איך מַעְנִי בעיר זקניו כהניו יגועו
ולבר חכמים כי לעמם נכנעו על צד ועל ברכי זמן שְׁעָשְׁעו
כהם עשה גם תַּעֲשִׂיר אך חפצך להיות בראשי עם ואם יוקעו
עוות כאלה יענו לא ינקו מי חֲזָחוֹתִי כי כָּסֶם שפעו
ברר עֲנֻבֹנִי ורם לב שונאי אך בַּעֲמַל לִבָּם כבר הוכנעו
ויעורני אל ותחתי שְׁחָתִי עת הסתי עבר ולא נָטַעו
השורקים עד כה ושנם חורקים קמו לעומתי ומני זעו
לחקיק אֲמָרִי כי יבו העם תמול פחי זהב אפיר כבר רוקעו
ובמאסר יושב צבי במחשך כי מרשעים אור ויום נמנעו
מגדל מזמנותי מאד תרים אבל אֲדַנִּי יסודתו כבוֹדִי הטבעו
חסיר לבבו אל והעתיקו לעוֹיָה) המַעֲחִיק תרים ולא ידעו

ה) נ"א והמתעלצים. ז) ר"ל ראה. ח) הטבעו בכך רגלך, ירמיה ל"ח כ"ב. ט) קוסטנטי.

ביאור.

- ה) ראה מה שכתבתי בשיר אחר.
ז) רבים קמו על החרף ד"ל על אשר הוכיחם בשנעונם.
ח) גם עלי חרה אפם ועור מעט וסקלוני לולי ה' שהיה לנו.
ט) על זה היה דוה לבנו כי קריאי עדה ואנשי שם נטו אחרי הבצע והחניפו את התועי אחרי ש"ץ ועשו עצמם כאלו היו מאמינים שהיה משיח צדקנו.

שיר בשם חכם א' שהוכיח ש"צ שלא ילך לקושטנטינא.

על מה עצתי שְׁבַחְתִּי נאצת מי הוא הבינך זאת במי נועצת
קֶצֶת בתוכחתי וְהֵב מְלִי תבו וביסרי אותך כאף קפצת.
גאה וגאון כך כאחר נוצרו עד לא שָׁרַךְ קֶבֶת ולא רַחַצת
דעתך קָעַץ יבש ואיך תעש פרי תגמול שקרים וערן לא צצת?

איכה ארוממך ואותי לא חבל
 כולך דברים מעשים לא אחזה
 איך אאמין בך האויל איך אאמין
 חבלי משיחות יש גאולה נעדרת
 קלה התעש שם בעם האל וךך
 אי חוט חסדיך אשר תמשיך, צבי,
 איה שפלים כי ירימין ראש בך
 קמת עזות ירך הגל כיום לעיך
 האם ימיךך רוממה ותעשה
 אי בית אלקים כי ורועך כוננה
 אי עניי (א) כבוד אשר כם עמך
 אי ים אשר בורועך נבקע יאי
 ויו זהרך איו? ופיךך קגב
 מה לך בכינוי אל, יציר טיט מַת לך
 אוי לך אלוה יושבי חוך מאסר
 פורה עניים. איך כצפור בכלוב
 עמוד ישורון אין לך אין מעמד
 צור התעודה מחויק דת האמת
 מלך צבאות שר חיילים איך כיד
 יספור צעדיך וממך יחקור
 מות מות ערירי שם וגופך יאכלו
 נכפל בלידתך יגון חשעה באב
 הנך לצאנך לא לרעה, אך זאב
 אם את לישראל לאב, יהום יהי
 פור לאביון ברחוב תתן אבל
 על צד תשעשע יצרך ותאמן
 חלמד לתקרא כשם נכון לבר
 דת אל תערב באגדות של דפי
 מה לך לשבט מושלים אם יום חמול
 קמטו (ד) בלא עת גדלך מקוקיך
 רשת פרשתו לי יהא מוקש לך
 תדרוך כאויב קשתך עלי אבל
 האם אכבדך ולא חלצת
 כל עצמך אוֹמֵר ולא נמצת
 ולנחמני בהבלים אצת
 אי דְּבִשְׁך אחר אשר עקצת?
 האם כחיךך וחיוו קצת?
 אי זה עבות רשע אשר קצצת?
 ראשי גבוהים אי אשר רצצת?
 עמים, וברכי כורעים אמצת?
 חיל, הראשי אויבים מחצת?
 כתי אלילים אי אשר נתצת?
 בטח באין כל מחריד הרבצת?
 סלע אשר אתה בעוו פוצצת?
 פרור, ופארור (ב) משחור קבצת (ב)
 לשמו, ומחומר בקוף קורצת?
 כלְאָךְ רקיע (ג) באשר נערצת
 ובתרגול היום כלול נלחצת
 רופף יסוד כנף ותתפלצת.
 למה נדריה כבר פרצת?
 רוגשי, כפשתים בסרן נפצת
 מה תחשוב ובעיניך קרצת
 בנים ופשפשים אשר שרצת
 אי יום כמו זה יום דאגה רצת (ה)
 חבור ענות עני ודל שקצת
 אם לו לעינים לְאִי עמצת
 עני במסחר לאכול עלצת.
 ולתאותך שד כאם חלצת
 לא בתבונה הכסיל חפצת
 אבני יקר בכלי כדיל שבצת.
 שבת אנוש הנך בשוט נרעצת
 יונה ויגעת בטרם רצת
 רעל מִסְכָּחוֹ לי במר מוצצת.
 כיום בחיצו הזמן חצצת.

(ב) במקום עניי. (ג) לי קבצו פאורה וואל ב' י' קבצו כל שחרות הפורה. (ד) ג"א לך לך
 לרקיע. (ה) ג"א גוש. (ו) ג"א רצת. סלי ולפניו תרוץ דאבה (אויב מ"א י"ד) ורומז למה
 שהעיר בביאור (א). (ז) ר"ל נכרת ונגרע כלי אויב כ"ב.

תחשוב לנקר עין ימיני מִחֲרִי
 חכין ללא כך מאמין זְקִים, אבל
 טרף לשיניך ערנה לא אהי
 שֶׁב שֶׁסְּדָבֵר בִּי וּמַה לִּי בְךָ וְאִם
 חֲבֵמַת לִבִּי עֲמֵדָה אֵלַי לַהוֹר
 (ב) ב"א לוצצת.

ב.א.ו.ר.

(ה) ש"ץ היה קורא עצמו כן בכור ה' ובמוסף יום ט' באב התקין שיהיו
 אומרים ותתן לנו את יום מקרא קדש הזה ואת יום הנחמות הזה יום לידת בנך בכורך.

שיר אחר.

א. רֶשֶׁת לְרִגְלִי שִׁבְתִּי פְּרִשְׁתִּי
 וימררוני בוערים ורובו
 רְבִי חָרִי עָלַי תְּמוּל יִסּוּבו
 מנחלתי עוד מעט גורשתי

ב. אֶךְ כַּחֲשׁוֹ הַיּוֹם אֲשֶׁר כַּחֲשִׁיתִי
 וכבר מרודותא) על צבי יכתובו
 אֲרוֹ שְׁמוֹ וּמִבְשָׁרֵיו יִקּוּבו
 ויברכוני על אשר נחשתי

ג. יוֹם יוֹם שְׁלוֹמִי רוּדְפִי יִדְרוּשׁוּ
 ויקראו על גֶּאֱלָם זֶה חֲגֵר
 עֲלֵיו לְשׁוֹנֵם שְׁלַחַה הַיֹּלֵק

ד. הַכּוֹטְמִים בּוֹ נִכְלָמוּ וּבּוֹשׁוּ
 מוֹבֵם בְּפִי הָעַם יְהִי כַפֵּנִר
 זֶה לְרַשְׁעִים עִם אֱלֻקִּים חֶלֶק

(*) א"א: השיר הזה נדפס גם בספר זכר צדיקים לברכה לר"ץ (בתוך הספר תולדות גדולי
 ישראל) עמוד 291. (ב) ב"א מִרְדּוּרִי.

שיר שלחו אלי על אשר אנשים חוטאים בנפשותם הנגדרים מקודם אחר ש"ץ
 באשר אח"כ אבדה תקותם חזרו לסורם כנראשונה.

א. אֲחִי לְמִי אוֹי וְאֲבוֹי אֲשִׁית
 האם לאלה כי בצום כשלו
 אֵיךְ מַעֲדִי חוֹמֵם כִּבְר נִצְלּוּ
 עֵשֶׂן בִּאֶפֶק יַעֲלֶה בְּפִית

ב. עַד שֶׁיִּדְמוּ כִּי צָבִי מִשִּׁיחַ
 לְקוֹ שְׁעָרִים גִּלְחוּ טִבְלוּ
 וּבִיּוֹם שְׁמוּעוֹת הַגְּאוּלָּה כָּלוּ
 פִּיהֶם כִּלְפֵי מַעֲלָה חֲשִׁית

ג. מִחֲפָרִי יוֹכֵר בְּנֵי הַזֶּרַע
 ראש צֶץ בְּרַעַחַס לַעֲנָה גְדֻלָּה
 הֵה כִּי לְקוֹנֵם חֲנָפוֹ עַד הֵנָּה

ד. רוּדִי אֵינִי אוֹכֵל וְאֶגְדִּיל פֶּרַע
 וּלְגֻאוּלִי אֵל חַי אֵיחָל סֵלָה
 אַחֻיִּיק בְּצַדִּקְתִּי וְלֹא אֶרְפֵּנָה

שיר אחר על השמועה שבאה ששיין היה רוכב על סוס לעיני התוגרמים
אשר לא כדתם.

א.

לי כפָּרו, נתן, אשר אמרת
כי חיש מהרה, יעלה יצמיה
קֶרֶן צבי מלֶכֶךְ ובו יצלית
מהנכונה החצי דברת

ב.

אמנם באחת האמת חסרת
כי בחמור רוכב יהי משיח.
אם שבתי רוכב על סוס, יוכיח
כי ריק אמְרִיךְ וכי שקרת.

ג.

לכן שמע, על גבך שִׁמְרוּ
כי בחמור תהיה, והמרדעת
סרבֶלֶךְ מוכן להרכיבהו

ד.

או שבתי, עני ורש הרעת
יבא ויִנָּדַע לכל רואהו
דל עַל חמור רוכב בלי מרדעת.

ה.

מה לך צבי מי עֲשֶׂה חוגר
כּוֹפֵר לבבך אֶל מקורו רץ
אם נמסרו לך שערי בינה
שוב שוב לְעוֹם שנית קשי דת זאת
איך לא תפִּסֵּחַ מוסרות עם אֶל
מטה אלקים אם לך נָפֶן
איש יור תצצי אֶל ברוח פיו
גבר תמול נורא לכל תבל
שוא עמלו כל רעיוניך
הה כי להציל נפשך מיד
נפשך בְּעַד חיי תלוף תמכור

מה לך אויל ולִדְת בני הגר
היום כמו נחל לים נָגֵר
מי הוא בעד זאת דעתך סגר
אך לבך טמא ולא יגר
אך פי אשר פתח ולא חגר
מעץ יכול *שיין* *תֹּךְ* איך גר
יחת לחוד עץ חדרו נגר
מורא אנשים איך בלכו גר
וְרַע וְדוֹן לבך ולא אָגר
מות בנפשך הכסיל תחגר.
ארור יהי סחרה והתגר.

(* א"א: פירוש שיין תיז ע' במגילה סוף פרק שלישי דף כ"ה ע"ב.)

נשלם חלק ראשון מהצבי מודח.

צבי מורח

חלק שני.

אספר בו נבואות נתן העזתי אשר ברה מלבו וזה החלי בעזרת צור נואלי.

קורם נבו כרע ונפל בל	עושו ובואוא) מקצות חבל
נמשח כרובב) ממשח נשיא עליון	עברו נהר גזון וסבטיון
לבנות דביר קדש ואפיריון	שבטיו ישרון ועלו ציון
הוא שבתי הוא נין ורובכל	כי סףג) אדום יון ותסד) בבל
זהו דבר נתן אשר חשב	עוהה) ולא שלםה) יהי מושב
להיות ברורנו כמו עזרא	עווו וממשלתו ועם נכרא
רק העלה עמו בני בציו	ילך לאור ו) חציו ואור חציו

(א) נ"א קומו צאו גא. (ב) יחזקאל כ"ח י"ד. (ג) נ"א תס. (ד) נ"א סף. (ה) שמות העיר עזה וירושלים ומלת עזה הוא לי נופל על הלי על עזות פניו של נתן. (ו) לי לאור חציו יהלכו והמחבר מוסיף דרך היתול גם לאור חציו. (ז) לצורך החרוז לקח שם זה בין שני הגולת אע"פ שנמצאו מספרים גרועים ממנו במשפחות אחרות.

שיר שלחתי לכם אחי ההר"ף מליוורני לפירינצי.

למי חקדת משלים הערבים	ושירים ממקור חקמה חצובים
למי פת בג ויון מלכות מליצות	להשביע צמאים גם רעבים
הלא אחי לברך הלא לך	סעיפי כל בני הדור האבים
אחריך כמו מים צלולים	וממנען חבונה הם שואבים
והדעות בראשך מלמעלה	כמו מעל לכפורת כרובים
וחחירות מעולות כך רבקות	כמו קילי ככים מלא זהובים
והטבע כך נבעא) פארו	כמו גשם נדבות על עשבים
ושכלך נעלה במאר לרום הוד	ושם עבי ירעות לו רכובים
ורדי דת ירווך בכל עת	כיעלת חן ואילת אתבים
ולוית חן ומיריך לכל ראש	וולחם כהירוש לעקבים
וחפצי בה מליצתך אכנה	ושירי בלתיך אקרא עוזבים
ומי פייטן ברורנו אשר לו	כמו לשר חרוזי שיר קרובים

(6) לי נחל טובע.

Sammel-Band.

ואם ימצאו שירים מעולים
ומענבי ומיריך גבירי
ואיך חירושיך, דוד, תְּחַדְּלֶנָּה
עוזב כמעט הליכות התלכות
ותן חלק לשבעה גם שמונה
קחה כְּנוּדָה הטוב וגנן
וקומה חוש לעזרתי, ושור כי (ב)
סבכוני ככחש כת פתאים
צבי נפתל אשר הותל לבבו
אשר שכחתי (א) לשם פסחו זכחו (ג)
לבב העם מאד הועם ונפעם
לשמע שִׁבְתִּי נָקוּ וְנָלוּ
באמרם כי דבר נתן דבר אל
ועל כן קראו צום ועצרה (ג)
ואמנם כי ימין האל פשוטה
אבל אין זאת תשובה רק משובה
ומחר חוזרים יהיו לסורם
והם צמים כיום שבת ומועד (ד)
ויום חרבן דביר קדש ואולם
במוסמים וברבורים אבוסים
יהי רצון אשר להם יִצְחָה
ויש מהם משוגעים מרעים (ה)
ועלי כחבו חועה ורעה
ועוה (ו) למדו קשתם לשונם
לירות כי הלא אין די אבנים
ויש לצים בעיניהם מליצים
אשר חוץ מכבוד אחי ומורי
ערוב אותי לטוב אחי נגירי
לקול המית נבליך יפוצון
ואם המה בעיניהם ענקים
תִּבֶּל קוצים ככרם אֵל, ועצים
כמטר יערוף לקחך ויזלו
ואולי תעלה בהם תַּעֲלָה

לאחר, ממך ודאי גנובים
כבר מלאו והִשִּׁיקוּ יקבים
מִשְׁמַח אכלים ועצבים
ופלפולים אשר מִן רחבים
הכי יחדיו הגונים הם וטובים
וחלוי לא יהי עוד על ערכים
כסילים יהמו עלי כדובים
ועל אודות צבי אֵלֵי מריכים
לשבתו על מרומי עַל ועבים
וזרק דם ואכל התלכים
שְׂכוּרִים הם ולא מדם ענבים
כעל פגר ועל דוֹמֵן וְכוּבִים
והגיעו כבר קִיצִים קצובים
בקול שופר שחרים וערכים
לקבל קוראים אליו ושבים
וחכרתם חכורת של עצבים
וישוכו לקיָאם ככלבים
בסגופים ועינויים מרובים
למערנים בשלחנים מסובים
לקול סיסים (ב) בפרדסים רטובים
אכול תְּלִדוֹת ועכברים וצבים
מתי השוא ופונים אל רהבים
כלי דעה, והמה בכחוכים
ואֵלֵי דורכים חצים ורובים
בראש צורים ובנחלים רגבים
ועלי חכרו שירים עלובים
ראויים הם לקנח נקבים
ויהיו לי אמריך ערכים
וינוסו כְּמֵאֲרִיה בשבים
הלא יהיו בעיניך חגבים
יבשים יפלו ארצה חשובים
אמריך כעל דשא רביכים
וחועלת לאלת הנבוכים (ז)

(ב) נ"א מכתו. (ג) קרי בירמיה ח' ד. (ד) פִּעֵל במקום הפעיל. (ה) ל' ואיש נבוכ ילבב.

ומוסרי כמו אפס חשובים
 והם אש דת ונר מצות מכבים?
 וזכות עם מצורעים וזבים!
 לראשי עם ובשמוחם נקובים
 לכל יבא ויפיה כזבים
 נהר גוון כְּכַרְכְּרוֹת וְצָבִים
 לכף רגלי צבי יהיו חרבים
 מְלֶהֱט מִלִּפְנֵי אֵשׁ לַחֲבִים
 מפיקים מנחיריהם שביבים?
 בחברת יעלות ובנות נדיבים
 ובמדינות אדום ישים נציבים
 בחוך נשים לשורר שיר עגבים?
 בעוו ידו ענמיס(?) עם להבים?
 משועבדים ביד שושים ושובים
 לעת כזאת בהר ציון חרבים!
 וארצנו ביד פוטים ולובים
 דמעי מלאו בורות וגבים
 ויהיו על שני עצים צלובים
 במבעחם שפוני עץ תחובים
 יונים וְעֶרְבִים וְאַרְמִים
 כְּאֶבֶי גַּעְלָה מְכַל כִּאֲבִים
 וְאֹזֶל כַּחֲנִינָא פֶת חֲרוּבִים
 נחונים בְּעִגְרוֹתִים בְּקִלְיוֹכִים
 כדאי המה בטיט יון סחובים
 ונהיה לו כמקדם חביבים
 לכל צאנו יהי טרף זאבים
 בעל יוכל עצי שדה וְאֶבֶים

לבל יהיו שחוק להם אמרי
 כְּאֶמְרֵי אֶיךָ לְאוֹר עוֹרִים נְהַלֵּךְ
 ואיכת נבואות א' נשים טמאות (ו)
 ולא באה כקדם הנבואת
 הַיֵּאֱמָן בְּלִי אוֹת או פלאות
 למתי עם ישורון יעבורון
 נהר גוון וסבטיון למתי (י)
 ואִי אֵרִיא רְבִי עֲלָי רְכוּבוֹ (פ)
 ולו נחש ברוב ראשים לרסן
 ורבקה בת בנו עמרם לצדו (ט)
 למתי כס בארץ עוץ יִשׁוּהָ (י)
 היאות אֶל מִשִּׁית אֶל וְגוֹאֵל (יב)
 ואיך יפרה ערת האל וירדה (יג)
 ועונב נביאיו היום בזיקים
 הַיִּחֲאֲמַת אֲשֶׁר בְּחִי אֱלִילִים (יד)
 אהה לי כי עדן הם על מכונם
 לזאת אבכה בלב נדכה ומימי
 יגורשו צבי מן גו ונחן
 אשר תחמיד שטוחם עד חווחם
 וְשִׁמּוֹנוֹ סְחִי מֵאוֹס לִנְגֵר
 לזאת אדאב אני נכאב ועל זאת
 ומי יתן והייתי במדבר
 ולא אראה בני עמי ברעה
 כדאי המה נפוצים בארצות
 נקו לאל אשר יואל בחסדו
 וְרָעָה נֶאֱמָן יִשְׁלַח לַעֲמוֹ
 ונהיה אז דשנים רעננים

(ה) צ"ל נְבִאֲוֹת. (ז) לי שביב אשו. (ג) בראשית י"ד י"ג.

ביאור.

(ה) כבר כתבתי בביאור שיר ו' סי' ג' שלולי שהיה לנו ה' אוי סקלוני באבנים.

(ז) ש"ץ בע"פ שנת תכ"ז שחט שח כשבים לשם פסח ואכל: החלבים.

(ג) בכל עיר ועיר היו מתקבצים הנגדרים אחר ש"ץ ומתענים ימים רבים במגופים משונים ומרבים בתפלות ותחנונים.

(ד) אפס כי לא ראינו שהושב מה שנתן להשי"ן ואולי לא נמצא בכלום איש שימצא חמס בכפיו.

(ה) לצני הדור כתבו עלי מרורות יען לא האמנתי להבליהם.

(ו) בעיר איזמיר היו מתנבאות נשים בימי נדת דותן.

(ז) נתן העזתי היה מנכא ששי"ן ילך להשיב עשרת השבטים ויחריב בקף פעמיו נהר סבטיון וגוון.

(ח) ראה מה שכתבתי בביאור שיר ב' סי' ג'.

(ט) סורה ג"כ וראה מ"ש שם.

(י) וגם מ"ש בביאור הג"ל סי' א'.

(יא) ש"ן עשה משתה בעיר אזמיר לכל הגללים אליו ויבואו האנשים וכטוב לב הצבי בין שר שיר ענבים בלי לעז.

(יב) ארבעה אנשים באו ממצרים דמשק להשתחוות לש"ן ולקבל עול מלכותו עליהם וטרם הגיעם לאזמיר שולל הם שרדום והלכו שבי לאי מל"א.

(יג) השמועה בתהלה באה שכל בתי אלילים כאים בפתע פתאום רגע נחרבו.

שיר על שמועות כוזבות באה מעיר וייאניה ששי"ן נכתר בקוסטנטינא ע"י סולטן.

א.

ב.

אל תאמינו זאת ואל תשתגעו	אם מִקֶּנֶף אֶרֶץ וּמִירוֹת נִשְׁמְעוּ
אין זה משיחנו ואין זה מלככם	נכתר צבי צדיק משיח צדקכם
קו לחסדי אל והוא יושעכם	על יד קִאִימִיט לעבוד אותו שכם
צמח אמת ישלח ובו חושעו	אחר, וכל שריו לפניו כרעו

ג.

ד.

אלעג אני להם ואומר: בוערים	ארע אשר רבים לנפשי אומרים
אוך אשמעה לכם וככם אאמין	אין לו ישועה לאפיקורוס ומין
אם טובכם מונח עלי קרן צבי?	גם נחלה אין לו בארץ הצבי

שיר תשובה לאגרת איש נבוב שמו חושע אשר שלח מאלכסנדרריאה לליוורנו מלאה חרופים נגד המגנדים אל שבתי צבי ונתן העזתי.

מה קול חמור נוער באזני אשמעה	הן באמת זה קולך חושע
מי אַתָּה אשר תשאג ותנהום כארי	אם כוכוב תדמה ולצפרדע?
בור ריקהלא אחתה ואיך תחשוב להיות	נחל מקור חכמה ובין נובע
הלך עלי גחון ואמר לִבְךָ	כי בעננים ראשך נגע
ובעת תִּדְמָה כי מרומים תעלה	אראה והנך בְּתָהֶם טובע
יִחַף ברגל גאוה וד תִּהְלֶךְ	העת אשר קוצים תהי זורע
תן נִבְךָ שוטט לשוט שיר זה, וחתן	גו אֶל זְמִיר מכת זמיר פוצע
היום זמירי זה במטה האמת	מטות כוביך יהי בולע

אֶל בן בלעל משיח אֶל חֶבֶן (א)
 ילך נא בנקרת צור והטמן ואת
 מה טוב בעת תכתוב מרורות האויל
 הלואי כמו נפל תהי טמון אוי
 תדמה בעיני כל כחך קראו
 חולק עלי רבו היתכן אשר (ב)
 כמה עבירות בעבורו נעשו
 על זה חסמר שערת ראשי, לזאת
 משתה ויום שמחתה ביום חשעה באב
 חתו ולא ענו זקנים מענה (ג)
 כי אמרו כל איש ליציון יאָכֵל
 גם מסרו רבים ביד גוים, ואין
 רוחי הציקתני בתוך בטני, כמו
 אם נאמן נחן לנביא אומרה
 יבא דברו נא ויאמת ואו
 אמנם בלי מופת ואות איך אאמין
 כי כאשר קבע רבוש לא־די אשר (ד)
 נפשות קרושים הטהורות תִּלְקֵן
 אִי הַשְׁבִּטִים קוֹטְמוֹת הַיִּלְכִּים
 אי ענני כבוד ועמוד אֵשׁ אשר
 אי חרשים שומעים ועורים יחוּ
 איה מאור שמש בארץ עוץ אשר
 למת בנו עמרם ובתו אֶחָדוּ
 הה כי שחוק על זאת לכל עמים נהי
 תרתי בלבי לחשוב מה מצאו
 ואומרה כל זה רעות רוח אשר
 כי איך משיח אל ואיכה גואלו
 רשע אשר חלל בפרהסיא כבוד (ה)
 השם באותיות בכל עת יהגה (ו)
 נשים אסורות חבֵקן וינשקן
 ויאמרו העם בעור זה יחוּ (ז)
 גם האמת כן הוא וכן הם דוברים

נביא לאיש הולל ומשתגע
 תהיה לחנים לענים ריע
 כי אז תהי גרם וגם גרע
 הלואי ומרחם תהי גווע
 אל איש שכור יין ולמתעתע
 שפע נבואה בו יהי שופע
 לְבִי לזאת דוי לזאת דומע
 לבי ולא בְּגִדִי אֲנִי קורע
 עשי כְּנֹאֵא אֲמוֹן, ואין מונע
 פן בת רשעים בם יהי פוגע
 נִנְקָמָה מִנְהוּ ונפרע
 חונן למתחנן וְלִמְשִׁנֵּעַ:
 אוכוּז (ח) חרשים הוא כהקע:
 אם מענה פיו כאמת קולע
 אהיה לעבד לו כְּבִמְרָצֵעַ
 אם ארתותיו אורחות בוצע?
 נפשות קרושים גם יהי קובע
 אל כל ברית מפר וחוק פורע
 אל נחלת ארצם להשתקע?
 עמם יהי חונה וגם נוסע?
 אי נחלתג דולג והצולע?
 ימים שלשה בם יהי שוקע?
 הָאֵם עֵיפָה הִיא וְהוּא יגע
 חיוס, ועלינו יריעון (י)
 בכסיל מחרחר ריב ומחגלע
 נתן אלקים באלה תרועע,
 נקרא לאיש נוּאֶף וגם . . .
 שבת ודלת בְּחֶרֶי בָּצֵעַ
 על כל דבר פשע וישבע
 לזאת היד לזאת החיק חוקע
 ודאי אשר יש סוד והוא יודע,
 כי יש בכל זה סוד והוא יודע

(א) בבי ב"י תכן, ובכ"י אחרים תכן, וכלם נקודים שווא ופתח ובכ"י א' חסרה המלה ונשאר הריזח וקשה לפרשו אם נרצה לקיים השווא באות ת' (ג) איוב ל"ב י"ט. (ג) ל' לחול במחלות, שופטים כ"א כ"א. (ד) ל' למת תריני ריע, מיכה ד' ט'.
 (ה) בבי ב"י תכן, ובכ"י אחרים תכן, וכלם נקודים שווא ופתח ובכ"י א' חסרה המלה ונשאר הריזח וקשה לפרשו אם נרצה לקיים השווא באות ת' (ג) איוב ל"ב י"ט. (ג) ל' לחול במחלות, שופטים כ"א כ"א. (ד) ל' למת תריני ריע, מיכה ד' ט'.

איך תוך דביר קרש פסילות תעמיד
איך בחצר השם ואצל מזבח
דע כי כמו דגון צבי זה חיש יהי
מה נאמרה על הצביה פושעה
היא גומלה חסד לכל עובר ושב (ז)
לחם סתרים תאכילמו, וכל
לבה בכל עונה עלי כל תענוג
חקום וזיוה בחצות לילה הכי (ח)
לא יעלה מורא בתוך לבה הגם
אלה שִׁבְחֶיהָ והמה המעט
אדע אשר אכתוש במכתש האויל
סכל שמע מלי והיום תאווין
המיר צבי הרע תעודת האמת (ט)
לא עוד צבי יִרְאֶה טלפיו כחזיר
פשעו כבר נָכַר ורשעו באשר
כי כל פרישותו פריצות היתה (י)
נפל בתוך גומץ אשר חפר תמול

איך לאליל כזה תהי כורע
מטע אשרה זאת תהי נומע.
חיש יחלוף אבו ויגרע
אשה הגונה אל צבי פושע
גם כי נְיִיחָה יהי תובע
רעב סעודה בו יהי קובע.
חפץ בענוים ומשתעשע
כל מעשית הם ברוכ הצנע
בת כל צָבָא תנום יהי פוגע
מכל אשר יסרח וישתרע
אמנם שמע מלי והכנע
דבר אשר סופו להשמע
רוע עצתו הומן בְּלֵעַ
לאמר רְאוּ בִי כִי אֲנִי שׁוֹמֵעַ
היה חנופתו תמול צובע.
ובכל אשר הוסיף כבר גורע
נלכד בתוך פחים אשר בקע

צורי ברוך חסדך תכפר נא בעד
מתק עדניך האכילתו כי
שָׁקֵם ותעניחם לרצון לך יהי
על מה עדת קרש ועד מתי אמוה,
רחם בעת רגז אלקינו זכור
חושח שלח לנו משיח האמת
חשבי שלח עמו לבשר טוב, אשר

ושמע חפלת עם כך פוגע
רב לענת וראש כבר שבע
וראה ויש בם חדלו הרע
מִאֲתָלֶךְ תער ותתנועע.
ים ועמך טובך יהי רוֹגֵעַ
חיש ישעך תשלח ונָגְשֵׁעַ
שופר בחר גליל יהי תוקע

ביאור.

- (ה) נתן העותי העיו פניו נגר כמהר"ר יעקב חניז נר"ו רבו בעת שלח אליו המכתב מאתו ומאת חכמי ירושלים טוב"ב שבגזירת נחש יורה פשעיו ולא ישוב לבסלה והעותי פקד וכתב דברים שלא נתנו ליכתב.
- (ו) פחד ורעדו קראם לחכמים ואנשי אמת כי יד הנוטים אחרי צבי תקיפה עליהם.
- (ז) ראה מ"ש בשיר אחר.
- (ח) ש"ץ שבר דלת ב"ה פורטוגזי בשבת.
- (ט) והיה הונה את ה' באותיותיו.
- (י) ש"ץ צוה באיזמיר לעשות מחול אנשים ונשים יחד ובתוכם באה נרושתו נשואה לאיש אחר ודבר לה דברים נחומים ומשש את דריה.

(ז) אשה אשכנזית שמה שרה אשת ש"ץ הסיתה אותו לעשות עצמו משיח ורמותי בשיר את נאפופיה.

(ח) גם רמותי שהיתה מכשפה בעורני בעיר ליוורני בהיותה משרתת בבית כמ"ר דוד ישורון.

(ט) השמועה באה שש"ץ נשחמד אמנם לא היתה מפורסמת.

(י) מיעוטא דמיעוטא מן השבים בתשובה בעת ההיא לא חזרו לסורם המקום ישלם שבהם.

שיר באופן אחר.

א.

נפשי הקצור מפרות קצרה
יבך ואם אין כך להציל כת?
איה נעימותך ואיך נסתרת
מגערת ודים חסירי מות.
אמרי תיירא מצבי וחיש
שתל כפיר לכיא ארי וליש?

ג.

קצים כסוחים הם כאיש יצחו
כי תרסו גדר ופרצו פֶּרֶץ.
פימו בגאות במרום שחו
העת לשונם תהלך בארץ.
ובלי אמונים האמת חללו
ובאל תתל באנוש תתלו.

ה.

למה ידיכם תתנו כמָרָד
הבוערים בעם חסירי דעת?
אל נא כמו סוס תחיו ופרד
או כחמורים נושאי מרדעת.
האם לְנוֹאֵל ועמיד אֵל לנו
ממיר תעודתו כָּאֵל קוֹדְנוּ? (ב)

ז.

אמנם סעיפי עוד מעט תבלינו
פן הוללים אל מַעְנֵי ולעינו
כי חיש אָקו שהאמת יכיר

ב.

עמי עֲטַת דָּרָד עֲטַת תפארת
צחות לשוני עֲלֵקָה דְּבָרִי.
כנפי רָנְנוּ עַל מְרוֹמֵי קֶרֶת
שֶׁאֵנָה מְשָׁלִי אֵל כְּנֵי חֲמָרִי.
הדוכרים עתק ועד אין חקר
מתעות נלאו ודבר שקר.

ד.

לא ידעו עמי ולא יבינו
שגו כְּשֶׁכֶּר נבלעו מיין
כי אל דבר נתן עֶרֶן וְאָמִינוּ
נתן אשר בפיו נכונת אין.
דורש למתים שוכבים בטוח (ב)
נביא משוגע ואויל איש רות.

ו.

תה כי דבר כוב ושוא שְׁנֵאתִי
על כן יחידתי בכפי שמתי.
אם תפתאים יאחבו פתי
מאז לעומתם עֲדָנָה קמתי.
פני כחלמיש עלי ואת שתי
ולמורטים על ואת לְתֵנִי תתי.

פן בוז נתי אל לוצצים וְסָחִי
פן יתנו ודים לְרַגְלִי דְחִי
חיש מעליהם יין שְׁמוֹת יסירי.

ח.

מתר יהי נתן ומתתיהו (ה) כי דברו סרה בעזות מצח
קלי כמו אחאב וצדקיהו, גם שבתי, אל יתצחו נצח
ולכל נביאיו נביאי הבעל ידרוש אלקים מעלם ממעל.

ביאור

(ה) נתן העזתי היה לן בבית הקברות ואומר כי נפשות הצדיקים היו מדברים עמו.
(3) אלקורנו הוא ספר הישמעאלים.
(ג) איש אשכנזי ושמו מתתיהו עשה ג"כ עצמו נביא וצוה בנא אמן שלא יצומו ביום מ"ב ושמעו את דבריו המקום ירחם.

תם ונשלם ספר צבי מורח.

ברוך הנותן ליעף כת.

אמ"מ: שירים אחרים מהאחים היקרים יוע"פ אשר הם בכ"י אצלי יותר מהשירים
הנדפסים ב"י קול ענב מאת כמוהר"ר א"ב פיפירנו זצ"ל וגם קצת נוספות
למה שכתבו הרב הנ"ל והרב ח"ן ב"י זצ"ל על חיי הרב עמנואל יבואו עוד
בדפוס. — משקל רוב החרוזים האלה והבאים אחריהם הוא כפי מנהג משוררי
איטאליאה מאחת עשרה הברות אם התבה אחרונה מלעיל, ומעשרה אם היא מלרע
עם שני שואים בהברות ג' וז'. הנקודות והדגשים רק קצתם נמצאו בכ"י והגיתי
אותם על הרוב כאשר היה לאל עיני, וקצתם הוספתי להקל הכנת הענין.

שירה

מהחכם כמה"ר פראנצ'ים.

בני ציון היקרים צאי וראו איזו הדרך אשר תלכו בה לעלות אל הר הטוב
להיות בנועם ה' ולבקר בהיבולו כלו אומר כבוד ולא לפניכם הנף יבא הוא ששן
הוא יצר הרע העומד על ימין כל אדם לשטנו ומבקש להמיתו בחלקלקות ולהורירו
לבאר שחת. ע"כ באה השירה הזאת לעדה לעדה קדושה חברתיה אני הצעיר
לבקשת חברת השואפי בעיר פירינצי יע"א משמיעים קול על כנור ונבל ומינים
ומינים ממינים שונים על סדר המוזיקא שנת ת"ל לפ"ק.

המדרברים בפיהם.

כת משוררים. ילד. יצר הרע. יצר הטוב. כת גדונים כנהנינם. כת נוחי עדן.

א.

משוררים: צנים פחים דרך עקש — שומר נפשו ירחק מהם — יציל עצמו מפח
מוקש — יצרו לשרוף ככפיר נהם.

ב.

חחי יתן זאת אל לבו — עד שהוא רך כעין רטוב — ישר אל על יעל אבו —
למאוס ברע לבחור בטוב.

ילד: מבית הורתי ונוה יולדתי — לראות אבי הנחל — לרעות בננים
ללקוט שושנים — ארוץ ארוץ כשחל — מהר אל נבעה אלך כל שעה
— קל חיש כצבי ועופר — אוכל את רבשי אשתה תרושי — אלקוט
אשכול הכופר. — אמנם נכסוף נכספתי — לראות היכל האושר —
מי יתן לי היום איש יודיעני — איזו דרך אלך אכן לפתח תלך רובין
אראה: לו אשאלנה: אנא דודי הגבר חסד עמדי תעש — הראני נא
דרך מירת האושר.

יצר רע: עבד ומשרת לך דודי הנני — הטה נא לשמאלך כי היא הדרך.
יצר טוב: הסבת לי ושמעה לא זו הדרך ישכון אור היושר — אם תרצה בא
עמי אל בית האושר — פלס אל צד ימין מעגל הנלך.
י"ד: לא תשמע דוד מלוי — י"ט: לא תשמע דוד אלוי.
י"ד: שמעה דודי אלי — י"ט: שמעה דודי מלי.
י"ד: ילד נעים בן שעשועים — י"ט: בא נא דודי בא עמדי.
י"ד: שם תמצא יין הדקה — שמה כל מטעמים תאכל לשובע.
י"ט: מלחם התורה מיין הלכה — תשבע נפשך תשתה לסבבה שמה.

- י"ד: שמה אילות ההן — וצביות יופי — עליך תתרפקנה — עד שתרוה דודים ערב ובקר.
- י"ט: שם כל מדות טובות כך תרבקנה — מדוריהן תרוה יומם ולילה.
- י"ד: שם הוזהב המזב שמה הכסף — שם כל אבן טובה ופאן־ך — תשים מה שתמצא תוך אמתחתך.
- י"ט: שם מבמני הסוד גנוי הרעת — ובכל מה שתמצא תשלח ירך.
- י"ד: אם תחפזין בכלי זין — שמה הרבות צורים כדון ורומה שמה הצים וקשת — ולמעלה להם לבות שונאך.
- י"ט: שם קסת הסופר יהיה לך קשת — עמה חצי הוכוחים יכוננו — ולמעלה מהם אמון ודעת.
- י"ד: אל תתהלל בחור על יום מחר — אם לך שוחקת השעה היום ובתפנוקי תבל נפשך תבחר — כי עת וזמן עוד לה למצוא פדיום אם תשוב בזקנה לא תתאחר — רחום חנון האל גם כי איום ובשובך יום אחד לפני המות — דע לך כי תתנצל מגיא צלמות.
- ילד: דודי כל אמרי פיד — כחותם על לבי היום אשימה
- י"ט: למה תלך עמו ילד המך?
- ילד: היום אלך עמו מחר עמך
- י"ט: אל תתהלל הולל אל יום מחר — כי לא תדע ודאי מה ילך יום למה הבל תיגע הבל תבחר — מתי הנפש תמצא לה פדיום שובת שובת לאל אל תתאחר — נגד עיניך שים יום האיום וזכור תמיד כי יש אחר המות — עדן צפון לטוב. לרע צלמות.
- ילד: מכל מה שאמרת מכל מה שדברת — דבר לא הבנתי — הניחה נא אלי כי לא וקנתי. (ידבר לי"ד) אתי יהרו נלכה כי בסכלות חפצתי.
- י"ט: מה תמצא בו תועלת? י"ד: יקר הוא אמר קהלת.
- י"ט: אם יכבדך הולך אחר הבצע אם הכבוד עומד על קו היושר
- י"ד: כי הולך הכבוד אחר העושר — י"ט: המכעים את קונתו דע כי ירחק מישע
- י"ד: אל תתיאש כי הוא עובר על פשע.
- י"ד י"ט יחד: ילד נעים בן שעשועים וכו'.
- ילד: אמאם ההכמה אבחר בכסילות — מבין ומוזסה טובה הוללות כי לי הסכלות תהיה לישועה. — יוסיף אליו מכאוב מוסיף דעה.
- דין ופליליה לא יפיק רוחי — עיון תושיה לא יתיש כחי
- טויל אל רוחי ושחוק מרגועה — יוסיף אליו מכאוב מוסיף דעה.
- אראה איש שונה בדת רש ודל — עליו כל שונא למוד יתגדל שפתי יחדל עמל ויניעה — יוסיף עליו מכאוב מוסיף דעה:
- י"ט (כאן נותן לילד שפופרת, קאנטראל"י בלעז, והילד יביט לצד שמאל): טרם דוד תרוץ אורח שימה נא זה על עיניך:
- ילד: גם כי יהיה לטורה עלי אעש בזה מה שצוית.
- י"ט: טורה דודי הביטה — הדרך שבחרת — שם פח פחד ופחת — ושאלו רוכצת תחת.

תחת השושנים קמֶשון וחזה — גם בפרחיו יצפין תנין ופתן
 כוס תרעלה נתון במקום הנופת — הבט דודי התופת
 כבבשן יעל פיה — שמה מתים ינאקו
 ובקול מרה יצעקו לא יועיל התחרט אחר המות.
 כת נדונים: אוי לנו כי רדפנו — אחר הבלי עד שחיינו — כי עתה תמנו ספנו
 — ובאש תופת עשן. אירים חיינו — מי יתן ממֶרֶינו — נשובה נתחרט
 בימי חיינו — הה כי תוך גיא צלמות — לא יועיל התחרט אחר
 המות. — לא חרלנו מרוע — נגר שובן עליון העונו מצה — ובעד רגע
 מרגוע — לא שמנו לב כי יש עונש לנצח. — לדיק עתה נחמנו —
 לדיק עתה נודה מה שאשמנו — הה כי תוך גיא צלמות לא יועיל
 התחרט אחר המות.
 ילד: עשתונותי ירעדו — וסעיפי יפחדו — אל המראות הנוראות האלה.
 י"ט: עוד הבט נא אל תלא — שורה אל צד ימין על הר גבוה — וראה
 גנת האושר — פרחי הדר יפריח — ציצי כבוד יצמיח: וראה שריה
 איך אורס יופיע — מוזהר הרקיע.
 כת נ"ע (וכאן הילד צופה ליר ימין): מה רב טוב שצפנת — הצור לנו היום נגר קמינו
 ובגן עדן כוננת — חפת שלום על כל אחר ממנו
 זה היום שקיינו — זה העולם שמעולם אוינו
 אושר זה אין כמוהו — כל מעדן וולת זה אפס ותוהו.
 במאור הצור גדלת — חסדך חסד עולם גבר עלינו — אור ננו
 שאצלת — לחוסים בך תמיד יאיר עלינו — אישרי איש שיגיע — לראות
 מאור בזה עליו הופיע — אושר זה אין כמוה — כל מעדן וולת
 אפס ותוהו.
 י"ט: שם יהי מושבך — ילד: אם מתומר קורצתי איך אסק לרקיע?
 י"ט: דוד אם תיגע תניע — ילד: אם כן נלך גם יחד.
 י"ד: למה זה תעובני? — ילד: הרחק מסית אל תקרב לי מדיה. אפעה
 שרף עקרב נחש בריה.
 י"ט: אנכי אתמך כך ידי אל תרף. — ילד: זאת אשיב אל לבי ובזאת
 ארניע — כי אם אינע אניעא):
 כת משוררים: גם כי החבמה — מאד היא רמה — איננה ברקיע — האיש
 הנעלה — יכול ויכל לה — כי אם ייגע יגיע
 אדם הכושל — אל נא יתרושל — טרם לשאול יציע — ימשול
 על רוחו — ירוץ את ארחו — כי אם ייגע יגיע.

מכ"י החכם המופלא שמשון כהן מודון.

(b) רומז למגן חברת השואפים שהיתה מצוירת בו צורת "טארטרוק" (הנקראת בל"א שילדקרטע) עולה בחר וכתוב בו אם אינע אניע.

ספור מעשה שבתי צבי ונתן העזתי בקיצור*.)

איש היה בעיר אומיר שבתי שמו ממשפחת האשכנזים אשר באו להתגורר שמה. בבחרותו למד תורה מפי ר' יוסף מאסקופ' ראש ישיבה ואב"ד באומיר אחר כן נשאו לבו לתור בהכמת הקבלה כי לימוד הגמרא נבזה בעיניו ויקרא שבתי כל ספרי הקבלה ישנני מקרוב באו ותפעס רוחו ויבהלו רעיוניו ויהי כמשתגע ויתלקטו אליו נערים רקים ויהי שבתי להם לרב ומלמד ומידי יום יום היה דורש להם במעשה מרכבה אשר ברה מלכו ויהי היום ויאמר שבתי אל תלמידיו לבו בני ונצא השרה ונעמיד השמש כיום תמים בלב השמים מחר יהיה האות הזה כי ה' דבר טוב על ישראל ואתם התקדשו כולכם ויאמינו הנערים בדבר שבתי וישמח שמחה גדולה ויעשו ככל אשר צוה שבתי להם הבקך אור וישכימו כולם ויצא השרה ויעלו על ההרים ויקרא שבתי לשמש בקול גדול אשר יעמוד ויקראו גם תלמידיו עד בוש ויורע הדבר לרב אסקאפא ולזקני אומיר ויתעצבו מאד כי אמרו אזלי יודע הדבר לישמעאלים ויתעללו עלינו עלילות ברשע ויעל הרב והזקנים אנשים אל שבתי לאמר רדה אלינו אל תעמוד ואם מאן אתה לבוא דע כי בן מות אתה ותהיה מנודה בשמים ובארץ וימאן שבתי לבוא כדבר הרב והזקנים ויאמרו לאנשים אמרו לאיש אשר שלח אלי כי קטני עבה ממתינו והנני מחרים אותו והנלויים אליו ויבואו האנשים ויאמרו לרב והזקנים כה וכה אמר שבתי ואמרו הזקנים איש אל אחיו לבו ונמכרנו לישמעאלים ויכהו נפש ואנחנו נקיים ויען הרב חלילה לנו מעשות הדבר הזה כי זה האיש חסר לב ובלא דעת ידבר ועתה שמעו לי ויהי ה' עמכם אל תמיתוהו תשאו לבכם אך יסור תיסרתו לכל ישוב לכסלו כאשר יאמר משל הקדמוני חולי השוטים לא ירפא כי אם בשוטים וכלה גרש תגרשוהו מעירנו ולא אנפיה ויטב בעיני הזקנים ויעשו כדבר הרב ויצא שבתי מאומיר וילך הלוך נסוע ארצה כנען וככל עיר ועיר אשר היה הולך בשנעון ינהג ויבוא ירושלים וישב שם ויקח לו אשה מארץ מצרים ואשה רעה חמאה ושרה שמה ויקראו לה אשכנזית שרה צרה כי אמרו לא עוד שרה שמה כי סרה שמה ותסת שרה אשת שבתי את אישה למלך עצמו על ישראל. ויהי בשנת הת"ך

(*) סיפור זה מר' עמנואל פראנסיש איננו הספור הנדפס בס' תורת הקנאות להג"מ יעב"ץ בשם צידת צבי מודח כאשר כתוב בסעות פירש"ם בביבליאוטיקא שלו ח"א ע' 288 ואחריו בן יעקב באוצר הספרים ע' 505 וע"ג מ"ש הח' גרעץ חלק י' עמוד 465 סימן 2 ח"ט 6.

ליצירה וילך שבתי עותה. בעזה איש א' נתן שמו אשר למד תורה בירושלים מהררי הנזירי וגם הוא מאס בלימוד הגמרי, ונתן לבו ללמוד חכמת הקבלה אשר בשם חכמת האמת תכונה ויועדו שבתי ונתן פעמים הרבה ויאמר נתן אל שבתי לך בא עמי אל בית המדרש ואמשך למלך על ישראל בדבר ה' וישמע שבתי וייטב בעיניו ויהי ליל הג' שבעות ויאספו כל קהל עזה בבית המדרש וימשח נתן את שבתי למלך ויפלו כל העם על פניהם וירגו ויאמרו יהי שבתי מלכנו לעולם וישלח נתן והעזותים ספרים בכל הארצות מספרים נסים גדולים אשר לא נבראו והאותות אשר נתן נתן העזותי ונבואותיו. פתשן הכתב דעו אחינו בית יעקב כי פקד ה' את עמו וישלח לנו גואל ומושיע ש"ץ מלכנו הנמשח ע"י נתן הנביא העזתי בדבר ה' ועתה מטעם מלכנו נביא קראו צום ועצרה ושונו מדרגים הרעים והקבצו ובואו להשתחוות לפני מלכם וגם משאות שוא ומדוחים באו בספר ובכל מדינה ומדינה עיר ועיר מקום אשר דבר העזותים הגיע מהם מאמינים ומהם אינם מאמינים ומהם מסופקים נקהלו זה אומר בכה וזה אומ' בכה ורובם ככלם הסכימו לעמוד על נפשם ולהתפלל אל ה' בצומות ועינויים ויעשו כן. בימים ההם היה באש"י במצרים איש תם ושמו רפאל יוסף ויהי כששמעו את הדברים האלה ויקרא לחיים ולשלוי יוסף ואמר לו לך נא ואשלחך עותה וראו אם אמת השמועה הבאה אלינו והשיבני דבר וילך חיים יוסף עותה בדבר אחיו וילכו כל אנשי עזה אליו ויפתחו בפיחם בדברי הלומות והבלים ויספרו לו גדולות צבי עד אין חקר ונפלאות נתן עד אין מספר ויאמן יוסף לעזותים וישתחוו לפני שבתי ונתן וינשק את רגליהם וימאן חיים יוסף לשוב מצרימה ויכתוב לאחיו לאמר דע כי אנשי עזה שלמים הם אחנו כנים הם ונאמן נתן לנביא ה' וגם שבתי מלך על ישראל ולבן שלה ספרים אל כל היהודים הקרובים והרחוקים אשר בכל מדינה ומדינה ויאספו כולם אל ארץ קרושה כי כן יסר המלך שבתי ויהי כבוא הספר לרפאל יוסף ויחד במאד מאד וישמעו מצרים ויעבור הרנה בכל מהנה ויודע הדבר למלך ולשרים ויאמרו קשר היהודים קשר וימליכו עליהם מלך וישלחו ספרים לשבתי ונתן לאמר חדלו הרע ואל תבקשו לכם גדולות אשר לא חלק ה' לכם וגם קהלה עזה שלחו אגרת לאמר החדלו מעל אהלי אנשים המושגעים ההם פן נהיה גם אנחנו גם אתם חוטאים למלך ולא שמעו שבתי ונתן בקול חכמי ירושלים לשמוע גם אל קהלות מצרים שלחו אגרת חכמי ירושלים להקהל ולעמוד על נפשם להעביר שגנון העם הנוטים אחרי שבתי ולא שמעו הקהלות לקול חכמי ירושלים ויכתוב ר"י והיהודים אשר אל כל קהלות הקדש הקרובות והרחוקות בכל אשר כתב להם חיים יוסף ויתקבצו כל היהודים בעריהם בהגומה ובאשכנז ובפלוגי'א באולאנד' באיטליא ובמער' ובאיי הים. ויגורו תענית על הצבור בתפלות ובכל יום ויום היו קורין תפלה הנק' תיקון נתן ויברכו בקהל את שבתי מלכם אפס כי רוב החכמים רע הדבר בעיניהם ולא יכלו למנוע אותם כי בימים ההם ירהבו הנער בוקן והנקלה בנכבד ולא ניכר שוע לפני דל.

אחר הדברים האלה הלך שבתי באומיר וישב שם ויהי כמהריש ומתראה עצמו כאילו הוא מתענה ימים רבים ואת דבר המלוכה לא הגיד ובאומיר כבר באה השמועה כי פקד ה' את עמו לשלוח להם מלך אך לא ידעו את שמו וגם הם גזרו צומות וסגופים ויהי לתקופות הימים ויבואו ד' אנשים ממצרים ומדמשק

להשתחוות לפני שבתי ולראות פניו ויאמרו לאנשי אומיר הלא ידעתם כי שיין היושב בעריכם הוא מלך המשיח כדבר נתן העזתי על פי ה' וילכו רוב העם וישתחוו לפני שבתי ויקהלו ראשי הקהל ובראשם הר"ר יעקב לאפפא אשר היה ראש ישיבה בעת ההיא ויבקשו לגרש שנית את שבתי ולא יכולו כי יד רוב העם במעל וגם אנשים ונשים הרבה מתנבאים ומתנבאות בעיר לאמר שיין המלך בשמים על ישראל או אמר שבתי להרוג את הרב לאפפא ואת הזקנים אשר אתו וילך ביום השבת לבית של פורטוגזיו ושבר הדלת במעצרו ובחמלת ה' עליהם ברחו להם וימלטו אנה ואנה אחרי כן עשה שבתי כמה שגזירות ועשה משתה ומחול רב לכל הקהל יחד אנשים ונשים וישורר שירי ענבים אשר לא נתנו להכתב ויהי כי הקיפו ימי המשתה ויצא שבתי מאומיר ללכת לקושטנטינא ובטרם בא העירה שלחו זקני העיר אנשים אליו לאמר לך מעמנו ואל תבא בעיר להבאישינו בעיני יושב הארץ. ולא אבה שבתי שמוע אליהם ויראו הזקנים מאד וילכו לפני הויזיר הגדול ויפלו לפני רגליו ויאמרו בא אלינו איש משונע מתפאר עלינו שהוא מלך המשיח לכן בחסדך צו וישימו אותו בבית כלא או תגרש אותו ואנחנו נקיים ויצו הויזיר ויאסרו את שבתי בנחישותם וישימו אותו במאסר אשר אסירי המלך אסורים שם ויהי שבתי ימים רבים בבית הסהר בכל זאת לא חדל שגזירות היהודים הנוטים אחרי שבתי כי אמרו בלבד בשחיתות והוא מדוכא מפשעינו ויבואו אנשים ונשים לרוב מארץ מרחק לראות את פני שבתי ולהביא מנחה ואשכר לפניו וגם רבים אשר לא באו שלחו לו אגרת שלום ומתנות כפי מסת ידיהם וגם לשומר הגדול נתנו שוחד לראות פני שבתי כסף וזהב לרוב ויאסוף האיש הו' ויהי בהשמע בעיר הדבר הזה ויצו הויזיר ויביאו לפניו את שבתי ויאמר אליו האתה הוא עובר ישראל אשר אמרת להיות מלך עליהם ויאמר שבתי לא ארזני כי המה היו בעיניי והם הסיתוני להיות מלכם כי לא מלבי ועתה יראה האדון כמה כתבים שלחו לי על הדבר הזה ויתן הכתבים ביד הויזיר ויהי קצף על ישראל והויזיר קם בהמתו ויאמר להרוג שבתי והנגררים אחריו ושם נקרה איש א' מבני ישראל אשר המיר דתו והוא רופא המלך ויאמר לשבתי דע כי מות תמות אם לא תמיר כמוני את הדת וירא שבתי מאד ויאמר להשתמר והמת המלך שכתב. גם שרה הרשעה אשת שבתי המירה וגם רבים מעמי הארץ המירו דתם במצות שבתי הרשע ויתר דברי שבתי ושגזירותיו ונבואות נתן העזתי וכל נביאי השקר הלא הם כתובים פיל"ד אשר אסף ר"י הלוי וזכר אלקי לטובה להרב ר' יעקב אחי אשר קמנו ונתעורר לבטל מהשבות פועלי און הנוט' אחרי שבתי ושמונו נפשונו בכפנו ההודאה לאל אשר הצילנו מידם והוא ברחמיו ישלח לנו משיח צדקנו במהרה בימינו א"ס.

אליכם אחי היקרים יהודה ושלמה יצ"ו שלום רב.

ממכון שבתי השניה מע' הרב יעקב אחינו הגדול וצ"ל לפקוח עיני עכרים עורים אשר דרכם חשך והלקלקות מאורי זיקות ללכת אחרי שני זנבות האודים העשנים מוצלים מאשו של נהנם הלא הא' שבתי צבי שחיק טמא אשר בימינו זדון לבו השיאו להקרא מלך ומשיח צדקנו, והב' נתן העזתי אשר בעזות פנים נתן בלבו להנבא משאות שוא ומדוחים בשם ה', והרב אחינו ו"ל אור כנבר חלציו ונהלץ חוש למען יחלצון ידידי ה' מפה יקוש ברשעים ההם ואל ישעו בדברי

שקר, ופיו פתח בהכמה על גפי מרומי קרת והוריע בעמים עלילות רשע הודים והמתעים את עם ה' בדברי חלומות והבלים ולא שת לבו לחמת המציקים המרים למשמעת שבת ונתן שר"י אשר יתדות אהבה השטנוהו והשטמהו. זאת ועוד אחרת חשב בלבו לעשות למען יפרה מטה האמת ויוציא ציץ האמון נתן פרוי בעתיו ושר שירים הדורים כאשר עיניכם תהוינה מישרים. ויהי כאשר בעו"ה לוקח ממנו הוא זצ"ל ירדתי לכנת זמיריו אשר נטעה ימינו ולקטתי קצת שירים אשר חבר על הדבר הנ"ל ואעשה מהם אנודת פרחים וטפילתי עמהם איזה שירים שחברתי גם אני וקראתי החבור צבי מודח אשר אני שולח לכם, והגני מצוה אתכם לבל יבא החוצה עד אשר יניח ה' לי להביאו על הרפוס, ואם תראו אותו למי שיהיה לא יצא מידכם ותשימו עיניכם לבל יקחו טופס אפי' מא' משיריו, ואם ה"ו אפטר לבית עולמי טרם בואו לרפוס אחלה פניכם שתדפיכו אותו. ואל אלקים יודע כי לקדושת שמו נתכוונתי להרים מכשול מדרך עמי, וה' אמת ישלח לנו משיח אמת ותזכו לראות פניו כרצונכם וכרצון אחיכם.

הערה: מחבר האגרת הוא הרב עמנואל בכמה"ר דוד פראנסים ונמצא ממנו פסק בפהר יצחק ערך קצוה מחמת מיתה ודיניו, ומסכימים עמו הרב חנניה קוים בפירינצו ופלמיה ממנוציליסי ויצחק ידידיה בורגו רבני פירארה, ותשובה אחרת מאת הרב עמנואל הובאה בשו"ת מים רבים ח"ד סי' מ"א וע"ע בס"ל ל"ג שם.

חסד לאברהם.

רו"ם ההכם המפאר מוהר"ר ש"ן נ"י כתב את הדברים האלה זה כעשר שנים
ורצה להדפיסם בצופה למגיד ומסכות נעלמו ממני לא באה מחשבה זו לידי
מעשה והמאמר נשאר כמוס עם בעלו עד היום הזה.

דוד גינצבורג.

חסד לאברהם.

זה ימים רבים, אשר אשב בדר וארום. אשב בדר באהלי, אהל התורה והמדע; לא אשמיע בחוץ קולי, על ידי מכתבי העתים, ולא אודיע בשער בת רבים הקרי לבני. ומה גם, מאז קפצה עלי זקנה, כי עברה עלי שנת הששים, לימי חיי הבלי; לא העליתי מנחה חדשה, אף לא להצופה היקר. והיה כל ידעי מאחמול שלשום, ויראו, כי לא יראו אור, משני אור, ועם נביאי הדור אינני נבא; הלא יאמרו: מה זה היה לשניאור הקטן! כמעט היה בן ששים לזקנה, וכבר הוא כאלו עבר ובטל מן העולם הרוחני! — על כן ידעו נא איפוא אלופי ומודעי, אחי ורעי! כי, הודות לחסדי אל! אף כי נחליתי ונתייתי, לא נתייתי: בטל בששים — וגם אחרי סמ"ך, עוד לבי סמך! עוד שאר רוח לי, רוח נכון! עודני בעל נפש לא תקצר — ולא תשבת ולא תנפש, מעמול יומם ולילה בתורה ותושיה; והשלכתי אחרי, הגו הרופף, והגוף הננוף. וגם בחליי (זה מכמה חרשים ועד עתה), לא דרשתי רק בחכמת ישראל, וכוננתי רוחי לחקר אבותינו, עליהם השלום! וקרמוניותינו התבוננתי; ואם לא דברתי בימים קדמונים, כימים קדמונים, ביד כתבי העתים. —

ואמנם כן, כי כמעט נמרתי בלבבי, לבלי הגלות במגלות העפות, עוד, כימי קדם. וזה מטעם אשר שתי כל מעיני עתה, לעת זקנתי, בחבורים שלמים, חרשים גם ישנים, לגלות כל מלאכת עבודת הקדש, אשר החלותי מכבר; ואם לא עכשיו אימתי? הלכץ שנים יתחברו? — לפתח הזקנה החלי רובץ, והמות אורב מאחריה; לא נרע היום מה ילד יום מחר . . . ומתי אעשה גם אנכי לביתי? — ואם אבוא במגלת ספרי העתים, כתוב עליהם דברי, במאמרים מפוזרים ומפורדים, הלא יתפורו לשיהם כחותי, ויתפרדו כל דעיוני לבי; וכי יחלק לבי, הלא יאשמו חבורי. ואולם, אחרי אשר הודיעני כבוד ידידי היקר והנכבד, הרב החכם השלם המפורסם בעל המניד נר"ו, פעמים ושלש, בכתביו הנעימים אלי, כי רבים אשר אתי, אוהבים ורעים מרחוק, כל אנוש שלומי, שואלים לו לשלומי, ובצפיתם יצפו אל הצופה, לראות משם את דברי; חשבתי למשפט: כי חייב אני לאהבתם אותי, לתת להם אות לחיי רוחי, ולבשר אותם שלום נפשי; ואם אספך ה' מאתי את שלום נפשי . . . וגם מדאגת מדבר, מן ברבות הימים, כי אחשה עוד מטוב, כי כאבי נעכר אשכח, כמת מלבם. . .

ואני בה' אצפה, לא אמות כי אחיה מחלי זה, אך זה חלי ממושך — ואשאנו בישעון! — ואם לא למעני יעשה, יעשה למען עבדיו וידידיו, כמה וכמה מגדולי קדמונינו נ"ע, למען יעלו חסידים בכבודם אשר יגלה, וירגנו על משכבותם, שוכני עפר, אשר בשפתי רננות הללו יה בחייהם, ושרו צדיקתו וגדולתו. למען יחלצון שיריהם על ידי! כי כמעט מתו, בעונינו! כל האנשים, אשר נתן אליהם

בלבם הענין הזה לענות בו; ונשארתני אני לבדי, בחמלת ה' עלי. עוד שאר הקמן שניאור! למען ר' שלמה הקמן והגדול. למען ר' משה הסלח בנו עזרה, יסלח ה' לעוני, וישלח לי מקדשו עזרה. ולמען המנצח בננינותיו הלוי, אשר היה נלוה אל ה' כל ימי חייו לשרתו, ילוה ה' אלי, ויתן לראשי לזית הנו, ומחליי יחיני, ולפניו יקמיני ויחלימני! אמן. —

אי לזאת: למען אחי ורעי, התאמצתי לעלות על המצפה, להרים גם קולי החלש, בין הקול ישאו ידו צופי המגיד היקר, קול בכח! ואבוא היום, לתת חסד לאברהם בן עזרה, החכם הגדול וצ"ל. —

הנה כבוד מעלת הרב החכם היקר והגנבד מוה"ר אברהם ברלינר ד"ר מברלין נ"י בעל זכור לאברהם; לבש כמדו, מרת החסד, מדתו של אברהם אבינו ע"ה אשר שמו בקרבו. כי עשה חסד של אמת, עם המתים הקרוים חיים, כמה מגדולי קדמונינו נותי נפש, אשר הוציא לאורה, את פלישת ספריהם היקרים, אשר השאירו לנו אחריהם ברכה, והיו בכתובים עד הנה. והגיה אורות מאופל, בהנהות נכונות, והערות מחוכמות. ואף כי פירוש התורה למאור עינינו, פרשן דתא, רש"י וצ"ל, כידוע. וזכור אלוה זאת, זכור לאברהם ברלין לטובה! — וזה איזה שנים, עשה אברהם זה, חסד לאברהם אבן עזרא וצ"ל, ושמא גרים — לגלגל זכות וזכאי על ידי זכאי, כי שלח לי בחסדו וטובו את השיר הנכבד (והנכבד מעט) הזה, אשר אני נותן היום בזה, לפני הקוראים הנכבדים, בהצופה הנכבד, לעשות חסד עם אברהם בן עזרא, גם אני.

והקורא המבין, יראה מיד, כמוני, כי השיר הזה, הוא חובר לכבוד הראב"ע ז"ל, בהתגוררו בארם נהרים. כי כן נמצא שמו העצמי: אברם, בבית השלישי ושם משפחתו: עזרה, בבית התשיעי; וכל עניני השיר, יעירו ויגידו: כי הכבוד והתהלה, אשר יכבד ויהלל המשורר בו, את המכובד ומהולל ממנו, לא יותנו לאחר מבלעדי הראב"ע. —

והנה אנתנו הוראים מזה, כי בכל מקום אשר בא בו החכם ר' אברהם בן עזרא במסעיו, נחל כבוד, הראוי לתת לו; וכי לא רק בארצות מערב, חלקו כבוד לחכמתו וצדקתו, כנודע לנו מכבר, כי אם גם בארץ מזרח. שם המשורר הנכבד, לא נודע לנו. כי בראש שיר הכבוד הזה, לא הוגד לנו, לא שם כבוד מחברו, ולא שם האיש המצוין אשר לכבודו נתחבר; רק רשום על גבו כפתם: חרוזות לא היו כמותן בכל ארץ ספרד לטובה.

וזה הרושם את הרשימה הזאת, בהתפארו על משוררי ספרד (בהחרוזים האלה של בן ארצו); היה בודאי, בימי המשורר והחרוזי החרוזי ז"ל, או אחריו מעט, ומתנגד לו; והרשימה הלזו, היא תשובה לדבריו של החרוזי, בתחמוני, שער ח"י, שאמר שם:

ובעת בני מזרח לא מצאו חזון, בני המערב התנבאו.

ולהלן שם, יאמר: אמנם ראיתי קהלות מזרח, אשר שם כבוד ה' וזה... רק ארמת השיר לבדה ראוה, ולא באוה בו כו'. ועוד להלן שם: ובעברי לארצות מזרח, ראיתי שם קהלות, עולים במרום התהלות, אבל כל שירם כחרש נשבר, כו'. והוא מסיים הענין הזה שם, ואומר:

וכל חכמה ובין לקחו (בני מורח וכו') לנפשם והשיר עזבו לבני ספרד. —

ודבר הרושם הזה: לא היו כמותן בכל ארץ ספרד לטובה, הוא נדר מה שהמליץ החריו על שירי אחד ממשוררי דמשק, לאמר: לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לדוע. — ודברי ההתפארות בכלל, של זה הרושם, בשיר בן ארצו הוא מסכים ג"כ עם ספורו של החריו שם, באמרו: ואם תשאלם (למשוררי ארצות המזרח וכו'), יאמרו: כי אין משוררין (משוררים) כהם, ואין שיר כשיריהם כו'. — והנה הוא החריו, הוא מונה שם, בין משוררי מורח הקדמונים, הרב שמריה, וראש הישיבה זכריה, וגם את שיריהם וְנִגְנָה. וברוך היודע, מי הוא זה המחבר את השיר שלנו, אם הוא אחד מאלה השנים שזכר החריו? — אך רבי אברהם ברלינר הי"ו, במכתבו אלי וזכר שמות שני משוררים, אשר יש לו שירים מהם; והנה שמותיהם יעירו עליהם, כי בני מורח המה גם המה. ואולי, כי יטיב עמי עוד, להעניק לי משוב השירים ההם, יתגלה לנו כבוד המחבר של השיר הזה. —

משקל השיר הזה, הוא: שלש פעמים ש"ת יתד בדלת, ובי"ס ש"ת יתד ונ"ת בסוגר; מלבד הבית הראשון שמשקל הדלת הוא כמשקל הסוגר. ושיר: אולי דמעות של גבירול, היה לעינים להמשורר הזה בשיר זה, כן כמשקל ובן בחרו; רק שהמשורר שלנו, העמים עליו עול כבד, לחרוז גם הדלתות בחרו הסוגרים, וחרז עוד כל דלת כחצי תיבה, מלבד הבית הראשון, שגם חרוז הדלת, הוא, בתיבה שלמה. —

וידידנו זה רבי אברהם ברלינר גר"ו, שלח לי בטוב לכבו, במכתב מן ר"ח הנוכה תרל"ה, שיר אחד לגבירול, אשר הרפסתי בספר: שה"ש אשר לשלמה ב"ג, בשינוים, כפי אשר מצא במסען, באחת מערי איטאליא. ושיר אחד לר"י הלוי, הנמצא בדיואנים שלפני באוצר ב"י אשר לבית גינצבורג גר"ו (והשיר ההוא כבר זכרתיו באחד מתיקוני אשר נתתי לפנים בהצופה) ושיר אחד לאחר מיוחד בין גדולי רבותינו ומדקדקינו ומשוררינו אשר כספרד (אשר בחסד ה' עלי, עלתה ביד, להגידו ולנקדו ולפרשו גם הוא, והוא נכלא בעינינו, ובקרב יראה אור אי"ה). והאחרון, זה השיר אשר לפניך פה, מתוקן כהלכתו ומנוקד ומפורש ממני. ושלשת השירים האחרונים האלה, מצא ידינו החכם המפורסם הג"ל גר"ו, בואטיקאן אשר ברומא; והמה מסומנים שם בסימן 437. — ולפי דברי ידידי זה, הנכבד והמכובד גר"ו, במכתבו הג"ל אלי: הכי שממנו העתיק השירים ההם, נכתב באופן שהוא קשה לקרות, וכעת האותיות בעצמן הן כבר מטושטשות, ולא היה לכבודו, פנאי להאריך בעיון רב כדי להבינם. ואני נושא לו בזה תשואות הן הן! וגפשי תורנו ותברכנו בזה נגדה נא לכל עמי! על נדבת לבבו הטוב, לשלח לי את השירים ההם. ואחלה את פניו בזה, כי רוח גריבתו תסמכני, גם בהשירים האחרים הטמונים בתוך אהל, אשר אמר עם הספר הנזכר אלי, כי יש את לבבו ישר וטוב אלי לשלחם לי. — ועתה, אתה הקורא היקר! הא לך בזה, את השיר לכבוד הראב"ע ז"ל, ואת פירושי עליו. ואתה שלום וכל אשר לך שלום, והרב המגיד גר"ו וכל אשר לו שלום, וכל מגידיו וכל צופיו שלום לעולם!

(*) מֶרֶם עֲצִי-עֶדֶן בְּצִיץ יִפְרָחוּ
הָרִים וְכָל-עֲשָׂבָם וְיִשְׁנֵא-אֲחֹהוּ;

(ב) אֲדָר וְעֵלָה לְשָׁקוֹת פְּנֵי אֶרֶץ וְחֵד
צוֹת, נִבְקְעוּ עֵינֹת תְּהוֹם נִפְתָּחוּ.

(ג) בָּא בְּאֶרֶם אֶבְרָם וְנִהְרִים בְּחֵד
בֹּה, מִעֵינֹת בִּינָה, אֲזִי יִצְבָּחוּ.

יאמר המשורר: מֶרֶם עֲצִי הֵנָּה עֶדֶן (שהוא מן הדברים שקדמו בריאותם לכל) —
הציצו ציץ פורה, וטרם היו בהרים כל עשב, ועדן לא גדל אחר, כי לא המטיר
ה' עוד מטר מן השמים על הארץ; אז עלה אד מן הארץ, והתהום מתחת נבקע,
להשקות את פני כל האדמה, והיה ספוק בהאד והתהום לברם, מבלעדי מטר.
ככה עתה, כבוא אברם אבן עזרה, לארץ ארם נהרים, בעזרתו, אין צורך שם
למטר השמים, ואף אין צורך עוד לשני הנהרים אשר שם; כי נִהְרִים בקרבנו,
טמונים בחובו, בחיקו, מבועי מי בינה, וממנו נמצא כל פרי, וכל עץ יצמח. —
הרים וכל עשבם: הרי זה כתוב מסורס, והשיעור: וכל עשבם הרים. —
לשקות, במקום: להשקות, כמו: לנהותם, מקום: להנחותם, וכדומה. בארם
אברם, לשון גופל על לשון: בא האב הרם אל הארץ הרמה. — ונהרים
בחבון, המליצה הזאת, היא מורכבת מן בחבי (איוב ל"א, ל"ג) ומן מים
יתחבאו (שם ל"ח, ל"ג). במקום שכתבתי: וישנא, כתוב בהעתק: ויסנא, ע"ד לשון
הארמי; ובמקום שכתבתי: בחבו, כתוב שם: בחורו.

(ד) מִים עֲמָקִים נִבְרוּ נָאוּ וְחֵד
פֶּשׁ סוֹד בְּלִב־עֲמָקֵי עֲדִי מִי שְׁחֹה.

המים העמוקים, מי תבונות, שבלב הראב"ע, נברו כל כך, עד שנהיו מים
אדירים, ששוחים בהם יחופש (ובהעתק: ויחופש) סוד בלב עמוק,
הוא מאמר המוסגר. והוא מורכב מן הכתובים: חפש מחפש וקרב איש ולב עמק
(תלים ס"ד ז'). ומן מים עמקים (משלי כ', ה'). והכונה: על איש תבונות לחפש
סוד הבינה, ולדלות את מימיה העמוקים, אשר בלב עמק של הראב"ע, עמק
עמק מי ימצאם. —

(ה) אֲשִׁיזוֹת תְּבוּנָה בְּחֵדָר לְבֹי וְחֵד
קוֹת הַתְּעוּדָה, עַל-שִׁפְתֵי צִחֹה.

יש לך אדם, שחכמה רבה טמונה בקרבנו, אבל אינו יכול להוציאה מן
השפה ולחיות, כי לא איש דברים הוא. לא כן עם הראב"ע. כמו שיסודות התבונה
הם מוסדים בלבנו, כמו כן כחו בפיו, לגלותם לאוזן שומעת בִּסְפָרוֹ חוקות התעודה,
בפה ובכתב; כי לשונו תמהר לדבר צחות, ועמו עש סופר מהיר. ובדאי, חבר
הראב"ע ספרי תבונה ותעודה, גם בהתגוררו בארם נהרים, כמו שמעיד על עצמו,

בשירו: נדוד הסיר אוני, לאמר: בכל מקום גרתי, ספרים חברתי.
בהעתק כתוב: לבן, במקום שכתבתי: לבן.

(ו) חשן כמשפטו כתפיו שם, וחד

בר שם, באבני-הוד, ולא יתחו.

חשן המשפט, כמשפטו, על פי משפטו, שהוא למשפט — שם כתפיו, רצונו לומר: על כתפיו. ונראה שרמו המשוור בזה, על חכמת משפטי הכוכבים, שנבר בה הראב"ע, והתעסק בה למרבה, בהאמתו הרבה בה, וידוע שחבר הראב"ע בעניני גזרות הכוכבים ודיניהם כמה ספרים. וזה מסכים לדעת הראב"ע בסוד חשן המשפט (ע"י ביאורו הארוך והקצר לפי תצוה). במקום שכתבתי: חשן, כתוב בהעתק: חשו.

(ז) לוחות ברית, מכתב אלהים, הוא: מחד

קק על-שמו, חרות ולא נשכחו.

יאמר: כי מכתב אלהים של הלוחות, הוא חקוק על שמו של הראב"ע, כלומר: ראוי הוא הראב"ע, שתקרא התורה, הכלולה בלוחות הברית על שמו, כמו שהיא קרויה על שם מרע"ה: תורת משה. וזה לרוב חכמתו בתורה, ובגלותו בפה ובכתב, את מצפוניו, ויסודי סודיה, לפי דעותיו — ויאמר: כי לוחות הברית, החרותים על שמו, לא ישכחו לעולם.

(ח) גם כל בלי מעשה, וכל-חדש יחד

דש, מן שעפיו ממצית יקחו.

לא לבר, כי ידי הראב"ע רב לו בתורה ובחכמות העיוניות, כי אם גם בחכמות המעשיות. כלי מעשה, כגון מלאכת מחשבת: האצטרלוב, או: כלי נחשת, שעשה הראב"ע — או תבנית אדם, שאומרים עליו, שעשה לפני הרי"ת. — ויאמר עוד: כי לא לבר, כלים מעשיים, שהם כמו ידות ואוננים, לדברים העיוניים, לקחו ממציתם מרעיוניו של הראב"ע כי אם עוד חרשות רבות, אשר נתחדשו בזמנו, הוא הראב"ע המציאם. וזה לאות. כי לא שקר נחלו האומרים עליו, שהמציא תחבולות חדשות בחכמת החשבון הנבזה, ובענינים הדומים לזה. — יקחו, יש לנקד: יקח, כלומר: כל חדש יקח ממנו חידושו; ויש לנקד ג"כ: יקחו, יוקח מרעיוניו. —

(ט) מרקי רמחים מחשבות עזרה, וחד

שים הררי-עד, אף בגות שיר שחו.

על ידי מחשבותיו של בן עזרה נעשו הרמחים מרוקים, ראויים להלחם בהם. כלומר: מחשבותיו הן כמו רמחים מרוסים, הלוהמת בערו מלחמותיו, מלחמות התורה והחכמה עם זולתיו; והן גוברות על מתנגדיו, עד כי גם ההרים הנבזים והרמים, הררי עד, כלומר: החכמים הגדולים, אנשי השם אשר מעולם, בורחים מלפניו, בבהלה ובחפזון, כי הם יראים מפניו, להלחם ולהתחרות עמו; כי נפשם יודעת מאד, שאם יתוכחו עמו, ישיבם תשובה נצחת, ולא ימצאו מענה לפניו. ולא רק

חכמי לב, חושבי מחשבות, נחתו מפני שמו, כי אם בעלי כח הדמיון הרב, בעלי השיר, ילכו שחוח לפניו; כי נגבורתו בהכמה כן נגבורתו בשיר. — וחושים, מן נחליץ חשים (במדבר ל"ב, י"ז). כלומר: הם ממהרים לנוס מפניו. וחושים הררי עד ע"ד: ויתפוצצו הררי עד (חבקוק ג', ב'). בנות שיר שחו, מן וישחו כל בנות השיר (קהלת ב', ז'). ובמקום שכתבתי: בנות שיר, כתוב בהעתק: בעת שיר.

י' חומות מטיל ברזל בגוי פלג, נחר-
שה, לו כמיט יון, ותפל טחו.

אף חומות הבצורות והחזקות כמו מטיל ברזל ונחושת של בני דור ההפלה, נחשבו בעיניו, כטיט יון, אשר יטבע בו הפושע עליו; והטיח אשר טחו בו את המנדל הגדול אשר בנו, הוא טיח תפל לפניו. בגוי פלג, אצל גוי פלג, הגוי הגדול והגבור של דור פלג, שבימיו בנו את המנדל הפורח באויר, ובימיו נפלגה הארץ. והוא ע"ד המליצה של לשון הערב: פרעון מושי, פרעה של זמן משה (עי' רקמה עמוד ק"ם—); וכבר נמצא מליצה כזאת גם במקרא: כי מי נח, מעבור מי נח (ישעי נ"ד, ט'). [ועי' להלן בית י"ד—] נחושה, כמו: ונחושה, ושיעור המאמר: חומות מטיל ברזל ונחושה בגוי פלג לו כטיט כו'. ובמקום שכתבתי: כטיט, כתוב בהעתק: כטיט.

יא) קרני ראם קרניו, ולוא נגחו, לחד-
מם בגללים שם, ולא יכרחו.

לפנים, היו להלוחמים, רכבי ברזל, וקרני אילים, קרני ברזל, בראשיהם, לנגח בהם, בחומות העיר, אשר באה במצור מפניהם. ולוא יאמר המשורר: כי לו להראב"ע, קרנים ארוכים וחזקים, לנדע ולהפיל בהם, את החומות אשר לגוי פלג, שזכר בבית הקדום; ולוא נגחו קרניו, רצונו לומר: לוא היה רוצה לנגח בהם, כי אז היה נהפך בשר גוי פלג לגללים, ולא היה בהם ידיים לנוס מפניו. — במקום שכתבתי ולוא נגחו, כתוב בהעתק: לא נגחו; ובמקום שכתבתי: בגללים כתוב שם: כנל לים, שתי תיבות, להורות על היתד. —

יב) ובמצהלות אביר, עליהם ליל יחד-
לק, קול חלושה יענו יצרחו.

יאמר: כי לו יצא עליהם למלחמה, כי אז יהיה כסוס גבור, אשר ישיש לרוץ במלחמה; ואם יחליץ עליהם בלילה, כי אז לקול ענות נגורתו, יענו קול חלושה, ומר יצרחו.

ובמצהלות אביר, כמו מקול מצהלות אביריו (ירמ' ה', ט"ז). ותצהלי כאברים (שם ו', י"א). אביר, הוא כנוי שיריי, לסוס הלושב נגורות והוד במלחמה, בשירת דבורה (שופטים ה', כ"ב). ובדברי ירמ' (שם ושם, ומ"ו ט"ז, מ"ז, נ"י). והנה מתחלה, מדמה המשורר את הראב"ע, לסוס צוהל ושופף במלחמה, כי היה זה שבח גדול אצל משוררי הערביים, לרמות את גדולי חכמיהם, ואף כי את

משורריהם, המתחרים את רעיהם, במלחמת החכמה והשיר, לפרשים (היינו: מוסים); ואח"כ, מקיש את אברהם אבן עזרה, לאברהם אבינו ע"ה. —

(י) אִשׁ בַּעֲשֵׂן אִפּוֹ תִּבְלַעְמוּ, בָּחֶז
מוֹ, מִמְּקוֹמָם נִדְעָכוּ גְמָלָחוּ.

ואז, כי יעלה עשן אש באפו, יבלעם בחומו הרב, והמה, כאש קוצים ידעכו וימלחו במקומם, ולא חצא אֲשֶׁם מִן הֶם והלאה — במקום שכתבתי: תבלעמו כתוב בהעתק: תלמו. והמליצה מורכבת מן המקראות דתלים (כ"א, י). ודאיוב (י" י"ו, ח', י"ח). —

(יד) אֱלֹו בְּמִי־נַח גְּבִיר הָיָה, יָחַד
לְצוֹ בְּנֵי מְבוֹל, וְלֹא יִמָּחוּ.

עד עכשיו, הלל המשורר את הראב"ע בגבורתו (והכונה: בגבורת חכמתו ורוחו הגבוה והאמין), כי יגדל כח הראב"ע, להתגבר על גבורים מופלגים שבדור ההפלגה. ועתה יאמר: כי בגבורת הראב"ע, כן צדקתו, ובצדקתו ימלט אי-נקי; עד שאלו היה בזמן המבול, היה מנין בזכותו, על בני הדור ההוא, ולא נמחו במי המבול מעל פני האדמה. במי נח: בזמן של מי נח (ע"י לעיל בפירוש בית יו"ד). — ובהעתק כתוב: כמו נח.

(טו) יִסְתַּכְּכוּ שְׂבִי זְמִינֵנוּ בָּחֶז
פָּתוּ, וַיַּחֲדִיו עַל־יָדִיד נִסְפָּחוּ.

יאמר: כי הוא הראב"ע, יסך גם על שבי הזמן, והוא על כבוד שיבתם לחופה, ונספחו אליו כלמן, כי יגונן עלימו. וגראה, שהכונה נ"כ: שאפי' זקני הדור, כלומר: חכמו וגדוליו, יסתופפו בצל חכמתו וצדקתו — ידיר כאן, וכן בבית י"ז, ואם כי לא מצאנוהו במקרא רק בנסמך, ובמכרת ראוי: ידיר — (וכמהו עשו משוררים וזלתי). —

(טז) אַף בְּשַׁחֲוִין פָּרַחוּ, בְּמִרְפִּיהוּ יָחַד
בְּשׂוֹ, אֲבָק בְּשִׂמוֹ אֲשֶׁר נִמְרָחוּ.

הרי זה מקרא קצר. והכונה: שאף הנגעים אשר פרחו בשחין, ככתוב (ויקרא י"ג, כ'): נגע צרעת היא בשחין פרחת, יחובשו במאמר פיו לבר; ומאמר פיו, הוא כמו אבק של בשמים, בשמיו, אשר בו נמרחו הנגעים. כי הבל היוצא מפיו, ריחו נודף כריח בשמים. — וכדומה לזה, יאמר הרשבי"ג על אחד מידריו (ש"ש עמוד מ"ז): כי בשבל פיו ובניבו ארוכתו (של הרשבי"ג). והכונה בנגעים (החסרים בכתב ומלאים ברעיון המליצה) — על כל נגעי בני אדם, כלומר: הצרות בכלל, לא נגעים ממש. וכן יאמר ר' יוסף בן סהל ד"ל בשבח רמב"ע ד"ל (בספרו של דוקים על הרמב"ע צד ק"ג שיר י"ב): לולא בנו יעקב יחיה: שחין ימים כר. והנה המשקל יגזור, כי כתב המשורר: בשמו, בניקוד: בְּשִׂמוֹ, והוא מן: וקנמן-בְּשִׂם. ודעת המשורר היא, כי: בְּשִׂם, הוא משקל מיוחד נפרד (ולא בא

כבשם ובשם) על כן יש לחבר ממנו: בשמי ובשמי; ע"י רד"ק בשרשיו (שרש בשם) ובמכלולו נשער דקדוק השמות ד' קמ"ג ע"א ד' ל"ק) ופרחין (מחברת בשם). —

(י) הורם והונק מן מתישכל, וחד

ליו, נעשו טהרת-תרומה, קחו.

יאמר: שהראב"ע, הוא איש תרומות, והוא לקוח תרומה מן אנשי המדע אשר ברורו. כלומר: הוא גובר בשכלו, על כל אנשי שכל; ואפי' חוליו, נעשו בטהרת התרומה, אשר הרימו ולקחו להם בעלי המדע וזולתו. רצונו לומר: אף שיחות חולין שלו צריכין תלמוד, וגם המעשה אשר יעשה, והוא דרך חול, יקדש בכליו, בקדש של אחרים.

וגם בזה הנהו מקיש המשורר, את רבי אברהם בן עזרא, לאברהם הראשון אבינו ע"ה, שנאמר עליו: אמר אפרים מקשאה תלמידו של ר' מאיר משמיה דר' מאיר אברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה (ב"מ פ"ו, א'). ור"מ לשעמיה דאמר איזהו ע"ה כל שאינו אוכל חוליו בטהרה (ברכות מ"ז, ב'). וש"מ ששם נסמן), והלא רבים מח"ל אומרים שקיים א"א כל התורה כולה. —

במקום שכתבתי: טהרת תרומה קחו, כתוב בהעתק: טהרת תרומת לחו, ואנכי הנהתי ככתוב: קחו מאתכם תרומה (שמות ל"ה, ה').

(יח) וימן וזמן המן, לעם אלמן, לחד

צים, אף יתומים, על-ידיד, יבטחו.

וכו, באברהם א"ע, וימן הזמן את המן לישראל, שהם בלעדי הראב"ע, כעם אלמן, ועתה, כי באברהם, לא אלמן ישראל עוד, גם היתומים והמעונים, יבטחו באברהם אותם זה. והכונה כולה: כי הראב"ע, בצדקתו וזכותו, יחלצם מלחצם וענים. ואמר המשורר: וימן וזמן המן. . . אלמן, לשון גופל על לשון. והא"ר המשורר את הראב"ע, בשם: מן, ולאמר: כי לחם תורתו וחכמתו, הוא לחם ח' מן השמים, כהמן; ולא נתנו תורה וחכמה אלא לאוכלי מנו של הראב"ע. — ויאמר המשורר: על ידיד יבטחון, לאמר: שבו באברהם, יש ויש לבטחון, כי איש אמונים הוא; הפך מאלה שנאמר עליהם: ועל כל אה אל תבטחו. —

והנה, יבנה המשורר פעמים (כאן ובבית ט"ו) את הראב"ע, בשם: ידיד. וזה בעבור ששם אברהם הראשון אבינו ע"ה בקרבנו, והוא המכונה אצל מחמד בקרבן, ואצל הערביים הבאים אחריו, בשם: חליל אללה, שהוא: אותב אללה, או: אלחליל, סתם, שהוא האותב, או: הידיד; ע"ש הכתובים: וזע אברהם אהבי (ישעי מ"א, ח'). לזע אברהם אהבך לעולם (דחי"ב, כ', ד'). —

(יט) לדרש ביום ענו במה אחיו, יחד

בל על, ולאזעקו ולא נאנחו.

ובהיות שוכות הראב"ע גדולה עד מאד, ויש בה די ורב, להכריע את קה החוכות של אחרים, על כן אמר המשורר עוד: כי לך היה חי הראב"ע בדר

השעבוד של ישראל במצרים, וראה את ענין, כי אז היה נחבל, מפני צדקת הראב"ע, העול אשר שמו המצרים על צוארי בני ישראל.
במקום שכתבתי: במ"ק, כתוב בהעתק: בט"ף. ואין ספק, שצ"ל, או כמו שהנהתי: במ"ק, או: כנ"ף (כי כן נקל הוא להתחלף מ' בנ', בכתב מרובע או רש"י, וכן נקל להתחלף נ"ב בנ', נז"ן עם וי"ן, אם נכתב: נו"ף, מלא —); והוא הוא: מו"ק ונו"ף, שני שמות לעיר אחת במצרים, כידוע. ותפיש המשורר שם עיר פרטית, במקום שם הכלל של ארץ מצרים, בדרך הפייטנים — ואמר המשורר: ולא זעקו ולא גאנחו, ע"ש הכתוב: ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו (שמות ב', כ"ג).

(כ)

כָּף תִּקְעוּ הַיּוֹם וּבֹו יִשְׁמְחוּ.

(כא)

כִּימוֹת אַחֲשֹׁרוּשׁ יְהוּדִים נָחוּ.

יאמר: שבני ישראל, תושבי ארם נהרים, ימחאו כף כהיום הזה, יום בוא אליהם הראב"ע, וזה היום עשה ה' כי יגילו וישמחו בו; — ובו, בהראב"ע ימצאו עתה היהודים שם מנוח מצרות נפשם, כבימי אחשורוש ע"י מרדכי ואסתר — כי בזכות הראב"ע ינצלו עתה שם מחמת המציק אותם. —
ודע: כי סוגרי שני הכתים הללו, כתובים בהעתק בשורה אחת, כאלו הם רק בית אחד, והסוגר של בית כ' כתוב, כאלו הוא דלת. אבל לא יתכן כי העמידו המשורר לדלת. כי חוץ מזה, שמשקלו הוא משקל הסוגרים, הנה עוד כל הדלתות חרוזות רק בחצי תיבה (מלבד הבית הראשון, שדין הדלת ברוכי השירים אשר כתבו המשוררים הקדמונים בהבית הראשון משיריהם, הוא כדון סוגרו) — ומה נשתנה הדלת הזו מכל הדלתות? — ומלבד כל זה, חסרון הניכר יש כאן. על כן הרצתי משפט, כי נשברו פה דלתות שתיים; וחבל על ראב"ע! — ובמקום שכתבתי בסוגר כ': היום כתוב בהעתק: ביום.

(כב) כְּהִנֵּה תִמְוֹל יִשְׁמְרוּ שְׁפַת־דָּעַת, וְחִד־

לָלֵה וְנִלְחֵה וְרֹאשׁ יִקְרָחוּ.

(כג) בִּי הִזְמַן קֶץ בָּס, וְהֵן עוֹרֵר בָּחוּר

נָיו, רֹאשׁ יִשְׁמְנִים הַגָּבִיר יִמְשָׁחוּ.

בטרם זרחה שמשו של הראב"ע, בקשו בני ישראל תורה, מן כהני הזמן, רצונו לומר: גדולי חכמי הדור, אשר שמרו שפתי דעת עד כה. אך עתה, כי יצא שמש הראב"ע על הארץ, כל הכוכבים האלה אספו נגהם. כי חכמת מה להם לעצת חכמת הראב"ע, וכלא הם נחשבים לנגדו. על כן נתחללו, וינאלו מן הכהונה; וכן נגזר גורם ועבר, וראשם מְקַרְחָה. ויקץ בהם הזמן, ויתוש את מגדליו, את הגדולים בעם בדור ההוא — אשר היו עד הנה מגדלי עזו למו — ובנפול המגדלים האלה, אוי משחו עליהם, במבחר שמן המשחה, את הנכיר הראב"ע. לכהן, תחת הכהנים המקללים האלה. —

עורר בחוניו, מיוסר על המקרא דישע" (כ"ג, י"ג). ע"י במפרשים הראשונים ע"ז. — ימשת. פעל שלא נזכר פעלו, והכונה: בני הזמן — ואם תרצה, אמור: שוויי הבינוי של ימשת, שב לבחוניו, כי הבחונים בעצמם, בראותם, כי ערער התעוררו, יקימו עתה במקומם את הראב"ע לעופל ובחן, וימשחתו לכהן תחתם. — והנה המשורר, הוא קורא פעמים (כאן ובבית י"ד) את הראב"ע, בשם: גביר. וידעת היום, הקורא הנכבד! והשיבות אל לבבך, כי משוררינו הקדמונים ז"ל, לא הניחו התאר: גביר" על בעלי כיסין, כמו שאנו עושים היום; כי את אדם גדול בכלל, הגובר על אחיו, בתורה ובחכמה, או בעוז רוח, או במשרה הנתונה על שכמו, איש אשר אלה החמדות לו, שמוהו גביר לאחיו. ויארך הענין, להביא הנה משלים ע"ז, מדברי משוררינו ומליצינו נ"י. והנני מזכיר פה רק, כי זה הראב"ע ז"ל בעצמו, המהולל פה בנבירות, כנה באחד משיריו (כ"י בבית הרם בית גינצבורג הי"ן) את הר"ת ז"ל, ג"כ בשם: גביר. והעירות ע"ז כאן, רק בעבור שראיתי לזולתי, כי התאר הזה הולכים שולל לפעמים בהבנת שירי הקדמונים — ובוה אשים קנצי למלין בביאור השיר הזה. —

תוכן הענינים:

דף	
1—32	מורה מקום המורה, מאת מ. שטיינשניידער
33—43	מליצת אמרי נועם ונר ישראל,
45—70	אגרת התשובה, מאת יצחק לאמף
71—74	שערי עין חיים, מאת בנימן בר אברהם הרופא
75—98	תוספות על פירוש ראב"ע ז"ל
99—120	צבי מורה ח"א, מהחכם כמה"ר פראנסיס
121—128	ח"ב, מהנ"ל
129—131	שירה, מהנ"ל
133—136	ספור שבתי צבי, מהנ"ל
137—148	חסר לאברהם, מאת שניאור זקש